

AKSARAY EFSANELERİ

Tuğba AYDOĞAN

T.C. AKSARAY VALİLİĞİ
İL KÜLTÜR VE TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ

T.C.
AKSARAY VALİLİĞİ
İL KÜLTÜR VE TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ
KÜLTÜR YAYINLARI – 21

AKSARAY EFSANELERİ

YAYIN KOMİSYONU

Mustafa DOĞAN: İl Kültür ve Turizm Müdürü

Mümin BERK: Müdür Yardımcısı

Çağatay VAN: İl Halk Kütüphanesi Müdürü

Ebru SERT: Folklor Araştırmacısı

Ömer OK: Ar-Ge

İlban SİNGİN: Ar-Ge

Gültekin ÖZBEK: Ar-Ge

ISBN: 978-975-17-4730-3

Baskı:
Demirok Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.

Kapak Tasarımı
Cem BİLİR

AKSARAY VALİLİĞİ
İL KÜLTÜR VE TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ

Taşpazar Mah. Kadioğlu Sok. No.1

68100 AKSARAY

Tel: 0 382 213 24 74

Fax: 0 382 212 35 63

e-mail: iktm68@ktb.gov.tr

www.aksaray.ktb.gov.tr

Bu yayın Aksaray Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından bastırılmıştır.

Kitabın, telif ve dağıtım hakları İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne aittir.

TAKDİM

Geleceği sağlam temeller üzerine inşa etmenin yolu; geçmişi bilmekten, medeniyet değerlerini iyi kavramaktan geçer. Onun için bu yönde atılan her adımı nemliyor, yapılan her çalışmayı değerli buluyoruz. Valiliğimizce yayımlanan “*Aksaray Efsaneleri*” adlı eseri de bu minvalde görüyor, kitabın ilimiz ve ülkemiz kültür tarihine ışık tutacak kıymetli bir çalışma olduğunu düşünüyoruz.

Bilindiği üzere halk edebiyatının anlatıma dayalı en önemli türlerinden biri efsanelerdir. Efsaneler toplumsal değerlerimizi dilden dile aktaran, milletimizin kültürel özelliklerini en iyi yansıtan olağanüstü anlatımlardır. Kltrmzden önemli izler taşıyan efsaneleri yeni nesillere ulaştırmak, geçmişle gelecek arasında sağlam bir köprü kurmak bizler için önemli bir sorumluluktur. Ancak geleneğin en mühim taşıyıcı unsuru olarak görülen sözlü anlatımların günümüzde eski önemini kaybettiğini, gelişen teknolojiyle iletişimin bambaşka bir hale dönüştüğünü de üzülerek müşahede ediyoruz.

Grsel iletişim unsurlarına bağımlı hale gelen günümüz insanı, sanal âlemde uzaklara yakınlaşırken, yakınlara uzak bir hayatın içerisinde kalmıştır. Sıcak bir aile ortamında dedesinin, ninesinin dizinin dibinde dinlediği masal ve hikyelerlerin tadına doyamayanlar için bile, maalesef durum bundan ibarettir. İşte bu yüzden sözlü edebiyat ürünlerimizin unutulmaması, millî kültürümüzün unsuru olan masal ve efsanelerimizin gelecek nesillere aktarılabilmesi için bunların yazıya geçirilmesi zaruri hale gelmiştir. Bu konuda yapılacak çalışmalar kültürümüzün yaşatılması, toplumsal mirasın gelecek kuşaklara aktarılması açısından oldukça mühim bir vazifedir.

Buradan hareketle biz de 11 bin yıllık kültür ve medeniyet şehri Aksaray’ımızın efsanelerini yazılı hale getirmeyi, ilimiz merkezinde, ilçe ve köylerimizde yaşayan kaynak kişilerin şehrimizle ilgili anlatımlarını bir kitapta toplamayı amaçladık. Yapılan alışmalar sonucunda Aksaray ili sınırları içerisinde anlatılan toplam 150 efsane derlenerek yazılı hale getirilmiş, ayrıca kaynak kişilerin sesli anlatımları da kayıt altına alınmıştır.

Anadolu'nun merkezinde uzun tarihi geçmişi ve zengin kültürel mirasıyla temayüz eden Aksaray, üzerinde yaşamış olan tüm medeniyetlerin en temel kültürel ögelerini bünyesinde barındırarak insanlık tarihine ve gelecek kuşaklara aktarabilmeyi başarmış nadide illerimizden biridir. Aksaray stratejik konumu ve 11 bin yıllık tarihi geçmişi ile Anadolu'da hüküm sürmüş büyük medeniyetlerin hepsi için önemli bir yerleşim yeri olmuş, zaman içerisinde cereyan eden pek çok tarihi gelişmenin merkezinde yer almıştır. Bulunduğu coğrafya içerisinde en eski medeniyet merkezlerinden biri olan Aksaray, aynı zamanda birçok ilklerin de yaşandığı bir Şehir olmuştur. Böylesine önemli bir Şehrin bizlere anlatacağı daha pek çok hikyesinin olduğunu düşünüyor, ilimizin tüm hususiyetlerini merakla irdeliyoruz.

Bu vesileyle Valiliğimiz kültür yayınları serisi içerisinde yerini alan “*Aksaray Efsaneleri*” kitabımızın, sosyal ve kültürel hayatımıza katkılar sağlamasını temenni ediyor, kitabın yayına hazırlanmasını sağlayan Sayın Tuğba Aydoğan’a, Kültür Turizm Müdürlüğümüze ve anlatımlarıyla bu kıymetli eserin ortaya çıkmasına destek olan tüm hemşehrilerimize yürekten teşekkür ediyorum.

Hamza AYDOĞDU
Aksaray Valisi

SUNUŞ

İnsanoğlu tarih boyunca yazmayı, anlatmayı, duygularını dile getirmeyi en tabii ihtiyaç olarak görmüş, bu yönde ortaya koyduğu çaba ve gayretlerle kültürel mirasın oluşumuna zemin hazırlamıştır. Yazarlar, şairler, sanatçılar veya sözlü edebi anlatımda bulunanlar çoğu zaman kendi duygu dünyalarından süzülen düşüncelerini, yaşadıkları toplumun değer yargıları ile yoğurmuşlar, bazen yazdıkları bir şiirle, bazen söyledikleri bir türküyü veya anlattıkları bir hikâye ile halkın duygularına tercüman olmuşlardır. Herhangi bir sanatın icrasında sanatçının maharetinin yanında sanatçıyı besleyen çevresel faktörleri de göz ardı edemeyiz. Çoğu zaman güzel bir eserin zuhurunda şehir ve beldelerin ilham verici unsurları belirleyici olmuştur. 11 bin yıllık kadim tarihi ve muhteşem tabii güzellikleri ile dikkat çeken Aksaray şehri de, bu bağlamda yazar, şair ve ozanlarımızın gönlünde her zaman ayrı bir yere sahip olmuştur.

Ülkemizin ilim ve medeniyet merkezlerinden biri olan Aksaray, derin tarihî geçmişiyle ilk çağlardan itibaren önemli bir yerleşim alanı olmuş, bu coğrafyada yaşayan insanlar kültür ve medeniyet sahasında kıymetli ürünler ortaya koymuşlardır. Özellikle Selçuklularla başlayan ve daha sonra Karamanoğulları, Osmanlı ve Cumhuriyetle devam eden süreçte Aksaray şehri hatırı sayılır derecede âlim, zâhit, şâir, yazar, sanatkâr ve devlet adamı yetiştirmiş, tarihi kayıtlarda Darü'l İlm, Darü's Süleha olarak anılmıştır.

Şehirleri güçlü kılan etkenlerin başında o şehrin tarihi ve kültürel değerleri gelir. Buradan hareketle bilim, sanat, mimari ve edebi alanda zengin bir birikime sahip olan şehrimizi anlatan her türlü çalışmayı önemsiyoruz. Bu yönde vücuda getirilecek eserlerin bastırılması ve şehrimizin tanıtımında değerlendirilmesi, Aksaray'ın ülkemiz içerisindeki yeri ve önemini daha da arttıracaktır. “Aksaray Efsaneleri” adlı bu çalışmada ise Aksaray üzerine anlatılan efsanelere yer verilmiş, farklı dönemlerde Aksaray ve çevresinde anlatılagelen efsane ve hikâyeler bir kitapta toplanmıştır. Şehrimizin tarihi içerisinde dilden dile aktarılan bu anlatımların belki de bir kısmına erişilemedi. Ancak ciddi bir emekle Aksaray il merkezi, ilçelerimiz ve köylerimizde pek çok kaynak kişiye ulaşılarak yine de sağlam bir envanter çalışması yapılmış oldu.

Günümüzde teknolojinin hızlı gelişimi, her ne kadar sözel iletişimi ikinci plana itmiş olsa da, dedelerimizin, ninelerimizin anlattıkları masal, destan, hikâye gibi halk edebiyatı ürünlerinin kayıt altına alınarak gelecek kuşaklara aktarılması, şehirlerimizin tarihi açısından oldukça önemli bir konudur. Bugün bir bölümü unutulmuş bu değerlerimiz esasen bizi bize tanıtan en önemli bağımızdır. Bu bağ öylesine kuvvetlidir ki Asya'nın ortasından Balkanlara kadar geniş bir coğrafyada kendini hissettirir. Bu mada Prof. Dr. Saim Sakaoğlu; *“Aksaray halk kültürü, milli kültürümüzün ayrılmaz bir parçasıdır. Aynı hamurdan, aynı mayadan pişirilmiş çöreklerdir; aynı kaynaktan doldurulmuş testilerdir; aynı ananın çocuklarıdır. Bize düşen ise onları koruyabilmektir.”* ifadesini kullanır.

Kültürel sahada olduğu gibi, efsane ve hikâyelerin turizm ve tanıtım alanında da ciddi katkılar sağladığını söyleyebiliriz. Zira tarihi ve turistik mekânları gezen ziyaretçilerin görsel güzelliklerin yanında, bu yerlerin hikâye ve efsanelerine de ilgi duydukları görülmektedir. Bu çerçevede ilimizin gelenek ve göreneklerini, türkülerini, yemeklerini, efsanelerini, tarihi şahsiyetlerini ve daha pek çok değerini gün yüzüne çıkararak, şehrimizin kültür ve turizm yönünden gelişimini amaçlamaktayız.

Aksaray'ımızın kültürel hayatına katkı sağlayacak, ilimizin değerlerini tanıttak üzere güzel bir çalışmanın yapılmasına olur veren Sayın Valimiz Hamza Aydoğdu'ya, eseri yayına hazırlayan Sayın Tuğba Aydoğan'a ve Kültür Turizm Müdürlüğümüz yayın kuruluna, derleme çalışmalarına katkı sağlayan kıymetli hemşehrilerimize ve emeği geçen herkese şükranlarımızı sunarız.

Mustafa DOĞAN
İl Kültür ve Turizm Müdürü

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	iii
SUNUŞ	v
ÖN SÖZ	xi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	25
AKSARAY EFSANELERİNİN HALK BİLİMSEL İNCELEMESİ	25
1.1. Şahıslar Hakkında Anlatılan Dinî Efsaneler	25
1.2. Tarihî Kişi, Yer ve Olaylarla İlgili Efsaneler.....	81
1.3. Yerleşim Yeri Adlarıyla İlgili Efsaneler	92
1.4. Tabiat Unsurlarıyla İlgili Efsaneler	96
1.5. Olağanüstü Varlık, Güç ve Olaylarla İlgili Efsaneler	123
1.6. Şekil Değiştirme Efsaneleri	135
İKİNCİ BÖLÜM	137
METİNLER	137
SONUÇ	219
KAYNAKÇA	224
Sözlü Kaynaklar.....	224
Yazılı Kaynaklar	227
FOTOĞRAFLAR	238

ÖN SÖZ

Halk edebiyatının anlatmaya dayalı türlerinden olan efsane; bir kişi, yer ya da olayla ilgili inanılarak anlatılan olağanüstü anlatılardır. Bu anlatılar, çağımızda hızla gelişen teknolojinin sözlü kültüre olumsuz etkisi sebebiyle ve yazılı hâle getirilmedikleri için unutulmaya yüz tutmuştur. Efsane, içinden çıktığı toplumun aynası olarak o toplumun kültürel özelliklerini yansıtmaktadır. Bir milletin kültüründen önemli izler taşıyan efsaneleri gelecek nesillere ulaştırabilmek, bu çalışmanın temel gayesi olmuştur. “*Belirli bir kişi, yer ya da olay hakkında inanılarak anlatılan olağanüstü hikâyeler*” olarak tanımlanabilecek efsaneler, halk edebiyatının mensur ürünlerindedir.

Geleneğin taşıyıcısı olarak kabul edilen halk edebiyatının sözlü ürünleri, günümüz dünyasında eski önemini kaybetmiştir. Günümüzde hızı takip bile edilemez hâle gelen teknoloji, sözel iletişimi ikinci plana itmiştir. Şehirlerde hızlı yaşanan bu değişim, teknolojinin geç ulaşmasıyla köylerde biraz daha yavaş olmuştur. Bir kuşak öncesine kadar, elektriğe bile sahip olmayan Anadolu köy ve kasabalarında özellikle geniş ailelerde dedelerin ve ninelerin anlattığı masal, destan, hikâye gibi halk edebiyatı ürünleri önemli bir yer tutmaktayken, köylerin teknolojiyle tanışmasıyla bu sözel iletişim yerini, televizyon, bilgisayar ve internete bırakmış, insanların birbirleriyle paylaştığı zaman oldukça azalmıştır. Teknolojinin olumsuz etkisinin yanı sıra sözlü ürünlerin unutulabilmesi, millî kültürümüzün önemli bir ürünü olan efsanelerin gelecek nesillere aktarılabilmesi için yazılı hâle geçirilmesini zaruri kılmış, bu sebeple derleme çalışmaları önem kazanmıştır. Bu ürünlerin derlenmesi; Türk halkının sahip olduğu kültürel zenginliğin bilincine varmasına, yazılı kaynaklardan öğrenilen efsanelerin gelecek nesiller ile paylaşarak kültürel aktarımın bir parçası hâline gelmesine yardımcı olabilecektir. En önemlisi Türk folkloru ile ilgili bu çalışmalar, şuurlu bireyler tarafından millî bir vazife olarak görülebilecek ve bu çalışmaların sayısının artması için gerekli zemin oluşturulabilecektir. Millî belleği diri tutmak için bu tarz çalışmaların sadece belirli bölgelerle sınırlı kalmaması ve Anadolu'nun her köşesinde yapılması gerekmektedir.

Bu çalışmanın konu seçiminde yukarıda belirtilen sebeplerin yanı sıra, Aksaray'da efsaneler konusunda müstakil bir bilimsel çalışmanın var olmaması ve bazı folklor araştırmalarında Aksaray'ın en fazla beş efsanesine yer verilmesi etkili olmuştur.

Aksaray ili sınırları içerisinde anlatılan efsaneleri konu alan bu çalışmada sırasıyla kaynak taraması, derleme ve inceleme yöntemleri kullanılmıştır. Kaynak taramasına öncelikle Ankara, İzmir ve Aksaray il kütüphanelerindeki konu ile ilgili eserlerin ve Aksaray ili ve ilçelerindeki belediye yayınlarının incelenmesiyle başlanmıştır. Aksaray, efsane türü, Türk halk inançları, Türk mitolojisi ile ilgili elde edilen materyaller, fişleme yöntemiyle sınıflandırılmıştır. Aksaray hakkında daha çok bilgi sahibi olabilmek ve kültürel alanda yapılan çalışmaları tespit edebilmek amacıyla Aksaray İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne, il ve ilçe belediyelerine ziyarette bulunularak çalışma hakkında fikir alışverişinde bulunulmuş, varsa çalışmayla ilgili materyal ve kaynaklar elde edilmiştir. Derleme aşamasında saha çalışmasına başlanmadan önce, Aksaray İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü yardımıyla gidilecek ilçe, belde ve köylerde görüşülebilecek kaynak kişiler tespit edilmiştir. Derleme sahası; Aksaray il sınırları dâhilindeki ilçeler, beldeler ve köyler olarak belirlenmiştir. Merkez, Gülağaç, Eskil, Ağaören, Ortaköy, Güzelyurt, Sarıyahşi ve Sultanhanı olmak üzere tüm ilçe merkezleri ve bu ilçelere bağlı Hamidiye, Gençosman, Ağzıkarahan, Gökçe, Saratlı, Sağlık, Akhisar, Karataş, Karaören, Yuva, Karkın, Elmacık, Kurtuluş, Helvadere, Yenipınar, Kızılkaya, Doğanarla, Bekârlar, Gülpınar, Gaziemir, Sofular, Belisırma, Ihlara, Yaprakhisar, Selime, Topakkaya, Bağlıkaya, Çavdarlı, Seksenuşağı, Hocabeyli, Camiliören, Taşpazar, Yenikent, Yalnızceviz, Yapılcan, Yenice, Yeşilova, Kırgıl, Aratol, Coğlaki, Tatlıca, Hıdırlı, Kutlu, Sevinçli belde ve köyleri ziyaret edilmiş, görüşülen kişilerin bilgileri kaydedilmiş ve kaynak kişilerin izni dâhilinde görüşmelerin ses kayıtları alınmıştır. Saha çalışması ile derlenen 120, yazılı kaynaklardan edinilen 30, toplamda 150 efsane metni çalışmaya dâhil edilmiştir. Sorulan sorular ile anlatacakları netleşen kaynak kişilerin izinleri dâhilinde ses kayıt cihazı ile anlattıkları kaydedilmiştir. Bazı kaynak kişiler, çekimlerinden dolayı ya da inançları gereği ses kaydı vermek istemediği için bu kişilerin anlattıkları

o an yazıya geçirilmiştir. Bazı kişiler ise efsaneleri yazılı olarak vermeyi tercih etmiştir. Bu durumlarda dinlenerek o an yazıya geçirilen metinlerde, kaynakların dil özellikleri yazıya aynen aktarılmış, yazılı olarak iletilen metinler ise üzerinde değişiklik yapılmadan çalışmaya dâhil edilmiştir. Ayrıca gidilen yerleşim yerlerinde görüşülen kişiler, efsanelere konu olan mekânlar ya da anlatılan efsanelere ait unsurlar mümkün olduğunca fotoğraflanarak belgelendirilmeye çalışılmıştır.

Saha çalışması sırasında birtakım zorluklarla da karşılaşmıştır. Çalışmanın büyük bir bölümünün kış mevsiminin en soğuk günlerine denk gelmiş olması karşılaşılan en büyük zorluk olmuştur. Aksaray halkının tanımadığı kişilerle konuşmaktan çekinmesi, yabancı kişilere karşı önyargı ile davranması karşılaşılan diğer zorluklardır. Çalışmalar devam ettikçe, insanlarla ne şekilde sohbet ortamı oluşturulabileceği öğrenildikçe, Aksaray halkının özünde oldukça sıcakkanlı ve misafirperver olduğu görülmüştür. Genellikle köy kahvelerinde, çay bahçelerinde, cami ve bakkal önü gibi kalabalıkların bulunduğu yerlerde görüşülen halkın yardım ettiği ölçüde metinler elde edilebilmiştir. Özellikle yaşlı ilerlemiş kaynak kişilerin anlatmak istedikleri efsaneleri unutmaları ya da birbiriyle karıştırması karşılaşılan bir diğer zorluk olmuştur. Bu sebeple orta yaştaki kaynak kişilerden daha verimli metinler elde edilmiştir. Genç yaştaki kaynak kişilerin büyük bir bölümü ise zamanında dedelerinden ve ninelerinden bazı efsaneler duydukları, fakat bunları unuttuklarını ifade etmişlerdir.

Bu çalışma, Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Doç. Dr. Rabia Gökçen Kayabaşı danışmanlığında hazırlanan "Aksaray Efsaneleri" adlı yüksek lisans tezinin gözden geçirilmiş halidir. Çalışmanın giriş bölümünde, efsane türünün genel tanımını yapılmıştır. Birinci bölümde görüşme yöntemi kullanılarak sahadan elde edilen ürünlerin halk bilimsel incelemesi yapılmıştır. Bu bölümde efsanelerin; Türk mitolojisi, Türk halk inancı ve İslam inancı, yani dün ve bugünüyle Türk-İslam kültürüyle ilişkisi incelenip varsa varyantlarına ve Anadolu efsaneleri içerisindeki yerine değinilmiştir. İkinci bölüm efsane metinlerine ayrılmıştır. Aksaray'da derlenen 150 efsane metni bu bölümde yer almaktadır. Sonuç bölümünde ise elde edilen çıkarımlara ve önerilere

yer verilmiştir. Sözlü kaynaklardan elde edilen metinler, kaynak kişilerden derlendiği şekliyle yazıya aktarılmıştır. Yazılı kaynaklardan elde edilen metinler ise kaynakta geçtiği şekliyle sunulmuştur.

Değerli fikir ve önerileriyle bu çalışmaya ışık tutan, her ihtiyaç duyduğumda ulaşabildiğim, tanımaktan büyük onur duyduğum özverili yüksek lisans danışmanım Sn. Doç. Dr. Rabia Gökçen Kayabaşı'na, çalışmanın son kontrollerini yaparak kitap haline getirilmesinde büyük emeği bulunan, bilgi ve birikimlerine her daim ihtiyaç duyduğum doktora danışmanım Sn. Doç. Dr. Mehmet Ali Yolcu'ya, eserin basımına onay veren Sayın Valimiz Hamza AYDOĞDU'ya, derleme süreci boyunca şahsımdan hiçbir yardımı esirgemeyen Aksaray İl Kültür ve Turizm Müdürü Sayın Mustafa Doğan'a ve ekibinden Ömer Ok, İlban Singin, Gültekin Özbek ve Gülseren Sarısoy'a, Belediye Başkanları Ünal Demircioğlu, İsmail Yılmaz, Fatih Ünsal, Davut Çalışkan, Mahmut Ütük'e, Sofular köyünden akrabam Hacer Aydın ve ailesine, Güzelyurt Belediyesi çalışanlarından Emel Bidav'a, Gökçe köyünden Teke ailesine, gazeteci Erdoğan Kaya'ya, saha çalışması sürecinde yanımda olup her türlü kahrımı çeken, maddi ve manevi en büyük yardımcım, kızı olmaktan gurur duyduğum babam Yusuf Aydoğan'a, değerli Aksaray halkına ve çalışmamda emeği geçen herkese sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Tuğba AYDOĞAN

GİRİŞ

Halk kültürünün sözlü ürünlerinden olan efsaneler, diğer sözlü ürünler gibi içerisinde bulunduğu toplumun özelliklerini yansıtan, anlatıla anlatıla günümüze ulaşmış hikâyelerdir. Batı dillerinde, Lâtinçe “*legendus*” kökünden gelen, “*legenda, legend, leggenda, leyenda*” kelimesiyle aynı kökten, Almanca “*legenda, sage*”, İtalyanca “*leggenda*”, İspanyolca “*leyenda*”, Fransızca “*légende*” terimleri efsanenin karşılığı olarak kullanılmaktadır (Sakaoğlu, 1980: 4). Efsane; önceden mit, destan, hikâye, masal gibi diğer türlerle olan benzerlikler sebebiyle bu terimlerle ifade edilmiş olsa da günümüzde müstakil bir tür olarak kabul edilmektedir.

Efsane, köken itibariyle “*fesane*” sözcüğüne dayanmaktadır. “Kelimenin aslı Farsça fesanedir. Türkçemizde dinî özelliklere sahip metinlere menkıbe denilmektedir. Yunancadan dilimize geçmiş olan mitos ve mit kavramları da efsane kavramıyla yakından ilgilidir. Türkiye Türkçesindeki efsane kelimesinin yanı sıra söylence de kullanılmaktadır” (Alptekin, 2014: 15). Alptekin’in belirttiği üzere Farsçadan dilimize geçen efsane, menkıbe ve mitlerle yakınlık gösteren fakat belirli farklarla onlardan ayrılan bir türdür.

Türk inanç sistemi ve toplumsal anlayışı efsane üretmeye oldukça açıktır. Şamanizm, tabiat ve atalar kültü inanç sistemleri ve bu inanç sistemiyle büyük benzerlikler gösteren İslamiyet inancı ile efsane anlatıları Türkler arasında her daim var olmuş, gelişerek varlığını devam ettirmiştir. Bu sebeple Türk dünyasında efsane kavramı için kullanılan onlarca terim ile karşılaşmaktadır. Türk dünyasında efsane kavramıyla ilgili sıkça kullanılan terimler şu şekildedir: “Azerbaycan’da *esâtir, mif, efsane*; Türkmenlerde *epsana, rovayat*; Özbeklerde *efsane, rivayat*; Karakalpaklarda *epsane, legenda, anız, anız-engime*; Kazaklarda *anız, anızengime, epsanehikayet*; Başkurtlarda *rivayat, legenda*; Kırım Tatarlarında *efsane*; Kazan Tatarlarında *rivayat, legenda, ekiyet, beyt*; Altay Türklerinde *kuuçın, kep-kuuçın, mifk-uuçın, legenda-kuuçın*, Hakaslarda *kip-çoooh, legenda, çoooh-çaaah, az da olsa nımah*; Tuva Türklerinde *tool-çurgu çugaa, töögü çugaa, genel ad olarak toolçurgu bolgaş töögü çugaalar*; Şorlarda *purungu çook, kep-çook, erbek*; Karaçaylarda *aytiv, tavruh*; Uygurlar’da *rivayet, epsene*; Yakutlarda *kepseen, sehen, kepsel, bılrığı sehen*; Dolganlarda *çuk-*

çah; Tofalarda uleger, Çuvaşlarda halap, mif, legenda, az da olsa yumah; Kırgızlarda ulamış, mif, ılapap, comok vb. terimler efsane karşılığı olarak kullanılmaktadır” (Ergun, 1997: 12).

Efsane kavramı için kullanılan farklı etimolojiye sahip bu terimlerin sayıca çok oluşu, efsane türünün Türk halk kültüründe yerini göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Günümüzde “efsane” terimi ile karşılanan kavramın, İslamiyet öncesi dönemde ne şekilde kullanılmış olabileceğine dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır. İslamiyet öncesinde şiiri ve hikâyeyi ifade eden iki farklı terim kullanıldığı için, bilinmeyen bu kelimenin hikâye yani söz için kullanılan “kara söz” terimine benzer olduğu düşünülmektedir. Bu konuda Ergun’un şu ifadeleri oldukça önemlidir: “Bugün, efsane olarak kullandığımız terimin yerine İslamiyet’ten önceki devirde nasıl bir terim kullandığımız, hangi terimi kullandığımız bugünkü bilgilerin ışığında kesin olarak belli değildir. Fakat eldeki veriler, bu terimin hikâyeyi yani sözü, için kullanılan ‘kara söz’ü hatırlatan bir söz olması gerektiğini düşündürmektedir” (1997: 4).

Efsane teriminin ardından bu kavramın hangi özelliklere sahip sözlü kültür ürünleri için kullanıldığını açıklayabilmek amacıyla, efsane tanımlarına yer vermek gerekmektedir. Önceleri masal türünün bir alt kolu olarak görülen efsane, zamanla farklı bir tür olarak kabul görmüştür. “Efsane, 19. asrın başlarından itibaren Avrupa’da ilgi görmeye başlamış, derleme ve inceleme gibi çeşitli sahalarda çalışma konusu olmuştur. Asrın sonlarında kesif bir şekil alan neşirler, yerini 20. asrın başında daha değerli araştırmalara bırakmıştır. Bir yandan efsane üzerine araştırmalar yapılırken diğer yandan efsanelerin de masallar gibi tip katalogları yapılmaya başlanılmıştır” (Sakaoğlu, 1980: 11). Bu araştırmalardan sonra folklor sahasındaki çalışmalarıyla tanıdığımız Grimm Kardeşler, efsane hakkında çalışma yapan ilk kişiler olarak gösterilebilir. Bu konuda yaptıkları araştırmalar ile efsane türüne müstakil özellik kazandıran Grimm Kardeşler ve sonrasında Max Luthi’nin çalışmaları sonucu ifade ettikleri tanımlar, efsane türü için büyük önem teşkil etmektedir. Grimm Kardeşler efsaneyi şu şekilde tarif etmiştir: “Efsane, gerçek veya hayalî belirli bir kişi, olay ya da mekân hakkında anlatılan (doğruluğuna) inanılan bir hikâyedir” (Jason, 1971: 134). Grimm Kardeşlerin tanımı şu üç ana faktörden oluşmaktadır: 1. Efsanenin, anlatıcının tarihsel zaman kavramına uyması,

a) Efsane, belirli bir tarihsel (gerçek veya hayalî) olayla bağlantılıdır, b) Efsane, belirli bir tarihî (gerçek veya hayalî) şahsiyet ile bağlantılıdır, 2. Efsane, anlatıcının belirli bir mekânla bağlantılı coğrafî alan kavramına uyması, 3. Efsane gerçek bir hikâyedir. Aslında o, olağanüstü olaylarla ilgilenir ama anlatıcıları tarafından ona inanılır ve onu anlatanın, dinleyenin gerçek dünyasına aitmiş gibi kabul edilir. Efsaneyi masal ile kıyaslarsak şöyle diyebiliriz: Peri masalları da tabiatüstü olaylarla ilgilenir ama anlatıcıları tarafından ona inanılmaz (Jason, 1971: 134).

Grimm Kardeşlerin masal ile kıyaslayarak açıkladığı ve üç ana özelliğinin bulunduğunu belirttiği efsane türünü Max Luthi; “*Gerçekte vukua gelmiş hadiseleri hikâye eder*” şeklinde tanımlar. Gerçekte yaşanmış olduğuna inanılan bu hikâyeler, ağızdan ağıza aktarılırken ve şairler tarafından edebî olarak işlendikleri için bazı değişikliklere uğrar. Aslında efsaneler masalardaki gibi olağanüstü bir olayın anlatılmasıdır. Halk hikâyeleri ile alı şılamamış tuhaflıktaki şeylerden ve olaylardan bahseder (Luthi 1962’den aktaran Ergun, 1997: 45).

Grimm Kardeşlerin gerçek veya hayalî olarak ele aldığı efsane kavramını Max Luthi, gerçekliğe biraz daha yakınlaştıran bir tanımda bulunmuştur. Grimm Kardeşlere göre efsanenin konusu her ne kadar tabiatüstü olsa da anlatıcılar ona inanırken, Luthi’ye göre efsaneler oluşumu açısından gerçek olsa da icrası sırasında gerçekten uzaklaşabilme ihtimali bulunan metinlerdir. Bu tanımların öncülüğü sonrasında her araştırmacı kendi efsane tarifini oluşturmuş, çalışmaları dâhilinde ifade etmiştir. Yabancı araştırmacıların efsane tanımları birbirinden farklılık gösterse de Grimm Kardeşler ve Max Luthi’nin tanımlarına dayanmaktadır.

Ülkemizde de efsaneyle ilgili pek çok tanım yapılmıştır. Bizde efsane tarifi üzerinde duranların başında Ziya Gökalp gelmektedir. Gökalp Türk Töresi adlı eserinde efsaneyi: “*Üstûreler, ilâhlara taallük eden maceralardır. Menkıbeler de kahramanlara yani nim ilâhlara isnat olunan sergüzeştlerdir. Gerek usturelerin gerek menkıbelerin iki içtimaî rolü vardır*” (1976: 105) ifadeleriyle tanımlayarak efsanelerin ayinî ve itikadî olmak üzere iki rolü olduğunu belirtmiştir. Gökalp efsaneleri, tanrılarla ilgili anlatımlar olarak gördüğü için mite, örnek olarak Dede Korkut Kitabı’nın on iki Oğuznâmesinden alıntılara yer verdiği için de destan türüne benzetmiştir.

Şükrü Elçin efsaneyi, “İnsanoğlunun, tarih sahnesinde gördüğü ilk devirlerden itibaren, aynı coğrafya, muhit veya kavimler arasında doğup gelişen; zamanla inanç, âdet, anane ve merasimlerin teşekkülünde az çok rolü olan bir çeşit masallar vardır. Sözlü gelenekte yaşayan bu anonim masallara dilimizde Arapça: ‘Ustûre’ (cem’i: esâtir); Farsça: ‘Fesâne, efsâne’; Yunanca: ‘Mitos, mit’ kelime-leri ad olarak verilmiştir” (Elçin, 2004: 314) şeklinde tanımlamıştır. Elçin’e (2004: 315) göre efsane, masalın inanç oluşumunda katkısı olan türüdür. Ona göre masallar; din, kültür ve ekonomi şartlarının hazırladığı ortamda tarihî gerçeklerle beslenerek efsane hâline dönüşmüştür.

Pertev Naili Boratav (2014: 111), efsaneyi, inanış kavramı açısından ele alıp, gerçekliği yönünden masaldan ayırarak hikâye ve destana yaklaştırır. Ona göre efsaneler; konuşma diliyle ifade edilen, üslup kaygısından uzak kısa anlatımlardır. Bu sebeple destanların, zaman içerisinde sanatkâraneye üslubunu yitirip kısalmasıyla efsaneye dönüştüklerini düşünmektedir. Pertev Naili Boratav diğer tanımların aksine, efsaneyi bir başka tür içerisinde konumlandırmadığı gibi onu diğer türler ile karşılaştırıp farklarını ortaya koymaya çalışmıştır.

Mustafa Nihat Özön efsaneyi, “Bir tabiat olayını, bir varlığın meydana gelişini, tabiat elemanlarından birinde olan bir değişikliği, akıl dışı, olağanüstü açıklamalarla anlatan hikâye” (1954: 74) olarak tanımlamıştır. Zaman içerisinde anlatıla anlatıla halkın hayal gücünün katkısıyla gerçeklikle bağı koparılan tür, masal ile eş anlamlı olarak gösterilmiştir.

Bahaeddin Ögel eserinde; Almanların, Brockhaus isimli ansiklopedisinde geçtiği gibi “Tarihte adı geçmeyen, artık unutulmuş büyük kahramanlara ait efsaneler, mitolojinin kadrosuna girer.” (1993: V) diyerek tarihte yaşadıkları bilinen kişilerin efsanelerini destan olarak ifade etmiştir. Bu şekilde Brockhaus’un tanımını aynen kabul ederek eklemelerde bulunmuş, efsane, mitoloji ve destan türlerini birbirine yakınlaştırmıştır.

Saim Sakaoğlu yabancı araştırmacıların tanımlarını sıraladıktan sonra bu tariflerden hareketle bir tespitte bulunmuştur. Sakaoğlu’nun tespitine göre efsane; a) Şahıs, yer ve hâdiseler hakkında anlatılırlar. b) Anlatılanların inandırıcılık vasfı vardır. c) Umumiyetle şahıs ve hâdiselerde tabiatüstü

olma vasfı görülür. ç) Efsanelerin belirli bir şekli yoktur; kısa ve konuşma diline yer veren bir anlatıdır (1980: 6).

Dört maddede özetlediği tarifi ile Sakaoglu'nun bu tanımı ve birazdan değinilecek Bilge Seyidoğlu'nun tanımı en ayrıntılı efsane tanımları olarak gösterilebilir. Ayrıca bu tanım, içerikten ziyade şekil özelliklerinden de bahsetmesi bakımından diğer efsane tanımlarından ayrılmaktadır.

Bilge Seyidoğlu, Kurt Ranke, Von Sydow, Linda Degh ve Andrew Vazsonyi'nin efsaneler hakkındaki görüşlerine değindikten sonra bu tariflerden yola çıkarak efsaneleri şu şekilde tanımlamıştır: 1. Bir inanış etrafında teşekkül etmişlerdir. Bu inanış efsanelerin gerçek ve doğru olduğu inandırıcıdır. 2. Efsaneler bilinmeyen esrarengiz bir âlemi anlatırlar. Bu bakımdan olağanüstü unsurlar ihtiva ederler. 3. Efsaneler, bir tarife göre mitlerin modernleşmiş şekli olarak ifade edilmekte, çok eski hikâyeler olduğu söylenmektedir. Bu bakımdan kutsal unsurlar da taşırlar. Bir efsane mutlaka bir inanç üzerine kurulmakla birlikte diğer unsurların hepsini taşımaya bilir (1985: 2). Seyidoğlu'na göre bu üç maddenin olmazsa olmazı inanış kavramına değindiği ilk maddedir. Anlatıcı, anlattığı olayın gerçekliğine inanmıyorsa esrarengizlik, olağanüstülük, kutsallık hiçbir anlam ifade etmez. Böyle metinler efsane olarak değerlendirilemez.

Diğer anlatı türlerine göre daha canlı ve değişken bir yapıya sahip olan efsanelerle ilgili yeni çalışmalar neticesinde yeni tanımlamalarla karşılaşmaktadır. Bunun sebebi ise efsane icra etme geleneğinin kurallarının henüz kesin hatlarla belirlenmemiş olmasıdır. Efsanelerin bu canlı ve değişken yapısı sebebiyle derlenen efsane metinlerinden ve bu tür için yeni bir tanım yapmaktan ziyade, bugüne kadar yapılan tanımlardan hareketle, efsanelerin özelliklerine yenilerini ekleyerek bu konuda halk bilimcilerinin de onayını alabilecek bir tanımın ortaya çıkmasına katkı sağlanmalıdır (Aslan, 2012: 88).

Saim Sakaoglu, Bilge Seyidoğlu ve Ali Berat Alptekin efsanelerin özellikleri üzerinde önemle durmuş ve bu özellikleri eserlerinde maddeler hâlinde sunmuşlardır. Sakaoglu ve Seyidoğlu'nun ifadelerine daha önce yer verildiği için tekrar edilmeyecektir. Ali Berat Alptekin ise efsanelerin özelliklerini

on bir madde ile ayrıntılı olarak ele almıştır. Alptekin'e göre efsanelerin özellikleri şunlardır: 1. Efsaneler şahıs, yer ve olaylar hakkında anlatılır. Şahıslar hakkında anlatılan efsanelere menkıbe veya velilerle ilgili efsaneler adı verilmektedir. Yerlerle ilgili efsaneler kısmında, tabiatta olan her tür mekân; dağ, taş, tepe, ağaç, göl vb. konu edinilebilir. Olaylarla ilgili efsaneler ise tarih bilimiyle yakından alakalı olarak anlatılan efsanelerdir. 2. Anlatılanların inandırıcılık özelliği vardır. Şahıs, yer ve olay hakkında anlatılan bütün efsaneler inandırıcı olmalıdır, bu özellik efsaneyi benzer türlerden ayırır. 3. Genellikle şahıs ve olaylarda olağanüstü olma özelliği görülür. Olağanüstü özelliği olmayan metinler efsane olarak nitelendirilemez. Kahramanın, mekânın ya da olayın olağanüstü bir özelliğe sahip olması gerekmektedir. 4. Efsanelerin belirli bir şekli yoktur; kısa ve konuşma diline yer veren anlatımlardır. Üslup ve sanat kaygısından uzak icra edilen efsaneler, halkın konuşma dilinin örneklerini görebileceğimiz kısa metinlerdir. Bu sebeple derlenen efsanelerin yazıya geçirilme aşamasında, anlatıcının dil özellikleri korunur. 5. Efsaneler, gerçek olmamasına karşılık gerçekmiş gibi kabul edilir. Bu maddede efsanelerin en önemli özelliği olarak gösterilen 'inanış özelliği' üzerinde durulmuştur. Anlatıcı, ne kadar olağanüstü olursa olsun olayın gerçekliğine inanır. 6. Efsanelerde zaman, geçmiş zamanla şimdiki zaman arasında değişir. Eski zamanlarda yaşandığına inanılan olaylar gibi, yakın geçmişteki olaylar da efsane özelliği gösterebilir. Ayrıca efsaneler, ortaya çıktıkları zamanda olduğu gibi günümüzde de inanışların diriliği sayesinde canlılığını korumaktadır. 7. Efsanelerin mekânı yaşadığımız dünyadır. Efsane boyunca mekânlar sabit kalabildikleri gibi değişim de gösterebilmektedirler. Mekân ne kadar değişirse değişsin, yaşadığımız dünyanın bir parçası olmak zorundadır. Efsaneler, hayalî bir mekân hakkında değil, gerçek ya da gerçek olduğuna inanılan bir mekân hakkında anlatılır. 8. Efsaneyle kazanılan kutsiyet zamanla o mekânı veya şahsı dokunulmaz yapar. Halk arasında efsaneleriyle tanıdığımız, kutsal addedilen kişilerin türbeleri ya da mezarlarının yerlerinin değiştirilmesi teklif dahi edilememektedir. Halk tarafından kutsal olarak değerlendirilen bu tarz kişiler ya da onlarla ilgili yerler büyük bir özen ile korunmaktadır. 9. Efsanelerin tarihle çok yakın bir ilişkisi vardır. Tarihte yaşamış devlet adamları, komutanlar ve onların gerçek icraatları daha sonraki za-

manlarda efsaneleşmektedir, bir başka ifadeyle gerçek, zamanla efsaneye dönüşmektedir. 10. Efsaneler büyük ölçüde millîdirler, ancak milletlerarası özelliği olan gezgin efsaneler de vardır. 11. Efsaneler genellikle tek motif üzerine kurulurlar (2014:16-17). Bu özelliklerin arttırılabilmesi mümkün olsa da efsanelerin genelinde veya hepsinde var olan belli başlı özellikler bu şekilde sıralanabilir.

Efsaneleri diğer türlerden, özellikle masaldan ayıran en önemli husus; onun oluşumunda görülen farklılıktır. Masalın aksine efsanenin gerçek olarak kabul görmesi, onu oluşum bakımından diğer türlerden ayırmıştır. Elçin (2004:315), efsanelerin insanoğlunun yaratıldığı andan beri var olduğunu düşünmektedir. Fakat ona göre, masal olarak doğup toplumların hayal gücü ve inançlarıyla yoğrulmuş hikâyeler zamanla din, kültür ve ekonomi şartlarının hazırladığı ortamda tarihî gerçeklerle birleşerek efsaneye dönüşmüştür.

Efsane tanımları ve efsane özelliklerinde olduğu gibi efsanelerin oluşumuyla ilgili de ülkemizde ve dünyada birçok görüş belirtilmiştir. Bu görüşler arasında dünyaca en çok kabul göreni, Raoul Rosiéres'e aittir. O, efsanelerin oluşumunu üç kural ile açıklamıştır: **1. Kökenlerle ilgili kural:** Benzer akıl yapısına sahip olan bütün milletlerde hayal gücü aynı şekilde ortaya çıkar, **2. Birinin yerine diğerinin geçmesi kuralı:** Bir kahramanın hatırası zayıfladıkça onun şerefine ortaya konulmuş olay bu kahramanı terk eder ve daha ünlü birine bağlanır, **3. Adapte olabilme kuralı:** Çevre değiştiren her efsane yeni çevrenin sosyal ve etnografik şartlarına kendisini adapte eder (Alptekin, 2014:18).

Halk biliminin metin merkezli kuramlarından olan Gelişme Kuramının efsanelerin oluşumu konusuna uyarlanmış hâli olarak da görülebilecek birinci kurala göre insan ruhunun her yerde aynı olmasından dolayı, insanoğlu farklı yerlerde birbirinden habersiz benzer ürünler oluşturulabilir. Gelişme kuramcıları bu durumu Dede Korkut Hikâyeleri ile Yunan Destanları olan İlyada ve Odesa'nın benzerlikleriyle açıklamaya çalışır. Ayrıca bu hususta Sakaoğlu, Mary Campbell'in belirttiği bir noktaya dikkat çeker. Campbell, tahsili olmayan anlatıcılardan derlenmiş efsanelerde Homeros'tan bölümler bulunmakta olduğunu belirtmektedir. İkinci kurala göre,

bazı efsanelerde olayların sabit kalarak kahramanın değiştiği, olayın bir başka kahraman üzerinden anlatıldığı görölmektedir. Sakaoğlu (1980:7) yusufçuk ve ibibik kuşunun iki çoban ya da iki kardeş olması şeklinde anlatılan efsaneleri ise üçüncü kural kapsamında değerlendirmektedir.

Alptekin, Raoul Rosiéres'e ait efsane oluşum kurallarını belirttiikten sonra kendi tezini üç ana madde hâlinde sunmuştur: "1. Efsanelerin kaynağı dinîdir. 2. Efsanelerin kaynağı mitolojidir. 3. Efsaneler gerçek hayatın artıklarıdır" (2014: 1819).

Dogmatik özelliğinden dolayı, özellikle semavi dinlerin kitaplarında yazan hikâyeler inananlar tarafından gerçek kabul edilir ve bunlara inanılır. Bu sebeple kutsal kitaplarda anlatılan olağanüstü hikâyeler, efsanelerin kaynağı olarak düşünölebilir. Bu hikâyeler, günümüzde anlatılan birçok efsaneye kaynaklık etmektedir. Bu konuda Alptekin; "Türk efsanelerinde dervişin kerametiyle ırmağın ikiye ayrılması Hazreti Musa'nın asasıyla Kızıldeniz'i ikiye ayırması motifinin bizim efsanelerimize yansımından başka bir şey değildir" (2014: 18-19) diyerek efsanelerin dinî kaynaklı olması tezini örneklendirmiştir. Efsanelerin kaynağını mitolojik olarak düşünönlere göre, mitoloji ve efsane türleri birbirlerine çok yakın iki tür olarak görölüp, efsaneler modernleşmiş mitler olarak nitelendirilir. Mitolojide dinî inançların izleri olduğu gibi hayalî unsurlar da bulunduğundan, efsanelerin kökeni mitolojik olarak da düşünölebilmektedir. Bunun dışında gerçek hayatın bir parçası olan, halk arasında anlatılan hikâyelerin zamanla efsaneleştiğine inanılmaktadır. Metin Ergun ise efsanelerin oluşumunu açıklayabilmek için efsanelerin köklerine değinmek gerektiğini vurgulayıp efsanelerin dört kökten beslendiğini savunmuştur. "1. Mitolojik kökler, 2. Tarihî kökler, 3. Dinî kökler, 4. Hayalî, fantastik kökler" (1997:41).

Mitler, eski inanç sistemlerinden kaynaklı olmaları sebebiyle efsanelerle birbirlerine benzetilmektedir. İnanç kavramından beslenen bu iki türden mitler, daha eski zamanların hikâyeleri olduğu için efsanelere kaynaklık edebileceği kanısına varılmıştır. Mitolojik köklerden, tarihimize daha yakın bir zamanda oluşan kökler ise tarihî kökler olarak adlandırılır. Tarihte yaşamış kahramanların ya da tarihte meydana gelmiş önemli olayların zamanla hayalî unsurlarla birleşmesiyle efsaneye dönüştüklerine inanılır.

Bu tarz efsaneler, mitolojik köke sahip efsanelerden daha gerçekçi ve daha inandırıcıdır. Dinî kökler, dinî şahsiyetlerin maceralarının hayalî unsurlarla birleşmesiyle oluşan efsaneleri oluşturan köklerdir. Günümüzde menkıbe olarak belirttiğimiz, dinî şahısların başlarından geçtiğine inanılan olağanüstü efsaneleri bu kapsamda değerlendirebiliriz. Hayalî ve fantastik kökler ise tarihî kökler ile büyük benzerlik taşımaktadır. Bu köke sahip efsaneler, eski olay ya da kahramanın hatırasının zayıflamasıyla bu olayların daha güncel bir kahraman ya da olay için anlatılır hâle gelmesiyle oluşmaktadır (Ergun, 1997: 4146). Bu köklerin hepsi bir efsanede görülmez, konusuna göre köklerden bir tanesi daha baskın çıkmaktadır. Bazı efsanelerdeyse birden fazla kökün etkisi de görülebilmektedir (Erol, 1996: 13). Sonuç olarak efsanelerin oluşumu ile ilgili yapılan çalışmalar gösteriyor ki farklı görüşler olsa da araştırmacılar; mitolojik, dinî ve tarihî gerçekliklerin, efsanelerin oluşumuna katkı sağladığı konusunda hemfikirdir.

Efsaneler; müstakil bir tür olarak belirtilmeden önce mit, masal, destan gibi anlatmaya dayalı türlerin bir alt kolu olarak değerlendirilmiştir. Nitekim Bascom (2003: 7695), eserinde efsane, mit ve masal türleri arasındaki ilişkiyi detaylı olarak inceleyip; bu türlerin inanma, kurgu, zaman, yer, kabul edilme tavrı, temel karakter, geleneksel başlangıç ve geceleyin anlatılma özelliklerine değinmiştir. Türler arasındaki benzerliğin sebep olduğu bu durum, efsane çalışmalarının artması ve sınırlarının belirlenmesiyle son bulmuştur. Bu bölümde efsanelerin sırasıyla mit, masal ve destan türleriyle ilişkisi incelenecektir.

“Mit, tabiat veya kozmogonik cisimleri ve hadiseleri hayalî bir şekilde nakleden anlatmalardır. Dünyanın, tabiat hadiselerinin insanlığın şuurunda muayyen manada değişmiş birer yansımasıdır” (Ergun, 1997: 46). Yavuz’a (1993: 10) göre ise efsaneler, mitlerin modernleşmiş şekilleridir. Anlatmaya dayalı türler arasında efsaneye en çok benzeyen tür mittir. Bu benzerlik; efsane- nin en önemli özelliği olarak vurgulanan inanç kavramından kaynaklanmaktadır. Sakaoğlu şu ifadeler ile her iki tür için de geçerli olan gerçeklik kavramına değinmiştir: *“Mit ile efsanenin birbirine en yakın olan tarafları her ikisinin de inanma yönünden gerçek olarak kabul edilmesidir. Anlatıcı ve dinleyici mit ile efsaneyi gerçek olarak kabul eder”* (1992: 23). Mitler, eski zamanlar-

da yaşandığına inanılan olayların gerçeğe uygun olduğu düşünülen anlattırlardır. İnanca uygun olup inanılması için öğretilirler. Bu sebeple mitler dogmanın temeli olarak kabul edilir (Bascom, 2003: 79). Dogmanın temeli olan tanrılar ve yarı tanrılar hakkında anlatılan olağanüstü hikâyeler olarak tanımlanabilecek mitler zamanla yerini belirli kişi, yer ve olay hakkında anlatılan olağanüstü hikâyelere yani efsanelere bırakmıştır.

Mitler, var olmayı ve ilkleri anlatmaya çalışan kutsal hikâyelerdir. Genellikle bir şeyin nasıl yaratıldığı ve nasıl var olmaya başladığını anlatan yaratılış hikâyeleridir (Ocean: 20). Fakat efsaneler yaratılış dâhil her konuda anlatılırlar. Dünyada efsane sayısı mit sayısından fazladır ve her kültürde mitlerin sayısı sınırlıdır. Buna rağmen binlerce efsane vardır. Yaşamış olan her aziz, hakkında birçok efsane üretilmesine sebep olmuştur. Fakat siyasi figürler, periler, cüceler, hayaletler, canavarlar gibi olağanüstü varlıklar hakkında anlatılanlar da düşünüldüğünde ne kadar fazla efsane metni olabileceğini anlayabilmekteyiz. Üretilen yeni efsaneler de mevcuttur. Mitler, günümüzde etkisini devam ettirseler de kesin anlamda geçmişe aittirler (Bascom, 2003: 77). Bu sebeple mitler geçmişe ait iken, efsaneler ise geçmişte ve günümüzde oluşmuş, günümüzden sonra oluşacak olan hikâyelerdir. Bu sebeple, çok eski zamanlarda yaşandığına inanılan bir olay günümüzde efsane ve mit olarak anlatılabilir lakin günümüze yakın bir zamanda yaşandığına inanılan bir olay mit olarak anlatılamaz. Yani, “Efsanenin zamanı, mitteki hadiselerin cereyan ettiği zamana göre daha yakın bir geçmiştir” (Sakaoğlu, 1992: 23). Gelecek, yeni bir mitin oluşmasına imkân vermeyecektir lakin günümüzde yeni efsaneler teşekkül edebilir.

Mitlerde, efsanelerde olduğu gibi hayalî unsurlar fazladır. Tüm mitlerde bu unsurları kesin olarak görmekteyiz fakat efsanelerin bazılarında hayalî unsurlar olmayabilir (Ergun, 1997: 47). Bu sebeple efsaneler, mitlerden daha gerçekçi anlatımlar olarak değerlendirilebilir. Örneğin mitlerde kahramanlar tanrılar veya yarı tanrılar iken efsanelerde tarihî ya da dinî kahramanlara yer verilmektedir. Bunun yanında mitlerde geçen mekân ya başka bir dünya ya da evvelki dünyadır. Efsanelerde ise tarih ne kadar eski olursa olsun mekân gerçek dünyadır (Sakaoğlu, 1992: 23). Mitler ve efsaneler arasındaki başka bir fark kutsallık ile ilgilidir (Sakaoğlu, 1992: 23).

Mitler, tanrılarının veya yarı tanrılarının hikâyeleri olduğu için, bir inancın kutsal metinleri olarak değerlendirilebilir. Tüm efsaneler kutsiyet taşımak zorunda değildir ancak dinî şahsiyetlerin kerametlerine yer veren efsanelerde kutsal özellikler bulunabilmektedir.

Ünlü folklorcu Lutz Röhrich masalı “*Kısa, gerçekliğin şartlarından bağımsız, fantastik bir hikâye*” (Krywalski 1974’ten aktaran Buch, 1992: 10) şeklinde tanımlamıştır. Röhrich’in ifade ettiği fantastik gerçek dışılık anlamında olup bu ifadeyle masalın en önemli özelliği hayal ürünü olmasına dikkat çekilmiştir. Masalda olduğu gibi efsanelerde de hayalî unsurlar bulunmaktadır lakin masalı anlatan kişi bu olağanüstülüklerle inanmazken, efsane-nin en önemli özelliği icracısının anlattığına karşı olan inancıdır. Yani efsanelerde görülen inandırıcılık vasfı masalarda bulunmamaktadır.

Kurmaca olan masal metinleri, dogma ya da tarihi bir unsur olarak kabul edilmezler, olup olmadıkları kesin değildir. Bu sebepten ciddiye alınmayabilirler (Bascom, 2003: 79). Masallar gibi efsaneler de uydurma hikâyelere yer verebilir ancak masalarda insanın taşla çevrilmesi uydurma olarak kabul edilirken efsanelerde ise bu durum tarihte olmuş gerçek bir olay olarak kabul görülür ve anlatılır. Efsanelerde taş kesilme hikâyesi için delil olarak sunulabilecek bir kaya, bir taş parçası vardır. Masalarda ise bu durumun destekçisi hiçbir iz yoktur. Aynı zamanda, taş kesilme motifine yer veren efsanelerde, bu olay yaşandıktan sonra efsane biter; masalarda ise taş yeniden canlanır, kötülerini alt eder ve mutlu sonra biter (Ergun, 1997: 47). Efsanelerin geçtiği zaman genellikle yakın geçmiş olarak ifade edilmektedir. Fakat masalların zamanı belirli bir sınırlama ile ifade edilemez. Bu olaylar herhangi bir zamanda ve herhangi bir yerde geçmiştir. İşte masalların geçtiği bu yer ‘masal ülkesi’ olarak adlandırılmaktadır. Oysaki efsanelerin geçtiği yer yaşadığımız dünyanın belirli bir yeridir (Sakaoğlu, 1992: 24). Masallar, uzun metinlerdir hatta anlatılması birkaç gece süren örneklerine de rastlanmaktadır (Alay, 2005: 19). Efsaneler ise masal, destan, halk hikâyesi gibi türlere göre oldukça kısa anlatımlardır.

Efsanelerin dinî kişilerin maceralarına yer veren türlerinde kutsiyet özelliği taşıdığına değinilmişti. Lakin hiçbir masalda, kutsallık söz konusu değildir (Sakaoğlu, 1992: 24). Yani; masallar, din dışı konuları işlerken efsanelerin dinî konularda anlatılan türleri de mevcuttur.

Masallarda karşılaştığımız kahramanlar insan veya olağanüstü canlılardır. Efsanelerde de kimi zaman olağanüstü canlılar kahraman olarak karşımıza çıkmaktadır. Lakin tüm masallarda insan dışı en az bir kahramana yer verilirken efsanelerde çoğu zaman kahraman sıradan veya tarihî şahsiyetler olarak karşımıza çıkmaktadır. Masallarda karşılaştığımız motif ve tipler gibi efsanelerin motif ve tipleri de gezgin özellik gösterebilir. Belirli bir yere ya da millete bağlı kalmazlar. Bu benzerliğe rağmen efsaneler masallardan daha millî ve mahallî bir özellik göstermektedir.

Destan, ilkel ve popüler bir anlatı çevresinin içinde doğan, gerçek veya kurmaca olağanüstü ve mitolojik kahramanların maceralarını şiir veya şarkı diliyle ve çoğu zaman bir müzik aleti eşliğinde anlatan, anonim olan veya unutulmuş bir şair tarafından yaratılan fakat şairin maceranın içinde duygu veya eylem olarak yer almadığı “*edebiyat eseri*” olarak karşımıza çıkmaktadır (Oğuz, 2004: 6). Her ne kadar olağanüstü durumlardan bahsedilse de destanlardaki hadiseler gerçekte cereyan etmiş olarak kabul edilmektedir. Destanlardaki olaylar tarih sayfalarında bulunabilirken aynı durumu tüm efsaneler için söylenemez (Sakaoğlu, 1992: 24).

Bir olayın destan özelliği kazanabilmesi için eski bir zamanda meydana gelmesi gerekir (Sakaoğlu, 1992: 24). Günümüze yakın bir zamanda meydana geldiğine inanılan bir olay efsane olarak anlatılabilmektedir. Fakat günümüzde meydana gelen bir olay bundan anca yüzyıllar sonra bir destana dönüşebilir. Bazı destanların ise zaman içerisinde hacimleri küçülür ve efsane hâline dönüşebilirler (Ergun, 1997: 48). Efsane ve destanların en yakın olduğu özellik her ikisinde de olayların gerçekleştiği yerdir. Her iki türde de olaylar günümüz dünyasında geçmektedir. Masallarda olduğu gibi bilinmeyen bir mekân mevcut değildir (Ergun, 1997: 48). Destanlar, efsanelere göre daha millî bir tür özelliği göstermektedir. Farklı milletlerin destanlarında benzer özellikler mevcut olabilse de bu durum destanların mahallî özelliğini etkilememektedir. Efsaneler masallara kıyasla, destanlar da efsanelere kıyasla daha millîdirler. Destanlardaki kişilerin efsanevi özelliğinden dolayı destanların bir yönüyle efsanelere dayandığı söylenebilir. Aynı zamanda destanlar da konuları bakımından efsanelere kaynaklık etmektedir. Böylelikle her iki tür arasında karşılıklı bir etkileşim var-

dır (Sancak, 2008: 29). Efsanelerdeki kahramanlar genellikle sessiz, sakin, itaatkâr derviş tipi; destanlarda ise savaşçı alp tipi olarak karşımıza çıkmaktadır. Tabii ki bu durum tüm efsaneler için geçerli değildir. Çoğu tarihî efsanede tarihî kişilerin kahramanlıklarına değinen anlatılar mevcuttur. Bazı destanlar içerisinde efsane metinleri bulunabilir. Köroğlu Destanı içerisinde bulunan Kır At efsanesi bu duruma örnek olarak gösterilir (Ergun, 1997: 48).

İşlev; “belirli bir sistemin uyum ve ayarlamaları için meydana getirilmiş gözlenebilen sonuçlar” olarak tanımlanmaktadır. Bir sistemin varlığını devam ettirebilmesi için belirli ihtiyaçları karşılaması ve gözlenebilen sonuçlar meydana getirmesi gerekmektedir. Aksi halde sistem devam etmez (Nirun ve Özönder, 1990: 259 260). Toplumun işleyişi çok parçalı bir mekanizma gibidir. Her parçanın işlevi ayrı önemlidir. Her sosyal hareketin, geleneğin ya da normun toplum düzenine katkısı vardır. Bu durumda; efsane, destan, masal, hikâye, fıkra, türkü gibi halk edebiyatı ürünleri; gelenek taşıyıcılığı, eğitme, sosyal motivasyon, yararlılık, bütünleştiricilik, dengelemeci bir düşünceyi destekleme, dikkat çekme, az sözle çok şey anlatma, son sözü söyleme, kıssadan hisse kapma, gerilenleri yumuşatma, eğlendirme, güldürme ve rahatlatma (Öger, 2008: 231) gibi fonksiyonlara sahiptir.

Folklorun işlevleri konusunda Bascom ve Dégh’in araştırmaları büyük önem taşımaktadır. Bascom’a göre folklorun işlevleri şunlardır: 1. Eğlence folklorun en önemli işlevlerinden biridir, 2. Folklorun ikinci işlevi, kültürün onaylanması ve ritüelleri gözlemleyen ve icra edenlerin ritüellerinin ve kurumlarının doğrulanmasıdır, 3. Folklorun üçüncü işlevi özellikle –fakat yalnızca değil– okuma yazması olmayan kültürlerdeki eğitim işleridir, 4. Dördüncü sırada folklor önemli, fakat sıklıkla gözden kaçmış olan kabul edilmiş davranış örüntülerini sürdürme işlemini yerine getirir. Davranışları, inançları, kurumları geçerli kılmak ya da doğrulamanın ötesinde, folklorun bazı şekilleri sosyal baskı uygulanması ve sosyal kontrol çalışması açısından önemlidir (2010: 78-81).

Dégh 1948-1960 yılları arasında yapmış olduğu saha araştırmasıyla masalların işlevlerini araştırmıştır. Dégh’e göre; toprakların dağılmasından sonra zengin arazi sahiplerinin topraklarında çalışan işçilerin sosyal

statülerinin fakir köylü sınıfına dönüşmesiyle, halk masalının eğlendirme işlevi değişerek masal, bu insanların arzularını ve umutlarını anlattığı bir türe dönüşmüştür. (Dégh 1969'dan aktaran Çobanoğlu, 2012: 257).

Eliade efsanelerin ana işlevini; tüm anlamlı insan faaliyetlerinin örnek alınacak modellerini belirlemek olarak belirtmektedir. Eliade'a (1991: 78) göre insanın tüm davranışlarının sebebi, tanrıların örnek alınacak hareketlerini ve eylemlerini tekrarlamaktır. Eliade, efsane kavramı altında insan tarafından oluşturulan her şeyin sebebini tanrıların örnek alınması olarak yorumlamıştır.

Bilge Seyidoğlu'nun, Erzurum Efsaneleri adlı çalışmasının sonuç kısmında efsanelerin işlevi hakkındaki görüşleri şu şekildedir: "1. Gelenekler ve görenekleri koruyucu oluşları¹, 2. Efsaneler topluma yön verir, onlara iyi olmayı nelerin yapıp nelerin yapılmayacağını telkin ederler², 3. Teşekkül ettikleri yere mana kazandırır³, 4. Koruyucu ve tedavi edici rolü" (1985: 198-199).

Halk, efsane kahramanı olan muhterem şahsiyetlerin türbe ve kabirle-riyle birlikte efsanelerde geçen kutsal mekânları korur. Kutsal değeri olan bu mekânların yerlerinin değiştirilmesi değil onarılması bile söz konusu olamaz (Seyidoğlu, 1985: 198-199). Bu sebeple Anadolu'da yerleşim yerlerinin ortasında kalmış birçok yatır veya türbeye rastlanmaktadır⁴.

Seyidoğlu gibi efsanelerin işlevi konusuna değinen diğer bir isim Pertev Naili Boratav'dır. Boratav (2014: 121), efsanelerin çağdaş sanatlara (resim, şiir, tiyatro, sinema vb.) konu kaynağı olduğundan bahsetmektedir. Bunun olması için de dönemin sanatçılarının efsanelerin anlam yüklü içerikleri aracılığıyla günümüz sorunlarını dile getirecek güce sahip olması gerek-

¹ Seyidoğlu (1985: 198) bu konuda efsanelerin olduğu cami, türbe gibi ziyaret yerlerinde yapılan ritüellere örnekler göstermiştir. Bu yerlerdeki bazı ritüeller şu şekildedir: Abdest alınıp namaz kılınması, temiz kıyafetler giyilmesi, bu yerlerin etrafında dönülmesi, üç cuma üst üste gidilmesi, dilek tutulması ve adakta bulunulması gibi.

² İnsanlara iyilik yapmayı ve yardımlaşmayı telkin eden efsaneler, kimin manevî anlamda üstün olduğunun bilinmeyeceğini vurgulayarak, insanların Allah katındaki eşitliğine dikkat çekmek ister (Seyidoğlu, 1985: 199). Anadolu'da sıkça karşımıza çıkan, Hz. Hızır'a yardım etmediği için göle dönüşen köy efsanelerinde olduğu gibi...

³ İnsanlar, efsanelerin teşekkül ettikleri yer ile birleşir, oraları kendilerinden bir parça olarak görür ve bu mekânlara derin anlam yüklerler (Seyidoğlu, 1985: 199).

⁴ Aksaray Paşacık Mahallesi'nde bulunan Sancılı Baba Türbesi de bu şekilde yolun tam ortasında, demir parmaklıklarla çevrili bir vaziyette bulunmaktadır.

tiğinden bahsetmektedir. Sakaoğlu'na göre ise efsaneler ile insanlar doğruluktan ayrılmamaya davet edilir. Çünkü bu hikâyelerde ikiyüzlü, dolandırıcı, kibirli tiplere prim verilmez ve insanlara ders verme amacı güdülür. Efsaneler, insanları doğruluk kalıpları içerisinde yaşamaya zorlar (Duranlı, 2004: 33). Araştırmacılar efsanelere farklı anlamlar yükleseler de bu hikâyelerin en önemli özelliği, kültürü gelecek nesillere aktarmaktır.

Önceleri masalların bir alt kolu olarak değerlendirilen efsaneler, bu alandaki araştırmaların artması ile müstakil bir tür olarak kabul edilmiştir. Kiel'de başlayıp Kopenhag'da sona eren 1959'da yapılan ilk efsane kongresinden sonra 1962'de Anvers'te ve 1963'te Budapeşte'de efsane konulu toplantılar düzenlenmiştir (Alptekin, 2014: 22). 1963'te Budapeşte'de toplanan International Society of Folk Narrative Research (Uluslararası Folklor Araştırma Kurumu) tarafından ilk efsane tasnifi yapılmıştır (Çobanoğlu, 2012: 19). Dört ana başlıkta sunulan tasnif şu şekildedir: 1. Dünyanın yaratılışı ve sonu (kıyamet) ile ilgili efsaneler, 2. Tarihi efsaneler ve medeniyet tarihi ile ilgili efsaneler, a) Medeniyet ile ilgili yer ve eşyanın menşei, b) Bazı yerler ile ilgili efsaneler, c) Dip tarihi (prehistorya) ve ilk zamanlarla ilgili efsaneler, d) Harpler ve felaketler, e) Temayüz etmiş kişiler, f) Bir düzenin bozuluşu, 3. Tabiatüstü varlıklar ve kuvvetler / mitik efsaneler, a) Kader, b) Ölüm ve ölümler, c) Tekin olmayan yerler ve hayaletler, d) Hayaletlerin resmigeçidi ve savaşları, e) Öbür dünyada ikamet, f) Cinler, periler, ruhlar, g) Medeniyetle ilgili yerlerdeki hayaletler, h) Değişmiş varlıklar, i) Şeytan, k) Hastalık yapan kötü ruhlar (cinler) ve hastalıkları, l) Tabiatüstü (sihri) kuvvetlere sahip kimseler, m) Efsanevî (mitik) hayvanlar ve bitkiler, n) Hazine, 4. Dinî efsaneler / Tanrı ve kahramanlarla ilgili efsaneler (Sakaoğlu, 1992: 18-19).

Dünyaca kabul gören bu tasnifin ardından yapılan çoğu akademik çalışmada elde edilen efsane metinleri belirli tasnifler ile sunulmuştur. Ülkemizde genel anlamda efsaneleri sınıflandıran ilk kişi Pertev Naili Boratav'dır. Hasan Özdemir ise etiyolojik mahiyette Türk efsanelerini tasnif etmiştir. Bunun dışındaki tasnifler, ya efsanelerin belirli türlerinin ya da bir bölge veya şehir hakkında anlatılan efsanelerin sınıflandırılmasıyla oluşmuştur. Örneğin Sakaoğlu, taş kesilme efsaneleri ve insan asıllı kuş

efsanelerinin, Metin Ergun ise değişme motifli efsanelerin tasnifini yapmıştır. Bir bölge ile ilgili yapılan efsane tasniflerine, Ali Berat Alptekin'in Fırat Havzası Efsaneleri, Neşe Işık'ın Doğu Karadeniz Efsaneleri tasnifleri örnek gösterilebilir. Fırat Havzası Efsaneleri adlı eserinde Ali Berat Alptekin, efsaneleri şu şekilde tasnif etmiştir:

1. Taş kesilme ile ilgili efsaneler
2. Veliler ile ilgili efsaneler
3. Mecnunlar ile ilgili efsaneler
4. Hz. Hızır ile ilgili efsaneler
5. Meşhur kahramanlar ile ilgili efsaneler
6. Yer adları ile ilgili efsaneler
7. Çeşitli işaretler ile ilgili efsaneler
8. Çeşitli yapılar ile ilgili efsaneler
9. Dağ, göl, pınar ve mağaralar ile ilgili efsaneler
10. Ağaçlar ile ilgili efsaneler
11. Çeşitli hastalıklar ile ilgili efsaneler
12. Tabiat hadiseleri ile ilgili efsaneler
13. Gök cisimleri ile ilgili efsaneler
14. Halk oyunları ile ilgili efsaneler
15. Olağanüstü varlıklar ile ilgili efsaneler
16. Hayvanlar ile ilgili efsaneler
17. Diğerleri (Alptekin, 1990: 305-310).

Bunlar dışında belirli şehirlerin efsane tasniflerine rastlamaktayız. Ruhi Kara'nın Erzincan Efsaneleri⁵, Halil Altay Göde'nin Isparta Efsaneleri⁶, Ze-

⁵ Ruhi Kara bu eserinde efsaneleri; 1. Dinî ve dinî binalarla ilgili efsaneler, 2. Evler ve insanların yaşadığı yerler ile ilgili efsaneler, 3. Tabiat ve kırlarla ilgili efsaneler ana başlıkları ve bunlara bağlı alt başlıklar sunarak sınıflandırmıştır. (Kara'nın bu sınıflandırması Bilge Seyidoğlu (1985: III-IV)'nun Erzurum Efsaneleri adlı çalışmasındaki sınıflandırmasıyla birebir aynıdır). Bu tasnife ek olarak Sakaoğlu, Erzincan'da sunduğu bildirisinde Erzincan Efsanelerini şu şekilde tasnif etmiştir: "A. Konusu İslâm dini ve kahramanları ile ilgili olan efsaneler, B. Erzincan ile ilçelerinde yaşamış veya bu bölgede defnedilmiş veliler ve kahramanlarla ilgili efsaneler, C. Şekil değişikliği ile neti-celenen efsaneler, Ç. Sosyal konulu efsaneler, D. Sevda konulu efsaneler, E. Yer ve mevki adları-nın hikâyesi olan efsaneler, F. Yüce kavramlara saygısızlık edenlerle ilgili efsaneler, G. Olağanüs-tü yaratıklar ile ilgili efsaneler, Ğ. Diğer Efsaneler" (1992: 73-74).

⁶ Göde, Isparta Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma adlı doktora tezinde efsaneleri: "1. Taş kesilme efsaneleri,

keriya Karadavut'un Yozgat Efsaneleri⁷, İsmail Görkem'in Elazığ Efsaneleri⁸, Seyit Emiroğlu'nun Konya Efsaneleri⁹, Necdet Tozlu'nun Adıyaman Efsaneleri¹⁰, Hakan Acar'ın Burdur Efsaneleri¹¹, Bilge Seyidoğlu'nun Erzurum Efsaneleri¹² çalışmalarındaki tasnifler şehir efsaneleri tasniflerine örnek olarak gösterilebilir.

Anadolu-Türk efsanelerinin sınıflandırılmasıyla ilgili yapılan ilk çalışma Pertev Naili Boratav'a aittir. Boratav, International Society for Folk-Narrative Research tarafından yapılan sınıflandırma üzerinde küçük değişiklikler yaparak Anadolu-Türk efsanelerini şu şekilde tasnif etmiştir:

I. Yaratılış Efsaneleri – Oluşum ve Dönüşüm Efsaneleri – Evrenin sonunu (Mahşer ve Kıyamet Günlerini) anlatan efsaneler¹³

II. Tarihlik Efsaneler¹⁴

-
2. Hayvanlarla ilgili efsaneleri, 3. Açıklayıcı efsaneler, 4. Tabiat şekillerinin oluşumuyla ilgili efsaneler, 5. Yerleşim yeri ve tabiat şekillerinin adlarıyla ilgili efsaneler, 6. Olağanüstü olaylarla ilgili efsaneler, 7. Aşk ve sevgi üzerine efsaneler, 8. Dinî efsaneler” ana başlıkları ve bu başlıklara bağlı alt başlıklar şeklinde sınıflandırmıştır (2002: 31-32).
- ⁷ Zekeriya Karadavut'un Yozgat Efsaneleri adlı çalışmasındaki efsane tasnifi şu şekildedir: “I. Yaratılış efsaneleri – oluşum dönüşüm efsaneleri, II. Tarihi efsaneler, III. Olağanüstü Varlıklar üzerine anlatılan efsaneler, IV. Dinî efsaneler” (1992: 45-46). (Bu dört ana madde dışında alt başlıklara da yer verilmiştir.)
- ⁸ 8 İsmail Görkem Elazığ Efsanelerini; “1. Dinî efsaneler, 2. Al karısı-kopos ve cinlerle ilgili efsaneler, 3. Taş kesilme efsaneleri, 4. Hayvan efsaneleri, 5. Yer adları ile ilgili efsaneler” (1987: 58) ana başlıkları ve bunlara bağlı alt başlıklar sunarak sınıflandırmıştır.
- ⁹ Seyit Emiroğlu efsaneleri, “1. Yaratılış, oluşum dönüşüm efsaneleri, 2. Tarihi efsaneler, 3. Dinî efsaneler” (1993: 51) ana başlıkları ve bunlara bağlı alt başlıklar ile sınıflandırmıştır.
- ¹⁰ Tozlu, efsaneleri; “1. Dönüşüm efsaneleri, 2. Dinî efsaneler, 3. Tabiatla ilgili efsaneler, 4. Tarihi efsaneler, 5. Olağanüstü olaylar ve olağanüstü varlıklarla ilgili efsaneler, 6. Halk oyunları ile ilgili efsaneler” (2013: 19) ana başlıkları ve bunlara bağlı alt başlıklar ile sınıflandırmıştır.
- ¹¹ Acar, Burdur Efsaneleri adlı yüksek lisans tezinde efsaneleri şu şekilde tasnif etmiştir: “1. Taş kesilme efsaneleri, 2. Hayvanlarla ilgili efsaneler, 3. Açıklayıcı efsaneler, 4. Yerleşim yerleri ve tabiat şekillerinin adları ve tabiat şekillerinin oluşumu ile ilgili efsaneler, 5. Olağanüstü varlıklarla ilgili efsaneler, 6. Dinî efsaneler, 7. Aşk ve sevgi üzerine efsaneler, 8. Halk oyunları ile ilgili efsaneler” (2013: 17).
- ¹² Seyidoğlu, Erzurum Efsaneleri adlı araştırmasında efsaneleri: “1. Dinî binalarla ilgili efsaneler, 2. Evler ve insanların yaşadığı yerlerle ilgili efsaneler, 3. Tabiat ve kırlarla ilgili efsaneler” (1985: IIIIV) ana başlıkları ve bunlara bağlı alt başlıklar hâlinde sınıflandırmıştır.
- ¹³ Tasnifin devamında Boratav (2014: 113); yaratılış, oluşum ve dönüşüm efsanelerinin konularına ve niteliklerine değinmiştir. Ona göre; evrenin ve dünyanın nasıl yaratıldıklarını anlatan efsanelere cosmogonie dünyanın sonu ile tüm varlıkların nasıl yok olacaklarını anlatan efsanelere ise eschatologie adı verilir. Bu anlatılardan halk biliminin konusu olanlar dinî inanışların dışında kalan anlatılardır. Dönüşüm efsaneleri ve étologique anlatıları ise cansız bir varlığın ya da bir hayvanın bugünkü biçimine nasıl ve neden dönüştüğünü anlatan efsanelerdir.
- ¹⁴ 14 Boratav'a (2014: 114-116) göre tarihlik efsaneler, yazılı edebiyatta menkabe adıyla belirtilen anlatımların tamamıdır. Boratav; tarih kitaplarında geçen olaylara değil, bir toplumun kendi geleneğinde benimsediği, adları bile bilinmeyen kişilerin maceralarına tarihlik niteliği vermektedir. Evliyalar üzerine anlatılan

- A. Adları belli yerler (dağ, göl vb.) üzerine anlatılanlar,
- B. İnsan topluluklarının oturdukları yerler (şehir, köy vb.) hakkında anlatılanlar,
- C. Ünlü büyük yapılar (kilise, cami, köprü vb.),
- D. Tarihlik sayılan kişilerden ya da uluslardan kaldığına inanılan defineler,
- E. Milletler, hükümdar soyları,
- F. Büyük afetler,
- G. Tarihlik niteliği olduğuna inanılan ünlü kişilerin savaştıkları olağanüstü güçlü yaratıklar,
- H. Savaşlar, fetihler, yayılışlar,
- I. Yerleşmiş bir düzene başkaldırmalar,
- K. Başkaca tarihlik önemli olaylar ya da sivrilmiş kişiler, (Uygarlıkta kılavuz olmuş kişiler, bilginler, şairler, şeyhler, mürşitler vb.)
- L. Sevda maceraları ile ün salmış âşıklar; kişilerin aile için çeşitli ilişkileri, M. Çeşitli başka olaylar içindeki yerleri ile bir toplumun tarihinde iz bırakmış “önemsiz” kişiler (Örneğin: Çoban, hizmetçi vb.) üzerine anlatılanlar, III. Olağanüstü Kişiler, Varlıklar ve Güçler Üzerine Efsaneler¹⁵

- A. Alın yazısı,
- B. Ölüm ve ötesi,
- C. Tekin olmayan yerler,
- D. Tabiatın bir parçası olan yerler (Orman, göl vb.) ile hayvanların “sahipleri” (Koruyucuları),
- E. Cinler, periler, ejderhalar vb. olağanüstü güçteki yaratıklar,
- F. Şeytan,
- G. Hastalık ve sakatlık getiren varlıklar (Albastı gibi),
- H. Olağanüstü güçleri olan kişiler (Büyücü, üfürükçü, efsuncu gibi),

efsanelerde, dinlik nitelikten çok olağanüstü güçlerle alışılmadık dışında işler görmelerinden bahsedildiği için bu efsaneler dinlik efsane olarak değerlendirilmeyip tarihlik efsaneler bölümünde yer almıştır.

¹⁵ Boratav'a (2014: 118) göre, olağanüstü varlıklarla ilgili efsanelerin birçoğu tam bir anlatı örgüsü ile kurulmamış, sadece bir inancı anlatmakla yetinmişlerdir.

I. “*Mythique*” nitelikte hayvan ve bitkiler (Adamotu gibi) üzerine anlatılanlar,

IV. Dinlik Efsaneler (Boratav, 2014: 113-118).

Dört ana maddenin aynı kalıp alt başlıkların Türk efsanelerine uyarıldığı, Uluslararası Folklor Araştırma Kurumu’nun ileri sürdüğü efsane tasnifiyle büyük benzerlik gösteren Boratav’ın tasnifi; bu konudaki ilk yerli çalışma olması açısından oldukça önemlidir. Boratav bu sınıflandırmasından başka, Türk efsaneleriyle ilgili Fransızcadan tercüme edilen Folklorla Doğru Dergisi’nde yayımlanan “*Türk Efsaneleri*” adlı makalesinde, millî ve özgün bir tasnifte bulunmuştur. Bu tasnif şu şekildedir:

“A. Ünlü kimseler üzerine anlatılan ve az çok olağanüstü nitelikler taşıyan efsaneler,

B. Etiyolojik efsaneler,

C. Hayalî hayvanlar üzerine anlatılan efsaneler,

D. Büyücü ve falcılarla ilgili efsaneler,

E. Evliya menkabeleri,

F. Aşk efsaneleri” (Ergun, 1997: 18).

Boratav’ın Türk efsaneleriyle ilgili bir diğer tasnifine A. Rıza Önder’in Yaşayan Anadolu Efsaneleri eserinin tanıtımı için yazdığı makalede rastlanmaktadır. Boratav üçüncü tasnifinde, Türk efsanelerini şu başlıklarla sunmaktadır:

A. Evliyalar ve kerametleri¹⁶,

B. Değişik bölgeler üzerine etiyolojik ve etimolojik efsaneler¹⁷,

C. Aşk efsaneleri ve masallara benzeyen efsanevî hikâyeler¹⁸ (Önder, 1955: 112-117).

¹⁶ Bu bölümde anlatılan efsanelerden ‘Hasan Dağı ve Ali Dağı’; Aksaray’da anlatılan Hasan Dede ve Ali Baba’nın keramet yarışını anlatan efsanenin birebir aynısıdır. Bunun dışında, Munzur Baba, Çoban Baba, Kureyşî ve Banasur, Kömür Baba, Sabanca Gölü, Yavaş Ovası ve Kara Koç efsanelerine yer verilmiştir. (Önder, 1955: 113-114).

¹⁷ Bingöl, Nemrud’un Develeri, Karayazı, Aygır Gölü, Çıldır Gölü, Kız Kurtaran Kaya, Dört Dağ: Süp-han, Allahüekber, Elegez, Ağrı, Ağrı: Ararat, Allahüekber Dağı efsanelerine yer verilmiştir. (Önder, 1955: 115-116).

¹⁸ Padişahın Rüyası, Gölcük, Bahtına Küsen Kız, Devlet Kuşu, Ağdamar Adası efsanelerine yer verilmiştir. Bu efsanelerden Devlet Kuşu Efsanesinde bir Keloğlan hikâyesi anlatılmaktadır. (Önder A. R., 1955: 116-117).

Boratav'ın tasniflerinin ardından bu konuda önemli çalışmalarda bulunmuş Saim Sakaoğlu'nun tasniflerine yer verilmelidir. Sakaoğlu, “Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu” adlı araştırmasında Anadolu Türk efsanelerini yedi ana bölümde ele almıştır. Bunlardan ilk beşi ortak bir başlıkta bağlanırken, altıncı bölüm ortak bir başlık ile belirtilmiş yedinci bölüm ise tamamı tespit edilemeyen efsanelere ayrılmıştır. Sakaoğlu'nun tasnifi şöyledir:

- “1. Aşk
2. Zor durumdan kurtulma
3. Saygısızlıklar
4. Kötü Huylar
5. Hızır ve insanlar
6. Değişik taş kesilmeler
7. Eksik anlatılanlar” (1980: 65).

Sakaoğlu (1980: 65), bu tasnifin elde ettiği malzemelere göre hazırlandığını, ne kadar efsane derlenirse derlensin bu tasnifin değişmeyeceğini belirtmiştir. Ona göre, bu efsanelere ek orijinal metinler çıksa dahi, bunlar hiçbir zaman bu bölümleri etkileyemeyecektir.

Bu çalışma dışında Sakaoğlu, “İnsan Asıllı Kuş Efsaneleri” adlı makalesinde insanların kuş olmasıyla ilgili efsaneleri şu şekilde tasnif etmiştir:

- A. Kendi duasıyla kuş hâline gelenler
- B. Başkalarının dualarıyla kuş olanlar
- C. İkili bir isteğin neticesinde kuş hâline gelenler
- Farklı hususiyet gösteren istekler D. Dua edilmeden kuş hâline gelenler
- E. Farklı sebeplere bağlı olarak kuş hâline gelenler¹⁹” (Sakaoğlu, 1992: 100-101).

Sakaoğlu, genel anlamda efsaneler ya da Türk efsaneleri üzerine değil, efsanelerin belirli türleriyle ilgili tasniflerde bulunmuştur.

¹⁹ Sakaoğlu'na (1992: 100) göre efsane dünyasının insanları kuş şekline sokmasının; kötü bir durumdan kurtulma, utanma ve cezalandırma olmak üzere üç sebebi bulunmaktadır.

Hasan Özdemir, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi'ne sunduğu bildiriye Türk efsanelerini etiyolojik²⁰ mahiyette şu şekilde tasnif etmiştir:

- A. Dünyanın yaratılışı,
- B. Gök kubbenin yaratılışı,
- C. Meteorolojik olaylar ve görüntüler,
- D. İnsan ve kültür etiyolojileri,
- E. Hayvanlar,
- F. Bitkiler,
- G. Türkiye'nin coğrafi ve toponomisiyle ilgili efsaneler,
- H. Soyad ve lakaplarla ilgili efsaneler" (1986: 305-310).

Özdemir'in tasnifi, etiyolojik efsaneleri ilk defa sistematik olarak sınıflandıran Annti Aarne'nin tasnifine benzemektedir. Aarne'ye göre etiyolojik efsanelerin tasnifi şu şekildedir: "A. Dünyanın yaratılışı, B. İnsan, C. Memeli hayvanlar, D. Kuşlar, E. Sürüngeçler, F. Kurbağalar, G. Balıklar, H. Böcekler, İ. Bitkiler" (Aarne'dan aktaran Yıldız, 2011: 21).

Metin Ergun, "Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi" adlı eserinde Türk efsaneleri arasında en yaygın motifin şekil değiştirme motifi olduğu belirterek, bu motifin katalogunda yer alan alt bölümleri şu şekilde sıralamıştır:

- I. Taşa dönme (Taş kesilme)
- II. Hayvana dönme III. Bitkiye dönme
- IV. Dağa, tepeye ve toprağa dönme
- V. Denize, göle, nehre ve pınara dönme VI. Uzay cisimlerine dönme
- VII. Tabiatüstü varlıklara dönme VIII. Tabiat hadiselerine dönme IX. Madene dönme
- X. İnsana dönme
- XI. Eksik anlatılanlar (Ergun, 1997: 174).

Ergun (1997: 174) bu çalışmasında, şekil değiştirme içerisinde en çok görülen taş kesilme motifi ile başlayarak sırayla en az görülene doğru bir

²⁰ Canlı ve cansız varlıkların oluşumlarını, dünyanın yaratılışını, çeşitli tabiat olaylarını anlatan efsanelerdir (Yıldız, 2011: 21).

sınıflandırmada bulunmuştur. Ona göre şekil değiştirme özellikle de taş ve hayvana dönüşme efsanelerinin oluşumunda cezalandırma esastır. Genellikle bu efsanelerde kötü huylar ve itaatsizlik cezalandırılır.

Alptekin, elde ettiği metinlerden yola çıkarak oluşturduğu tasnifinde yalnızca ana başlıklara yer vermiştir. Alt başlıklara yer vermemesi sebebiyle ana başlık sayısının arttığı görülmektedir. Bu özellik bakımından Alptekin'in tasnifi, diğer dört ile altı ana maddede toplanan efsane tasniflerinden oldukça farklıdır.

Aksaray'da derlenen ve yazılı kaynaklardan elde edilen metinler konularına göre dört ana başlık altında sunulabilir:

- I. Şahıslar hakkında anlatılan dinî efsaneler
- II. Tarihî kişi, yer ve olaylarla ilgili efsaneler
- III. Tabiat ile ilgili efsaneler
- IV. Olağanüstü varlık, güç ve olaylarla ilgili efsaneler.

Şahıslar hakkında anlatılan dinî efsaneler bölümünde, dinî şahsiyetler etrafında gelişen olağanüstü maceralara yer verilmiştir. Bu şahıslar; tarihte yaşadıkları belli olan ve haklarında yazılı vesikalar bulunan kişiler olduğu gibi halkın dede, baba, hoca olarak adlandırdığı haklarında herhangi bir yazılı vesika bulunmayan kişiler de olabilir. Bu nedenle bu bölüm kendi arasında hayalî veya kimliği belirsiz şahıslarla ilgili anlatılan efsaneler ve gerçek ve tarihî şahıslarla ilgili anlatılan efsaneler olarak iki bölümde incelenmiştir. Dinî özellik göstermeyen tarihî kişiler, tarihî mekânlar, yer isimlerinin menşeyini anlatan hikâyeler ve tarihî olaylar; tarihî kişi, yer ve olaylarla ilgili efsaneler bölümünde incelenmiştir. Bu bölüm de kendi arasında, tarihî kişiler ile ilgili efsaneler, tarihî yapılarla ilgili efsaneler, yerleşim yeri adlarıyla ilgili efsaneler olarak üç alt başlıkta ele alınmıştır. Tabiat ile ilgili efsaneler bölümünde göl, dağ, tepe, taş, ağaç, mağara, dere, pınar, höyük gibi tabiat unsurlarına dair anlatılan efsanelere yer verilmiştir. İçerisinde dinî, tarihî ve tabiata ait unsur barındırmayan olağanüstü efsaneler ise olağanüstü kişi, yaratık ve olaylarla ilgili efsaneler bölümünde sunulmuştur. Bu bölüm; kader ve ölüm ile ilgili efsaneler, olağanüstü varlıklar ile ilgili efsaneler ve şekil değiştirme efsaneleri olarak üçe ayrılmıştır.

Derlenen tüm efsane metinleri olağanüstü özellik göstermekle birlikte bir inanç temelinde oluşmuş anlatılardır. Bir efsane metni, olağanüstülük özelliğini taşımak zorunda olduğu için dinî, tarihî veya tabiata ait unsurları içerisinde barındıran efsaneler hususi bölümlerde kendi isimleriyle sınıflandırılmıştır. Bu sebeple dinî, tarihî ya da tabiatla ilgili özelliği bulunmayan efsaneler, bu kavramların dışında geriye kalan efsaneler olağanüstü efsaneler olarak adlandırılmıştır. Kısaca, olağanüstü efsaneler bölümünde yer alan efsaneler için olağanüstülük özel bir durum değil, derlenen tüm efsanelerde olan bir özelliktir. Bu bilgiler ışığında Aksaray Efsaneleri çalışmasının tasnifi şu şekilde yapılabilir:

- I. Şahıslar hakkında anlatılan dinî efsaneler
 - A. Hayalî veya kimliği belirsiz şahıslarla ilgili anlatılan efsaneler
 - B. Gerçek ve tarihî şahıslarla ilgili anlatılan efsaneler
- II. Tarihî kişi, yer ve olaylarla ilgili efsaneler
 - A. Tarihî kişilerle ilgili efsaneler
 - B. Tarihî yapılarla ilgili efsaneler
 - C. Yerleşim yeri adlarıyla ilgili efsaneler
- III. Tabiat ile ilgili efsaneler
 - A. Ağaçlarla ilgili efsaneler
 - B. Dağlarla ilgili efsaneler
 - C. Derelerle ilgili efsaneler
 - D. Göllerle ilgili efsaneler
 - E. Höyüklerle ilgili efsaneler
 - F. Mağaralarla ilgili efsaneler
 - G. Pınarlarla ilgili efsaneler
 - H. Taşlarla ilgili efsaneler
 - I. Tepelerle ilgili efsaneler
- IV. Olağanüstü kişi, yaratık ve olaylarla ilgili efsaneler
 - A. Kader ve ölüm ile ilgili efsaneler
 - B. Olağanüstü varlıklar ile ilgili efsaneler
 - C. Şekil değiştirme efsaneleri

BİRİNCİ BÖLÜM

AKSARAY EFSANELERİNİN HALK BİLİMSEL İNCELEMESİ

1.1. Şahıslar Hakkında Anlatılan Dinî Efsaneler

Ali Baba

Gökçe, eski adıyla Mamasın köyü, Aksaray'ın yirmi dört kilometre kuzeydoğusunda Mamasın Barajı'nın kenarında oldukça eski bir yerleşim yeridir. Köyde; Ali Baba, Şammaz Baba ve Sultan Ana isimlerindeki şahıslara ait rivayetler anlatılmaktadır. Aynı zamanda bu şahıslara ait olduğu iddia edilen üç adet türbe bulunmaktadır. Ali Baba²¹; Hasan Dağı'na adını veren Hasan Baba, bu köyde yaşadığına inanılan Şammaz Baba ve Sultan Ana'nın kardeşi olduğu söylenen, keramet sahibi bir velidir. Ona ait olduğuna inanılan bir türbenin varlığından başka hayatına dair hiçbir bilgi mevcut değildir. Ali Baba'nın kabri oldukça eski olmasına rağmen günümüzde türbe olarak kullanılmaktadır. Bölge halkından özellikle ruhsal hastalığa sahip kişiler (akıl sağlığını kaybedenler), Ali Baba'nın türbesini şifa bulmak amacıyla ziyaret etmektedir. *“Evliyalar hakkında bilinen ve inanılan genel kabul, onların ölümsüz oldukları ve mezarlarının olduğu çevrede insanlar arasında bir şekilde yaşamaya devam ettikleri şeklindedir”* (Dağlı, 2015: 48). Halkın gözünde diriliğini kaybetmeyen bu kişiler hakkında çeşitli efsaneler anlatılmaktadır. Ali Baba Efsanesi, bu efsanelerden birisidir. Efsanede Ali Baba'nın savaş zamanlarında ayağa kalkıp savaşa takıldığı, türbesinin üzerinden atlıların yeryüzüne süzüldüğü rivayet edilir.

Türk mitolojisinde at, insanın ayrılmaz dostudur. At ile gök arasında bir bağlantı olduğu düşünülmektedir. At, gök kökenli ve göğe benzeyen bir hayvan olarak düşünülür (Roux, 2011: 35). Anadolu efsanelerinde at genellikle Ali Baba Efsanesindeki gibi kahramanın yardımcısı olarak yer almaktadır. Anadolu'da birçok yerde, öldükten sonra savaşa yardım eden velilerle ilgili anlatımlara rastlanılmaktadır. Bu konuda anlatılan efsanelere Afyon'da ve Isparta'da anlatılan şu rivayetler örnek olarak gösterilebilir: *“Afyon'da mescitte türbesi bulunan velinin başucunda topuz savaş zamanı kaybolur. Geri döndüğünde topuzdan kan damlamaktadır. Isparta'da Pamıcak Şih'inin*

²¹ Daha fazla bilgi için bk. (Peker, 2015: 25,26,253)

türbesinde bulunan kılıçların savaş zamanlarında kaybolduğu sabah olduğunda kılıçların yerine asılı olduğu ama kılıçlardan kan damladığı anlatılmaktadır” (Acar, 2013: 107). Aksaray’da anlatılan Sancılı Baba 3 adlı efsanede ise Sancılı Baba’nın Müslüman Türklerin bir savaşına katıldığı, bu savaş sırasında arkadaşına evinin adresi olarak türbesinin adresini verdiği anlatılmaktadır. Türkiye’de evliya mezarları birçok amaca hizmet etmektedir. Bunlardan bir tanesi de hastalıklardan kurtulmak için yapılan kutsal ziyaretlerdir (Ögel, 1993: 69-70). Bu ziyaretlerin sebebi, türbe ve yatır sahibi velilerin manevi güçlerinin şifa kaynağı olarak görülmesidir. Çünkü Anadolu’da ruhsal hastalıkların sebebinin cinler yani kötü ruhlar olduğuna inanılmaktadır. Bu kötü ruhlar ile mücadele için, Allah dostu mübarek zatların manevi gücüne ihtiyaç duyulur. Bu şahısların yatır ve türbeleri ziyaret edilerek bu ziyaretlerin, hastalıklara iyi geleceğine inanılır. Ali Baba’nın türbesiyle ilgili anlatılan diğer rivayette, ruhsal sorun yaşayan bir kadının türbede kalarak şifa bulduğu anlatılmaktadır.

Battal Gazi’nin Torunu

Güzelyurt ilçesine bağlı Gaziemir köyünde Battal Gazi’nin torununa ait olduğu söylenen ve ‘tekke’ olarak adlandırılan bir mezar bulunmaktadır. İnanışa göre bu zat, dedesi Battal Gazi gibi kahraman ve mübarek bir zattır. Battal Gazi, Anadolu’da teşekkül etmiş ilk Türk destanlarından birinin kahramanıdır ve İslamiyet’i yaymak uğruna gösterdiği kahramanlıklarla tanınır. Battal Gazi’nin, Anadolu’da çok sevilip birçok efsane ve rivayete konu olmasının nedeni, İslamiyet’i yaymak uğruna yaptığı kahramanlıklar ve bu kahramanlıkları yaptığı mekânın Anadolu olmasıdır (Demir ve Erdem, 2006: 99,103).”İslami dönem destan kahramanları arasında önemli bir yeri olan Battal Gazi ve onun savaşlarına bağlı olarak pek çok efsane (menkıbe) oluşmuştur” (Alptekin, 2014: 24). Anadolu’nun pek çok yerinde, Battal Gazi ve onun soyundan gelen kişiler hakkında anlatılan efsanelere rastlanılmaktadır. Battal Gazi’nin Torunu Efsanesi bunlardan bir tanesidir. Battal Gazi’nin soyunun Hz. Muhammed’e dayandırılması (seyyid), onun soyundan gelen kişilere kutsiyet yüklenmesine sebep olmuştur.

Ocak (1992: 25), veli olmadığı halde sonradan veli telakki edilenler başlığı altında Anadolu’da ilk Arap gazileri bölümünde Battal Gazi, Ebû Eyyub

el-Ensârî, Battal Gazi'nin babası Hüseyin Gazi gibi isimleri ele almıştır. Battal Gazi, yaşadığı dönemde bir veli olarak değil, Müslüman bir savaşçı ve halk kahramanı olarak ün yapmıştır. O ve onun soyundan gelen insanların kerametleri ile ilgili olan anlatılar, ölümlerinden sonra oluşturulmuş rivayetlerdir. Efsaneye göre; zamanın birinde Battal Gazi'nin torununa ait olduğuna inanılan tekkeden yol geçmesi gerekir. Fakat tekkedeki zatın rahatsız olmasından dolayı yol çalışması sırasında aracın kepeçleri kırılır.

Anadolu efsanelerinde, mezarına zarar verilmesine izin vermeyen veli motifine oldukça sık rastlanmaktadır. *“Rahatsız edilen yatır, evliya ve şehitler, insanlara kendilerini rahatsız ettiklerini belirtir ve bunu bir daha yapmamalarını ihtar ederler, onları rahatsız etmeye devam edenleri cezalandırırlar”* (Çobanoğlu, 2015: 191). Bu konunun halk anlatımlarında fazlaca yer almasının sebebi; Türkiye’de türbelerin bazılarının şehir ve ilçelerin merkezlerinde kalmasıdır. Böyle durumlarda imar planı ne olursa olsun bu yatırımlar kaldırılamaz, yerleri değiştirilemez. İmar çalışmaları, yatırım bulunduğu yer sabit kalarak şekilde düzenlenir. Bu yatırımların yerlerini değiştirmek ya da bu yatırımları kaldırmak isteyenlerin başlarına türlü felaketlerin geldiği rivayet edilmektedir (Göde, 2002: 323). Aksaray’da derlenen Sancılı Baba 2 ve Şeyh Hamza Baba 2 adlı efsanelerinde de benzer bir durum rivayet edilir.

Çapan Dede

Anadolu’da “dede” ve “baba” olarak tanınan kişiler, Alevi kültüründeki aynı kavramlarla ilişkilendirilebilir. “Dede” denilen kişiler, Alevi kültüründeki inanç önderleriyken “Baba”lar ise Bektâşi inanç önderleridir. Bu kişiler, İslam Alevi inancının din adamları ve rehberleri olup bu inanca ait temel bilgi ve değerleri taşıyan, yaşatan ve aktaran dinî şahsiyetlerdir. *“Dedelik; Alevilikte temel bir önderlik makamıdır. Alevileri örgütleyen, eğitip aydınlatan, yol gösteren ve denetleyen bir kurumdur”* (Algül, 1996: 238). 11. yüzyılda Oğuz Türkmenler Anadolu’ya girerken onlarla birlikte Ahmet Yesevi’nin öğrencileri Alperenler de Anadolu’nun İslamlaşması ve Türkleşmesi faaliyetlerinde yer aldılar. İslamlaşma sürecinde deyim yerindeyse şamanların yerini alan bu Alperenler, yaşadıkları dönemde ve günümüzde Dede ve Baba olarak bildiğimiz dinî önderlerdir. Bu şahıslara, yaşadıkları dönemlerde halk tarafından saygı duyulmuş, hepsi birer kılavuz olarak kabul edil-

miş, kerametlerine şüphesiz inanılmıştır. Ölümlelerinden sonra ise kabirleri birer türbe vazifesi görmüş, günümüze kadar özenle muhafaza edilmiştir. Günümüzde Anadolu'nun birçok yerinde, özellikle İç Anadolu'da ve Doğu Anadolu'da 'dedelik ve babalık' makamının kutsallığı devam etmektedir. Dedelik ve babalık makamını sadece İslam Alevi inancıyla sınırlamak doğru değildir. Halkın Sünni olduğu yerleşim yerlerinde de bu kişilere sahip çıktığı ve onların kerametlerine inanıldığını söylemek yanlış olmaz. Bu kişiler zamanla, sadece Alevi ya da Sünnilerin değil tüm toplumun saygı gösterdiği ve kerametlerine inandıkları inanç önderleri hâline gelmiştir. Çapan Dede'nin²² kim olduğu net olarak bilinmese de özellikle Aksaray halkı tarafından kerametleri olduğuna inanılan, sevilip sayılan bir zattır. Türkiye'deki Çapan²³ ismine sahip kişilerin oldukça büyük bir çoğunluğunun Aksaraylı olması da bunu doğrular niteliktedir. Çapan ismi için, Aksaray dışında rastlanması zor bir isimdir denilebilir. Çapan Dede'nin Aksaray merkeze bağlı Altinkaya beldesine yakın bir tepe üzerinde türbesi vardır. Altinkayalılar, erkek çocuğu talebiyle türbeye ziyarette bulunmaktadır. Bu ziyaretlerde bir adak kesilmekte ve erkek çocuk olması için bir adak daha adanmaktadır.

Türbede kesilen adak köydeki fakir kişilere verilmekte, erkek çocuk doğduktan sonra ise yedi yıl boyunca devamlı birer kurban kesilmekte, yine bu kurbanlardan köydeki fakir kişiler istifade etmektedir (Peker, 2007: 130). Çapan Dede Türbesi'ni ziyareti vesilesiyle erkek çocuğa sahip olduğuna inanan kişiler Çapan Dede'ye duydukları minnetten ötürü oğullarına 'Çapan, Çapan Dede veya Çapandede' isimlerini koymaktadır. Bu inanış sadece Çapan Dede Türbesi'yle sınırlı değildir. Ülkemizde çoğu yerde çocuğu olmayan ve hastalıklarından kurtulamayan kişiler türbelere giderler, kurban keser, adakta bulunur ve orada üç, yedi hatta kırk gün yatarlar. Bu ritüelden sonra hamile kalırsa ya da iyileşilirse, doğacak bebeğe ziyaret edilen yaturın sahibinin adı verilir. Eskiden olduğu gibi günümüzde de Türk dünyasının tamamında bu uygulama devam etmektedir (Alptekin, 2014: 109). Çapan Dede Türbesi'ndeki uygulamalar ise bu inanışa, somut bir örnek olarak gösterilebilir.

²² Çapan Dede hakkındaki halk inanışları, efsane ve memorat örnekleri için bk. (Peker, 2015: 264-266).

²³ Daha fazla bilgi için bk. (Peker, 2007: 41, 128).

Çapan Dede efsanesine göre; türbe yakınlarında ıslık çalan bir çoban uyuyakalır. Rüyasında, yaptığı yanlış hareket sebebiyle korkutulur. Uyan-
dığında gördüğü kâbusun sebebinin anlar ve bir daha türbe yakınlarında ıslık
çalmaz. Efsanede, mezarında rahatsız edilen Çapan Dede'nin bu şahsı rüya
yoluyla uyarması anlatılmaktadır. İnsanlar kimi zaman yaptıkları yanlışlar
için rüyada uyarılır. Bu uyarılma, diğer âlemden verilen mesaj olarak al-
gılanır. Türk mitolojisinde rüyalar oldukça büyük önem taşımaktadır. Rü-
yalar, sırta erdirici ve gaipten haber verici olmak gibi özelliklere sahiptir
(Eliade, 1999: 80).

Çavdar Baba

Küçük Bölcek Mahallesi'nde kendi ismiyle anılan Çavdar Baba Camii'n-
de türbesi vardır. Çavdar Baba'nın kim olduğuna dair herhangi bilgi mevcut
değildir. Hakkında anlatılanların çoğu zatın isminden dolayı, çavdar ekip
biçerek geçimini sağladığı ve ektiği çavdarları ihtiyaç sahiplerine verdiği ile
ilgilidir (Gül ve Kuşsan, 2016: 236). Tabii ki bunların hepsi birer rivayettir.
Anadolu'da ismi bilinip bu isimlerle anılan zatlar dışında ismi bilinmeyen;
Kum Baba, Çıtlık Baba, Çınar Dede, Munzur Baba, Sarıkız ve Şıpsıp Dede
gibi lakaplarla tanınan yahut hiçbir şekilde ismi olmayıp sadece 'yatır' veya
'dede' olarak bilinen kişiler hakkında da efsaneler anlatılır (Çobanoğlu,
2015: 177). Yazılı ve sözlü kaynaklarda haklarında hiçbir belge bulunmayan
bu veliler; şahıs ismi yerine Buğday Dede, Çınar Dede, Çitlenbik Dede gibi
yiyecek veya ağaç isimleriyle anılırlar. Ocak (1992: 22) bu durumu, İslam
öncesi tabiat kültlerinin İslami dönemde bir veli olarak şahıslandırılması
olarak özetlemektedir. Çavdar Baba'nın, ektiği çavdarları ihtiyaç sahibi in-
sanlara dağıtan keramet sahibi bir veli olduğuna inanılır. Çavdar Baba ile
ilgili anlatılan rivayetler, onun cömertliği ve yardımseverliği ile ilgilidir.
Ocak (1992: 91)'a göre, velilerin keramet motiflerinden birisi de veliliğini
kabul edenlere yönelik gösterdiği kerametlerdir. Bulunduğu yere bereket
getirme ve az yiyeceklerle çok kişiyi doyurma bu kerametlerdendir. Onlar kıt-
lık zamanlarında bile insanları doyururlar, onların bulunduğu yerlerde aç-
lık nedir bilinmez. Bu konuda Hacı Bektaş'la ilgili iki menkıbe anlatılmak-
tadır. Bunlardan biri şu şekildedir: Türkistan'dan Rum diyarına gitmekte
olan Hacı Bektaş yolda bir köye uğrar. Bir kadından yiyecek isteyince kadın

bir parça ekmeğin içine biraz yağ koyup getirir. Kadın eve geri döndüğünde içinde az miktarda yağ olan küpün ağzına kadar dolu olduğunu görünce bu zatın mübarek birisi olduğunu anlar (Ocak, 2002: 262). Bereket getirme motifinin kaynağı olarak Kur'an-ı Kerim'de bu konuda anlatılan kıssalar²⁴ gösterilmektedir.

Dede

Aksaray merkeze bağlı Sevinçli köyünde anlatılan efsaneye göre köyde bir aile dar duruma düşer. Aniden ortaya çıkan bir dede verdiği ekmelekle aile halkının karnını doyurur. Bu durum başkalarına anlatılınca dede bir daha o eve gelmez. Türk halk kültüründe Hızır, bütün ümit ve imkânların tükendiği, çarelerin sona erdiği durumlarda yardıma çağırılan ve çağırıldığına da mutlaka geleceğine inanılan sonsuz güce sahip semâvî bir kurtarıcı varlıktır. Türk halk inançları genel anlamda “*bir peygamber portresinden çok farklı olmasına rağmen*” onu bir peygamber olarak kabul eder (Çobanoğlu, 2015: 154). Çobanoğlu'nun ifadelerinden hareketle ailenin zor durumda karşısına çıkan bu zat, Hızır ile ilişkilendirilebilir. Zatın darlık durumunda aniden ortaya çıkması ve olayın başkalarına anlatılmasıyla bir daha görünmemesi onun Hızır olabileceği düşüncelerini destekler. Anadolu'da Hızır, aksakallı, veli gibi adlarla anılan bu kimselerin zor durumdaki insanlara yardımda bulunmaları hakkında birçok efsane anlatılmaktadır. Niğde'de Muammer isimli bir zat hakkında anlatılan efsanede Hızır'ın maddi bir yardımı söz konusudur. Efsaneye göre, bir gün esnafın biri tarafından takip edilen Muammer'in parasını ıssız bir sokakta köhne bir evin kapısından atarak uzaklaştığı görülür. Durumu araştıran esnaf o evde parasızlıktan ve kimsesizlikten üç gündür kaldırılamayan bir cenaze olduğunu öğrenir (Sönmez, 1994: 190). Anadolu'da anlatılan efsanelerin bazılarında görülen kerametlerin ve sırların açıklanması durumunda bu kerametlerin bir daha yaşanmadığı konu edilmektedir. Bu durumun sebebi; zatın mucizelerinin ve kerametlerinin ifşa edilmesini istememesidir. Somuncu Baba²⁴ Efsanesinde Somuncu Baba'nın sırrının ifşa olması ile Bursa'yı terk ettiği görülmektedir. Mübarek zatlar; “*Şöhret afettir.*” hadisi gereği tanınmaktan kaçınmışlardır.

²⁴ Bereket getirme motifiyile ilgili Kur'an-ı Kerim'de anlatılan kıssalardan birisi şu şekildedir: Peygamber İlyas rastladığı bir kadından yiyecek ister. Kadının yiyeceği olmadığı için bir avuç unla biraz yağdan pide yapar. O bir avuç undan yapılan hamur ve de yağ günlerce bitmez (Ocak, 2002: 262-263).

Hacımın Efendi

Hacımın Efendi'nin hayatıyla veya kim olduğuyla ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Sadece halk tarafından Aksaray Merkez'e bağlı Elmacık köyünde yaşadığına inanılan keramet sahibi, Allah dostu bir zattır. Efsaneye göre; gönül gözü açık olan Hacımın Efendi, gelecekte olacak bir olayı önceden hisseder ve halk onun keramet sahibi bir zat olduğuna bu olay ile inanmaya başlar. Bu olaya geleceği görme olarak değil zatın olacak olayı hissetmesi ya da Allah tarafından kendisine hissettirilmesi olarak bakılmaktadır. Hakkında anlatılan ikinci efsanede; Hacımın Efendi'nin yaladığı bir çıranın hiç sönmeyeceği söylenmektedir. Böylesine olağanüstü bir olaya bile köylüler tarafından inanılmakta, Hacımın Efendi ve onunla ilgili efsanelere sahip çıkılmaktadır. *“Adı sanı olsun olmasın, bütün yatır ve evliyaların, (ister çok eski zamanlarda, isterse yakın zamanlarda yaşamış olsunlar) sağlıklarında gösterdikleri olağanüstü hallerine herkesi inandırmış ermişler olduklarına inanılır”* (Çobanoğlu, 2015: 177). Onların gösterdikleri kerametlere sorgusuz inanılır ve gerçek olarak kabul edilir. Hacımın Efendi gibi zatlar halkın gözünde Allah'ın yeryüzündeki temsilcileri gibi görünüp onlara olağanüstü vasıflar yüklenmektedir. Herhangi bir bireyin geleceğe dair tahmini gerçekleşince bu olaya keramet değil rastlantı olarak bakılırken, konu bu ermiş kişiler olunca aynı olaylar keramet olarak adlandırılır. Veli kimseler yaşanacak olayları gönül gözlerinin açık olması sebebiyle görebilirler. Anadolu'da bu konuda söylenmiş birçok efsane mevcuttur. Örnek olarak şu efsane gösterilebilir: Erzurum'da Hüseyin Ruhi Efendi, Tokatlı İsmail Efendi yayına gelmeden müritlerine birazdan Tokatlı'nın oğlu gelecek, gelince onu yukarı alın buyurur. Dediği gibi bir süre sonra Tokatlı İsmail Efendi, Ruhi Efendi'nin yanına gider, saatlerce birlikte oturup konuşurlar (Seyidoğlu, 1985: 38). Hacımın Efendi'nin yaktığı ateşin hiç sönmemesi Türk mitolojisinde ateş kavramı ile açıklanabilir. Türklerde ateşin sönmemesinin uğursuzluk getireceğine dair bir inanç vardır. Bu sebeptendir ki *“Ocağın sönmessin”* diye alkış, *“Ocağın sönsün”* diye kargışta bulunulur. Aynı zamanda ateşin su ile söndürülmesi, ateşe tükürülmesi ve ateşle oynamak kesin olarak yasaktır (Ögel, 1993: 505,520). Hacımın Efendi'nin sönmek üzere olan ateşi yakması mitolojik bu inanışlar ile paralellik göstermektedir.

Hashas Baba

Hashas Baba olarak bilinen zatın mezarı Aksaray merkez Hashas Mahallesi'nde yol kenarında bulunmaktadır. Mahalle sakinlerinin söylediklerine göre bu zat, geçimini demircilikle sağlarmış. İsmi Has Baba olup zamanla Hashas Baba şekline dönüşmüştür (Başer, 1995: 49). Kimilerine göre ise bu zatın ismi As'As Baba'dır. As'As, geceleri gezip dolaşan kimselere verilen addır. Yine rivayetlere göre geceleri dışarıya gizlice hayır ve hasenatta bulunmak için çıkan, bir bohça erzakı ihtiyaç sahiplerinin kapılarına bırakıp sessizce oradan ayrılan Allah dostu bir zattır (Gül ve Kuşsan, 2016: 187-188). Bu bilgilerin hepsi birer rivayet olup, yazılı kaynaklarda Hashas Baba'nın kim olduğuna dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Efsaneye göre Hashas Baba, geçimini demircilik ile sağlayan bir zattır. Perşembe geceleri kabrinin bulunduğu yerde "Ya Hak!" nidasıyla demir dövermiş. Hashas Baba da birçok evliya gibi halkın gözünde ölümsüz bir kahraman haline gelmiştir.

Perşembe günü Türk-İslam inancında önemli bir yere sahiptir. Perşembe gecesi Müslümanların kutsal günü olan cumayı haber eder. Bazı Türk boylarında perşembe ve cuma günlerine 'ayna gün' adı verilmiştir. Yeralındaki ruhlara yalnızca perşembe ve cuma günleri dünyaya çıkıp zararsızca gezmeleri için izin verildiği düşünülmektedir (Karakurt, 2011: 42). Kısacası ölümlerin bugünlerde dünya üzerinde gezdiğine inanılmaktadır. Bu bakımdan Hashas Baba'nın perşembe geceleri demir dövmesi ayna gün inancı ile ilişkilendirilebilir. Türklerde demircilik uğraşı önem sırası bakımından şamanlıktan hemen sonra gelmektedir. Bir Yakut atasözü: "Demirciler ve şamanlar aynı yuvadan çıkar" demektedir. Demircilerin, hastalıkları iyileştirme ve geleceği bilme gibi güçleri olduğuna inanılır. Demirciler; kötü ruhları uzaklaştırmak için sürekli olarak çalışmak, ateşle oynamak ve gürültü yapmak zorundadırlar (Eliade, 1999: 511512). Hashas Baba'nın ölümünden sonra bile mesleğinin başında olması ve Perşembe geceleri ses çıkarması Türklerdeki bu inanışla ilişkilendirilebilir. Ölümünden sonra bile mesleğine devam eden demirci rivayetlerine, Karadeniz Ereğlisi'nde anlatılan Demirci Dede Efsanesi örnek olarak gösterilebilir. Demirci Dede Efsanesine göre, Çestepe köyünde bir demirci varmış. Fakir olmasına rağmen

müşterileri ile pazarlık etmez, onlar ne verirse alırımış. Bu özelliği herkesin dikkatini çeken Demirci Dede, “Ben öldükten sonra da size yardım edeceğim.” dermiş. Dediği gibi de olmuş. Akşam türbesine konan aletler, sabah tamir edilmiş halde bulunurmuş (Sakaoğlu ve Duymaz, 2002: 74). Artvin’de anlatılan Mezarlık Efsanesi, öldükten sonra da keramet gösteren veliler hakkında anlatılan efsanelere örnek olarak gösterilebilir. Efsaneye göre; şavşat’ın Ciritdüzü köyündeki mezarlıktan dua isteyen bir ses gelir. Bu mezarlıkta bir velinin yattığına inanılır. Ayrıca bu mezarlıkta cuma günleri mum yandığı ve ezan okunduğu rivayet edilmektedir (Işık, 1998: 36: 43).

İmam Emmi

Efsanede, Güzelyurt’ta yaşamış olan, hayatı hakkında her hangi bir bilgi bulunmayan halkın İmam Emmi olarak adlandırdığı kişinin, ekinleri biçme işini cinlerine yaptırdığı rivayet edilir. Türk mitolojisinde yer alan şeytan, cin vb. varlıklar eski Türk dinsel inanışları, Budizm ve Maniheizm gibi dinlerin etkisiyle şekillenmiştir. Bu ruhlara Altaylarda ‘kara neme’, Yakutlarda ‘abası’, Uygurlarda ‘yekler’ denilmekteydi. Türk-İşlam kültüründe ise bu varlıklar eski Türk, Hint, İşan Mitolojisi ve inançlarının karmasından oluşur (Çoruhlu, 2002: 5455). Bu inanç sisteminde cinlerin, insanların toplumsal düzenine benzer bir sistemde yaşadığına inanılır. Bu varlıklar insanlarla sıkı ilişkilere girebilir. Hatta insanlarla evlilik bağı kurdukları ya da uzun süre birlikte yaşadıklarıyla ilgili birçok efsane anlatılmaktadır (Boratav, 2012: 50). İmam Emmi Efsanesinde benzer bir durum söz konusudur. İmam Emmi’nin emrindeki cinlerle yaşadığı ve çeşitli işlerini onlara yaptığı rivayet edilmektedir. Bu işlerden birisi de ekinlerin biçilmesidir. Efsanede yer alan varlığın ekin iyesiyle karıştırılmaması gerekmektedir. Ekinlerin koruyucu ruhu olarak tanımlanan ekin iyesinin; tarlada yangın çıktığında ters tarafa üflediğine, ekinlerin içerisinde esen rüzgarın onun gezintisiyle oluştuğuna, tarlada bir demet ekinin ona armağan bırakıldığına inanılmaktadır (Uslu, 2016: 232233). Efsanedeki varlıklar, bu özellikleri göstermemektedir. Cinler, Türk halk kültüründe ikiye ayrılır: 1. İşlamiyet’i kabul ettiğine inanılan, Müşlümanlara iyi sayılabilecek davranışlarda bulunan cinler, 2. İşlamiyet’i kabul etmeyen, şeytan olarak adlandırılan ve insanları yoldan çıkartmak, korkutmak ya da cezalandırmak isteyen cinler

(Çobanoğlu, 2015: 93). İyi özelliğe sahip cinler, kendilerine iyi davranan kişilere karşı cömertlik gösterir ve onlara çeşitli hediyeler sunarlar. Cinlerin iyi davrandığı bu kimseler genellikle fakir, saf ve alçakgönüllü kişilerdir (Boratav, 2012: 50). Bu bilgiler ışığında efsanedeki varlık İslam'ı kabul eden cinler sınıfında değerlendirilebilir.

İshak Dede

Aksaray Ortaköy'ün Hıdırlı ve Yıldırımlar köyü arasında İshak Dede'ye ait olduğuna inanılan, halk tarafından değişik sebeplerle ziyaret edilen bir türbe bulunmaktadır. İshak Dede'nin kim olduğuna dair mevcut bir bilgi bulunmamaktadır. O sadece rivayetlerde yaşayan keramet sahibi bir zattır. Efsanede; İshak Dede ismindeki zatın, türbesinin bulunduğu yerde yaşadığı, oradaki çobanlara ve gece yolculuk yapanlara görünüp yardım ettiği ve onları koruduğu anlatılmaktadır. İshak Dede herkes tarafından görülmeyen, sadece dara düşen insanlara yardım etmek için ortaya çıkan ve sonra ortadan kaybolan bir zattır. Bu bakımdan İshak Dede, Türk kültüründeki Hızır kavramıyla ilişkilendirilebilir. Hızır sadece Türklere değil, Musevi, Hristiyan ve Müslüman geleneklerinde ortak olan mitolojik bir kişiliktir. İnsanların zor zamanlarında onlara yardım eden mucizevi güçlere sahip bir yaşlı olarak tasvir edilir. Özellikle darda olanlara, güçsüzlere, çölde çaresizliğe düşmüşlere ve denizde kalmışlara yardıma geldiğine inanılır (Boratav, 2012: 7778). Gültepe (2015: 571)'ye göre, Hızır'ın iki vasfı vardır: 1. Darda kalanların yardımına koşan mübarek bir zat, 2. İnsanlara bereket kainata yeniden hayat bahşeden bir kudret. Bu bilgiler ışığında İshak Dede, darda kalan kişilerin yardımına koşması ve birden gözden kaybolması gibi özellikleri ile Hızır olarak nitelendirilebilir. Eski Türk inancında peygamberlik anlayışı olmadığı için Hızır gibi koruyucu ruhlar, Türk kültürel geleneğinde evliya ve eren anlayışıyla ifade edilen mitolojik varlıklar kapsamında değerlendirilebilir (Beydili, 2003: 242). Bu sebeple Hızır'ın özelliklerine sahip İshak Dede'ye evliya gözüyle bakılmış, adına türbe inşa edilmiştir.

Kemal Baba

Kemal Baba'nın, Aksaray merkezde Kılıç Arslan Mahallesi'nde Ali Baba Tekkesinin arka sokağında türbesi bulunmaktadır. Kemal Baba'nın kim olduğuna dair bilgi yok denecek kadar azdır. "Aksaray Dağarcığı" adlı eserde

'Kemal Dede' olarak geçen zatın, bu türbenin sahibi olan Kemal Baba ile aynı kişi olup olmadığı belli değildir (Gül ve Kuşsan, 2016: 208). Evliya Çelebi'nin, Aksaray'da ziyaret ettiği yerler arasında Kemal Baba'nın türbesi, Şeyh Kemal Sultan Türbesi olarak ifade edilmiştir (Konyalı, 1974: 1470).

Efsaneye göre, şanı Aksaray dışına çıkan Kemal Baba, dönemin padişahı tarafından ziyaret edilir. Kemal Baba, kendisini ziyarete gelen padişahı hiçbir belirti olmadığı halde tanır. Bu olay, Hacımın Efendi Efsanesinde olduğu gibi veli kulların kalp gözünün açık olduğunu ve bazı olayların onlara malum olduğunu gösterir. Kemal Baba'nın padişahı tanıması gaybı bilmek şeklinde yorumlanmamalı, sadece Allah'ın salih kullarına sunduğu bir nimet olarak görülmelidir. Geleceği ya da gaybı bilme konusunda eski Türk inancı ve İslam inancı zıt düşmektedir. Çünkü İslam inancına göre geleceği ve gaybı Allah'tan başkası bilemez. Roux (2011: 118); eski Türk inancında, şamanların asıl görevinin geleceği okumak olduğu aktarır. Falcılar da Şamanlar gibi gelecekte haber verirler. Falcılar taş sayılarına bakıp fal sahiplerine geleceği anlatırlar. Manas Destanı'nda Yakup Han gelinlerinin geleceklerini ateşe bakarak söyler (İnan, 1986: 158). Bunun dışında Şamanizm inancında, geleceği bildiren rüyaları en çok kadınlar görür. Bu kadınlar kahramanların geleceğinden haber getiren karılarıdır (İnan, 1986: 90).

Eski Türk inancında önemli yeri olan geleceğin ve gaybın görülmesine dair olan inanç, İslamiyet ile son bulmuştur denilebilir. İslam inancında bu durum 'malum olma' kavramı ile açıklanabilir. Aksaray'da derlenen efsanelerin birçoğunda kalp gözü açık olan velilerin kerametleri konu edilmiştir. Habib 1, Abdulmecid Hoca, Nebi Hoca, Zenbilli Ali Efendi 1, Hacımın Efendi, Somuncu Baba, Ateşsiz Fırın, Çelebi Halife 1 ve daha birçok efsanede bu konunun ele alındığı görülmektedir.

Koca İmam

Koca İmam; Gülağaç ilçesinin Sofular köyünde yaşamış olan, köyde hala torunlarının yaşadığını bildiğimiz Allah dostu bir şahıstır. Fakat bu şahsın hayatına dair torunlarının bile bilgisi yok denecek kadar azdır. Onun hakkında sadece, ona ait olduğu söylenen bir efsane anlatılmaktadır. Efsaneye göre; Koca İmam bir gün kendisinin kerametleri olan bir ermiş olduğuna inanmayan köylülere unutamayacakları bir ders verir. Kırkgöz Mağara-

sı denilen yerde topladığı köylülerin gözleri önünde bir hayvan postunu canlandırır ve hatta postu dile getirtip konuşur. Böylelikle keramet ehli olduğunu kanıtlar. Koca İmam'ın mucizelerine şahitlik eden köy halkı bir daha onun kerametlerine laf etmeyeceklerine dair yemin ederler.

Türk inanışlarında; eski topluluklar, hayvanlar, bitkiler, kayalar, dağlar, ırmaklar, yıldızlar gibi çevrelerinde bulunan her şeyin bir ruhu olduğuna inanmaktaydılar. Bu inanca göre, ruhun bedene bağlı olduğuna inanılır. Ruh, bedeni bırakırsa beden ölür. Ölen kişinin ruhu, yine de cesedine bağlı kalır. Ölüler yaşamaya devam ederler, saygı isterler (Tezcan, 1996: 115).

Kısacası, birçok keramete sahip olduklarına inanılan ermişler için, ölenin ruhu bedenine bağlıyken onu canlandırmak hiç de zor değildir. Ocak'ın, velilerin keramet motifleri tasnifinde ölüyü diriltme motifi, biyolojik mahiyette keramet motifleri başlığı altında verilmiştir. Ölüyü diriltme ikiye ayrılır; a) İnsanı diriltme, b) Hayvanı diriltme (Ocak, 1992: 91). Koca İmam Efsanesi, Ocak'ın (1992: 95) sınıflandırmasına göre 'hayvanı diriltme', gayri Sünni menkıbelerde karşılaşılan cansız varlıklara söz geçirme motifleri ile ilişkilendirilebilir. Ölü hayvanı diriltme motifinin menkıbelerde oldukça yer tuttuğu görülmektedir. Örneğin, Hacım Sultan Hacı Bektaş'ın kendisine icazet verdiği belinde tahta kılıcın kesip kesmediğini anlama k için bir katırı ikiye böler. Dervişlerin şikayeti üzerine Hacım Sultan'ın dua ile katırı yeniden dirilttiği rivayet edilmektedir (Ocak, 2002: 266).

Özetle Koca İmam Efsanesinde, ruhu hala bedenine bağlı bir hayvanın, Allah dostunun arzusunu kırmayarak canlanmasına hatta dile gelip konuşmasına ve görevini yerine getirdikten sonra ruhunun bedenini terk etmesine değinilmiştir. Aksaray'da bu efsane dışında, ölü bir beden yeniden dirilmesini konu alan başka bir efsaneye rastlanılmamaktadır. Bu özellik ile Koca İmam'ın efsanesi diğer efsanelerden oldukça farklıdır. Velilerin kendisine inanmayanlara keramet göstermesi motifi ile ilgili efsanelere Yozgat'ta anlatılan Molla Osman I Efsanesi örnek olarak gösterilebilir. Efsanede, Molla Osman'ın kendisine inanmayanlara dağdan koç ve teke getirerek keramet göstermesi anlatılmaktadır (Karadavut, 1992: 117).

Sancılı Baba 1

Sancılı Baba olarak bilinen şahsın kim olduğuna dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Taşpazar Mahallesi Paşacık Caddesi'nde bulunan Sancılı Baba Camii önünde yol ortasında bir türbesi vardır. Söylenenlere göre; Sancılı Baba yaşamı boyunca ağrısı ve sancısı olan insanlara şifa dağıtmış bir Allah dostudur. Ölümünden sonra da türbesi sancısı ve ağrısı olanların, doğumu yaklaşan kadınların ve derman arayan hastaların uğrak yeri hâline gelmiştir. Türbe etrafında dönülerek şifa bulunacağı inancı hâkimdir. Halk, evliyaların yattığı; mezar, yatır, türbe, tekke, zaviye gibi yerlere giderek dua eder, onlardan yardım diler. Bu yardım isteği birçok konuda olabilir. İşsizlere işten, hastalara şifaya kadar uzanır. Dua edip istekte bulunan kişiler, bunu inanarak yapmadıkları takdirde isteklerinin gerçekleşmeyeceğine inanırlar (Kaya, 2001: 200). Halk inancındaki kabirlerin etrafında dönme ritüeli, İslam inancındaki Kabe'nin etrafını tavaf ritüeliyle benzerlik taşımaktadır. Fakat Türk-İslam dünyasının birçok kesiminde Kabe dışındaki yerlerde yapılan tavafa şirk ve hurafe gözüyle bakılmaktadır (Kalafat, 2001: 7778). Sancılı Baba'nın türbesi bir cadde üzerinde ve yolun tam ortasındadır. Hiçbir belediye başkanı bu zatın türbesinin yerini değiştirmeye ya da bu türbeye müdahalede bulunmaya cesaret edememiştir. Bu korkuya sebep olan inancın temelinde ise anlatılan bir efsane yatmaktadır. Rivayete göre Sancılı Baba'nın yol ortasında bulunan türbesine bir kamyon şoförü yanlışlıkla zarar vermiştir. Türbeye verdiği zarara aldırmadan yoluna devam eden adamın kamyonu aniden yol ortasında durur ve çalışmaz. O sırada gelen bir zat, türbesini yıktığını, onu yaptırıp öyle gitmesi gerektiğini söyler. Olaydan korkan şoför zarar verdiği türbeyi tamir edip kamyonuna döndüğünde arızadan eser kalmadığını görür. Battal Gazi'nin Torunu Efsanesinde olduğu gibi Sancılı Baba Efsanesi de, 'türbe sahibinin rahatsızlık duyması' konusuyla alakalıdır. Bu efsanelerin Anadolu'da birçok varyantı bulunmaktadır. Örneğin; *"Erzurum'da Öksürük Baba ve Çifte Kardeşler mezarlarını kaldırıp yol geçirecek olmuşlar. Ancak buldozerlerle ne kadar uğraşsalar da bunu başaramamışlar. Mezarları kaldırma işi ile uğraşan yüzbaşı düşüp kolunu kırmış. En sonunda hocalara danışmışlar ve bu mezarlara dokunulmaması gerektiğini anlamışlar"* (Seyidoğlu, 1997: 47).

Sancılı Baba 2

Bazı kaynaklarda ismi Sancı Dede olarak geçen açık türbenin hiçbir yerinde, zatın adını ve ölüm yılını gösteren bir kitabe bulunmamaktadır. Sancı Dede, halkın bu zata taktığı addır. Bu sebeple mescidin eski ismi de unutulmuştur (Konyalı, 1974: 14,95). Sancılı Baba, Aksaray'da hakkında birçok inanç, rivayet ve uygulamanın olduğu mezarlardan birisidir. Kimi rivayette Sancılı Baba'nın baytar olduğu anlatılırken kimisinde savaş sırasında başı kesilmiş ve kellesi ile gövdesi ayrı yerlere düşmüş bir şehit olduğu anlatılmaktadır (Peker, 2015: 89). Sancılı Baba 2 Efsanesinde, zatın isminin Sancılı Baba olmasının sebebi bir rivayet ile anlatılmaktadır. Rivayete göre, zatın kabrini yolun ortasından kaldırmak isteyen amelelerin karnına sancı girmiştir. Bu sebeple bu zata Sancılı Baba denilmektedir²⁵ *“Anadolu’da, ister gerçek manada bir türbe, isterse basit bir mezar şeklinde olsun, halkın genellikle türbe veya ziyaret tabiri ettiği mezarlara sahip velilerin hepsi de, kendilerine göre bir kısım hastalıkların tedavisinde yahut bazı dileklerin gerçekleştirilmesinde ün yapmıştır”* (Ocak, 1992: 18). Halk bu mezarların içerisinde gömülü olan velinin olağanüstü özelliklerine sahip olacağına inanmıştır. Bu durum, velinin ölümünden sonra kerametlerine devam etmesi şeklinde yorumlanmaktadır. Sancılı Baba 2 Efsanesinde gerçekleşen olay mezar ya da türbenin değil içerisinde yatan velinin bir kerameti olarak görülmelidir. Zira Türk mitolojisinde maddi unsurların, içerisinde bulunduğu inanılan ruh sebebiyle kült hâline geldiğine inanılmaktadır. Örnek: Dağ kültü, taş kültü, ağaç kültü...

Sancılı Baba 3

Efsanede; Sancılı Baba'nın savaşa birlikte katıldığı asker arkadaşına, ev adresi olarak türbesinin adresini verdiği rivayet edilmektedir. Öldükten sonra savaşa katıldığına inanılan velilerle ilgili açıklamalar, Ali Baba Efsanesinde yapılmıştır.²⁵ Bu efsanelerden birisi de Muğla'da anlatılan Sığın Dede Efsanesidir. Efsaneye göre Sığın Dede, Kıbrıs Savaşı'na katılan veliler arasındadır. Sığın Dede'nin ışık olup gittiği Kıbrıs'ta savaş kazanılır (Acar, 2013: 107). Veli öldükten sonra, hayatta iken sahip olduğuna inanılan kerametlerin devam ettiğine inanılır. Hatta velinin ölümünden sonra bu

²⁵ Gültekin Özbek'ten derlenen bu efsanenin varyantları için bk. (Gül ve Kuşsan, 2016: 223) & (Başer, 1995: 69)

kerametler gizliliğe bürünerek artar. Bu şekilde veli hakkında menkıbeler sistemi oluşur ve hakkındaki anlatılar bir çığ gibi büyür (Ocak, 1992: 8). Sancılı Baba hakkında anlatılan rivayetlerin bu denli çok oluşunu Ocak'ın bu görüşüyle ilişkilendirebiliriz. Savaşa yardım ettiği rivayet edilen veliler, uzun yıllar önce yaşamış insanlardır. Halk onların ermişliğini ispat etmek için onlara böyle bir keramet yükler. Ya da bu veliler efsanenin yaşandığı dönemde hayatta olup keramet sırrının ortaya çıkmasıyla ölürlere (Göde, 2002:305). Sancılı Baba'nın o dönemde yaşayıp yaşamadığı belli değildir. Fakat efsanenin kaynağı, bu velinin uzun yıllar önce yaşamış olduğuna inanmaktadır. Sakaoğlu'nun, Efsane Araştırmaları adlı eserinde 1974 Kıbrıs Harekâtıyla İlgili Efsaneler bölümünde yer verdiği bir efsane, Sancılı Baba 3 Efsanesi ile büyük benzerlik göstermektedir. Efsaneye göre, savaşta yaralanan bir Mehmetçik, kendisine yardım edip onu ölümden kurtaran arkadaşını savaştan sonra ziyaret etmek ve ona olan minnet borcunu ödemek ister. Arkadaşının kendisine verdiği adresi arar fakat bulamaz. Usanmadan aramaya devam ederken bir ihtiyarla karşılaşır. Karşılaştığı ihtiyar bu adresi bilmektedir. Adreste yazan yere gittiklerinde orasının birkaç asır önce vefat eden bir velinin türbesi olduğunu görürler. Bu durum karşısında şaşırarak gazi, savaşta kendisine yardım eden kişinin gerçek kimliğini öğrenmiş olur (Sakaoğlu, 1992: 105-106). Sancılı Baba 3 Efsanesiyle birebir aynı diyebileceğimiz bu efsane Bolu'da anlatılmaktadır. Yine Bingöl'de anlatılan Şeyh Derviş Efsanesi²⁶, Niğde'de anlatılan Ağa Yusuf Efsanesi²⁷ bu konuda anlatılan efsanelere örnek gösterilebilir.

Sultan Ana

Aksaray Merkez'e bağlı Gökçe köyünde Sultan Ana²⁸ isimli bir zata ait olduğuna inanılan bir mezar bulunmaktadır. Atalar kültürünün en canlı olarak türettiği ve yaşattığı mezarlardan birisi olan Sultan Ana mezarı, etrafında yaşayan az sayıdaki insan tarafından oldukça zengin inanmalarla sahiplenilmiş durumdadır. Sultan Ana kimine göre Şammaz Baba'nın bacısı, kimine göre beslediği geyiklerin sütünü halka dağıtan bir hayırsever, kimine göre

²⁶ Efsaneye göre, Osmanlı-Rus Savaşı'na katılan bir binbaşının anlattığına göre, Türk askeri tam kaçmak üzereyken bir zat gelir ve kaçmamaları gerektiğini söyler. Savaşı kazanılınca binbaşı, bu zatın yanına giderek kim olduğunu sorar. Zat, Uzunsavat köyünden Şeyh Derviş Efendi, olduğunu söyler. Yıllar sonra binbaşı şeyhin mezarını ziyaret eder (Acar, 2013: 111).

²⁷ Efsaneye göre, Kore Savaşı'na katılan Mersinli Mehmetçik gazi olarak yurda döndükten sonra savaş sırasında kendisini ölümden kurtaran arkadaşı Ağa Yusuf'u ziyaret için Niğde'ye gelir (Sönmez, 1994: 227).

²⁸ Sultan Ana hakkında daha fazla rivayet için bk. (Peker, 2015: 307)

birisi Hasan Dağı'na dönüşen üç kardeşten biri, kimine göre Hızır'ın uğradığı bir evliya makamıdır. Tarihi bir kimliğe sahip olmamasına ve dar bir muhitte bilinmesine rağmen, Türk inanç sisteminin en güzel şekilde geliştiği mezarlardan biridir (Peker, 2015: 95). Efsaneye göre, Hasan Baba, Ali Baba, Şammaz Baba ve Sultan Ana'nın kardeş olduğu rivayet edilmektedir. Halkın, mezarını erkek bir zatın mezarı olarak düşünmesi ve mezarı 'dede' olarak isimlendirmeleri üzerine Sultan Ana, rüyalara girip isminin 'Sultan' olduğunu söylemiştir. Aksaray'da derlenen şahıslar hakkında anlatılan dinî efsaneler bölümünde kahramanın kadın bir veli olması bakımından Sultan Ana Efsanesi tektir. İslamiyet öncesi Türk toplumlarında kadın ve erkek ayrımı yapılmaksızın kadın, erkeğin tamamlayıcısı olarak görülmekteydi. Fakat kadın dinî yönünden ziyade annelik ve kahramanlık yönleriyle dikkat çekmekteydi (Gündüz, 2012: 130-131). İslamiyet etkisindeki Türk topluluklarında ise kadın veli kavramına daha olumlu bakılmaktadır. Hz. Fatma, Hz. Ayşe, Hz. Hatice'nin ermiş kadın olduğu konusunda İslam âlimleri hemfikirdir. Bu isimler dışında, tasavvuf tarihinde oldukça önemli bir isim olan Râbî'atü'l Adeviyye de Attar tarafından erenler sınıfına dâhil edilmektedir. Bu durum, veliliğin erkekte olduğu kadar kadında da bulunabileceğini göstermektedir. Anadolu tarikatlarında cins değil, can olarak var olmak düşüncesi sebebiyle kadınların da evlilik makamına ulaşabileceği kabul edilmektedir. Bu düşüncelere rağmen Türk evliya menkıbelerinde karşılaştığımız kadın evliya sayısı oldukça azdır (Pınarbaşı, 2010: 31-32). Efsanede karşılaşılan kadın ermiş motifiyle beraber rüya yoluyla iletişim motifi de dikkat çekmektedir. Türk efsanelerinde özellikle şahıslar ve mekânlar hakkında anlatılan efsanelerde rüyaların önemli işlevleri vardır. Şahıslarla ilgili rüyalara genellikle din büyükleri hakkında anlatılan menkıbelerde rastlanır. Bu rüyalarda veli, kerametlerinden birini yaparak insanlarla iletişime geçer. Bu iletişimde onları çeşitli yönlerden uyarır ve bilgilendirir (Çelepi, 2012: 644). Sultan Ana Efsanesi de kadın bir ermişin, bilgilendirme sebebiyle insanlarla rüya yoluyla iletişime geçtiğini konu edinmiştir.

Şih Mehmet (Ekin)

Şih Mehmet Aksaray'ın Sarıyahşi ilçesinde yaşadığına inanılan Allah dostu bir zattır. Hayatına dair hakkında anlatılan rivayetler dışında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Efsaneye göre Şih Mehmet bir gün tarlaya to-

hum atmaya gittiğinde tohumun yarısından fazlasıyla geri dönmüştür. Fakat zamanı geldiğinde, ekinler komşuların ekinlerinden daha iyi olmuştur. Şih Mehmet'in kerametleri daha küçük yaşlarında babası tarafından keşfedilmiştir. Türk mitolojisinde ekinlerin koruyucu ruhu olduğuna inanılırdı. Ekinlerin içinde yuvarlanmayı seven bu ruhun, tarlada yangın çıktığında ters tarafa üfleyerek yangını söndürdüğüne inanılırdı. Bu sebeple bir demet ekin ona armağan edilmek için biçilmeden bırakılırdı (Uslu, 2016: 232-233). Bu sebeple Türklerde ekinlerle ilgili inanışların temelinde 'ekin iyesi' inancı bulunduğu düşünülmektedir. Ocak'a göre, velilerin keramet motiflerinden bir tanesi de veliliğini kabul edenlere yönelik göstermiş olduğu bereket getirme motifidir. Velilerin bu kerametleri gösterebilmeleri için bütün incelikleriyle şeriat kaidelerine uymaları gerekmektedir. Bunlara ek olarak nefsini terbiye edip çokça nafil ibadet yapan kişiler Allah'ın izni ile velayet makamına erişirler. Bu makamdaki kişileri Allah her türlü kötülükten korur ve onların dualarını kabul buyurur ve hatta onlara başka Müslümanlarda bulunmayan bazı sıra dışı lütuflar verir (Ocak, 1992: 3,91). Şih Mehmet'in kerametlerinden geleceği hissetme ve bereket getirme, bu lütuflardan bazıları olarak değerlendirilebilir. Bu inanış şamanların asıl işlevi olan geleceği okuma inancıyla benzerlik taşımaktadır. Marvazi, Kırgız bir şaman için şu ifadeleri kullanır: O bayılmakta, vücudu sarsılmakta ve kendisinden gelecek yılın tüm olaylarını okuması rica edilmektedir. O bunun üzerine, ekinin kıt mı yoksa bereketli mi olacağını, yağış alacaklar mı yoksa kuraklık mı olacağını ve buna benzer konularda bilgi vermektedir. Dinleyiciler ise onun bu dediklerinin gerçekleşeceğine inanırlar (Roux, 2011: 118-119). Şih Mehmet efsanesinde olduğu gibi şamanların da ekinlerin kıt mı yoksa bereketli mi olacağını hissetmeleri yani geleceği görmeleri söz konusudur.

Şih Mehmet

Efsaneye göre; Şih Mehmet ve arkadaşı, Tuz Gölü'ndeki işlerinden geri dönerlerken hava aniden bozmuş. Tozdan göz gözü görmez hâle gelince arkadaşı geri dönmeyi teklif etmiş. Şih Mehmet de sana bir sır vereceğim diyerek arkadaşından gözlerini yummasını, aç dediğinde açmasını istemiş. Bir taşın üzerine oturmuşlar ve arkadaşından gözlerini yummasını istemiş. Gözünü açtığında Sarıyahşi'deki harman yerine varmışlar. Efsanede, Anadolu'da benzerlerine sıkça rastlanan ve veli kerametlerinden biri olarak

nitelendirilen “*tayyi mekân*” motifine yer verilmiştir. Tayyi mekân; kahramanın kısa bir zaman içerisinde mekân değiştirmesi, bir yerden bir yere zaman sınırlaması olmaksızın gidip gelmesi olarak özetlenebilir. Bu motif, veli menkıbelerinde en çok kullanılan motiflerdendir. Anadolu’nun birçok yerinde bu konuda anlatılan menkıbelere rastlanmaktadır. Ocak (1992: 88)’a göre, bir anda çok uzak mesafeleri kat edebilme manasına gelen tayyî mekân motifi; velinin kendi vücudunda cereyan eden keramet motiflerindedir. Anadolu efsanelerinde tayyî mekân ve tayyi zaman içinde bulunan kahramanlar, genellikle efendisi ya da ağası hacda iken ona yiyecek götürürken görülmektedir (Gönen, 2007: 174). Denizli’de Ahi Sinan ile ilgili anlatılan efsane tayyî mekân motifine örnek olarak sunulabilir. Rivayete göre, Sinan’ın ağası hacca gider. Sinan bir gün namazını kılmış duasını ederken aklına ağası gelir. Onun helvayı çok sevdiğini hatırlar, evin hanımından helva yapmasını ister. Sinan helvayı alıp koltuğunun altına koyar, gözlerini kapatır ve kendini Mekke’de bulur. Ağasını büyük bir meydanda binlerce hacı ile birlikte ikindi namazının farzını kılariken görür (Türktaş, 2012: 232233). Tayyî mekân ve tayyi zaman motifinin görüldüğü rivayetlerde dikkat çeken en önemli unsur, bu motifin ardından kişinin veli olduğunun anlaşılması yani velilik sırrının ifşa olmasıdır. Sırlarının bilinmesini istemeyen, ermişliklerini aşıkarmak istemeyen veliler tayyi mekân kerametini son çare olarak kullanmaktadır.

Benzer bir motif Adıyaman’da Şeyh Muhammet Baba Efsanesinde geçmektedir. Efsaneye göre, Şeyh Muhammet Çanakkale Savaşı’ndan sonra köyüne dönemeyen adama; “*Seni köyüne gönderirim ama sırrımızı kimseye söyleme. Gözlerini kapat.*” der. Adam gözlerini açtığı anda kendini köyünde bulur. Adam sırrı anlattığında herkesin gözleri önünde kafası gövdesinden ayrılır (Tozlu, 2013: 71). Şih Mehmet 3 adlı efsanede Şih Mehmet keramet sahibi olduğunu, Hacı Gazali (Çifte Fırın) Menkıbesinde olduğu gibi ateşte yanmama motifi ile göstermiştir. Bu motif, söz konusu efsanede geniş olarak anlatılacaktır.

Şih Osman

Şih Osman olarak bilinen zatın rivayetlerinden başka hayatına dair hiçbir bilgi edinilememektedir. Rivayetlere göre bu zat, uyku nedir bilmeden gece gündüz ibadet eder, İslamiyet üzerine kurulu bir hayat yaşarmış. Şih kelimesi

Arapça ‘şeyh’ kelimesinin halk dilindeki karşılığı olup, tasavvuf büyüklerine verilen bir unvandır. Şahısların Allah katında velayet makamına ulaşmak için bazı kaideleri yerine getirmeleri gerekmektedir. Veli olabilmenin ilk ve en önemli şartı; tüm teferruatlarıyla şeriata uymak ve bu kurallardan sapmamak için azami gayret göstermektir. Bu kaidelere ek olarak, çok sıkı bir mücadele ile nefsi terbiye etmek ve zamanını nafîle ibadet yaparak geçirmek gerekmektedir (Ocak, 1992: 3). Yani şahsın velilik mertebesi onun İslami takvasıyla ve ibadetlerine bağlılığıyla ilişkilendirilebilir. Ahmet Yesevi dünyanın faniliğinden bahsederek insanların ahiret hayatı için çalışması gerektiğini söylemektedir. Divan-ı Hikmet adlı eserinde telkin ettiği şeyler; ibadet ve taatin lüzumu, fenalıklardan sakınıp iyi huylara sahip olmak gerektiği ve ahlaki esasların faziletidir (Köprülü, 1976: 177). Rivayetin efsane olarak ele alınmasının sebebi, Şih Osman’ın sürekli ibadet ediyor olması değil, hiç uyku uyumadan zamanının hepsini ibadete ayırıp olağanüstü bir hayat yaşamasıdır. Ocak (1992: 88)’a göre, velinin kendi vücudunda cereyan eden keramet motiflerinden bir tanesi de Şih Osman Efsanesinde karşılaştığımız; yemeden, içmeden, uyumadan uzun zaman durabilme motifidir. Velayet makamına ulaşan büyük zatlar, insanların temel ihtiyaçlarını bile dünya zevki olarak görmektedir. Dünya nimetlerinden ne kadar az yararlanırlarsa, nefislerini o kadar çok terbiye edeceğini düşündükleri için, az yemek yer ve az uyurlar.

Veyis Baba

Aksaray Merkez’e bağlı Bağlıkaya’da kendi isminde bir cami bulunan Veyis Baba’nın hayatına dair hiç bir bilgi mevcut değildir. Eski zamanlarda Bağlıkaya’ da yaşamış olan Allah dostu bir evliya olduğuna inanılır. Bağlıkaya halkına göre, Veyis Baba perşembe geceleri camiye gelip zikirlere katılmış. Hatta caminin temizliğiyle uğraşanlar, Veyis Baba’nın abdest suyunun her gün azaldığını yani zatın namaz kılmak için bu abdest suyunu kullandığını söylemektedirler. Hashas Baba efsanesinde olduğu gibi Veyis Baba’nın da perşembe geceleri camiye geldiği rivayet edilmektedir. İslam inancında perşembe geceleri cennetin kapılarının açıldığına inanılmaktadır. Bu inanç ile Türk halk kültüründeki ‘ayna gün’ inancı birleştirildiğinde Türk-İslam inancına göre perşembe geceleri, cennetteki mübarek kulların dünyayı ziyaret ettiği gün olarak değerlendirilebilir (Karakurt, 2011: 42). Velilerin kerametlerinin öldükten sonra da devam ettiğine inanılmaktadır.

Bu sebeple velilerin ölümlerinden sonra bazı özel durumlarda ve özel günlerde dünyaya geri dönerek keramet göstermeleri ile ilgili birçok efsane anlatılmaktadır. Ocak bu motifi, velinin kendi vücudunda cereyan eden kerametlerden, öldükten sonra yeniden dirilmiş görünme motifi olarak değerlendirmektedir. Velinin sahip olduğuna inanılan gizli güçler onun ölümü ile son bulmaz hatta bu güçler gizliliğe bürünerek daha çok artar (Ocak, 1992: 8,88). Burdur'da anlatılan Divan Baba Efsanesi de bu efsanelere örnek olarak gösterilebilir. Efsaneye göre; Divan Baba'nın öldükten sonra mezarının yanındaki su arkından abdest aldığı görülmektedir (Acar, 2013: 105106). Kastamonu'da anlatılan Şeyh İsmail Efendi adlı efsanede, Şeyh İsmail Efendi'nin öldükten sonra bile yaptırdığı kurnada mumların yandığı ve zatın oraya gelerek abdest aldığı rivayet edilmektedir (Yüksel, 2011: 83). Erzurum'da derlenen Evin Dedesi adlı efsanede, evin yüklüğünden perşembe akşamları ses geldiği, Evin Dedesi'nin abdest alması için ev sakinlerinin su koyduğu, ertesi sabah kalktıklarında bu suyun bitmiş olduğu rivayet edilir (Kaya, 2006: 566). Örneklerde görüldüğü üzere Anadolu'nun birçok yerinde ölen velilerin abdest almalarıyla ilgili rivayetlere rastlanmaktadır.

Yağmur Baba

Yağmur Baba; Aksaray Merkez'e bağlı Bozcatepe'de, Yapı Tepesi denilen yerde mezarının olduğuna inanılan Allah dostu bir zattır. Hayatı ve kim olduğuna dair herhangi bir bilgi mevcut değildir. Yağmur Baba ismini mezarına yağmur duası için giden yöre halkından almıştır. Türk halk kültüründe yağmur duası geleneğinin önemli bir yeri vardır. Türk kültüründe yağmur yağdırmak için, taşlarla bazı uygulamalar yapılmakta ve belirli kutsal yerlere gidilerek dua edilmektedir. Uraz'a (1994: 184) göre, yağmur yağdırmak için yapılan törenlerin ana maddesini dualar oluşturmaktadır. Eski Türkler, yağmur taşı olarak da bilinen Yada taşını hareket ettirerek yağmur yağdıracaklarına inanırlardı. Yağmur yağdırmak için bu taşı suya atma ve ağza alma gibi uygulamalar da yapılır. Bu uygulamalara rağmen halka göre, yağmuru yağdıranın Allah olduğuna inanılmaktadır. Bu sebeple yağmurun yağması için en sık yapılan ritüel yağmur duasıdır. Yağmur yağması için yapılacak dua kadar seçilen mekân da oldukça önemlidir. Bu mekân, halk tarafından kutsal kabul edilen bir yatır, ağaç ya da kutsal bir taşın

bulunduğu bir yer olmalıdır. Her yatırın özel bir görevi olduğuna inanıldığı için, rastgele bir yatırın başında yağmur duasında bulunulamaz. Bazı yatırlar yağmurun yağmasına, bazıları malın mülkün artmasına vesile olurken bazılarının da şifa dağıttığına inanılır (Polat, 2007: 278-281). Yağmur Baba'nın yatırının da halk tarafından yağmur yağdırma gibi özel bir görevi olduğuna inanılmaktadır. Yağmur duası için yapılan yatır ziyaretleri, efsanelerin işlevlerinden gelenek koruyucu olma özelliğiyle ilişkilendirilebilir. Türk halk geleneğine göre, yağmur yağmadığı zamanlarda Allah'ın sevdiği kulları aracı konularak onlar adına duada bulunulmakta, dualar kabul edildiği zaman ise yine aynı yerlerde şükür duası edilip, kurban kesilmektedir. Kütahya'da anlatılan Bayramiç Tepesi Efsanesi, Yağmur Baba Efsanesi ile benzer özellikler göstermektedir.

Efsaneye göre, yağmurun yağmadığı zamanlarda halk bu tepeye gider. Kurban keserek yağmur yağması için dua ederler ve bir süre sonra yağmurun yağdığına şahit olurlar (Yakın, 2017: 53). Menkıbede dikkat çeken bir başka özellik ise Yağmur Baba'nın her gece elinde fenerle dolaşmasıdır. Bu durum, Türk halk anlatılarındaki ışık kültürüyle ilişkilendirilebilir. Işığın kudretli bir varlık olarak görülmesi ve tanrısal işaret taşıdığına inanılması, mübarek zatların ışıkla ilişkilendirilmesine sebep olmuştur. Bunun sonucu olarak çoğu baba ve dede türbelerinde ışık yandığı, kabre nur indiği, beyaz bir cismin görüldüğü anlatılmaktadır (Peker, 2015: 223226). Menkıbelerde, ölümünden sonra keramet gösterdiğine inanılan veliler konusuna değinilmişti. Fakat Yağmur Baba Efsanesinde diğer efsanelerden farklı bir durum göze çarpmaktadır. Efsanede, velinin kendi mezarı yakınlarında bulunan bazı mezarları her gece ziyaret edip kabrine geri döndüğü anlatılmaktadır. Bu rivayet sonrasında halk, Yağmur Baba'nın her gece ziyaret ettiği bu mezarlara da kutsal bir özellik yükleyip, bu mezarların da Yağmur Baba gibi keramet sahibi velilere sahip ait olduğuna inanmıştır.

Yaşlı Çift

Rivayete göre, Aksaray Ulukışla'da yaşayan yaşlı çiftin pekmezi²⁹ bitmek bilmez. Ayrıca evin odalarında birbirlerinin düşürdüğünü zannettik-

²⁹ Aksaray'da derleme sırasında pekmeze ilgili anlatılan efsane ve memoratların hepsinde Yaşlı Çift Efsanesinde görülen bereket motifine yer verildiği gözlemlenmiştir. Emel Bidav'dan derlenen babaannesinin yaşadığını rivayet ettiği memoratta (çalışmada memorat metinlerine yer verilmedi); pekmezin sürekli kaynadığı bereketten taşıdığı, olayı bir komşuna anlattığında bu olayın bir daha yaşanmadığını söylemektedir.

leri paralar bulup zenginleşirler. Bu olanları başkalarına anlattıklarında bu olaylar bir daha yaşanmaz. Türk halk kültüründe üzüm gerçek ve sembolik anlamlarıyla oldukça önemli bir yere sahiptir. Üzüm denilince akla üzüm-den yapılan şarap, pekmez, pestil, sirke vs. unsurlar da gelir. Anlatmaya dayalı türlerde mucizeler yaratan bir meyve olan üzüm, efsanelerde bereketin sembolü, masalarda ise sihirli meyve motifiyle karşımıza çıkmaktadır. 'Hz. Hızır ve Üç Kardeş' masasında ve Hamza Baba menkıbesinde üzüm-den ne kadar yenirse yenilsin tanelerinde eksilme olmaz. Hikâyelerde görülen 'tükenmeyen üzüm' motifi; millî şuur bilincinin, bölünmezliğin, çoğalmanın ve bereketin sembolüdür (Şenocak, 2007: 164,168). Gerek mitolojik anlamda gerekse efsane ve masallar da bereketin ve tükenmezliğin sembolü olarak görülen üzüm-den yapılan pekmez, Yaşlı Çift Efsanesinde de bereket sembolü olarak kullanılmıştır. Anadolu'da kaynadıkça çoğalan yiyeceklerle ilgili efsanelerde genellikle pekmeze yer verilmektedir. Bunun dışında Adana'da anlatılan Toğgacı Kadın Efsanesinde pekmezin yerini toğga yemeği almıştır. Efsanede; bir kadının, ayrına arpa ekleyip kaynat-tığı yemeği askerlere ve halka dağıttığı, bu yemeğin kaynadıkça çoğaldığı rivayet edilmektedir (Okuşluk, 1994: 27). Yaşlı çiftin evinde bereketin eksik olmaması, velilerin ruhani kudretinden kaynaklanan bir lütuf olarak değerlendirilebilir. Bereket getirme motifi, veli kişilerin veliliğini kabul edenlere yönelik göstermiş olduğu keramet motiflerindedir (Ocak, 1992: 91). Diğer kerametler gibi bereket getirme kerameti de bir tabu olarak görül-meli, bu sır saklanmalıdır. Yatır, evliya, Hızır olarak tasavvur edilen güçler darda kalmış kişilere ve salih insanlara görünmez, fakat onlara belirli bir yere para bırakarak yardım ederler. Parayı bulan kişi bu durumu başkalarıyla paylaşırsa para bulunmaz olur (Çobanoğlu, 2015: 188).

Yatır

Yatır Efsanesinde bir evin altında ismi bilinmeyen bir yatırın gömülü olduğu, evde zaman zaman çeşitli sesler duyulduğu rivayet edilmektedir. Velilerin kerametlerinin öldükten sonra da devam edeceğine inanan halk, onların mezarlarını da kutsal saymış, kerametlerin bu yerlerde devam ettiğine inanmıştır. Yatır, türbe, mezar gibi adlarla anılan bu yerler derdine çare arayan insanlarca ziyaret edilir. Zaman içerisinde bu yerlerle ilgili bazı inanış ve uygulamalar gelişir ve veliler, kabirlerinin koruyucusu olarak ka-

bul edilirler (Erol, 1996: 55). Yatırlar, bazı zamanlarda insanlara kendilerini rahatsız ettiklerini belirtir ve bunu bir daha yapmamaları için onları uyarırlar (Çobanoğlu, 2015: 191). Yatır Efsanesi'nde evden seslerin gelmesi, yatırın üzerinde yaşayan insanları ikazı olarak değerlendirilebilir.

Abdulmecid Hoca

Torunlarının anlattıklarına göre Abdulmecid Hoca, Gülağaç İlçesi'nin Camiliören köyünde yaşamış, dönemin önemli dinî âlimlerinden Molla Cemaleddin'in talebesidir. Molla Cemaleddin, Osmanlı'da son medrese tahsili görmüş zatlardan olup, dinî ilimler kadar fennî ilimlere de hâkim talebe yetiştiren meşhur bir molladır. Abdulmecid Hoca'nın, Molla Cemaleddin'den aldığı ilimle köydeki insanların işlerini kolaylaştırıp, onlara her konuda yardımcı olduğu rivayet edilmektedir. Efsaneye göre Abdülmeçih Hoca, köyde kaybolan koyun sürüsünü bulması için kendisine danışan köylülere sürünün yerini ve onlara yaklaşmak isteyen kurtları bağladığını söylemiştir. Gerçekten de dediği yerde sürü ve karşısında kurtlar hareket etmez şekilde bulunmuşlardır. Hoca'nın dua okumasıyla sürü hareket etmeye başlamış ve köylüler tarafından köye geri getirilmiştir. Köylüler Hoca'ya teşekkür ederek, kurtların ibret için öylece kalmalarını istemişlerdir. Lakin Allah dostu ve aynı zamanda merhametli zat dua ederek kurtların serbest kalmasını sağlamış. Halk, Abdulmecid Hoca gibi veli kişilerden, sadece dinî konularda değil, bu kişilerin kalp gözlerinin açık olduğuna inandıkları için her konuda yardım isterler. Halkın bu kişilere atfettikleri kerametlerin belli bir sınırı yoktur. Bu zatların en belirgin özelliklerinden birisi de kendilerine merhamet duygusunun bahşedildiğine inanılmasıdır. Çünkü evliyalar, Allah'ın isim ve sıfatlarının tecelli ettiği kimselerdir. Allah'ın Rahman, Rahim ve Rauf yani 'merhamet eden ve şefkat gösteren' manasına gelen isimleri kimi evliyalarda tecelli bulmuştur. Abdulmecid Hoca da bu evliyalara örnek olarak gösterilebilir. Abdulmecid Hoca Efsanesinde kurt motifi genel sembollerinin dışında ele alınarak, Türk Dünyası'nın hemen hemen her yerinde karşılaşılan 'kurtağzı bağlama' uygulamasıyla karşımıza çıkmaktadır. Kurtağzı bağlama geleneği, hayvanı kaybolmuş kişilerin hayvanlarına zarar gelmemesi için, ağzı dualı birisinden yardım alarak kurdun ağzını bağlama yani nasibini kapatma işlemidir. Bu uygulama sonrasında kurtlar, hayvanlara zarar veremez (Balaban, 2013: 14). Ocak; "Eski Şaman-

ların İslâmî bir hüviyete bürünmüş yeni temsilcileri olan bu Türkmen babalarının da, bu hüviyetlerine uygun olarak müspet anlamda, yani iyilik yapmak, problemleri çözmek maksadıyla sihir ve büyü ile uğraşmaları tabiidir” (2002: 144) sözleriyle kurtağzı bağlama tarzındaki uygulamaların İslam öncesi dönemden izler taşıdığını savunmaktadır. İslam öncesi Türk toplumlarında görülen Kurtağzı bağlama uygulaması, İslam inancıyla harmanlanarak yeni bir şekil kazanmıştır. İslamiyet’ten önce şamanların yaptığı bu uygulamalar, büyü yapmak ve büyü bozmak olarak değerlendirilirdi. Kurtağzı bağlama uygulamasını ermişler, imamlar ve aksakallılar yapar, kayıp hayvanlar bulununca aynı kişiler tarafından kurdun ağzı açılırdı (Kalafat, 2006: 276). Kalafat, bu uygulamanın temelindeki İslami inancı helalharam kavramlarına bağlayarak şu sözlerle özetlemektedir: Türk Dünyası’nın hemen hemen her yerinde görülen “Kurt Ağzı Bağlama” uygulamasının derinliklerinde helalharam ve rızknasip inancı vardır. Kurdun ağzı bağlanılarak ölüme terk edilmesi amaçlanmaz. Kurda adeta yememesi gereken evcil hayvan için işaret verilmiş olunur. Evcil hayvan yerine dönünce kurdun ağzı açılır (Kalafat, 2006: 278). Kalafat’ın tespitlerini doğrular nitelikte Abdulmecid Hoca Efsanesinde de kurt ölümüne terk edilmemiş, sadece hayvanlara zarar vermesi engellenip hocanın duasıyla serbest bırakılmıştır.

Abdülhilim Bey

Abdülhilim Bey; geçmişte Sevinçli köyünde yaşamış, kimilerinin deli olarak adlandırdığı, keramet sahibi, Allah dostu bir velidir. Dünya nimetlerini reddedip farklı bir hayat tarzını benimseyen bazı velilere insanlar, deli nazarıyla bakmaktadır. Halk, bu kişilerde birtakım olağanüstülükler olduğuna inanır ya da bu kişilerde birtakım olağanüstülükler görmek ister. Görkem (1987: 90), halk tarafından mecnun veya deli olarak adlandırılan kimselerin diğer insanlardan farklı bir gözle görüldüğünü söyler. Bu durumun sebebini, halkın bu kişilerde, velilere ait birtakım kerametleri görmek istemesine bağlamaktadır. İslam inancına göre günahsız olarak görülen akli dengesi yerinde olmayan insanların yani delilerin, halk tarafından gönül gözü açık kimseler olarak görülmesi bu düşünceyi doğrular niteliktedir. Anadolu’da bu motifi konu edinen pek çok efsane anlatılmaktadır. Bu konuda, Seyyid Abdülaziz’in kerametinin anlatıldığı şu efsane örnek ola-

rak gösterilebilir: Efsaneye göre Seyyid Abdülaziz gelininden çamaşır ister. Gelin çamaşırını vermek istemez. Seyyid Abdülaziz gelinine sandığın yandığını, hiç olmazsa tabancıyı kurtarması gerektiğini söyler. Gelin koşarak odaya gider ve sandığın alevler içinde yandığını, kayın babasına vermekten sakındığı çamaşırların yanıp kül olduğunu görür (Acar, 2013: 113). Efsanede diğer bir önemli unsur formülistik üç sayısına yer verilmiş olmasıdır. Kapsayıcı sentez olarak tanımlanan üç sayısı; başı, ortası ve sonu olan ilk sayı olduğu için ‘gerçek sayı’ olarak nitelendirilir (Küçük, 2013: 98). Üç sayısı, Türk kültüründe, İslam inancında, Tasavvuf inancında, Şiilikte, Bektaşilikte, Mevlevilik’te oldukça önem arz eder ve çeşitli anlamlar barındırır. Abdülhilim Bey hakkında anlatılan ikinci efsanede onun çok kısa bir sürede köyünden Konya’ya gidip geldiği rivayet edilmektedir. Efsanede velilere özgü tayyi mekân ve bereketlendirme motiflerine yer verilmiştir. Abdülhilim Bey hakkında anlatılan üçüncü efsanede de tayyi mekân motifine yer verilmiştir. Efsaneye göre, köylüler İzmir’e çapaya gitmeye karar verir. Abdülhilim Bey de onlara katılmak isteyince onu aralarına almaz, köyde bırakırlar. İzmir’e vardıklarında Abdülhilim Bey ile karşılaşır. Niğde’de derlenen Muammer-3 adlı efsane, Abdülhilim Bey 3 Efsanesi ile büyük benzerlik taşımaktadır. Efsanede, Muammer’in kendisini dolmuşa bindirmeyen sürücüden daha önce Niğde’ye vardığı rivayet edilmektedir (Sönmez, 1994: 191). Efsanede, tayyi mekân sırrına eren Abdülhilim Bey’in kısa yolda İzmir’e ulaşması anlatılmaktadır.

Cemaleddin Aksarayî 1 Öldükten Sonra Ders Vermesi

Tarihî kaynaklara göre tam ismi Cemaleddin Muhammed b. Muhammed el-Aksarayî olup Aksaray’da dünyaya gelmiştir. İlmî faaliyetlerini Aksaray’da sürdüren zat, Cemalî nisbesiyle tanınmış, sonradan bu mahlası kendi soyundan gelen Zenbilli Ali Efendi almıştır. Brockelmann’a göre 1378 yılında Aksaray’da vefat etmiştir. Cemaleddin Aksarayî; tıp, Arap dili ve edebiyatı, tefsir, hadis ve fıkıh alanlarında oldukça geniş bir bilgi birikimine sahiptir. Dönemin büyük âlimlerinden Molla Fenari’ye hocalık yapmış olan Aksarayî’nin şöhreti tüm Osmanlı coğrafyasına yayılmıştır (Kencik, 2009: 14-15). Dönemin bu ünlü din alimiyle ilgili iki menkıbe derlenmiştir. İlk menkıbe, onun ölümünden sonra da talebelerine ders vermesiyle ilgi-

lidir. Menkıbeye göre Cemaleddin Aksarayî, ömrünün son günlerine kadar talebelerine ders vermeye devam eder. Vefat ettiği için tamamlayamadığı derslerini mezarında verdiği inandırılır. Mezarlığındaki dersine geç gelen Cemaleddin Aksarayî'ye öğrencileri nerede olduğunu sorduklarında, kabrin yanından geçen bir müminin dua okuduğunu, kendisinin de o duadan nasip almak için sırada beklediğini söyler. İslamiyet'e göre, evliyalar için dahi mevtanın ardından edilen duanın önemi oldukça büyüktür. İslam inancında, ölünün arkasından dua edilmesinin gerekliliği ve bu duaların mevtalara ulaştığıyla ilgili ayetler ve hadisler mevcuttur. İslam Peygamberi Hz. Muhammed: “Ölüye namaz kıldığınız zaman ona gönülden dua edin.” buyurmuş ve kendisi de kıldığı cenaze namazlarında ölüler için dua etmiştir. Bu namaz ve duaların ölüye bir faydası olmadığına inansaydı, bunu ne kendi yapar ne de başkalarından yapmalarını isterdi (Davud, 2009: 109). Rivayette, İslam inancında bu denli büyük bir yere sahip olan ölü arkasından edilen duaların önemi vurgulanmıştır. Velilerin öldükten sonra dünyada tamamlayamadığı işleri bitirmek için geri dönmesi ve mezarlarında ders vermesi motifine Anadolu efsane ve menkıbelerinde oldukça sık rastlanmaktadır. Bu konuda, Kastamonu'da anlatılan Tевser Alaeddin Efsanesi örnek olarak gösterilebilir: Rivayete göre, Tевser tepesinde yatan Tевser Alaeddin ismindeki zatın zamanında talebeleri vardır. Bir gün talebelerine, öldükten sonra da derslere devam edeceğini söylüyor. Bunun için ölümünden sonra mezarının başına gelmelerini istiyor. Gün geliyor, zat ölüyor. Hocalarının sözlerini ciddiye almayan talebeleri yine de mezara gitmeye karar verip, toplanıp gidiyorlar. Mezarın başına vardıklarında hocalarını mezarın başında oturur halde buluyorlar. Herkes dersini alıp evine gidiyor ve bu olay her gün böyle devam ediyor (Yüksel, 2011: 81).

Cemaleddin Aksarayî 2 – Talebelerinin Hâlini Hissetmesi

Menkıbeye göre Cemaleddin Aksarayî, yan yatarak dersini okuyan Hasan'ın gelecekte iyi bir mertebeye erişemeyeceğini, edeple oturarak dersine çalışan Molla Fenarî'nin ise geleceğinin çok parlak olacağını hisseder. Zatın hisleri zamanla doğru çıkar. Hacımin Efendi ve Kemal Baba Efsanelerinde de bahsedildiği üzere velilerin dikkat çeken kerametlerinden biri de geleceği hissetmeleridir. İslamiyet'ten önceki Türklerde, şamanların en

önemli görevlerinden birisi gelecekte haber vermektir. Bu özellik İslamiyet'in kabulü ile velilerin kerametlerinden biri hâline gelmiştir. Velilerin gelecekte haber vermeleri Türk veli tipinin prototipi olarak görülen Dede Korkut Hikâyelerinde “...Bayat boyundan Korkut Ata dirler bir er kopdı. Oğuz'un ol kişi tamam bilicisiydi. Ne dir ise olur idi. Gaybdan dürlü haber söyler idi. Hak Teâlâ anun gönlüne ilham idir idi...” ifadeleriyle ‘Allah’ın ilhamı’ olarak değerlendirilmiştir. Her ne kadar bu ifadelerde Dede Korkut’un veli olarak nitelendirildiği görülmesinde de bu çıkarım, ona yüklenen vasıflardan anlaşılmalıdır (Ocak, 1992: 13-14). Ocak’ın görüşüne göre ilk örneklerine Dede Korkut Kitabı’nda rastlanılan geleceği bilme kerameti, zamanla velilerin önemli kerametlerinden birisi olarak, menkıbelerde sıkça görülen bir motif hâline gelmiştir. Halk inancındaki velilerin kerametlerinden gelecekte olacak olayları haber verme motifinin, İslam inancındaki ‘Gaybı yalnızca Allah bilir.’ inancıyla ters düştüğü düşünülebilir. Kur’anı Kerim’de geleceği sadece Allah’ın bileceğine dair çok sayıda ayet bulunmaktadır. Belirtildiği üzere birçok ayette tekrarlandığı gibi İslam inancında gaybı bilmek yalnızca Allah’a mahsustur.

Habib 1 – Pencere

Hoca Sadüddin Efendi, TacütTevarih aslı eserinde Habib’in Aksaray’a bağlı Ortaköylü olduğunu, anne ve babasının soylarının Hz. Ömer ve Hz. Ebubekir’e uzandığını belirtmektedir. Habib, Sultan II. Bayezid’in şeyhleri arasındadır. Ankara’da Hacı Bayram’ın türbesini sık sık ziyaret eden zat, Kayseri’de Şeyh İbrahim ve Şeyh Emir ile sohbetler yapar. Miladi 149697 yılında Amasya’da ölmüştür (Konyalı, 1974: 23932394). Hayatıyla ilgili kısıtlı bilgilere sahip olunan Aksaraylı Şeyh Habib’in menkıbevi hayatıyla ilgili bilinenler daha fazladır.

Menkıbeye göre Habib, bir gün dergâhta dervişlere ‘Şeyhiniz (Seyyid Yahya) beni bir günde Mevla’ma vâkıf edebilir mi?’ diye sormuş. Bu soruyu tuhaf bulan dervişlerin başı Hacı Hamza, Habib’i bir tokatla bayıltmış. Ayıldığında Seyyid Yahya ondan bir pencere içerisinde uyumasını istemiş. Pencere içerisinde uyuyan Habib’e hakikat pencereleri açılmış, arzu ettiği gibi Mevla’nın katına ulaşmış. Habib, bir zamanlar Seyyid Yahya’nın müritlerinden birisi olarak onun dergâhında terbiye görmüştür. Tasavvuf silsilesi gereği her

mürit, şeyhinin yanında pişerek olgunlaşır. Habib'in olgunlaşmasına, onun içinde bulunan cevheri gören şeyhi vesile olmuştur. Şeyh Seyyid Yahya, Habib'in gözlerindeki perdenin kalkmasını ve hakikatler dünyasını görmesini sağlamıştır. Şeyhlerin, müritlerinin gönül gözlerini açmasıyla ilgili efsanelere Anadolu'da sıkça rastlanmaktadır. Kastamonu'da derlenen Şeyh Şabanı Veli 10 Efsanesi bu konuda örnek olarak gösterilebilir.

Efsaneye göre; *“İmam Murat Halife, bir gün dergâhta Şeyh Şaban'ın konuşmalarını dinlerken etkilenir ve şeyhin başının caminin kubbesi büyüklüğünde olduğunu görür. Hemen şeyhin ellerini öpmeye başlar. Bu duruma şaşırان öğrenciler, Murat Halife'nin gönül gözünün açıldığını anlarlar”* (Yüksel, 2011: 94).

Habib 2 – Akrep

Menkıbeye göre, bir gün Sultan II. Bayezid'in şehzadesi Şehinşah'ın nişancısı ile Habib beraber akşam namazı kılarken, nişancı bir akrep görür ve huzuru kaçar. Namazdan sonra bile akrebi aklından çıkaramaz. Şeyh Habib de nişancının aklından geçenleri okuyarak, o akrebin peygamberin hadisine uyularak namaz sırasında öldürüldüğünü söyler. Böylece nişancının içi rahatlar ve yemeğine devam eder. Ocak'a (1992: 90) göre, 'akıldan geçenleri bilme ve düşünceyi okuma', velilerin gizli şeyler üzerinde cereyan eden keramet motiflerinden birisidir. Sayısız menkıbe şeyhin, müridinin kalbini okuduğundan söz eder; şeyh, müridin gizli arzularını, umutlarını ve hoşnutsuzluklarını bilebilir, müridin, huzuruna çıktığı anda içindeki gurur veya ikiyüzlülük belirtilerini görebilirdi. Hatta bir kişinin cennete mi yoksa cehenneme mi gideceğini gördüğünü iddia eden kişiler bile vardı (Schimmel, 2001: 219).

Veliler, yaşanan bazı olayları kalp gözlerinin açık olması sayesinde hissedebilirler. İnsanların söylemek isteyip de söyleyemediklerini ya da akıllarından geçirdikleri düşünceleri okuyabilirler. Anadolu'da bu motifi konu edinen birçok efsane anlatılmaktadır. Yozgat'ta anlatılan Abdullah Efendi Efsanesinde benzer bir konu ele alınmıştır. Efsaneye göre; kardeşi rahatsızlanan bir çoban yardım istemek için bir kuzusuyla beraber Abdullah Efendi'nin evine gider. Abdullah Efendi hastaya okuyup onu iyileştirir. Çoban, aklından kardeşini bu işin ocağına götürüp tedavi ettirmeyi, kuzuyu da Abdullah Efendi'ye vermeyi geçirir. Abdullah Efendi, başka bir yere gi-

dilmesine gerek olmadığını kuzuyu da annesinin beklediğini, ona götürmesi gerektiğini söyler (Karadavut, 1992: 255). Habib 2 Efsanesinde olduğu gibi karşısındaki kişinin aklından geçenleri okuma kerametini gösterir.

Hacı Gazali (Çifte Fırın)

Rufailik tarikatı şeyhlerinden olan zat, Hacı İsmail Efendi'nin oğludur. Hacı Gazali'nin kabri, Şeyh Hamza Baba'nın türbesinin hemen yanındadır. Vehbibey Caddesi'nde bulunan fırına girip yanmadığı rivayet edilen zat, bu menkıbesi ile meşhurdur (Gül ve Kuşsan, 2016: 119). Ocak'a göre menkıbelerde velilerin öldürücü ve tahrip edici şeylerden etkilenmemesi dört şekilde gerçekleşmektedir: "1. Ateşte yanmama, 2. Suda kaynayıp ölmeme, 3. Soğuktan etkilenmeme, 4. Silah, zehir vs. öldürücü şeylerden müteessir olmama" (1992: 88). Ocak'ın sınıflandırmasına göre Hacı Gazali Efsanesi, 'ateşte yanma' motifine örnek gösterilebilir. Ateşte yanmama ya da ateşe hükmetme motifine Alevi ve Bektaşî inançlarında çokça rastlanmaktadır. Hatta 'ateşe hükmetme' Bektaşî menkıbelerinde en çok geçen Şamanist³⁰ motiflerden birisidir. Menâkıbu'lKudsîye'de anlatıldığına göre, bir Selçuklu kadısı Baba İlyas'tan bir keramet göstermesini ister. Baba İlyas, köyün ortasına büyük bir ateş yaktırıp müridi Oban'dan bu ateşe girmesini ister. Oban, şeyhinden müsaade alarak ateşin içine girer fakat ateş onu yakmaz. Başka bir menkıbeye göre Demir Baba, bir gün yanan bir fırının içine girer ve ateş onu yakmaz. Demir Baba hakkında anlatılan bu menkıbe, Hacı Gazali Efsanesi ile oldukça benzer özellikler taşımaktadır. Şamanizm temelli motifin İslam'daki ilk örneğine Kuranı Kerim'de Hz. İbrahim'in Nemrut tarafından ateşe atılması hadisesinde rastlanmaktadır. Hz. İbrahim'in peygamberliğini kabul etmeyen Nemrut, Hz. İbrahim'i ateşin içine attırmış fakat ateş onu yakmamıştır (Ocak, 2002: 166-167). Ateşin yakıcılığına karşı koyabilme gücü Türkler gibi Moğollarda da görülmektedir. Moğol şamanlarının ateşe olan bu ilgisi, Moğolların Bağdat fethinden sonra Rufailere geçmiştir. Rufai dervişlerinin, şamanlardan öğrendikleri ateşle ilgili uygulamaları yaptıkları görülmektedir (Ocak, 2002: 169170). Hacı Gazali'nin bir Rufai şeyhi olması bu görüşü doğrular niteliktedir. Hacı Gazali Efsanesinin bir

³⁰Eliade'a göre, şamanlar bazı sihirsiz güçleri sayesinde ateşin yakıcı etkisini yok etme gücüne sahip olmuşlardır. Sadece ateşin yanmamasını sağlamakla kalmayıp adeta ateşe hükmetmişlerdir. Bu sebeple şamanların vücutlarının ateşe karşı duyarsız olduğuna inanılmaktadır (Ocak, 2002: 168-169).

benzeri Adıyaman'da Hello Baba Efsanesi olarak anlatılmaktadır. Efsanede, Besni'ye atanan bir yüzbaşı, Hello Baba'nın kerametlerine inanmayıp ona çeşitli iftiralarda bulunur. Bir gün Hello Baba, yüzbaşının çocuğuyla birlikte bir fırının içine girer. Bu olayı duyan yüzbaşı hemen fırına koşar. Oğlu ile Hello Baba'nın fırından sapasağlam çıktığını görür. Oğlu babasına, fırının içerisinde mavi bir nehir aktığını, her yerin mis gibi koktuğunu söyleyince yüzbaşı, Hello Baba'nın mübarek bir zat olduğunu anlar (Tozlu, 2013: 72).

İsmail Maşukî

Pir Ali Sultan'ın oğlu İsmail Maşukî, Bayramî-Melâmî tarikatına bağlı Aksaraylı bir sofidir. Tarikat mensupları arasında aşk yolunda hayatını verdiği için Mâşukî, babası şeyh olduğu için Çelebi Şeyh, halk arasında ise genç ve güzel olduğu için Oğlan Şeyh isimleriyle tanınır. Atâî'nin ifadesine göre İsmail Mâşukî çok genç yaşta İstanbul'a giderek irşat faaliyetlerine başlamış, camilerde vaazları ilgiyle karşılanmış, halkın yanı sıra askeri kesimden de birçok kişi kendisine intisap etmiştir. Ona gösterilen bu ilgiyi çekemeyenler fitneye sebep olmuş, İstanbul'a gelmesinden bir yıl sonra (1529) Şeyhülislam Kemalpaşazâde'nin fetvasıyla idam edilmiştir. Doğum tarihinin kaydedildiği tek kaynak sahibi olan Atâî, onun 1508'de doğduğunu söyler. Bu durumda öldüğünde on dokuzyirmi yaşlarında olduğu anlaşılmaktadır (Diyaret İslam Ansiklopedisi, 2001: 112). Efsaneye göre, ona olan sevgi ve ilgiyi kıskanan fesatçılar, İsmail Mâşukî'nin "*Ben Allah'ım!*" diye zikrettiği dedikodusunu çıkartırlar. Bu dedikodu saraya kadar uzanınca padişah, Mâşukî'yi huzuruna çağırır. Yol yakınken Aksaray'a dönmesi gerektiğini söylese de Mâşukî kaderine razı gelir. Gün geçtikçe büyüyen dedikodu, devrin Şeyhülislamına kadar ulaşır ve mahkeme kurulur. Mâşukî, ilk şehit Hallacı Mansur'u düşünerek sözlerinin arkasında durur. Dava biter. İsmail Mâşukî ve on sadık müridinin katledilme fermanı çıkar. Onu ve on müridini At Meydanı'na getirirler. Son arzusu; "*Başımı denize atın, karaya vurursa beni oraya gömün.*" olur. Evliya Çelebi'nin anlattığına göre denizdeki bedensiz başı "*Allah'ım!*" diye zikreder. Başının kıyıya vurduğu yere kabri şerifleri yapılır. Diğer bir rivayete göre padişah Mâşukî'nin idam günü Kandilli Bahçesi'ndeymiş. İsmail Mâşukî ve on müridi Kandilli Bahçe'sinin önünde zuhur edip derya gibi zikir ve sema etmeye başlamışlar.

Gözlerine inanamayan padişaha İsmail Mâşuki: “*Hünkârım, bizi haksız yere katlettiler. Arzı hâle geldik.*” demiş. Hünkâr bu durum karşısında titreyerek ağlamaya başlamış. İsmail Mâşukî Efsanesi, daha sonra ele alınacak olan Pir Ali Sultan Efsanesi ve herkesin bildiği Hallacı Mansur Efsanesiyle büyük benzerlik göstermektedir. Bu efsanelerde, dönemlerinde tasavvufun etkisiyle mana âleminde derin sözler söyleyip yanlış anlaşılan ve ölümlerinde bile kerametler gösteren zatların menkıbeleri anlatılmaktadır. Menkıbelerde verilmek istenen ortak mesaj, bu Hak dostu kişilerin sözlerindeki derin mananın anlaşılamadığı ve bu k işlere haksızlık yapıldığıdır. Osmanlı vesikalarını incelendiğinde, İsmail Mâşukî ve arkadaşlarının idamına dair mahkeme sicili İstanbul Şerriye Sicilleri Arşivi’nde bulunmaktadır. Ocak tarafından yayımlanan bu belgede, sekiz şahidin Mâşukî’yi suçlayan ifadeleri yer almaktadır. İfadelere göre Mâşukî, İslam dininin tüm değerlerine ters düşecek fetvalar vermektedir. (Örneğin; oruç, zekât ve hac insanlara cürüm için gelmiştir, mümin olana yılda iki bayram namazı kâfidir, namazda secde yerine beni görün, zina aşkın lezzetidir, her kişi Tanrı’dır, kabir azabı yoktur, şarap aşk kamışıdır) (Diyanet İslam Ansiklopedisi, 2001: 114). Daha önce belirtildiği gibi keramet olayı sadece veli hayatta iken gerçekleşmez, öldükten sonra da meydana gelebilir. Mâşukî’nin ölümünden sonra yaşananlar, bu bağlamda değerlendirilebilir.

Kınalı Parmak

Efsaneye göre, Zafer Mahallesi’nde oturan bir vatandaş oğluna Coğlaki Mahallesi’nde oturan bir kızı almak ister. Aile, bu kızı oğullarına istemeye giderken akıllarından ‘isteyelim mi istemeyelim mi?’ diye geçirir. Aile, oğullarına bu kızı istemeye giderken Sinoplu Baba’nın şimdiki türbesine yaklaşırken büyükçe bir kol yollarını keser ve bu durumu gören zat korkarak dünürlük işinden vazgeçer. Allah’ın veli kullarından zuhur eden olağanüstü haller olarak tarif edilen keramet, velilerin en büyük özelliğidir. İki çeşit keramet vardır. Birincisi, kısa zamanda uzak mesafeler kat etmek, su üzerinde yürümek gibi maddi keramet; ikincisi ise, ilim, irfan, hikmet ve bilgisiyle etkili olmak gibi manevi keramettir (Karadavut, 1992: 112). Diğer efsanelerden farklı olarak Kınalı Parmak Efsanesi, “*kol ile yol kesmek*” motifi sebebiyle, maddi keramet gösteren efsaneler sınıfında değerlendirilebilir.

Kınalı Parmak Efsanesinde dünürünün aklından geçenleri bilerek maddi unsur ile onları uyaran zat, bir bakıma gelecekte olacak kötü olayları engellemek istemiştir. Ayrıca efsanede, Ocak'ın (1992: 93-94) veli kerametleri motiflerinden akıldan geçenleri bilme, gelecekte olacakları bilme ve insanların tehlike ve felaketlere karşı ikaz etme motiflerine yer verilmiştir.

Külhani Ali Baba

Menkıbeye göre; savaş zamanında İsmail Dede isimli bir zat, rüyasında Külhani Ali Baba'yı görür. Ertesi sabah Külhani Baba ile karşılaşan İsmail Dede, Ali Baba'nın kendisinin rüyasından haberdar olduğunu görünce oldukça şaşırır. Külhani Ali Baba, İsmail Dede'den bu sırrı kimseyle paylaşmamasını ister. İsmail Dede ise sırlarını, Külhani Ali Baba ölünceye dek kimseyle paylaşmaz. Menkıbede, Türk Halk Kültüründe büyük önem taşıyan 'rüya' motifine yer verilmiştir. Türk mitolojisinde rüyaların; gelecekte haber verme ve şaman adayının eğitime katkıda bulunma yani onun sırdaşlığını sağlama gibi iki temel işlevi vardır. Türk efsanelerinde ise rüyalar, şahıslar ve mekânlarla ilgili olan anlatımlarda ve özellikle din uluları hakkındaki menkıbelerde görülmektedir. İnsanların rüyalarında din büyüklerini görmeleri, bu zatların ulvilğine hizmet etmektedir. Başta veliler olmak üzere; eren, hoca, piri, şeyh gibi din ulularının kerametlerinin bazıları rüyalarla ilgili olup, veliler bu rüyalar ile insanlara yol gösterip onlara yardım etmektedirler (Çelepi, 2012: 178, 644, 666). Külhani Ali Baba, rüyalar âleminde İsmail Dede'ye yardımcı olmuş ve savaşa katılarak Aksaray Kalesi'nin muhafazasını sağlamıştır. Ocak (1992: 2022), misyonlarına göre velileri; gazisavaşçı veliler, misyoner veliler, meslek piri veliler, mürşit veliler olmak üzere dört gruba ayırmıştır. Bu bağlamda Külhani Ali Baba'yı gazisavaşçı veliler grubuna dâhil edebiliriz. İsmail Dede bu olayı bir rüya olarak görse de, Külhani Ali Baba gibi velilerin savaş zamanlarında bu tarz olağanüstülükler gösterip, savaflara katıldıklarına inanılır. Veliler, son çare olarak gösterdikleri kerametlerin başkalarıyla paylaşılmasını, sırlarının ifşa olmasını istemezler. Bunun sebebi velilerin, şöhretten uzak bir hayat yaşamak isteğidir. Kastamonu'da anlatılan Şeyh Hayrettin Efendi Efsanesi, bu konuda örnek olarak gösterilebilir. Şeyh Hayrettin Efendi, oğlu İlyas Efendi'ye içinde para olan bir kese bırakır. Bu kesenin içindeki

para hiç tükenmez. Şeyh, oğluna ‘Bu sırrı kimseye söyleme.’ der (Yüksel, 2011: 40). Örnekte gösterildiği gibi, sırrın söylenmemesi konusunda ikazda bulunan velilerin sözleri dinlenmez, sır ifşa olursa, kerametlerin kesileceğine inanılır. Fakat Külhani Ali Baba Efsanesinde İsmail Dede, sırrına sahip olarak zatın ölümüne kadar bu durumu kimseyle paylaşmamıştır.

Mehmet Efendi Hazretleri

Efsaneye göre Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında Mehmet Efendi Hazretleri, Türk gemisi batmak üzereyken gemiye omuz vererek onu kurtarır. Kaptan, bu olayda bir keramet olduğunu anlayıp kim olduğunu öğrenmek istediği Mehmet Efendi’nin hırkasının düğmesini koparır. Yıllar sonra kaptan, bu zatı ziyaret için Yenice köyüne gider. Mehmet Efendi’ye kaptanın geleceği malum olur, köyün girişinde onu bekler. Kaptan, köyün girişinde kendisini bekleyen Mehmet Efendi’yi görünce onun mübarek bir zat olduğunu anlar. Sakaoğlu’na göre, bir efsanenin değeri orijinal bir motife sahip olmasına bağlı değildir. Bazı efsanelerde ortak motiflere yer verilmesine rağmen bu efsaneler de orijinal olabilmektedirler. Bu sebeple günümüzde oluşan efsanelerde, eskilere ait moti flerin yer alması yadırganamaz. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı hakkında anlatılan efsaneler bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Halk, hiçbir yardıma gerek kalmadan benzer bir efsane ortaya koyabilir (Sakaoğlu, 1992: 104 105). Sakaoğlu’nun gerek kendi verdiği efsane örneklerinde gerekse Mehmet Efendi Hazretleri Efsanesinde benzer motifler ele alınmış, savaşa katılan askerlerin olağanüstülüklerine yer verilmiştir. “Eski tarihlerde cereyan etmiş savaşların yanı sıra, yakın zamanlarda meydana gelen savaşlar da efsanelerde konu olarak işlenmektedir. Kıbrıs ve Kore savaşları ile ilgili yeni yeni efsaneler teşekkül edebilmektedir” (Alptekin, 1993: 23) Efsanelerin diğer türlerden farkı belirtilirken, günümüzde ya da günümüze yakın zamanlarda efsanelerin oluşabileceğine değinilmişti. Mehmet Efendi Hazretleri Efsanesi bu bağlamda, günümüze yakın bir zamanda oluşmuş bir efsane olarak değerlendirilebilir. Anadolu efsanelerinde en çok görülen motiflerden birisi de ‘savaşa yardım eden veli’ motifidir. Zor durumda kalan askerlere bir velinin yardım etmesi, ordunun en zor anında velinin desteğinin görülmesi ve bu veli sayesinde savaşın kazanılması ile ilgili birçok efsane anlatılmaktadır (Göde, 2002: 296). Bingöl’de anlatılan Şemunel Gazi II. isimli efsanesi, Mehmet Efendi Hazretleri Efsanesi ile büyük ben-

zerlik taşımaktadır. Efsaneye göre, Şemnel Gazi, Afyonlu bir veli ile Kıbrıs Barış Harekâtı'nda bir pilota yardım eder. Pilot, savaştan sonra Şemnel Gazi'nin türbesini ziyaret eder (Karadavut, 1992: 113114).

Molla Arif

Aksaray'ın Akpınar, eski ismiyle Aflak köyünde yaşamış olan Arif isimli bir mültezim hakkında iki efsane anlatılmaktadır. Halk tarafından çok sevilen Arif aynı zamanda molladır. Molla Arif, kıtlık döneminde çiftçilerle birlikte çalışıp herkese yiyecek dağıtır. Bir gün tarlada çalışırken ak atlı ve ak sakallı bir kişi gelir. Molla Arif , bu kişinin Hızır olduğunu anlar. Fakat kendi ermişliği ortaya çıkmasın diye susar ve çiftçilerden çalışmaya devam etmelerini ister. Çiftçiler çalışmaya başlayınca, bu atlı zat araziden uzaklaşır ve ortadan kaybolur. Kıtlık döneminde Molla Arif'in herkese yiyecek dağıtması veli kerametlerinden 'bereket getirme' ve 'az yiyecekten çok kişiyi doyurma' motifleriyle ilişkilendirilebilir. Bu motiflere ilk kez Kitabı Mukaddes'te (İncil) rastlanır. Hikâyeye göre, Hz. İsa ve arkadaşlarının karnı acıktır. Yanlarında ekmek ve balıktan başka bir şey yoktur. Hz. İsa dua ederek oradaki herkesin karnının doymasını sağlar (Başarkanoğlu, 2010: 113). Molla Arif 1 Efsanesinde Hızır ak atlı ve aksakallı olarak tasvir edilmiştir. Zira Hızır'ın en sevdiği renk beyazdır. Bu renk ölümler dünyasının sembolü olarak görülmektedir (Beydili, 2003: 242). Hayat suyundan içtiği için ölümsüz olduğuna inanılan Hızır, mucizevi güçlere sahiptir. Darlık içinde olan insanlara ve güçsüzlere yardım getireceğine inanılır (Boratav, 2012: 78). Molla Arif 1 Efsanesinde Hızır amacına ulaşamamıştır. Zira çiftçilerden onun Hızır olduğunu anlayan tek kişi ermiş Molla Arif'tir. Ermişlik sırrının ifşa olmaması için Molla Arif ayağına gelen fırsatı değerlendiremez. Molla Arif 2 Efsanesinde, Molla Arif'in hayattayken yaptığı çeşmelerin suyu azalsa da hiçbir dönem kesilmediği rivayet edilmektedir. Velilerin öldükten sonra da kerametlerine devam ettiğine inanılır. Bu kerametler genellikle onlardan kalan maddi unsurlar çevresinde gelişir.

Nebi Hoca

Mamasın'da Tosun Emmi, Saratlı'da Nebi Hoca, Akmezar'da Mehdi Hoca aynı dönemde yaşamış velilerdir. Efsanede, Allah dostu bu kişilerin telefon gibi iletişim araçları olmadığı halde birbiriyle anlaşabildikleri ve geçmişte olmuş olayları tahmin edebildikleri anlatılmaktadır. Velilerin,

kalp gözlerinin açık olması sebebiyle bazı şeyleri görebildiklerine ya da hissedebildiklerine daha önceki efsanelerde değinilmişti. Nebi Hoca Efsanesinde de kalp gözleri açık olan dönemin üç velisinin birbirleriyle kurduğu araçsız iletişim kerametine yer verilmiştir. Bu menkıbenin bir benzerine Hz. Ömer’le ilgili bir kıssada rastlanmaktadır. Kıssa şu şekildedir: İranlılar ise, her taraftan yardım istemişler ve Fâris’in bütün Kürtleri orada toplamış olduğundan, her taraftan İslâm ordusunu sarmak üzereydiler. İşte o zaman Hz. Ömer, Medinei Münevvere’de minberde hutbe okuyordu. Cenâbı Hak ona ordunun hâlini gösterdiğinden, hutbe esnasında: “*Ya Sâriye, el-Cebel, elCebel*” yani: “*Ey Sâriye, dağa, dağa.*” diye seslendi. Onun bu sesini Sâriye ve arkadaşları işitip, arka taraflarındaki dağa sırtlarını çevirdiler ve düşman yalnızca bir yüzden geldiği için bozuldu ve Müslüman ordusu zafer kazandı (Paşa, 1985: 243245). Örnekte de görüldüğü gibi, din büyüklerinin ya da velilerin birbirleriyle ya da insanlarla farklı şekillerde iletişim kurduklarına dair anlatımlar keramet olarak değerlendirilmektedir.

Obruklu Hamdi Bey

Efsaneye göre; Kırım göçmenlerinin oluşturduğu Hamidiye Mahallesi’nde 1940’lı yıllarda büyük bir kıtlık yaşanmıştır. İnsanlar ekmek bile bulmakta zorlanırken, Obruklu Hamdi Bey ismindeki zatın evinde, bolluk ve bereket eksik olmamıştır. Köy, onun sayesinde açlıktan kurtulsa da, yağmurun bile yağmadığı bugünlerde onun evindeki bolluğun sebebini kimse-ler bilmez. Yaptığı bir iyilikten sonra büyüklerinden yokluk görmemesi için aldığı dua sebebiyle ömrü boyunca yokluk görmediğine ve köylüye yokluk göstermediğine inanılır.

Tükenmeyen yiyecek motifine Kur’anı Kerim’in Maide Suresi’nde (112-115) geçen şu kıssada yer verilir: Bir zamanlar havariler “*Ey Meryem oğlu İsa! Rabbin bizim için gökyüzünden bir sofrayı indirebilir mi?*” dediler. O, “*Müminseniz Allah’tan korkun!*” dedi. “*Biz, ondan yiyelim, kalplerimiz huzur bulsun da senin bize doğru söylediğini bilelim, ona şahitlik edenlerden olalım!*” dediler. (Bunun üzerine) Meryem oğlu İsa şöyle yalvardı: “*Ey Rabbimiz! Gökyüzünden, hem bizden öncekilerimiz hem de bizden sonrakilerimiz için bayram (vesilesi olacak), senin katından mucize olarak bir sofrayı indir! Bize rızık ver! Sen, rızık verenlerin en iyisisin!*” Allah, “*Şüphesiz Ben, size onu indiririm. Fakat ondan*

sonra içinizden kim nankörlük ederse, artık onu varlıklardan hiç kimseye uygulamayacağım bir azapla cezalandırırım.” dedi (Yazır, 2007: 92). Bu kıssa ve İncil’de geçen Hz. İsa’nın ekmekle ilgili ziyafet olayı, tükenmeyen yiyecek motifinin ilk örnekleri olarak kabul edilmektedir (Acar, 2013: 136). Ayrıca Hz Muhammed’in mucizeleri arasında anlatılan şu hikâyede de tükenmeyen yiyecek motifine yer verilmiştir: Ebu Talha Hz. Muhammed’in sesinin zayıflamasından aç olduğunu anladı. Yemek yollamak için Ümmi Süleym’e söyledi. Süleym arpa ekmeğinden birkaç yufka dolayıp Hz. Enes’le yolladılar. Hz. Enes gittiğinde peygamberimiz onu Ebu Talha’nın gönderdiğini anlayarak etrafındaki insanların tamamına: “*Haydi Talha’ya gidelim*” dedi. Talha’nın evine seksen kişiye yakın vardılar. Hz. Muhammed Ümmi Süleym’e ne varsa getir dedi. Ümmi Süleym, Enes’in kollarında yolladığı arpa ekmeceklerini getirdi. Peygamberimiz dışarıdan onar kişi çağırarak dışarıdaki seksen kişi doyuncaya kadar onlara o arpa ekmeceklerini yedirdi (Acar, 2013: 137). Allah’ın sevgili kulları olan evliyaları koruyup, onları azaptan ve nimetsizlikten kurtardığı Kur’anı Kerim’in bazı ayetleriyle sabittir. Yunus Suresi’nin 62. ayetinde: “*Haberiniz olsun, Allah’ın koruması altında olanların korkmasına gerek yoktur, onlar mahzun da olmayacaklardır*” buyurmaktadır (Yazır, 2007: 151). Bu konuda anlatılan menkıbe ve efsanelere; Ahmet Yesevi’nin dua ederek bir ekmekle herkesi doyurması, Hacım Sultan’ın, Yesevi’nin sofrasının kırk yıl insanları doyurduğunu rivayet etmesi, Abdal Musa’nın tekkesine gelen bir gemi dolusu askerin bir kazan yemekle doyması... gibi birçok örnek gösterilebilir (Sönmez, 1994: 144).

Pir Ali Sultan

Gölpınarlı, Pir Ali Sultan’ın Aksaray’daki mezarının³¹ kitabesine dayanarak zatın asıl adının Bahaeddin Ali olduğunu söyler fakat Bayramî Melâmiliği kaynaklarında zatın adı Alaeddin Ali olarak geçmektedir. Halk arasında Pir Ali Sultan olarak tanınan bu zat 1539 yılında (altmış üç yaşında) vefat etmiştir. Müritlerinden Abdurrahman elAskerî’nin verdiği bu bilgiye göre zatın 1477 yılında dünyaya geldiği söylenebilir. Kaynaklarda mehdilik davasında bulunup: “*Cennetin dört ırmağı benim hanemde mevcuttur.*” ifadelerinde bulunduğu gerekçesiyle Kanuni Sultan Süleyman’a şikâyet edildiği

³¹ Pir Ali Sultan Türbesi, Aksaray’ın Paşacık Mahallesi’nde eski Konya-Aksaray yolu üzerindedir. Türbe hakkında detaylı bilgi için bk. (Konyalı, 1974: 1484).

belirtilir. Kanuni, İnan Seferi'ne çıktığında tebdili kıyafet ile Pir Ali Aksarayî'yi ziyaret eder ve sohbet sırasında meydana gelen bazı olağanüstü olaylar sonunda, onun büyük bir veli olduğunu anlayarak kendisini İstanbul'a davet eder. Bu teklifi kabul etmeyen Pir Ali Sultan, oğlu İsmail Maşukî'yi İstanbul'a göndermek ister. Oğlunu İstanbul'a gönderen Pir Ali Sultan altı ay sonra vefat eder. Gölpınarlı, Pir Ali Sultan'ın mezar kitabesindeki "essaîd eşşehîd" ifadelerinden, onun mehdilik iddiası sonucu şehit edildiğini ifade eder. Ocak da bu görüşe katılmaktadır (Şahin, 2007: 273-274). Başka bir görüşe göre ise Kayseri'de halifelerinden Dedemzâde Hacı Hayreddin'in evinde vefat eder. Vasiyeti üzerine cenazesi Aksaray'a getirilerek türbesinin bulunduğu yere defnedilir (Gül ve Kuşsan, 2016: 233). Efsanede, Pir Ali Sultan'ın şöhretini çekemeyip ona iftira atan iki kişiden birinin aniden yere düşerek öldüğu, diğer kişinin ise dışkı kusmaya başladığı anlatılmaktadır. Ocak (1992: 91-92) veli kerametlerinden, veliliğini kabul etmeyenlere yönelik keramet motiflerini beş başlıkta değerlendirmiştir. Bunlar: 1. Başka bir veliye keramet kuvvetiyle üstün gelme, onu kendine tabi kılma, 2. Hasımlarını beddua ederek muhtelif şekillerde cezalandırma, 3. Hasımlarına korku ve dehşet verecek durum ve kılıklarda görünme, 4. Elindeki asa veya değneği ejderha yapıp korku salma, 5. Hasımlarına felaket musallat etme. Pir Ali Sultan Efsanesinde; 'hasımlarını beddua ederek muhtelif şekillerde cezalandırma' bölümünde 'aniden öldürme' ve 'başına bir felaket getirme' kerametlerine yer verilmektedir. Pir Ali Sultan'a iftira eden iki kişilerin başına gelen durumlar, bu motifler bağlamında değerlendirilebilir. Pir Ali Sultan'ın oğlu Şeyh Çelebi İsmail Maşukî'nin³² hayatıyla ilgili menkıbeye İsmail Maşukî Efsanesinde değinilmişti. Her iki efsanede de baba ile oğula aynı suç isnat edilmekte fakat birisi padişahın övgüsüne mazhar olurken diğeri idam ile cezalandırılmaktadır. Mesnevi şârihi Abdullah Efendi der ki: Ben çok küçüktüm. İstanbul'da Pir Sultan Ahmed adlı yaşlı bir zat var idi. O evvelce Aksaray'da imiş. Pir Ali Sultan, oğlu Şeyh Çelebi'yi İstanbul'a gönderdikten sonra onu yanına çağırmiş ve onun İstanbul'da öldürüleceğini, başından geçecekleri fakat bunların kendi sağlığında olmayacağını söylemiş (Konyalı, 1974: 14-93).

³² Pir Ali Sultan ve İsmail Maşukî efsanelerinin varyantları için bk. (Başer, 1995: 62-64), (Gül ve Kuşsan, 2016: 227)

Bu sebeple Şeyh Çelebi İsmail Mâşuki'nin idamına itiraz etmediği söylenir. Baba oğul yaşadıkları süre boyunca, kerametlerini gözler önüne serip padişah övgüsüne mazhar olsalar da iftiralara maruz kalarak inançlarının bedelini ağır şekilde ödemişlerdir. Bu bakımdan İsmail Mâşuki, Pir Ali Sultan ve Hallâcı Mansur gibi bir devrin önemli dinî şahsiyetleri hâline gelen zatlar, kendilerini çekemeyenlerin iftiralarıyla birer menkıbe kahramanı hâline gelerek, günümüze kadar diriliklerini kaybetmeden yaşamışlardır.

Somuncu Baba 1 - Bursa'nın Divanesi

Hamidi Kayseri, Ebu Hamidi Veli, Şeyh Hamidi Veli, Hamidi Aksarayî, Hamidüddini Aksarayî, Ebu Hamid Aksarayî, Hamidüddin bin Musa, Somuncu Baba, Ekmekçi Koca isimleriyle tanınan asıl adı Hamidüddin³³ olan Somuncu Baba, 1349 yılında Kayseri Akçakaya'da dünyaya gelmiştir. Babası dönemin tasavvuf büyüklerinden Şemsettin Musa el-Kayserî olup annesi Aden Hatun'dur. Ebheriyye Tarikatı'na mensup olan Şemsettin Musa'nın soyu Hz. Muhammed'e dayanmaktadır. İlk tahsilini babası ile birlikte yapan Hamidüddin, tasavvuf terbiyesini de babasından almış, ilmi eğitimini dönemin Kayseri ulemalarıyla sürdürmüştür. Fen ve tabiat ilimleri dışında, "mütavil" ilimleri öğrenmiş; özellikle tefsir, hadis, fıkıh, kelim ve tasavvuf dersleri alarak medrese öğrenimini tamamlamıştır. Çocukluğundan itibaren babasıyla birlikte okuduğu Arapça ve Farsça kitaplar bu dilleri iyi seviyede öğrenmesini sağlamıştır. Kayseri'de ilmi eğitimini tamamlayan Hamidüddin, Aksaray'a³⁴ geçip orada evlenmiş ve Yusuf Hakiki ve Halil Taybî adında iki oğlu olmuştur. Aksaray'dan Kayseri'ye döndükten sonra içinde duyduğu ve zahiri ilimlerle dolmayan boşluğu tatmin etmek için bir arayışa yönelir. Bu arayışın tohumları çocukluk yıllarında babasıyla terhis ettiği tasavvuf dersleri ve sohbetleriyle atılmıştır. İlmîni ve tasavvufî bilgisini arttırmak için Şam, Tebriz ve Erdebil'e gitmiştir. Oradan da Bursa'ya, Somuncu Baba olarak menkıbelerin yaşandığı yere gitmiştir (Ulu, 2014: 17,18). Somuncu Baba Aksaray'da vefat etmiştir, kabri de Aksaray'da bulunmaktadır. Somuncu Baba'nın hayatı hakkında yazılı kaynaklarda ol-

³³ Kemal Ümmî Divanı'nda esas ismi Ubeydullah olarak aktarılmıştır (Gül ve Kuşsan, 2016: 27).

³⁴ Aksaray'daki şeyhi Rûkniyye Tarikatı'nın kurucusunun halifesi olan Mahmud Mezdekânî hazretleri olup, Kur'anı Kerim'in yedi bâtındaki tefsirini ilk defa yapan zattır. Somuncu Baba'nın Bursa Ulu Camii'nde açılışında yaptığı Fatiha'nın yedi farklı şekilde tefsiri, aynı zamanda kayınpederi olan Mahmud Mezdekânî'den aldığı derslerle açıklanabilir (Gül ve Kuşsan, 2016: 29).

dukça fazla bilgiye ulaşılsa da onu deyim yerindeyse Aksaray'ın sembol şahsiyeti hâline getiren, hakkında anlatılan menkıbelerdir. Halk arasında ekmekçilerin ve fırıncıların piri olarak bilinen Somuncu Baba ile ilgili menkıbelerin şekillenmesi, Türk mitolojisindeki medeni kahraman kavramının İslamlaştırılmasıyla açıklanabilir. Anadolu'nun her yöresinde farkı isimler altında Somuncu Baba hakkında anlatılan menkıbelere rastlanmaktadır. Örneğin Gaziantep'te bu zat hakkında 'Hacı Baba' ismi altında efsaneler anlatılmaktadır (Bayat, 2007: 112). Aksaray'da anlatılan Bursa'nın Divanesi Menkıbesinde, Somuncu Baba'nın, evliya olduğunun bilinmemesini istediği için fırınında pişirdiği ekmekleri Bursa sokaklarında sattığı bir gün bir deliyle girdiği muhabbet konu edilmiştir. Divane gibi görünen bu kişi, Somuncu Baba'nın veli bir zat olduğunu anlar. Abdülhilim Bey Efsanesinde belirtildiği gibi halkın divane olarak gördüğü bazı kişiler, gönül gözlerinin açık olması nedeniyle velilerin gösterdiği kerametleri gösterebilmektedir. Somuncu Baba'nın saklamak için özen gösterdiği sırrını bir delinin anlaması ve kendisi sussa bile bu sırrın bir gün ifşa olacağını belirtmesi, onun velilere özgü kerametleri gösterdiğinin bir kanıtı olarak değerlendirilebilir. Nitekim, delinin bu ifadesinden kısa süre sonra Bursa Ulu Cami'nin açılışında, Somuncu Baba'nın sırrı ifşa olacaktır. Velilerin kerametlerinin ortaya çıkması onlar için hayırlı değildir. Çünkü "*Kerametleri ortaya çıkan veliler ya ölür yahut yok olur*" (Erol, 1996: 42). Nitekim Somuncu Baba da Ulu Cami'nin açılışının ardından kısa bir süre sonra vefat etmiştir. Anadolu'da, evliya olduğu ortaya çıkınca ölen ya da ortadan kaybolan velilerle ilgili birçok menkıbe anlatılmaktadır. Nizip'te anlatılan Şih Davut Efsanesinde de benzer bir olay rivayet edilir. Sıradan insanlar gibi yaşayan Şih Davut, bir gün oturduğu duvarı yürüterek keramet gösterir. Evliya olduğu anlaşılınca ortadan kaybolur (Başarkanoğlu, 2010: 67).

Somuncu Baba 2 – Ateşsiz Fırın

Ateşsiz Fırın Menkıbesine göre, Yıldırım Bayezid'in damadı Emir Sultan, Bursa'da veliliğini gizleyerek yaşayan Somuncu Baba'nın hâliinden şüphelenir. Bir gün onu denemek için fırına elinde bir çömlekle gider. Somuncu Baba'ya, Emir Sultan'ın geçmişte çömlekçilikle uğraştığı malum olur. Somuncu Baba, çömlekleri fırına Emir Sultan'ın sürmesinin daha uygun olacağını söyler. Çömlekleri fırına süren Emir Sultan, fırında ateş olmadığını

fark eder. Ateş olmadığı halde ekmeklerin ve çömleğin piştiğine tanıklık eden Emir Sultan, Somuncu Baba'nın büyük bir veli olduğunu anlar. Hamidi Veli, büyük bir veli olduğunu herkesten saklayarak, ekmek yapıp bunları halka dağıtmasıyla tanındığı için ismi Somuncu Baba'ya çıkar. Bazı menkıbelerde, velilerin kendilerini gizlemek ve sırlarını aşikâr etmemek için bu şekilde davrandıkları görülmektedir. Menkıbede, velilere özgü 'malum olma' kerametine yer verilmiştir. Somuncu Baba'ya, Emir Sultan'ın geçmişte çömlekçilikle uğraştığı malum olmuştur. Velilerin, gönül gözlerinin açık olması sebebiyle geçmişte yaşanmış olayları bildiklerine inanılmaktadır. Ocak (1992: 90), velilerin bu kerametini 'geçmişte olup bitenleri bildirme' maddesiyle, gizli şeyler üzerinde cereyan eden kerametler motifleri arasında ele almıştır. Menkıbede dikkat çeken diğer bir motif ateşsiz yemek pişirme motifidir. Bu motif, Adana'da anlatılan Toğgalı Dede Efsanesinde şu şekilde kullanılmıştır: Toğgalı Dede, hep toğga yemeği pişirir. Çanak şeklindeki taşın içinde ateş olmamasına rağmen kaynayan toğganın hiç bitmediği rivayet edilmektedir (Okuşluk, 1994: 27). Çeşitli efsane ve menkıbelerde görülse de 'ateşsiz yemek pişirme' motifi Somuncu Baba Menkıbesi ile özdeşleşmiş olup, ateşsiz fırın denilince akla Somuncu Baba'nın bu menkıbesi gelmektedir.

Somuncu Baba 3 – Ulu Cami'nin Açılışı³⁵

Menkıbeye göre, Bursa Ulu Cami'nin açılışında Somuncu Baba, Fatıha Suresi'ni yedi farklı şekilde tefsir eder. Bu tefsirlerden ilkinin tüm cemaat anlarken, ikincisini cemaatin çoğu, üçüncüsünü cemaatin azı anlar, sonrakileri ise kimse anlamaz. Çünkü Somuncu Baba bilinmez bir âlemde; evliyalarla, erenlerle hatta peygamberlerle buluşarak tefsirini onlara yapar. Bu hutbe ile Somuncu Baba'nın sırrı yani bir keramet sahibi bir zat olduğu ifşa olur, tüm Bursa ahali onun büyük bir veli olduğuna inanır. Yedi sayısı, tüm tek tanrılı dinlerde Tanrı ile dünyayı birleştiren bir sayı olarak kabul edilir. Hz. Muhammed'in Miraç Gecesi'nde yedinci kat göğe çıkması, Yakutlarda Yenisey Irmağı'nın kaynağının göğün yedinci katında olması, Nuh Tufanı'nın gemiye binilmesinden yedi gün sonra başlaması ve gemiye

³⁵ Somuncu Baba'nın Ulu Cami'nin Açılışı, Üç Kapı ve İneğin Dilinden Anlaması Efsaneleri, Cavit Kavcar ve Mehmet Yardımcı'nın Efsanelerimiz adlı kitabında birtakım farklılıklar ile 'Somuncu Baba' ismiyle yer almaktadır. Daha detaylı bilgi için bk. (Kavcar ve Yardımcı, 1989: 77).

yedi hayvan alınması, canavar, şeytan ve cinlerin yedi başlı olması, Yaratılış Destanı'nda Tanrı Ülgen'in yeryüzünde önce yedi kişiyi yaratması, şaman davullarında yedi motifin olması, Hayat Ağacı'nın yedi dallı olması, Kâbe'nin etrafının yedi kez tavaf edilmesi, yedişer taşla şeytan taşlanması, Fatiha Suresi'nde yedi ayet bulunması yedi sayısının Türk-İslam halk inancı ve kültüründeki önemini göstermektedir (Küçük, 2013: 102-103).

Somuncu Baba 4 – Üç Kapı

Menkıbede, Somuncu Baba'nın Ulu Camii'nin üç kapısından da aynı anda çıktığı ve tüm cemaatin onun elini öptüğü rivayet edilir. Somuncu Baba, bu olay üzerine sırrının ifşa olmasıyla artık Bursa'da tutunamayacağını anlar. Nitekim kısa bir süre sonra vefat eder. Veliler hakkında anlatılan efsanelerin hemen hemen hepsinde bu zatların keramet motifi ana motif olarak kullanılmaktadır. Somuncu Baba'nın Ulu Cami'nin üç kapısında aynı anda görülmesi, velilerin kendi vücudunda cereyan eden kerametlerden 'aynı anda birkaç yerde birden görünme' motifiyle ilişkilendirilebilir (Ocak, 1992: 88). Pir Sultan Abdal, asıldığı günün sabahında birçok kişi tarafından aynı anda farklı yerlere giderken görülmüştür. Aynı anda farklı yerlerde bulunabilme motifi, Şamanizm'den izler taşımaktadır. Şamanlar vecd hâline girdiklerinde kendilerini bu dünyadan soyutlar. Cismen bu dünyada, ruhen Tanrı katında ya da diğer ruhlarla birlikte dirler (Başarkanoğlu, 2010: 100). Şamanların bu özelliği, velilerin aynı anda birden çok yerde görülmeye ve tayyü mekân motifleriyle ilişkilendirilebilir. Aynı anda birden çok yerden görülmeye, Rize'de anlatılan Eyüboğlu Dede Efsanesi örnek olarak gösterilebilir. Efsanede; kırklara karıştığına inanılan Eyüboğlu Dede ismindeki velinin, aynı anda iki ayrı yerde görüldüğü rivayet edilmektedir (Işık, 1998: 52).

Somuncu Baba 5 – Ekimsiz Tarla

Menkıbeye göre, Somuncu Baba tarlasının kendi için ekilen kısmının bol mahsul verdiğini görünce üzülür. Hep ahiret için çalıştığından dünyanın kendisine gülmediğini düşünür. Acaba hangi günahından dolayı dünya bana gülmeye başladı diye düşünür. Derviş, bu durumu görünce kurak tarafın Somuncu Baba'ya ait olduğunu, üzülmemesi için gerçeği gizlediğini belirtir. Hakikati duyup rahatlayan Somuncu Baba'nın üzerinden dünya

yükü kalkar. Veli kulların, dünya nimetlerinden ellerini ayaklarını çektiği, tüm hayatlarını ahiretteki nimetlere ulaşabilmek için ibadetle geçirdikleri bilinir. Onlar, bu dünyada sahip oldukları mal kadar yüklerinin olduğuna inanırlar. Normal insanların eziyet olarak gördükleri ermiş insanlara göre ödül, ödül olarak gördükleri de Allah tarafından verilmiş musibetlerdir. Sahip olunan dünya malı kadar eziyet görüleceğine olan inanca büyük evliyalardan Ebû Tûrâb'ın bir menkıbesi örnek olarak verilebilir.

Menkıbeye göre; Şeyh Ebû Tûrâb çölde yol alırken canı ekmek ve yumurta çeker. Yolunu yitirip eşyaları çalınan bir kabilenin içine düşer. Ebû Tûrâb'ı, 'Eşyalarımızı sen çaldın.' deyip yakalar ve iki yüz kırbaç vururlar. O sırada bu şeyhi tanıyan bir pir çıkagelir. Bu şeyhin tasavvuf ehli olduğunu, yaptıklarının yanlış olduğunu kabile üyelerine söyler. Bunun üzerine bu kişiler yaptıklarına üzülür, pişman olurlar. Yaşananlar üzerine şeyh: "Ey biraderler İslam'a vefa hakkı için ant olsun ki, şu andakinden daha hoş bir zaman içinde yaşamadım. Yıllar var ki, şu nefsim nasibini almasını ve müstahak olduğu muameleye tabi tutulmasını arzulayıp duruyordum. Ben arzuma şimdi erdim." der. Sonra yaşlı bir sûfî, şeyhin elinden tutup onu hankâha³⁶ götürür. Yemek getirmek için, şeyhten destur isteyip oradan ayrılır. Sıcak ekmek ve kaygana getirir. Şeyh Ebû Tûrâb elini yemeğe uzatmaya teşebbüs edince şöyle bir ses duyar: "Ey Ebû Tûrâb! Bunca kırbaçtan sonra ye bakalım. Kalbinden geçen bir arzunun karşılığı iki yüz kırbaçtan aşağı olmayacaktır!" (Attar, 1984: 391-392). Ebû Tûrâb Menkıbesindeki gibi nefsin isteklerini yerine getirmenin, manevi ya da maddi cezaları olduğuna inanılır. Veliler için nefsiyle savaşmak, onun isteklerini yerine getirmemek için direnmek, onu terbiye etmek için yapılan her eylem, ibadet hükmünde görülür.

Somuncu Baba 6 – İneğin Dilinden Anlaması

Menkıbeye göre ineği kaybolan bir kadın, onu aramak için Somuncu Baba'dan yardım ister. Kadın, ineği bulan Somuncu Baba'nın hayvan ile konuştuğuna, hayvanın dilinden anladığına şahitlik eder ve onun bir evliya olduğu gerçeğini ifşa eder. Somuncu Baba gibi velilerin inancına göre kişi, Allah ile bir olursa bütün yaratılmışlar ile aynı dilden konuşabilir. İnsanların kaybettiklerini aradığını bu dünyada onun gibi zatlar hiçliği arar. Ocak

³⁶ Dervişlerin sohbet ve zikir için toplandıkları, bir süre ikamet ettikleri, bazen inzivaya çekildikleri mekân.

(1992: 90), velilerin hayvanlar üzerinde cereyan eden keramet motiflerini; vahşi veya yabani hayvanları itaate alma, hayvanları taş hâline getirme ve hayvanları konuşurma olmak üzere üç ana başlıkta değerlendirir. Bu sınıflandırmaya göre Somuncu Baba'nın inek ile konuşması, evliyaların 'ehli hayvanlara söz geçirme ve hayvanları konuşurma' keramet motifleriyle ilişkilendirilebilir. Evliyaların hayvanlarla konuşabilmesi, onların dilinden anlaması motifinin temelinde Hz. Süleyman'ın hayvanlarla konuşabildiği inancı yatmaktadır. İslam inancına göre Hz. Süleyman: *"Ya Rab! Bana hiçbir kimsede bulunmayan bir kudret ve devlet ihsan eyle."* diye dua eder. Duası kabul edilip, cinlerin, rüzgârın ve hayvanların da insanlar gibi Hz. Süleyman'a itaat etmeleri emredilir. Bu olaydan sonra Hz. Süleyman'ın hayvanların dilinden anladığı, onlarla konuşabildiği söylenmektedir. Bu inancın devamı olarak hayvanlarla konuşabilme, evliya kerametlerinden birisi hâline dönüşmüştür. Boratav'a göre ise hayvanlar hakkındaki anlatılar, İslami etkiye rağmen eski hayvan kültürünün izlerini taşımaktadır. Kimileri Hz. Nuh ve Hz. Süleyman'ı anlatan etiyolojik efsanelere dayanırken kimileri de tabu, yasak ve kehanetler biçiminde yaşamaya devam eder. Hangi türde olursa olsun Boratav'a (2012: 73) göre hayvan destanları olarak tanımlanan bu anlatılar, efsane ve fabl arasında bir türdür. Nitekim efsanede ineğin Somuncu Baba ile konuşmasına yer verilerek Boratav'ın sözlerini doğrular nitelikte fabl türünün bir özelliğine yer verilmiştir.

Efsanenin başka bir varyantına Bayram Sönmez'in (1994: 339) Niğde Efsaneleri³⁷ adlı yüksek lisans tezinde rastlanılmaktadır. Sönmez'in derlediği Somuncu Baba 1 ismindeki menkıbeye göre Somuncu Baba, sığır çobanlığı yapmaktadır. Sürüsündeki ineklerden birinin dönmemesi üzerine, ineğin sahibi kötü huylu kadın Somuncu Baba'dan ineğini bulmasını ister ve onu takip eder. Somuncu Baba ineği bulup, neden kaybolduğunu sorar. Somuncu Baba ve inek arasındaki konuşmayı duyan kadın bu sırrı herkese duyurur. Somuncu Baba, veli olduğunu gizlemek için Ramazan ayında oruç yeme numarası yapar ve kadına kimse inanmaz. Kütahya'da anlatılan Somuncu Baba (Ekmekçi Koca) Efsanesinde de aynı olaylar rivayet edilir. Fakat bu efsanenin sonunda Somuncu Baba sırrın ifşa olması sebebiyle

³⁷ Aksaray, önceleri Niğde'ye bağlı olduğu için Aksaray'da karşılaşılan anlatılardan birkaçının değişik varyantlarına Niğde Efsaneleri adlı yüksek lisans tezinde rastlanmıştır.

oracıkta ruhunu Allah'a teslim eder (Yakın, 2017: 73). Efsanenin bir benzeri Abdurrahman ElErzincanî'nin üzerinden Kaybolan İnek Efsanesi ismiyle anlatılmaktadır. Efsanede Somuncu Baba'nın yerini köy çobanı olan Şeyh Abdurrahman ElErzincanî almıştır (Tozlu, 2013: 52). Efsaneler küçük farklılıklara rağmen 'hayvanlarla konuşma' ve 'sırrın ortaya çıkması' motiflerinden oluşmaktadır.

Şammaz Baba 1 – Aziz Mamas

Şammaz Baba; köy büyüklerinden öğrenildiğine göre Müslümanlar tarafından; Şammaz Baba, Şambaz Baba, Pir Şemmas ve Şemmas Dede, Hristiyanlar tarafından ise; Aziz Mamas ve Aya Mama gibi isimlerle anılan, her iki dinin de büyükleri arasında gösterilen bir zattır. Gökçe köyünde yaşadığına inanılan Şammaz Baba'nın yine bu köyde yaşadığına inanılan Ali Baba ve Hasan Dağı'na adını veren Hasan Baba ile kardeş olduğu söylenmektedir. Türbesi, günümüzde bile şifa dileyenlerin akınına uğrayan Şammaz Baba'nın, keramet sahibi bir din büyüğü olduğuna inanılır. Efsaneye göre Aziz Mamas, Hristiyanlığın yasaklı olduğu dönemde Gökçe köyünde yaşayan çocuk yaşta bir çobandır. Tek tanrılı bu dini kabul edip, inancını çevresine anlatmaya başlayınca takibe uğrar ve dağlara sığınır. Dağda geyikler tarafından emzirilir. Bir süre sonra yakalanıp işkence edilerek öldürülür, kemikleri ise Gökçe köyüne getirilip şimdiki türbesine koyulur.

Türk halk aktarımlarının olağanüstü bir kişilik yüklediği çobanlar hakkında birçok efsane anlatılmaktadır. Günümüze kadar ulaşan başkahramanı çoban olan efsanelerde, bu meslek erbapları evliya mertebesine yükseltilir. Onlar hakkında anlatılan rivayetler çeşitlilik gösterse de her birinde çobanların gösterdiği mucizelerden bahsedilmektedir (Boratav, 2012: 51-52). İslam inancıyla beraber çobanlık, daha kutsal bir konuma gelmiştir. Çünkü çobanlık 'peygamber mesleği' olarak görülmektedir. Hz. Muhammed gibi Hz. Musa ve bazı velilerin çoban olması, bu mesleğin neden kutsal bir konuma geldiğini açıklamaktadır (Sönmez, 1994: 154). Şammaz Baba 1 – Aziz Mamas Efsanesi başkahramanının bir çoban olması sebebiyle bu türden efsaneler içerisinde değerlendirilebilir. Efsanede dikkat çeken bir diğer unsur, dağlara sığınan Aziz Mamas'ın geyikler tarafından emzirilmesidir. Geyik, Türk mitolojisinde kökleri çok eski dönemlere kadar uzanan sim-

gelerden birisidir. Türk mitolojisinde olduğu gibi Müslüman Türklerde de geyiğin simgesel değeri oldukça büyüktür. Özellikle çeşitli tarikatlarla ilgili menkıbelerde geyik sembolünün ön plana çıktığı görülmektedir (Çoruhlu, 2002: 14,2143). “Türklerde hayvan ve insan ilişkisi denilince akla gelen ilk hayvan bozkurttur. Türk folklorunun hemen her sahasında kendine yer edinmiş olan bozkurt, bazen bu yeri diğer yabani hayvanlarla paylaşmak zorunda kalmıştır. Bunların başında da geyik gelmektedir” (Yıldız, 2011: 89 ,93). Bu sebeple bozkurda yüklenen özelliklerin geyiğe de yüklenmiş olduğunu görüyoruz. Aziz Mamas Efsanesinde, Bozkurt Destanı’nda karşılaşılan, insanı emziren bozkurt motifinin yerini geyiğin aldığı görülmektedir. Geyik, fedakarlığı ve merhameti ile yol gösterici ve kurtarıcı bir hayvan olarak görülmektedir. Geyiğin bir diğer özelliği ise iyileştirici ve şifa verici özelliğidir. Bazı soyların geyikten türediğini anlatan efsaneler de vardır. Giresun’da anlatılan Ana Geyik Efsanesine göre, sekiz tane çocuğu olan bir kadın küçük oğlu hastalanınca onu bir ağaç kovuğuna bırakıp gider. Fakat kısa bir süre sonra diğer yedi oğlu da hastalanıp ölür. Anne, ağaç kovuğuna bıraktığı oğlunu görmek ister. Oğluna bir geyiğin sahip çıkıp onu beslediğini görür. Efsaneler gibi çoğu Türk masalında da geyik sütüyle beslenen çocuk ya da geyikten türeyen soyların hikâyeleri anlatılmaktadır (Yıldız, 2011: 89, 93).

Şammaz Baba 2

Efsaneye göre, Şammaz Baba Hristiyanlarla birlikte yaşayan gündüz onlarla kalıp, geceleri ibadetini yapan bir zattır. Zamanın birinde bir kaymakam, onun kemiklerini Aksaray’a götürür. Sabaha kadar Şammaz Baba’nın ruhu tarafından rahatsız edilen kaymakam, kemikleri gümüşletip Gökçe köyüne geri getirir. Şammaz Baba 1 ve Şammaz Baba 2 efsanelerinde ortak olarak konusu geçen kemik kültü dikkat çekmektedir. Vücudun tüm organlarının çürümeye rağmen kemiklerin uzun yıllar boyunca sağlam kalması, insanların kemiklere olağanüstü güçler yüklemesine ve böylelikle kemik kavramının kültleşmesine sebep olmuştur (Peker, 2015: 203). Bu kültleşme sonucunda kemikle ilgili bazı inanış ve değerler ortaya çıkmıştır. Örneğin, bazı Türk toplulukları, yeniden doğuşun olabilmesi için kemiklerin kalması gerektiğine inanmaktaydılar (Çoruhlu, 2002: 123). Ayrıca, eski Türklerde ölüye ve onun kemiklerine sövmek oldukça büyük bir suç sayılırdı. Zamanla bu inancın dokusu değişse de kemikler her zaman kutsal olarak görülmüştür.

Kemiklerin gizli bir değer taşıdığı inancı, günümüze kadar ulaşmıştır (Eyu-boğlu, 1987: 162). Günümüzde halk anlatılarında karşılaşılan kemik motifi, bu inancın birer yansıması olarak değerlendirilebilir. Şammaz Baba'nın hem Hristiyanlar hem de Müslümanlar için kutsal bir özellik taşıması Anadolu'nun Müslümanlaşması ile açıklanabilir. Bu zatların mezarları ya da türbelerinin büyük bir kısmı, Anadolu Müslümanlaşmadan ve Türkleşmeden önce de aynı yerlerindeydi. Türkler de bu kutsanmış yerlere ve orada gömülü bulunan kişilerin efsanelerini de kullanarak kendi kutsal efsane kahramanlarını oluşturmuşlardır (Boratav, 2012: 71). Efsane kahramanı Aziz Mamas'ın, Şammaz Baba'ya dönüşmesi bu şekilde açıklanabilir. Aksaray'da kemik kültürünü detaylı olarak ele alan Peker, Aksaray'daki kemik kültürünü Gökçe köyündeki üç türbeyi (Şammaz Baba Türbesi, Ali Baba Türbesi, Sultan Ana Türbesi) esas alarak izah etmiştir. Peker, bir Hristiyan mezarı iken Müslüman bir atanın türbesine dönüşen Şammaz Baba Türbesi'ndeki kemik kültürünü Hristiyanlık inancı ile açıklar (Peker, 2015: 207). Fakat efsanemizde yer alan, kemiklerini türbesinden ayıran kişiyi rahatsız eden veli motifi, İslam inancı ile açıklanabilir. Bu motif, velilerin türbesine ya da mezarına zarar veren kişileri cezalandırması motifiyle büyük yakınlık göstermektedir.

Şammaz Baba 3

Efsanede, Şammaz Baba'nın savaş zamanlarında ayağa kalktığı, türbesinin önüne gökten atların indiği anlatılmaktadır. Aynı hikâyeye, yine Gökçe köyünde tekkesi bulunan Ali Baba hakkında da anlatılmaktadır. Kardeş olduğuna inanılan bu iki zat hakkında, aynı konuyu ele alan efsaneler derlenmiştir. Menkıbelerde, velilerin kendi vücudunda cereyan eden keramet motifleri arasında, öldükten sonra yeniden dirilmiş görünme motifiyle oldukça sık karşılaşılmaktadır (Ocak, 1992: 88). Erenlerin savaşa katılması, menkıbelerde en çok görülen motifler arasındadır. Birçok benzer varyant gösteren bu efsaneler, yaşarken savaşa yardım eden veliler ve öldükten sonra savaşa yardım eden veliler olmak üzere ikiye ayrılabilir (Acar, 2013: 107). Şammaz Baba 3 Efsanesi, öldükten sonra savaşa yardım eden veliler kapsamında değerlendirilebilir. Efsanede dikkat çeken bir diğer unsur, kahramana savaşta yardım edecek atların gökyüzünden süzülerek gelmesidir. At, efsanelerde ender rastlanan hayvanlardan bir tanesidir. Genellikle sahibinin dostu, yardımcısı ve en değerli varlığı olarak yer alır. Türk

mitolojisine göre at, sahibini kutsal güçlere götürebilecek vasıtalardan biri olarak değerlendirilir. Yakut Türkleri, atın güneş âleminden geldiğini, Şamanist Türkler ise gökten indiğini düşünmektedir (Yıldız, 2011: 4446). Atların gökten indiği inancının altında, atların zamanında kanatlı hayvanlar olduğunu anlatan bir efsane yatmaktadır. Efsaneye göre, Kaf Dağı'nın altındaki Süt Gölü'nde, hem uçan hem de yüzen kanatlı atlar bulunmaktadır. Hızır, ölüme çare ararken bu atları görür, yakalamak ister fakat yakalayamaz. Süt Gölü'ne döktüğü şarap ile atları sarhoş eder. Atlardan bir çiftini tutar ve kanatlarını koparır, bunları çiftleştirir ve at nesli böyle türer (Uraz, 1994: 145). Şammaz Baba'ya yardım edecek atların gökyüzünden süzülerek inmesi Şamanist Türklerin atların etiyolojisi hakkındaki anlatımlarıyla benzerlik göstermektedir.

Şeyh Hamza Baba 1 – Zikrullah Yolu

Şeyh Hamza Baba'nın hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Zatin, Bayrâmiyye Tarikatı'ndan yani Somuncu Baba'nın halifesi Hacı Bayramı Veli'nin tarikatından olduğu, Evliya Çelebi'nin Seyahatname adlı eserinden öğrenilmektedir. Seyahatname'de Şeyh Hamza Baba için: “Şeyh Hamza Sultan, Bayramiyye'de ulu erdir.” der ve zatin kabrinin Hızırılık Ziyaretgâhı'na yakın olduğunu söyler. Her ne kadar menkıbelerinde kendisinden Rufai Tarikatı mensubu olarak bahsedilse de önemli kaynaklar onun Halvetiyye Tarikatı'nın bir kolu olan Bayramiyye Tarikatı'na mensup olduğunu belirtmektedir (Gül ve Kuşsan, 2016: 116117). Menkıbeye göre Şeyh Hamza Baba; haftanın belirli günleri gece yarısından sonra şuan kabrinin bulunduğu yere gelir, Rufailerin zikrullah³⁸ halkasında kendi için boş bırakılan yeri doldurup zikrullaha başlar. Babası bu duruma şahitlik edip, oğlunun aradığı şeyi bulduğunu görür. Türk kültürüne etki eden en eski mistik kurumlarından biri de Rufailik Tarikatı'dır. İbn Battûta'nın, Tarîkati Ahmediyye diye andığı Rufailik Tarikatı'nın etkileri Altınordu ve Macar diyarlarına kadar ulaşmıştır. Bu tarikatın kurucusu Ahmed er-Rifâi'nin ölüm tarihi (hicri 578), Kadiriğin kurucusu Geylânî'den kısa bir zaman sonradır. Ahmed erRifâi kendi yolu ve Rufailik tarikatı tavrı hakkında şun-

³⁸ Allah'ın adını anarak yapılan ibadet.

ları söylemektedir: Tarikatımızın esası hurafe ve bidatlerden³⁹ uzak din, riyakârlıktan uzak ibadet, Allah dışındaki şeylere bağlanmayan kalp, bayağı zevklere esir düşmeyen nefis üzerine oturur. Bizim sermayemiz ihlâs ve samimiyet, ticaretimiz hareket ve faaliyettir. Tarikatımız üç şey üzerine oturur: Verilmeyeni istemeyiz, verileni reddetmeyiz, mal biriktirmeyiz (Atik, 2007: 11-13). Ayrıca tarikatın en önemli ibadeti, sürekli zikir çekerek iç dünyayı dinlemektir. Şeyh Hamza Baba 1 Efsanesinde de Rufailerin en önemli ibadeti sayılan zikrullah'a yer verilmiştir. Tarikat silsilesinin Hz. Ali'ye dayandığını iddia eden Rufailerin, zikir halkasında Şeyh Hamza için yer açması ve o gelmeden zikre başlamamaları onun ne kadar önemli bir zat olduğunu göstermektedir. Şeyh Hamza Baba gibi Allah dostu zatların zikir çekerken dünya âleminden çok daha öteye gittiklerine, kendilerinden geçerek gerçekler âleminde gezindiklerine inanılır.

Şeyh Hamza Baba 2 – Yıkılamayan Kabir

Efsaneye göre, 1960 yılında Ervah Kabristanlığında Şeyh Hamza Baba'nın kabrinin olduğu yerde su kanalı açmak için çalışmalar yapılır. Kanalın açılması için Şeyh Hamza'nın çilehanesi, itikafhânesi ve kabrinin de yıkılması gerekir. Dozer operatörü Şeyh Hamza Baba'nın türbesini yıkacağı zaman aniden durur, çalıştığında ise bıçağı kırılır. Bu duruma şaşırان yetkililer, türbeyi yıkmaktan vazgeçerek projeyi başka bir yerde yapmaya karar verirler. Veliler, olağanüstü ruhanî güçlere sahip olduğu için, toplumda onlara karşı korku ile karışık bir saygı duygusu oluşmaya başlar. Veliye ya da onunla alakalı her hangi bir şeye karşı yapılacak bir saygısızlığın; çarpılma, aniden veya feci bir şekilde ölüme yakalanma vs. şeklinde cezalandırılacağına inanılır (Ocak, 1992: 8). Anadolu'da, veli mezarlarına gereken ehemmiyet verilmediği için karşılaşılan olağanüstülükler hakkında birçok efsane anlatılır. Şeyh Hamza Baba 2 'Yıkılamayan Kabir Efsanesi' de bu efsanelerden birisidir. Genel olarak bu efsanelerde, bir yol ya da kanal projesi sebebiyle velinin türbesinin yıkılmasına ya da yerinin değiştirilmesine karar verilir. Fakat olağanüstü olayların gerçekleşmesi sebebiyle bu çalışmalar başarıya ulaşamaz ve çalışmadan vazgeçilir. Bu çalışma, kimi zaman insanların manevi ya da maddi şekilde uyarılması, kimi zaman yaralanma-

³⁹ Dine sonradan sokulmuş şeyler.

sı, kimi zaman ise ölümüyle son bulmaktadır. Şeyh Hamza Baba 2 Efsanesinde, çalışanların maddi şekilde uyarılması söz konusudur. Veli mezarına zarar vermek isteyen insanların uyarılması ya da cezalandırılması ile ilgili, Muğla ve Fethiye’de anlatılan şu efsanelere yer verilebilir: Muğla’da Şahidi’nin mezarını yıkmak isteyen Belediye Başkanı’nı Şahidi uyarmıştır. Bu uyarıyı dikkate almayınca türbesinden belediyeye ateş açmış. Bunun üzerine türbenin duvarına dokunamamışlar. Fethiye’de Ahmet Gazi Türbesini belediye başkanı yol geçecek diye geri aldırılmış. Belediye başkanı daha sonra çok fena hastalanmış. Uçakla İstanbul’a götürürlerken uçak düşmüş ve belediye başkanı ölmüş. Bu türbeye dokunduğu için öldüğüne inanılır⁴⁰ (Acar, 2013: 109).

Tapduk Emre

Aksaraylılar, Tapduk köyünün isminin Tapduk Emre’den geldiğine inanmaktadır. Fakat İbrahim Hakkı Konyalı’ya göre bu kişi Derviş Tapduk ismindeki bir zat olup, bildiğimiz Tapduk Emre ile alakası yoktur. Yaptırdığı zaviye de cami de yok olan Derviş Tapduk, Saltuk ismindeki bir köylünün oğludur. Konyalı’nın ifadesiyle: “Halkımız, nerede bir Yunus görürse onu Yunus Emre yaptığı gibi Tapduk da Tapduk Emre yapılmıştır.” (1974: 2084-2085) Arşiv vesikalarını inceleyen Konyalı, bu kişinin Derviş Tapduk olduğunu, Tapduk Emre’nin halkın yakıştırması ve uydurması olduğunu savunmaktadır. Aksaray halkı ise Yunus Emre gibi Tapduk Emre’ye de sahip çıkmakta, onun Aksaray’da yaşadığına ve burada medfun olduğuna inanmaktadır. Tapduk Baba, köylüler tarafından ziyaret edilen ve kerametlerine inanılan bir yatırdır. Köylülerin derin saygı besledikleri Tapduk Baba’nın varlığı köylüler için bir gurur kaynağıdır. Tapduk Baba sadece köyde değil, çevre köylerde ve Aksaray’da özellikle Yunus Emre’nin hocası olması sebebiyle bilinmekte ve saygıyla anılmaktadır (Peker, 2015: 101). Tapduk Emre Efsanesine göre, Rum erenleri Hacı Bektaş Veli’ye gidecekleri zaman Tapduk Emre’yi de çağırırlar. Tapduk: “Dost divanında bütün erenlere nasip üleştirirken, Hacı Bektaş adlı eri görmedik.” der. Bu olay Hacı Bektaş’a anlatılır ve bir gün karşılaşırlar. Tapduk Emre, o divanda nasip üleştirilen elin avucunda

⁴⁰Benzer bir efsane de Adıyaman’da Akçalı Hacı Efendi Efsanesi 2 ismiyle anlatılmaktadır. Efsanesine göre, Adıyaman stadyumunun yapımında alan genişletilmek istenir. Sıra Akçalı’nın mezarına gelince hakinin keçesi kırılır. Bu olayın ardından kabrin yıkımından vazgeçilir (Tozlu, 2013: 83)

yeşil bir ben olduğunu söyleyince Hacı Bektaş elini açar ve beni gösterir. Bunun üzerine Emre üç kere ‘Tapduk Hünkârım’ der ve o günden sonra Tapduk Emre olarak anılır. Tapduk Emre, erenlere nasip dağıtacak kadar üstün konumdaki Hacı Bektaş Veli’yi, elindeki yeşil ben sayesinde tanıyarak onun mertebesine imadılmıştır. Alptekin; Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre ve Hoca Ahmed Yesevi’yi efsanelerdeki üç zirve şahsı olarak ele alır. Efsane, Tapduk Emre’nin Tapduk ismini nasıl aldığı izah ettiği için açıklayıcı efsane olarak değerlendirilebilir. Menkıbede Hacı Bektaş’ın elindeki ben yeşil renktedir. Türk halk kültüründe yeşil rengin büyük önemi vardır ve bu önem İslamiyet’in kabulünden sonra daha da artmıştır. Yeşil, Hz. Muhammed’in üç bayrağından birinin rengi olduğu için Hz. Muhammed’in ve onun evlatları sayılan seyitlerin simgesi olarak kabul edilip İslam Dini ile özdeşleştirilmiştir (Çoruhlu, 2002: 193).

Yunus Emre 1 – Buğday

Tarihte varlığını ölümünden sonra da sürdürebilmiş, yaşamı, yaptıkları ve geride bıraktığı eserleriyle adı hep gündemde kalmış pek çok insan vardır. Kimi kahramanlığı, kimi adaleti, kimi ilmi, kimi sanatı, kimi de engin düşünce gücüyle birer yıldız gibi parlamış olan bu kişiler, insanlığın gelişim yolunda birer kilometre taşı, birer rehber olmuşlardır. Türk halk şiirinin en önemli kilometre taşlarından biri de her Anadolu adamının yüreğinde varlığını hissettiği Yunus Emre’dir. Yunus’un bu denli kalıcılığını kılan nokta; eşitliği, saygı ve sevgiyi salık vermesi, Tanrı sevgisinde birleşmeyi önermesi, ölüm olayı karşısında tüm bencilliklerden uzaklaşmanın gerektiğini savunması, sevelimseveilelim çağrısıyla ortaya çıkmasıdır (Yardımcı, 2009: 11). Yardımcı’nın belirttiği gibi Türk Halk Edebiyatı’nın en önemli isimlerinden Yunus Emre; Anadolu’da, Türk dünyasında ve hatta tüm dünyada özel bir yere sahip Türk büyüklerindedir. Türk halkı Yunus Emre’yi; kişiliği, dünya görüşü, sanat anlayışı ve Türk dilini kullanım tarzıyla benimseyip adeta bağrına basmıştır. Bu sebeple Yunus; Türk halkının, Anadolu’nun çeşitli yerlerinde mezar gösterip sahiplenmek istedikleri ender kişilerden birisi hâline gelmiştir. Sarıköy, Karaman, Bolu, Bursa, Aksaray, Afyon, Manisa, Eğridir, Tire, Sivas ve Zile’de bulunan bir mezarın Yunus Emre’ye ait olabileceği düşüncesi vardır (Yardımcı, 2009: 16). Yunus Emre’nin hayatının büyük ölçüde İç Anadolu’da geçtiği bilinmektedir. Onun, “Gezdüm Urum

ile Şam'ı / Yukarı illeri kamu", "Kayseri, Tebriz ü Sivas / Nahçıvan u Maraş Şiraz" ifadeleriyle Anadolu'nun dışında, Şam, Tebriz, Nahçıvan, Şiraz ve Azerbaycan'ı gezdiğinden de söz edebiliriz. Ancak bu konuyla ilgili mevcut belge bulunmamaktadır (Alptekin, 2014: 45). Yunus'un Aksaray'da yaşadığı ile ilgili de hiçbir belge mevcut değildir. Yunus'un nerede yaşadığı belli olmasa da tüm Anadolu onu benimseyerek, kendi yaşadığı yere mâl etmeye çalışmıştır. Gerçek hayatıyla ilgili yok denecek kadar az bilgiye sahip olunan Yunus Emre'nin, menkıbevi hayatıyla ilgili birçok hikâye anlatılmaktadır.

Yunus Emre 1 – Buğday Menkıbesinde, Yunus'un kıtlık zamanında Hacı Bektaş'tan buğday istemesi üzerine Hacı Bektaş'ın Yunus'a buğday yerine himmet vermeyi teklif ettiği anlatılır. Yunus, toyluğu sebebiyle Hacı Bektaş'tan himmet alamaz. Olayı anladığında ise artık iş işten geçmiştir. Artık, onun nasibinin anahtarı Tapduk Emre'ye verilmiştir. Türk kültüründe buğday hakkında birçok inanış bulunmaktadır. Türk mitolojisinde, dünyanın yaratılışında buğday tanesinin doğüstü büyüklükte olduğu, toprağın tamamen buğdayla kaplı olduğu, Hz. Âdem'in sonradan yaratıldığı söylenmektedir. Bunlar dışında buğday tanesinin ve mercimeğin bereketi artıran gücü, Hacı Bektaş-ı Veli'nin bir efsanesinde açıklanmaktadır. Efsaneye göre; Hacı Bektaş-ı Veli, tarladaki bitkilere üfleyerek, gebe kalamayan kadınlara yardım eder. Çocuğu olmayan bu kadınların, buğday tanesi yediklerinde oğlan, mercimek tanesi yediklerinde ise dünyaya kız çocuğu getireceğine inanılır (Boratav, 2012: 44, 93, 199). Bütün müritler gibi Yunus Emre de şeyhinin tekkesinde pişmiş, asırlara meydan okuyan diriliği ile kalplerimizde önemli yeri olan bir tasavvuf büyüğü hâline gelmiştir. Onu bu kıvama getiren şeyhi Tapduk Emre'dir. Yunus Emre ve Tapduk Emre arasındaki ilişki, en bilinen şeyhmürüt örneklerinden birisidir.

Yunus Emre 2 – Çiçek

Menkıbeye göre; Tapduk Emre talebelerinden, kendisi için en güzel çiçeği bulup getirmelerini ister. Yunus, Tapduk Emre'ye boynu bükük bir çiçek koparıp getirir. Diğer tüm çiçeklerin Allah'ı zikrettiğini, yalnız bu çiçeğin Allah'ı zikredemediğini söyleyince Tapduk Emre, öğrencilerinden sadece Yunus Emre'nin kendi kapısından nasiplendiğini fark eder. Boratav'a (2012: 4344) göre; bitkilerin mitolojisine dayanan Anadolu efsaneleri ve inanışları

üç gruba ayrılır. İlki, bitkilerin kökenini veya dönüşümünü anlatan efsane ve inanışlardır. İkincisi, bazı bitkilerin şifa verici ve sihirli özelliklere sahip oluşuyla ilgili efsane ve inanışlardır. Üçüncüsü ise belirli ağaç veya bitkilerin kültürüne dayanan efsane ve inanışlardır. Boratav'ın yaptığı tasnife göre Yunus Emre 2 Çiçek Efsanesi, çiçeklerin Allah'ın zikretmesi olağanüstü ya da sihirli bir olay olarak görülebileceği için ikinci gruba dâhil edilebilir. Alptekin (2014: 129)'e göre, Türk insanı tabiatta gördüğü her şeyin bir hikâyesi olduğuna inanmaktadır. Bitkilerin de bir canlı olması sebebiyle, onlarla ilgili şeyler de insanoğlunu düşündürür ve bunun sonucu olarak bitkilerle ilgili efsaneler oluşur. Bitkilerle ilgili efsaneler; bitkilerin oluşumu ve dönüşümüyle ilgili olanlar ve bitkilerin kullanımıyla ilgili olanlar şeklinde iki grupta değerlendirilirse, Yunus Emre 2 – Çiçek Efsanesi, bitkilerin kullanımıyla ilgili efsaneler grubunda ele alınabilir. Ocak'ın veli kerametleri sınıflandırmasında çiçeklerin zikrini duyma motifini dâhil edebilecek bir grup bulunmamaktadır. Ocak (1992: 8990)'a göre, varlıkların zikir ve tesbihini duyma motifi, tabiat varlıkları ve eşya üzerinde cereyan eden, velilerin cansız varlıklar üzerindeki kerametlerindedir. İslam inancına göre, insanlar gibi bitkilerin de Allah'ı zikretmesi, onun varlığını ve birliğini kabul etmesi, Bezmi Elest'ten bu yana devam etmektedir. Rumî, Ezeli Elest günü için: *“Bitkilerin hepsi de elest sesini duydular da koşmaya başladılar; yaratanın mesti oldular! Onlar yoktular, yokluktan geldiler! Gül de, lale de söğüt de yokluk âleminden varlık âlemine geldiler!”* ifadeleriyle insanlar gibi tüm bitkilerin de Allah'ın varlığına ve birliğine iman ettiğini belirtmektedir (Schimmel, 2001: 199). Kısaca; İslam inancına göre, bitkilerin Allah'ı zikretmesi, veli kulların da bu zikirleri duyması Allah'ın mucizesi ve velinin kerameti olarak değerlendirilir.

Yunus Emre 3 – Dua

Menkıbeye göre; Tapduk Emre'nin kapısında kırk yıl hizmet ettiği halde eremediğini düşünen Yunus, yollara düşer. Yolda karşılaştığı kişilerle yemek yerken, bu kişilerin mübarek bir zatı anarak dua edip yemek istediğini ve Allah dualarının kabul olduğunu görür. Yunus, bu mübarek zatın kim olduğunu sorduğunda, *“Tapduk Emre'ye kırk yıl hizmet eden Yunus'un adına dua ettik.”* derler. Yunus Emre artık nasibini aldığını anlar ve Tapduk'un dergâhına geri döner. İslam inancına göre, dua ederken aracı koymak yani

mübarek bir kişinin hürmetine dua etmek caizdir. Bu nedenle Müslümanlar dualarında peygamberleri, din büyüklerini, evliyaları aracı kılarak du eder. Bu sayede, duanın gücünün arttığına inanırlar. Yunus Emre ile ilgili menkıbelerde, Yunus'un Tapduk'a kırk yıl hizmette bulunduğu ifade edilir. Gerek İslami dönemde gerekse İslam öncesi dönemde kırk sayısı Türkler için büyük önem teşkil etmektedir. Türk-İslam Edebiyatı'nın pek çok eserinde kırk sayısının simgesel bir değeri olduğuna inanılmaktadır. Hz. Muhammed'in ilk vahyini kırk yaşında alması, Hz. Âdem'in çamurunun kırk günde yoğrulması, Mehdi'nin dünyaya geldiğinde kırk yıl kalacak olması, Alevilerdeki 'Kırklar Meclisi'⁴¹ inancı, doğum ve ölümle ilgili geleneklerdeki kırk günlük süre, bu sayının simgesel değerini gösteren inanç ve uygulamalardır (Çoruhlu, 2002: 204). Sadece Aksaray'da anlatılan menkıbelerde değil tüm Yunus Emre menkıbelerinde Yunus'un; şeyhine kırk yıl hizmetten sonra olgunlaştığı (kırk yıldan önce sülûk devresini bitirmesinin mümkün olmadığı) ve şeyhinin emriyle kırk yıl diyar diyar dolaştıktan sonra erdiği önemle vurgulanmıştır (Köprülü, 1976: 268-269). Kırk sayısı, bekleme süresi, çokluk ve tamamlama görevlerinde kullanıldığı için tasavvufta oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu kullanımlara örnek olarak; Alevilik ve Bektaşilik geleneğinde dört kapı kırk makam inancı, Hacı Bektaş Veli'ye şeyhinin kırk yıl hüküm vererek onu Anadolu'ya yollaması, Abdal Musa'nın Kaygusuz Abdal'ı kırk neferle Mısır'a ve Hacc'a göndermesi gösterilebilir (Güvenç, 2009: 94). Yunus Emre 3 – Dua Efsanesi'nde olduğu gibi kırk sayısının tasavvuftaki 'çile' kavramıyla da açıklanabilir. Yunus Emre – Dua Efsanesi, Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun Türk İslam Efsaneleri adlı kitabında birtakım değişiklikler ile 'Yunus Emre Sofrası' adıyla yer almaktadır (Sepetçioğlu, 1973: 74). Yine benzer bir efsane Adıyaman'da Abdul Musa (Âdil Musa) Efsanesi ismiyle anlatılmaktadır. Efsanede, Yunus Emre'nin yerini eşlerinden zulüm gören Musa isimli şahıs almıştır (Tozlu, 2013: 81).

Yunus Emre 4 – Bizim Yunus

Menkıbeye göre; Yunus dergâhı terk ettikten sonra gözleri kör olan Tapduk Emre, Yunus'un dergâha geri döndüğünü hisseder. Tapduk Emre'nin Yunus'u manevi gözle hissedip tanınması, insanların körlük kavramına

⁴¹ Aleviler cem törenlerinde Peygamberin Miraç yolculuğu esnasında Kırklar Meclisi'nin kurulduğunu anı taklit edip, onu yeniden canlandırmak isterler (Çoruhlu, 2002: 204).

yüklediği değerler ile açıklanabilir. Eski çağlardan bu yana insanlar, kör insanların olağanüstü güçlere sahip olduklarına inanmaktadırlar. Bolluk ve bereketin sembolü olan Hızır bile çoğu anlatımda kör olarak betimlenmektedir. Kör olan Hızır aynı zamanda dünyadaki tüm sırların bilicisi olarak görülür. Yani görünmezlik vasfı gibi görmezlik vasfına da olağanüstülükler atfedilmiştir. Bu inanışın temelinde ‘varlığın içeriğini ve asıl anlamını görebilen ve normal insanların göremediklerini görebilen kişi kör olmalıdır’ düşüncesi yatmaktadır. Yani, görünürdeki körlüğün karşılığında Allah’ın bu kişilere manevi gözle içeriği görme ve algılama yeteneği verdiğine inanılır (Beydili, 2003: 338-339).

Yunus Emre 5 – Asa

Menkıbede, Yunus’un artık erdiğine kanaat getiren Taprı’nın ‘Asanın gittiği yer senin yerindir.’ diyerek asasını fırlatması, Yunus’un onu bulmak için Anadolu’nun tamamını gezmesi, son olarak asayı Ortaköy’ün Sarıkaraman tepesinde bulup oraya yerleşmesi rivayet edilmektedir. Anadolu’da, velilerin yerleşim yerini tayini için asasını fırlatmasıyla ilgili birçok efsane anlatılmaktadır. Bu konuda Bingöl’de ve Isparta’da anlatılan şu efsaneler örnek olarak gösterilebilir: Bingöl’de anlatılan Sof (Sofu) Şakir Hazretleri ve Asası Efsanesine göre; bir gün Sof Şakir yüksek bir dağda durup, elindeki asayı atacağını, asa nereye düşerse mekânının orası olacağını söyleyip asasını fırlatır (Bazancir, 2010: 41). Isparta’da anlatılan Kocabunar Efsanesinde ise; Horasan’dan gelen bir topluluk yerleşmek için yer aramaktadır. Başlarındaki şeyh elindeki asasını fırlatır ve düştüğü yere yerleşmeye karar verirler (Göde, 2002: 143).

Zenbilli Ali Efendi 1 – Helal Değildir

Doğum tarihi kesin olarak bilinmeyen zatın asıl ismi Alaeddin Ali Efendi olup, Cemalüddin Mehmed Aksarayî’nin torunudur. Epeyce yaşlı öldüğü dikkate alınırsa Fatih Sultan Mehmet zamanında doğduğu tahmin edilir. Bazı kaynaklarda, ismi Cemalî olarak anılır. Babasının adı Ahmed Çelebi’dir. Büyük Türk ve İslam âlimi olan Zenbilli Ali Efendi, kendini yetiştirmiş, dedesi Cemalüddin Aksarayî’ye layık bir şekilde İslam’ın istediği ölçülerde yetişmiştir. Kimi kaynaklar onun Amasya’da doğduğunu, kimi kaynaklar ise Aksaray’da doğduğunu söyler. Amasya Rum eyaletinin mer-

kezidir. Eğer orada doğmuş olsaydı Rumî ya da Amasî denmesi gerekirdi. Zenbilli Ali Efendi, Osmanlı Devleti'nin en kudretli ve büyük müftü ve şeyhülislamlarından birisidir (Konyalı, 1974: 2721-2722). Osmanlı'da birçok devlet görevinde bulunan, sonunda şeyhülislamlık makamına yükselen Zenbilli Ali Efendi'nin hayatı hakkındaki bilgiler yukarıdaki gibi olup bu bilgilerin çoğu da kesinlik kazanamamıştır. Zenbilli Ali Efendi; gerçek hayatından çok, hakkında anlatılan menkıbelerle ün salmış bir zattır. Zenbilli Ali Efendi 1 Helal Değildir Menkıbesine göre; dönemin padişahı Yavuz Sultan Selim, fermanını dinlemeyen dört yüz tüccarı idama mahkûm eder. Dönemin müftüsü Zenbilli Ali Efendi, bu idamın helâl olmadığını padişaha bildirir. Celalli halleriyle bilinen Yavuz Sultan Selim, işine müdahale edilmesine çok sinirlenir. Zenbilli'ye: “Saltanat işlerine karışmak senin vazifen değildir.” diye çıkışınca Zenbilli, bu işin saltanat değil ahiret işi olduğunu, bunun da kendi vazifesi olduğunu söyler. Bunun üzerine Yavuz Sultan Selim suçluları bağışlar. İslam inancına göre, Allah'ın peygamberleri ve gönderdiği kitaplar vasıtasıyla kullarına yasak ettiği, inanan kişilerin yapmaması gereken şeylere haram denmektedir. Şeyhülislam; helâl ve haram konusundaki inceliklere vâkıf oldukları ve bu konuda fetva verme yetkileri bulunduğu için onların kararlarına padişahlar dahi saygı göstermekte, itiraz etmemektedir. Saltanat işlerinde padişahların, dinî işlerde ise şeyhülislamın kararları oldukça önemlidir.

Zenbilli Ali Efendi gibi veli kulların kalp gözlerinin açık olması sebebiyle yaşanan olayların gerçekliğini görebilme ve malum olma gibi kerametlere sahip olduğuna inanılmaktadır. Ocak (1992: 90)'a göre, geçmişte olup bitenleri bildirme, velilerin gizli şeyler üzerinde cereyan eden keramet motiflerindedir. Zenbilli'nin; idama mahkûm edilen kişilerin suçsuz olduğunu bildirmesi, bu keramet motifi ile açıklanabilir.

Zenbilli Ali Efendi 2 – Ölüm Helalleşmesi

Menkıbeye göre, Zenbilli Ali Efendi'nin ölümü de kerametli olur. Öleceği gün görülmedik bir şekilde neşeli olan Zenbilli, çevresindekilerle tek tek helalleştikten sonra vefat eder. Dinî efsanelerde ve menkıbelerde en çok karşılaşılan veli kerametlerinden birisi; velinin öleceği yeri ve zamanı bilmesidir. Ocak (1992: 8890)'a göre, velilerin öleceği yeri ve zamanı

önceden bilmesi; velinin kendi vücudunda cereyan eden keramet motiflerindedir. Bu motif, hem Sünni (Mekâkıbı İbrahim Gülşeni) hem de gayriSünni (Menâkıbı Hacı Bektaş Veli, Vilayetnâmei Otman Baba) menkıbelerinde kullanılmaktadır. Velilerin ölecekleri zamanı önceden bilmeleriyle ilgili menkıbelere Bingöl'de anlatılan Seyit Hüseyin Efsanesi örnek olarak gösterilebilir. Efsaneye göre; Seyit Hüseyin, vefat etmeden öleceği günü bilip kendi müritlerine ve çevresine vasiyette bulunur. Gerçekten dediği gün dediği saatte vefat eder (Bazancir, 2010: 63). Velilerin kendi gibi diğer kişilerin de öleceği zamanı önceden bilmeleriyle ilgili menkıbeler anlatılmaktadır. Bu konuda anlatılan menkıbelere, İbrahim Gülşenî ve Abdülatif Efendi arasında gerçekleştiğine inanılan şu olay örnek olarak gösterilebilir: Büyük evliyalardan İbrahim Gülşenî, Kahire'den İstanbul'a geldiği zaman Hak aşığı Abdülatif Efendi ile karşılaşır. İlim sahibi bu iki zat, birbirlerine derin muhabbet besler. İbrahim Gülşeni, Abdülatif Efendi'ye vefat edeceği günü söyleyip, bu gizli sırdan haber verir. Öleceği günü öğrenen Abdülatif Efendi, kadılıktan aldığı maaşın üç günlük ücretini iade eder. Kendisinin kadir gecesini vefat edeceğini, bu paranın hakkı olmadığını söyler. Kadı, bildirdiği şekilde Kadir gecesini vefat edip Kasım Paşa Cami avlusuna defnedilir (Yüksel, 2011: 111).

Zenbilli Ali Efendi 3 – Zembilin Hikâyesi

Gerçek adı Alâeddin Ali olan Zenbilli Ali Efendi'nin Zenbilli sıfatı, zamanla isminin önüne geçmiş, zat bu şekilde anılır olmuştur. Ona ismini veren zembilin hikâyesi şu şekildedir: Şeyhülislam Zenbilli Ali Efendi, her ne kadar münevvisi bir zat olsa da insanlar onun huzurunda utanıp sıkılırlar. O zamanlar hasırdan örülen sepetlere zembil adı verilmektedir. Ali Efendi, zembilini camdan sarkıtır, sorusu olanlar bir kâğıda yazıp bu zembile bırakırlar. Her gün bu şekilde halkın sorularını cevaplayan Ali Efendi adı zamanla Zenbilli Ali Efendi olarak anılmaya başlanmıştır. Anadolu'da bazı velilerin isimlerinin yerini zamanla onlara verilen sıfatlar almıştır. Somuncu Baba'ya, Bursa'da veli olduğunu gizlemek için somun yaparak sattığı için "Somuncu", Taptuk Emre'ye de Taptuk Emre Efsanesine konu olan "Taptuk bünkârım!" sözünden sonra bu isimler verilmiştir. Bu örneklerde olduğu gibi velilerin isimlerinin yerini zamanla onlara yakıştırılan sıfatlar

almıştır. Büyük evlialardan Ebû Nasr Bişr'in 'Hâfî' ismini alma hadisesi hakkında bir menkıbe anlatılmaktadır. Menkıbeye göre; Tam adı Ebû Nasr Bişr b. Hârisi Hâfî'dir. Aslen Mervli fakat Bağdat'a yerleşmiş orada yaşamış. Annesiyle birlikte yaşar, şarap içer, sarhoş olur. Bir gün eve giderken yerde "Allah" yazılı bir kâğıt görür. Sarhoş hâliyle o kâğıdı yerden alıp yüksek bir yere koyar. Sonra rüya görür. Rüyada kendisine: "Ey Bişr! Sen benim ismimi temizleyip koku ile kokulandırdın; ben de senin ismini dünyada ve ahirette kokulu ve herkesin sevdiği bir isim yapacağım." denilir. Daha sonra tövbe eder, evlialık makamına erişir. Sürekli yalın ayak gezer. Yalın ayak gezdiği için kendisine "Hâfî" denilir (Kuşeyrî, 2005: 7780).

1.2. Tarihî Kişi, Yer ve Olaylarla İlgili Efsaneler

Genç Osman

Anadolu'nun birçok yerinde, kahramanlık destanıyla ünlü Genç Osman'a sahip çıkılır. Aksaray da bu yerlerden birisi olup, bu kahramanın merkeze bağlı Gençosman köyünde yaşadığına inanılır. Efsaneye göre; Osmanlı padişahı IV. Murat Bağdat Seferi'ne giderken Aksaray'a uğrar, burada cuma namazını kıldırır. Henüz bıyıkları bile terlememiş Genç Osman, orduya katılmak ister. Padişahın övgüsüne mazhar olan Genç Osman, Bağdat'ın fetihine katılır. Savaşta kafası kesilen Genç Osman, kellesini koltuğunun altına alarak savaşır ve şehit olur. Genç Osman'ın bu şehadet hikâyesi dilden dile anlatılarak efsaneleşir. Bu menkıbe, 17. yüzyılda Kayıkçı Kul Mustafa tarafından destanlaştırılır.

Genç Osman Efsanesi, Kesikbaş⁴² motifini konu edinen efsaneler arasındadır. Özellikle kahramanlık hikâyelerinde ve Türk fetih dönemi efsanelerinde kesik başlı kahramanlara çok sık rastlanmaktadır. Anadolu'da birçok şehirde kesik başla ilgili efsaneler anlatılmaktadır. Aksaray da bu şehirlerden birisi olup bu konuda, Genç Osman ve Kesikbaş Efsaneleri anlatılmaktadır. İslam tarihindeki 'kesik başlı şehit' ile ilgili anlatımların temelinde Hz. Muhammed'in torunu Hz. Hüseyin ile ilgili anlatılan menkıbe bulunmaktadır. Kerbela'da başı kesilerek şehit edilen Hz. Hüseyin ile ilgili pek

⁴²Erzurum, Giresun, Bayburt, Malatya, Yozgat, Erzincan, Konya, Kars, İzmir, Ağrı ve Anadolu'nun pek çok yerinde kesikbaş motifi ile ilgili efsaneler anlatılmaktadır (Göde, 2002: 272-273).

çok menkûbe anlatılmaktadır (Sönmez, 1994: 158-159). Kesikbaş motifi; her efsanede, savaşta şehit olan kahraman olarak karşımıza çıkmaz. Kesikbaş; Rabia Gökçen Şimşek'in (Kayabaşı) (2008: 71) Barçın Yaylası'nda derlediği Kesikbaş Efsanesinde, kafası dev tarafından kesilip kaçırılan bir kişi iken, Bayram Sönmez (1994: 157)'in Niğde'de derlediği Burcu Celaledin Dede Efsanesinde bir hocanın yanlışını düzeltmekle vazifelendirilmiş başka bir hoca olarak görülmektedir. Fakat Anadolu'da anlatılan Kesikbaş hikâyelerinin büyük bir kısmında, İslam için savaşıp, savaş meydanında başının kesilmesine rağmen savaş kazanılana kadar, kellesini koltuğunun altına alan kahramanlar anlatılmaktadır. Aksaray'da derlenen kesikbaş motifli iki efsane de bu grupta değerlendirilebilir. Bu grupta anlatılan efsanelere örnek olarak Doğu Karadeniz'de derlenen Kesik Baş Efsanesi örnek olarak gösterilebilir. Efsaneye göre; Rus işgali yıllarında iki arkadaş cephele birlikte savaşır. Arkadaşlardan birinin başı, düşman tarafından kesilir. Arkadaş: "Canını verdin yetmedi mi? Kelleni niye veriyorsun?" diye bağırınca kesik başlı asker ayağa kalkar. Düşmanın elinden başını alır ve savaşa devam eder (Işık, 1998: 141).

Kesikbaş

Efsaneye konu olan Kesikbaş'ın türbesi, Aksaray merkeze bağlı Yeşilova kasabasında bulunmaktadır. Türbede, burada yatan kişinin kimliğini gösteren bir kitabe olmasa da yöre halkı bu türbenin Kesikbaş'a ait olduğunu söylemektedir. Efsaneye göre, savaş sırasında şehit olan Kesikbaş'ın bedeni bir yerde başı başka yerde kalır. Köyden birisinin rüyasına giren Kesikbaş, cenazesinin tezeker altında kalmasından şikayet edip kendisine yeni mezar yapılmasını ister. Dediği yerde cenazesi bulunan Kesikbaş, şimdiki türbesinin olduğu yere defnedilir. Anadolu Türk folklorunda, kesikbaş motifinin işlendiği en eski örnek Hikâyeyi Kesikbaş ya da Dâsîtanı Kesikbaş olarak anılan hikâyedir. Hikâyeyi Kesikbaş; günümüzde anlatılan kesikbaş motifli efsane ve hikâyelerin temelini oluşturmaktadır. Bu hikâyede, zamanında Altın Kale şehrinde oturan bir kişiye günün birinde bir devin musallat olması anlatılır. Dev, kişinin oğlunu ve kendi vücudunu yer, karısını ise kaçıtır. Kesikbaş, bu durumu Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin bulunduğu bir ortamda anlatır. Hz. Ali, atı Döldül'ü ve kılıcı Zülfikar'ı alıp Kesikbaş

ile birlikte devi öldürmek için yola çıkar ve bu yolculukta yaşananlar anlatılır. Hikâyede, Hz. Ali'nin halk inancındaki fedakar ve kahraman tavrı dile getirilmektedir (Ocak, 1989: 1114). Kimi kaynaklar ise kesikbaş motifi- nin ana kaynağını, AleviBektaşî kültüründe önemli bir yeri olan Kerbelâ Olayındaki Hz. Hüseyin'in şehit edilmesini konu alan kesikbaş anlatmaları olarak görür (Göde, 2002: 272). Kesikbaş motifinin en çok kullanıldığı tür kahramanlık temasını işleyen, savaş ve fetihleri konu edinen efsaneler- dir. Köprülü'ye göre kesikbaşlı kahramanları konu edinen efsaneler eski Türklerden bu yana anlatılsa da Ocak bu görüşe katılmamakta, bu türden efsanelerin 11. yüzyıldan itibaren anlatıldığını belirtmektedir. Gerçekten de Türk mitolojisinde kesikbaş ile ilgili bir anlatıma rastlanmamaktadır (Ocak, 1989: 16). Türklerin Anadolu'yu fethi ve buraya yerleşmelerini konu edinen bu efsanelerde, kahramanlar birer evliya gibi görülerek her birine olağanüstü vasıflar yüklenmiştir. Kesikbaş da bu kahramanlardan birisidir. Anadolu efsanelerinde halk için önem arz eden kişiler, insanların rüyala- rına girerek türbe, yatır ve mezarlarıyla ilgili bazı konularda onları uyarır veya onlardan yardım isterler. Bu kişiler; kimi zaman dede, evliya gibi din büyüğü, kimi zaman da şehit ve kahraman olarak karşımıza çıkar⁴³. “Şehit- ler, yattıkları yerlerden memnun olmadıklarından veya mezarlarının yerleri belli olmadığından rüyaya girerler” (Çelepi, 2012: 100). Benzer bir durum Kesikbaş Efsanesinde rivayet edilmektedir.

Korkmaz Hasan

Eski adıyla Amarat, yeni adıyla Yenikent'te Konya yolu üzerinde, Sel- çuklu zamanından kalma, Akhan bulunmaktadır. Efsaneye göre, zamanın- da bu Akhan'ın bekçiliğini Korkmaz Hasan adında biri yapmaktadır. Bir gün Korkmaz Hasan, kavga sonucu ölen bir eşkiyayı defnetmek için sırtına alır. Tam o esnada eşkiya hortlayarak Korkmaz Hasan'ın omzunu ısırır. Olaydan çok korkan Hasan, üç gün sonra ödü patlayarak ölür. Efsane kah- ramanı Korkmaz Hasan adındaki bu bekçinin hayatıyla ilgili herhangi bir mevcut değildir.

⁴³ Benzer bir efsanede Adıyaman'da Safvan İbni Muattal Efsanesi ismiyle anlatılmaktadır. Efsanede, bu zatın köylülerin rüyasına girerek “Mezarım ayaklar altında kalsın, üstümü örtün.” dediği rivayet edil- mektedir. Bu olay üzerine sahabe olduğu bilinen zatın mezarı tespit edilir ve üzerine türbe yapılır (Tozlu, 2013: 82).

İster ilkel topluluklarda olsun isterse gelişmiş topluluklarda ölüm, içerisinde birçok mistik olguyu barındırmıştır. Bu olguların en başında, ölümün bir son olmadığı inancı gelmektedir ki bu durumun sonucu olarak ‘hortlak’ kavramı ortaya çıkmıştır (Bayat, 2007: 286). Hortlak, geceleri canlanıp mezarıdan çıkarak insanlara zarar verdiği inanan hayalî bir varlıktır. Bazı yerlerde, ölümlerin hortlayacağı düşünülüp bunun için önlemler alınır. Daha çok ölümüne zor inanan kişilerin ölüsünün hortlayabileceğine inanılır. Bu durum, eski Türklerde ruhun ölümsüzlüğü ve insan bedenine geri dönebileceğine olan inancın izleri olarak değerlendirilebilir (Beydili, 2003: 243).

Benzer bir efsanede Adıyaman’da Safvan İbni Muattal Efsanesi ismiyle anlatılmaktadır. Efsanede, bu zatın köylülerin rüyasına girerek “*Mezarım ayaklar altında kalmayın, üstümü örtün.*” dediği rivayet edilmektedir. Bu olay üzerine sahabe olduğu bilinen zatın mezarı tespit edilir ve üzerine türbe yapılır (Tozlu, 2013: 82).

Korkmaz Hasan Efsanesinde hortlak kişinin, halkın korktuğu insan tipinde bir eşkiya olması, Beydili’nin fikirlerini doğrular niteliktedir. Halk, bu tarz kişilerin öleceğine zor inanmakta, ölse bile insanlara zarar vermeye devam edeceğini düşünmektedir. Efsanede dikkat çeken bir diğer unsur, Korkmaz Hasan’ın olaydan üç gün sonra ölmesidir. Anadolu’da anlatılan birçok efsanede, başlarına kötü olaylar gelen kişilerin olayın olduğu yerde ve zamanda öldüğü, kimilerinin de üç gün içinde öldüğü rivayet edilmektedir. Rize’de anlatılan Ubur adlı efsane Korkmaz Hasan Efsanesi ile benzerlik taşımaktadır. Efsaneye göre; Rize’nin Pehlivan Mahallesi’nde kötü olarak tanınan bir adam ölür. Camiye götürülen cenazeden hoca sesler duyar ve adam ayağa kalkar. Ubur (hortlak) ayağa kalkınca, hoca minarenin merdivenlerinden yukarı tırmanmaya başlar. Ubur da peşinden koşar. Ubur sabah olunca eski hâline döner. Mezara konan uburun göbeğinin üstüne pelit ağacından kazık çakılır (Işık, 1998: 99).

Küp Kırığı

Güzelyurt ilçesinin İhlara beldesinde yaşadığına inanan Küp Kırığı lakaplı bir kadının, yıllar öncesinden bugünkü teknolojik gelişmelerden haberdar olduğuna inanılmaktadır. Efsaneye göre Küp Kırığı, teknolojik gelişmelerin olmadığı zamanlarda radyo, televizyon gibi iletişim araçlarının

olacağını, giyim kuşamın değişeceğini, her yerin aydınlatılacağını iddia etmiştir. Bu kişi, dinî bir özellik göstermediği ve çevrede bu yönüyle tanınmadığı için şahıslarla ilgili olarak anlatılan dinî menkıbeler bölümünde değerlendirilmemiştir. Bu nedenle şahsın öngörüsü, geleceği görme kerameti ile açıklanamaz.

Merkepli Baba

Aksaray'daki Merkepli Baba diğer adıyla Devlet Paşa Hatun Zaviyesinin ismini Merkepli Baba'dan aldığına inanılır. İstanbul'da Başbakan Arşivi'nde dönemin Hasan Dağı nahiyesinde Danişmendli mezrasında Devlet ve İzzet Hatun namı diğer Merkepli Baba Zaviyesi bulunduğu belirtilmektedir (Konyalı, 1974: 1392). Aksaray halkına göre Merkepli Baba, zaviyede oturan bir dervıştır. Her gün merkebinin çarşıya gönderir, esnaf ve hayırsever kişiler eşeğin üstündeki heybeye gönüllerinden kopan yardımı bırakır, Merkepli Baba da bunlarla geçinir. Bu sebeple ismi Merkepli Baba'ya çıkar. Bazı zatlar, adlarından çok onlara verilmiş olan sıfatlarla anılırlar. Bu konuda Niğde'de anlatılan Torbalı Dede Efsanesi örnek olarak gösterilebilir. Efsaneye göre, Musalla Meydanı'na gelen süvari alayının önünü yaşlı bir zat keser. Önündeki sandıktan arpa ve saman, yanındaki torbadan ise istedikleri kadar ekmek alabileceklerini söyler. İstedikleri kadar yiyecek alan süvari alayı, bu zatın ismini 'Torbalı Dede' koyar (Sönmez, 1994: 149). Türk halk anlatılarında olduğu gibi Merkepli Baba Efsanesinde de eşeğin, yük hayvanı olma ve işe yarama özelliği üzerinde durulmuştur. Eşek, küçümsemenin bir hayvan değil, iyi bir arkadaştır (Yıldız, 2011: 87). Masallarda konuşan bir varlık olarak yer alan eşek, efsanelerde (Merkepli Baba Efsanesinde olduğu gibi) genellikle kahramanın yardımcısı konumundadır.

Adak

İbrahim Hakkı Konyalı, efsaneye konu olan Şammaz Baba Türbesi hakkında: "*Mamasın'da ayakta bize kadar gelen, halkın da Tekke Pir Şemmas Tekkesi, Şemmas Dede Tekkesi, Erenler Tekkesi dedikleri bir tekke vardır. Bu tarihî mamure ve manzume Hristiyanlık devrine ait bir kilise ile sonradan önüne doğu tarafına eklenen İslami yapılardan ibarettir*" (1974: 1915) ifadelerinde bulunmuştur. Konyalı'nın da belirttiği gibi bu yapı, kiliseye eklenen İslami unsurlarla bir türbe hâline getirilmiştir. Türbenin girişinde mutfak eşyaları

ve giysiler bulunmaktadır. Bu eşyalar, şifa bulmak amacıyla gelen kişilerin kullanması için köylüler tarafından bırakılmış eşyalardır. Türbenin içerisinde parmaklıklarla çevrili bir bölmede, zatın cenazesinin içinde olduğu söylenen bir sanduka bulunmaktadır. Buranın hemen yanında ise akıl sağlığını kaybedenlerin yattığı, içerisi yorgan ve yastıklarla dolu olan çok dar bir mağara bulunmaktadır. İnsanlar, geceyi burada geçirerek, sabah eski hallerine dönüp sağlıklarına kavuşacaklarına inanmaktadırlar. Efsaneye göre; zamanında Mamasın'da zengin ama oldukça pinti biri, akıl hastası oğluna şifa aramak için Şammaz Baba Türbesi'ne gidip üç koyun adakta bulunur. Oğlu şifa bulan adam, adağının gereğini yapmaz. Bir gün üç koyununun eksik olduğunu fark edip, köyde koyunlarını aramaya başlar. Koyunları, Şammaz Baba Türbesi'nin önünde cansız bir şekilde yatmaktadır. Adağını yerine getirmeyen adamın üç koyununun canını Allah, Şammaz Baba Türbesi'nin önünde alır. Anadolu efsanelerinde sıkça karşımıza çıkan 'adak' kavramına, Türk halk inancı çerçevesinde bakmak gerekmektedir. Adak; kişilerin herhangi bir dileği yerine geldiğinde, karşılığında yapacaklarını söyledikleri edim olarak tanımlanabilir. Bu durum sonucunda kişi, kendini Tanrı'ya karşı yükümlü hisseder. Kısaca adak, şarta bağlanmış amaçlı bir eylemdir. Dileğin gerçekleşmesi amacıyla kurban kesmek, fakir giydirmek ve doyurmak, para bağışlamak gibi eylemlerde bulunma taahhütleri 'adak' kavramı kapsamında değerlendirilebilir. Bu taahhüt yerine getirilmediği takdirde, kişinin başına olumsuzluklar hatta felaketler geleceğine inanılır (Karakurt, 2011: 19). Adak Efsanesinde de benzer bir durum meydana gelmiştir. Anadolu halkı çeşitli sebeplerden dolayı adakta bulunur. Bu sebepler arasında çocuksuzluktan mal mülk sahibi olmaya, tabii afetlerden korunmaktan hastalıktan şifa bulmaya kadar her şey olabilir. İsteği kabul olan kişi, adağını yerine getirmekle mükellef olur. Ancak dileğin yerine gelmesinden sonra insanoğlu çeşitli sebeplerle özellikle de masraftan kaçma düşüncesiyle verdiği sözü yerine getirmez ve cezalandırılır. Bu cezalandırma kimi zaman taş kesilme olarak karşımıza çıkmaktadır. Adağını yerine getirmeyen kişinin taş kesilerek cezalandırılması motifine şu efsane örnek olarak gösterilebilir: Kış mevsiminde bir çoban sürüsüyle eve dönerken dere taşar. Derenin suyu çekilirse kara koçumu Allah'a kurban edeceğim diye adakta bulunur. Fakat çoban, asıl niyetin kan akıtmak

olduğunu düşünerek koyunun üzerindeki bir biti öldürür. Bunun üzerine çoban ve sürüsü taş kesilir (Alptekin, 2014: 76-77).

Bekâr Sultan Türbesi

Bekâr Sultan Türbesi, ismini kendinden alan Gülağaç ilçesine bağlı Bekârlar beldesinde bulunmaktadır. Bu türbenin ismi kimi kaynaklarda Bekâr Sultan, kimi kaynaklarda ise Turhasan Türbesi olarak geçmektedir. Bu türbe hakkında İbrahim Hakkı Konyalı'nın ifadeleri şu şekildedir: Danişment Gazi'nin amcası Hasan Bey'in oğlu Turasan Bey bazı kaynaklarda efsaneleştirilmiştir. Danişmentlilerin tarihi henüz billurlaşmış değildir. Bu hususta elimize güvenilir bir belge geçmedi ama bu türbenin onun için yapılmış olması ihtiyat kaydıyla kabul edilebilir. Buraya yakın olan zaviye sahibi Şeyh Turasan Dede'nin bu türbeye gömülmüş olması ihtimali de yabana atılamaz. Hiçbir tarihi kaynakta Bekâr Sultan ve Bekâr Sultan Türbesi ile ilgili bilgi yoktur. Burası Aksaray'ın Bekir Nahiyesi toprakları içindedir. 'Bekir' kelimesinin halk dilinde 'Bekâr' şekline sokulmuş olması ve türbe dolayısı ile de 'Sultan' kelimesinin ilave edilmesi mümkündür (Konyalı, 1974: 1449). Konyalı'nın da belirttiği gibi Bekâr Sultan Türbesi hakkında herhangi bir tarihî belge mevcut değildir. Türbe ile ilgili bilgiler söylentilerden ibaret olup, bir başka söylenti de Bekâr Sultan Türbesi 1 Efsanesini oluşturmuştur. Efsaneye göre; bu türbe ismini Selçuklu padişahlarından birinin kızı Bekâr Sultan'dan almaktadır. Bekâr Sultan bu göç yolunda hastalanıp öldüğü için buraya defnedilmiş, bu sebeple burası Bekâr Sultan Türbesi olarak isimlendirilmiştir. Anadolu halkı kendileri için önemli özellikle de tarihî yapılarla ilgili bazı efsaneler üretmişlerdir. Bu efsaneler, bu yapıları daha saygın bir yere oturtmak ya da eserin tarihi hakkında açıklayıcı bilgiler sunmak açısından oldukça önemlidir.

Kalebalta Kalesi

Kalebalta Kalesi, kendi ismini verdiği Aksaray merkeze bağlı Kalebalta köyünde bulunmaktadır. Bu kaleden geriye birkaç sütun ve duvar kalmıştır. Bu kale kaderine terk edildikten sonra çevresinde, birçok mezar ve türbe çıkmıştır. Bu mezar ve türbelerin kitabelerinde burada, farklı dönemlere ait insanların yaşadığı anlatılmıştır (Kaya, 2010: 314). Efsaneye göre; babası bu kalede şehit edilen Battal Gazi, intikamla büyür. Seneler sonra dönemin

padişahından izin alarak babasının intikamını almak ister, kaleyi fethederek burada yaşayan gayrimüslimlerin hepsini kılıçtan geçirir. Anadolu'da hemen hemen her kalenin fethini konu alan efsaneler anlatılmaktadır. Genellikle 'kesikbaş' motifinin kullandığı efsanelerde, kalenin bir hileye başvurulması düşmanlardan kolayca alınması da bir diğer önemli motiftir (Alptekin, 2014: 105). Kalebalta Kalesi'nin fethinde ise Battal Gazi'nin, babasının intikamı ve Şammaz Baba'nın kılavuzluğu ile bu kaleyi fethi anlatılmıştır. Battal Gazi'nin Torunu Efsanesinde olduğu gibi Kalebalta Kalesi Efsanesinde dikkat çeken en önemli özellik, 8. yüzyılda yaşadığı tahmin edilen ve hakkında birçok hikâye bulunan halk kahramanı Battal Gazi'ye ait olmasıdır. Battal Gazi, Malatya serdarı Hüseyin Gazi'nin oğludur. Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi Aksaray da bu halk kahramanına sahip çıkıp, onun hakkında anlatılan efsaneleri benimsemiştir.

Kırk Kızlar

Aksaray'ın her yerinden görülebilen Kılıç Arslan Tepesi üzerinde bulunan harabeler Kırk Kızlar olarak anılmaktadır. Bu harabelerin yanında Sultan Kılıç Arslan'a ait olduğu söylenen bir türbe bulunmaktadır. Aksaray Kalesi önünde savaşırken ölen Sultan Kılıç Arslan, bu türbeye defnedilmiştir⁴⁴. Kılıç Arslan, yazın sıcak günlerinde kendi yaptırdığı köşkte oturmuş ve muhtemelen bu köşkün haremi Kırk Kızlar adıyla anılmıştır. Kırk Kızlar, Kılıç Arslan Türbesi ile birlikte anılan, hakkında bazı rivayetler anlatılan Aksaray'ın önemli tarihî yapılarından birisidir (Peker, 2015: 79). Kırk Kızlar Efsanesine göre, Sultan Kılıç Arslan'ın zehirlenip öldürülmesinden sonra haremdeki kırk kız, düşman eline geçmektense kendilerini saraya kapatır. Düşman eline geçeceklerini anladıklarında ise kırk da zehir içerek ölür. Türk İslam kültüründe oldukça önemli bir yere sahip olan kırk sayısı, halk inançları dışında halkın anlattığı destan, masal, hikâye ve efsanelerde sıkça kullanılmıştır. Türk dünyasında ve Anadolu'da anlatılan efsaneler incelendiğinde; binalar, evler, yer şekilleri ve tabii oluşumlarla ilgili efsanelerde kırk sayısının sıkça kullanıldığı görülmektedir. Anadolu'da anlatılan; Erzurum'da derlenen, Kırk Değirmenler, Kırklar Köyü, Kırkbirler Kalesi, Manisa'nın Demirci ilçesine bağlı köylerde derlenen, Kırk Elif, Erzincan'da

⁴⁴Savaşta ölen Sultan Kılıç Arslan'ın cesedi mumyalanarak Konya'ya götürülürken, iç organları şimdiki Kılıç Arslan Tepesi'ndeki türbesinin bulunduğu yere gömüldüğü rivayet edilmektedir.

derlenen Kırklar, Kırklar Tepesi I, Kırklar Tepesi II, Kırklar Tepesi III, Kırkgöz, Kızıldağ'da Kırk Kızlar Efsaneleri örnek olarak gösterilebilir. Bu efsanelerde kırk sayısı, hem sayı motifi olarak hem de yer adlarının isimlendirilmesinde kullanılmıştır⁴⁵ (Güvenç, 2009: 92).

Kırk sayısı Kırk Kızlar Efsanesinde de hem sayı motifi hem de yer adının isimlendirilmesinde kullanılmıştır. Ayrıca bu efsane, yapının isminin neredengeldiğini açıklaması bakımından açıklayıcı efsaneler içinde değerlendirilir. Kırk Kızlar Efsanesi ne oldukça benzer, düşman tarafından esir edilmektense ölmeyi tercih eden kırk kızla ilgili Trabzon'da Kanlı Kaya Efsanesi anlatılmaktadır. Efsaneye göre, Rusların Trabzon'u işgali sırasında düşmana esir olmaksızın ölmeyi tercih eden kırk kız, el ele tutuşarak kendilerini Kanlı Kaya'dan aşağı bırakırlar. Sis Dağı Yaylası'nın Pazarsuluk mevkiindeki 'kanlı kaya' adı verilen bu kayalıkların renginin kırmızı olması bu efsane ile anlatılır (Işık, 1998: 65).

Selime Sultan Türbesi

Selime Sultan Türbesi, tarihî bir kişinin türbesi iken zamanla halkın kültürel olarak inanç merkezi hâline getirdiği bir türbedir. Selime Sultan; kimilerine göre asıl adı Salaberina olan bir Romalı, kimilerine göre ise Osmanlı Bizans Savaşlarında şehit düşmüş bir kadın savaşçıdır (Peker, 2015: 91). Bu durum, Selime Sultan Türbesi ve orada medfun olduğu düşünülen Selime Sultan hakkında net bir bilgi olmadığını, haklarında anlatılanların ise rivayetten ibaret olduğunu göstermektedir. Selime Sultan Türbesi Efsanesinde, burada bulunan kafataslarının Müslüman Türklerin savaş zamanlarında ortadan kayboldukları, savaş bittikten sonra kanlı bir şekilde geri geldikleri rivayet edilmektedir. Rivayete göre bu kafataslarının mübarek insanlara ait olduğu söylenebilir. Anadolu'da anlatılan bazı efsanelerde ölen velilerin savaş zamanlarında keramet göstererek bu savaşlara katıldığı, döndüklerinde eşyalarından kanlar damladığı rivayet edilmektedir. Kütahya'da Sarı İsmail Dede hakkında anlatılan efsane, bu türden efsanelere örnek olarak gösterilebilir. Efsaneye göre; Dedeler köyünde medfun Sarı İsmail Dede'nin türbesinde asılı olan süngü Kıbrıs Savaşı sırasında üç gün boyunca kaybolur. Üç gündülden sonra süngü, ucu kanlı bir şekilde geri gelir (Yakın, 2017: 77).

⁴⁵ Kırk Kızlar Türbesi (Bursa), Kırk Kızlar Kümbeti (Tokat), Kırk Kızlar Tepesi (Kayseri), Kırklar Dağı (Sivas) gibi.

Sultanhanı Kervansarayı

Sultanhanı Kervansarayı, Anadolu'da bulunan Selçuklu kervansaraylarının en büyüğü olup, KonyaAksaray yolu üzerinde bulunmaktadır. Selçuklu mimarisinin şaheseri sayılabilecek olan kervansaray, I. Alaeddin Keykubad tarafından 1229 yılında yaptırılmış, büyük bir yangından sonra 1278 Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında onarılarak genişletilmiştir. Kervansaray günümüzde adını kendisinden alan Sultanhanı ilçesinde bulunmaktadır (Önder, 1996: 24). Efsaneye göre, Selçuklular devrinde, Anadolu halkını ezen Moğol komutan İrincin'in zulümlerine İlyas adında bir Türkmen beyi ayaklanır ve Moğolları alt etmeye gücü yetmeyince bu kervansaraya sığınır. Moğolların, yirmi bin kişilik ordusuna beş yüz kişiyle direnen Sultanhanı Kervansarayı düşmez ve bu olay zamanla efsaneleşir. İrincin, Selçuklular Dönemi'nde Anadolu'da zalimliği ile tanınmış bir Moğol komutanın adıdır. İslamTürk Tarihi adlı eserde İrincin hakkında şu ifadeler bulunmaktadır: Köseadağ felaketinden sonra, Anadolu'da zulümüyle meşhur olan Moğol kumandanı İrincin, kendisine karşı ayaklanan İlyas adlı bir Türk beyi ile mücadeleye girişti. İlyas Bey, İrincin'e karşı mukavemet edemediği için, KonyaAksaray yolu üzerinde bulunan ve Aksaray'a bir menzil uzaklıkta olan Alaeddin Keykubad hanına sığındı. Moğol kumandanı, İlyas'ı teslim almak için iki ay kadar kervansarayı muhasara⁴⁶ etti. Yirmi bin okçusu, taş atan arradeleri⁴⁷, ateş saçan neffateleri⁴⁸ ile gece gündüz uğraşmasına rağmen kervansarayı düşüremedi (Kazıcı ve Şeker, 1981: 260). Tarihsel bir metin özelliği gösteren Sultanhanı Kervansarayı Efsanesi'nin Mehmed Önder tarafından efsane olarak nitelendirilmesi, beş yüz kişilik Türk ordusunun yirmi bin kişilik Moğol ordusuna karşı kazandığı olağanüstü zaferden dolayıdır. Bu durum, tarihsel olayların zaman içerisinde efsaneleşmesi özelliğiyle açıklanabilir. Halk, kendi muhayyilesindeki olayları tarihsel gerçekliklerle harmanlayarak efsaneler üretebilmekte, bu metinler her ne kadar tarihsel gerçekliklere ışık tutsa da olağanüstülüklerle birleştirildiği için efsane olarak değerlendirilebilmektedir.

⁴⁶ Kuşatma, çevirme, sarma.

⁴⁷ Hareket eden tekerlek üzerine konulan küçük bir çeşit mancınık.

⁴⁸ Tutuşturulmuş yağlı paçavralar atan mancınık.

Ziyaret Tepe

Efsaneye konu olan Ziyaret Tepe yani Yunus'un 'çile damı' hakkında Doğan Kaya, 'Yunus Emre'nin Aksaray Ortaköy'deki Mezarı Üzerine Düşünceler' adlı makalesinde şu ifadelerde bulunmuştur: Sarıkaraman köyünün kuzeyinde, 4 km mesafesinde halkın "Ziyaret Tepe" dediği mevki bulunmaktadır. Yunus Emre'nin türbesi, işte bu tepe üzerindedir. Halk, yüzyıllardır burada yatanı Yunus Emre bilir. Türbenin çevresinde, burada daha önceleri evlerin ve zikir yerlerinin bulunduğunu gösteren duvar kalıntıları vardır. Türbe üzerinde hiç bir kitabe yoktur. Türbenin batısında bir badem ağacı, kible tarafında da halkın dilek bezi bağladığı bir çitlembik bulunmaktadır. Ziyaret Tepe çevresinde şu anda yok olan bir Zaviye köyü vardı. Yeri hâlâ bellidir. Reşadiye halkı evlerini yaparken, kalıntının taşlarından istifade etmişler. Tepenin eteğinde Yunus Emre'nin Çile Damı bulunmaktadır (Kaya, 2000: 57). Doğan Kaya bu makalesinde Yunus Emre'nin mezarının Aksaray'ın Ortaköy İlçesi'nde bulunduğunu, Yunus Emre'nin hayatı ve menkıbevi hayatıyla ilgili bilgiler ışığında kanıtlamaya çalışmıştır. Halk, Yunus Emre'nin mezarının bulunduğu Ziyaret Tepe'ye çeşitli isteklerinden dolayı ziyaretlerde bulunur. Kişiler türbe ziyaretlerini, burada yatan zatın yardımını alacağını düşünerek, manevi ya da maddi arzularının gerçekleşmesi amacıyla yapmaktadır. Çapan Dede Türbesi'nde olduğu gibi, bu ziyaretlerden bazıları da çocuğu olmayan kişiler tarafından yapılmak ta olup bu ziyaretten sonra dünyaya gelen erkek çocuklarına Yunus, Dede Yunus, Emre gibi isimler verilmektedir. Rivayete göre bu mekân Yunus Emre tarafından 'çile damı' olarak kullanıldığı için buraya tekin olmayan insanların giremeyeceğine inanılmaktadır. İslamiyet'ten önce şamanların; hastaları iyileştirme, şifa verme, kötü ruhları defederek tedavi etmek gibi güçleri olduğuna inanılmaktaydı. Bu özellikler; İslamiyet'in kabulü ile evliyalara geçmiş, ziyaret yerleriyle ilgili bir tedavi etme inancı ortaya çıkmıştır. Genellikle buralar, çocuğu olmayan kadınların sıklıkla geldiği, şifa bulmayı umduğu mekânlardır (Başarkanoğlu, 2010: 111). Ziyaret Tepe isimli bir başka efsane, Yozgat'ta anlatılmaktadır. Yozgat'ta anlatılan Ziyaret Tepe efsanesine göre, Ziyaret Tepe'deki ormanlık alanın en yüksek tepesinde bir evliyanın türbesi olduğu rivayet edilmektedir. Halk burayı çeşitli sebeplerle

ziyaret eder. Özellikle halk burada yağmur duasına çıkar ve köye dönmeden yağmur yağmaya başlar. Bu mekânın kutsal özellikleri sebebiyle, bu ormandan yaş ağaç alınmayacağına inanılır. Alanların başına büyük felaketlerin geldiği rivayet edilmektedir (Karadavut, 1992: 272). Trabzon Pınarlı köyü yakınlarında, ‘Ziyaret Tepesi’ denilen yerde ise Ermeniler tarafından şehit edilen Müslümanların mezarlığı olduğuna inanılır (Işık, 1998: 131).

1.3. Yerleşim Yeri Adlarıyla İlgili Efsaneler

Anadolu’da illerin, ilçelerin, beldelerin ve köylerin ad almasıyla ilgili efsanelere oldukça sık rastlanmaktadır. Bu adlar genellikle yaşanan bir olaydan ya da söylenen bir sözden yola çıkılarak efsaneleştirilmiş hikâyelerdir. Bazen de ses benzetmelerinden dolayı tarihî bir adın günümüze uyarlanması ve bir hikâye ile anlatılmasıyla oluşan efsanelerle karşılaşmaktadır (Göde, 2002: 152). Gerek ses benzetmesine gerekse bir olaya dayandırılan bu efsaneler, yerleşim yerlerinin adını oluşturan kelimelerin ortaya çıkışını açıkladığı için açıklayıcı efsaneler olarak değerlendirilir. Bu açıklayıcı efsaneler, Anadolu’nun her ilinde anlatılmakta, yerleşim yeri adları bu şekilde anlamlı hikâyelerle açıklanmaktadır. Bu efsanelere Kastamonu, Burdur, Konya, TokatTurhal, YozgatSorgun, Kütahya Enne isimlerinin nasıl oluştuğunu açıklayan şu efsaneler örnek olarak gösterilebilir: Kastamonu kalesini kuşatmak isteyen Türk kumandanına, kale tekfurunun kızı âşık olur ve kalenin anahtarını kumandana verir. Kızının ihanetini öğrenen tekfur, kızını burçlardan aşağı atarak öldürür. Bu olay üzerine, Türk kumandan kendisine büyük bir iyilik yapan kızın uğradığı akıbete üzülerek tekfur babasına: “*Kastın ne idi Moni’ye?*” diyerek onu öldürür. Kumandanın ağzından çıkan bu sözler şehrin adı olur. “*Kastın ne idi Moni’ye*” zamanla “*Kastamonu*”ya dönüşür (Önder, 1966: 63-64). Horasan’dan Anadolu’ya yurt kurmak için gelen gözleri görmeyen yaşlı bir reis vardır. Reis şehrin şimdi bulunduğu yere gelince oğluna: “*Burada dur, ilini burada kur.*” der. Yaşlı reisin sözü tutulur ve oymak buraya yerleşir. “*Burada dur!*” sözü bu yerin adı olur ve zamanla Burdur’a dönüşür (Acar, 2013: 176). Horasan’dan uçarak Anadolu’ya gelen iki veli, bugünkü Konya’nın yerini beğenir. Biri diğerine: “*Konalım mı?*” diye sorunca diğeri: “*Kon ya!*” der. Şehrin adı böylece Konya olur (Önder, 1966: 67). Düşmana karşı savaşıyan bir yiğidin başı gövdesin-

den ayrılır ve yuvarlana yuvarlana şehrin dışındaki köprüye kadar gelir. Nereden geldiği belli olmayan bir ses: “Dur, kal!” diye emreder. Kesikbaşın kaldığı bu yere bir türbe yaptırılır. Bu yerin adı da zamanla Turhal’a döner (Sakaoğlu, 1992: 69). Malazgirt Zaferinden sonra komutanın biri Bedir Baba’ya “Bedir konacağın yeri sor da kon.” der ve oranın adı ‘Sorgun’ olur (Karadavut, 1992: 91). Kütahya Kalesi, Nemrut Dağı’ndan elden elde getirilen devasa kayalar ile yapılır.” Elden ele zamanla ‘Enne’ olur ve köyün adı olarak kalır (Yakın, 2017: 51). Aksaray’da derlenen ‘yerleşim yerleriyle ilgili efsanelerin üç tanesi Aksaray ilinin adıyla ilgili, bir tanesi ilçe adıyla ilgili olup geri kalanlar belde ve köy isimleriyle ilgilidir. Bu efsaneler oluşumları ve konuları bakımından altı grupta incelenebilir. Bunlar:

1. Ad değişikliği yoluyla oluşan yerleşim yerleri hakkındaki efsaneler
2. İki adın birleşmesiyle oluşan yerleşim yerleri hakkındaki efsaneler
3. Adını bir kişi ya da kahramandan alan yerleşim yerleri hakkındaki efsaneler
4. Adını bir olay ya da bir sözden alan yerleşim yerleri hakkındaki efsaneler
5. Adını tarihî bir olaydan alan yerleşim yerleri hakkındaki efsaneler
6. Adını doğadan alan yerleşim yerleri hakkındaki efsaneler
7. Diğerleri olarak gruplandırılabilir. Aynı grupta yer alan efsane metinlerinin oluşumları ve konularının benzerliğinden dolayı ‘yerleşim yeri adlarıyla ilgili efsaneler’ tek tek incelenmemiş, grupsal bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Aksaray’da Derlenen Yerleşim Yeri Adlarıyla İlgili Efsanelerin Sınıflandırılması

1. Ad değişikliği yoluyla oluşan yerleşim yerleri hakkındaki efsaneler:
2. C. 3. Ah Saray⁴⁹ (Aksaray): Aksaray ilinin adı, sevda acısı çeken genç Selçuklu sultanının en sevdiği kızının ‘Ah saray!’ feryatlarından gelmektedir. ‘Ah saray!’ zamanla Aksaray’a dönüşmüştür.

⁴⁹ Ah Saray Efsanesi, Adana’da yer adlarıyla ilgili anlatılan efsanelerden Adana’nın Adı Efsanesiyle büyük benzerlik taşımaktadır. Tuzak kurularak öldürülen Adonis için sevgilisi; “Ah Adonis!” diye ağlayan sözler zamanla Adana’ya dönüşür (Okuşluk, 1994: 47).

2. C. 8. Bekârlar (Nenezi): Bekârlar kasabasının eski ismi olan Nenezi'nin, Hristiyanlık döneminden kalma Nazianzions şehrinden geldiği rivayet edilmektedir.

2. C. 11. Ceceli: Köy ismini Cacabey denilen bir kişiden almaktadır. Cacabey'in yaşadığı yer zamanla Ceceli'ye dönüşmüştür.

2. İki adın birleşmesiyle oluşan yerleşim yerleri hakkındaki efsaneler:

2. C. 10. Cankıllı: Köy adını köyde yaşayan kıllı bir erkekten aldığı, can ve kıllı kelimelerinin birleşmesiyle oluştuğu rivayet edilmektedir.

2. C. 18. Gelegüle: Köye gelenlerin güldüğü, böylelikle köyün adının gel ve gül kelimelerinin birleşmesiyle oluştuğu rivayet edilmektedir.

2. C. 24. Kalebalta: Kalebalta köyünün adı; burada bulunan bir kale sebebiyle 'kale', ormanlık bir alan olup balta kullanımının çok olması sebebiyle 'balta' kelimelerinin birleşmesinden gelmektedir.

2. C. 25. Kırgıl: Rivayete göre bu köyde yaşayan birisi kır renkte kıl bulmak için şehir merkezine inen kişinin 'Kır kıl var mı?' sorusu bu kişinin Kırkıllı olabileceğini düşündürmüş, zaman içerisinde kır kıl 'Kırgıl'a dönüşmüştür.

2. C. 28. Saratlı: Saratlı Beldesi ismini köye ilk yerleşen ve 'Sarı Atlı' olarak bilinen kişiden almaktadır. Zamanla sarı ve atlı kelimeleri bileşerek 'Saratlı'ya dönüşmüştür.

2. C. 29. Sarıyahşi: Sarıyahşi ilçesi ismini zamanında buradan geçen Yahşi Han'dan almaktadır. O zamana kadar 'Sarı' olarak bilinen bölgenin adı 'yahşi' kelimesiyle birleşerek 'Sarıyahşi' hâline gelmiştir.

3. Adını bir kişi ya da kahramandan alan yerleşim yerleri hakkındaki efsaneler:

2. C. 6. Balcı: Balcı, adını buraya ilk gelen kişi olan bal satıcısından almaktadır.

2. C. 7. Bebek: Köyün adını, burada yaşamış olan eli yüzü nurlu bebek yüzlü bir dervişten aldı rivayet edilmektedir.

2. C. 9. Belisırma: Köyün ismi, zamanında burada yaşamış, belinde sarı bir sırma bulunan kahramandan gelmektedir.

2. C. 13. Çolaknebi: Köyün adının, köye ilk yerleşen kolu çolak olan Nebi adlı vatandaştan aldığı rivayet edilmektedir.

2. C. 14. Dadasın: Dadasın Köyü, ismini Dadasın ismindeki bir kişiden almaktadır.

2. C. 17. Fatmauşağı: Köyün adını, Fırtınadan kaçıp, eğer kurtulursa çocuklarıyla beraber bu köyde yaşayacağını söz veren Fatma adındaki bir kadından aldığı rivayet edilmektedir.

4. Adını bir olay ya da bir sözden alan yerleşim yerleri hakkındaki efsaneler:

2. C. 1. Ağzıkarahan 1: Zamanında buradan geçen bir yolcu siyah bir şey yer, onu gören birisi; “*Senin ağzın neden kara?*” diye sorar, köyün ismi de bu hikâyeden sonra Ağzıkarahan olarak anılır.

2. C. 20. Helvadere: Savaş zamanında köydeki derenin kenarında yaşandığına inanılan bir hikâyede söylenen ‘Helva derede kaldı.’ sözünden sonra bu köyün adı Helvadere olarak kalır.

2. C. 21. Ihlara: Devesine sevdiği kız Lara’nın ismini koyan kervancıbaşı’nın devesine; ‘Ih Lara, ih!’ diye seslenmesi ile köyün isminin Ihlara olarak kaldığı rivayet edilmektedir.

5. Adını tarihî bir olaydan alan yerleşim yerleri hakkındaki efsaneler:

2. C. 2. Ağzıkarahan 2: Eskiden kitap kopya edenlere ‘ağzıkara’ denmektedir. Türk sadrazamı Nevşehirli İbrahim Paşa’nın ağzıkarahaların ayaklanması sonucu şehit edilişi ile bu kişilere karşı olumsuz bir tutum oluşmuştur. Bu köyün de ismini bir kitap kopyacısından aldığı rivayet edilmektedir.

2. C. 15. Darü’s-Süleha: II. Kılıç Arslan’ın başkentinden önde tuttuğu Aksaray, kötü niyetli insanların giremediği bir yer olduğu için salihlerin yurdu anlamına gelen ‘Darü’s-Süleha’ adıyla anılmaktadır.

2. C. 16. Darü’z-Zafer: II. Kılıç Arslan her zafer dönüşü Aksaray’a uğradığı için şehrin ‘Darü’z-Zafer’ adıyla anılmaktadır.

2. C. 23. Kalanlar: Fatih Sultan Mehmet döneminde şimdiki Kalanlar’da yaşayan bazı insanlar iskân politikası sebebiyle İstanbul’a zorunlu göç ettirilmiş, geri kalanlardan dolayı ise bu mevki ‘Kalanlar’ olarak anılmıştır.

2. C. 27. Kutlu: Beldenin adının buradaki ilk yerleşimcilerin yaptığı kutlamalardan geldiği ve geleneğin devam etmesi için 'Kutlu' olarak ifade edildiği rivayet edilmektedir.

6. Adımı doğadan alan yerleşim yerleri hakkındaki efsaneler:

2. C. 4. Armutlu: Belde ismini önceleri köyde bulunan armut ağaçlarından almaktadır.

2. C. 19. Göksügüzel: Köyün karşısında bulunan tepenin güvercin göğsünü andırdığı için köyün, 'Göksügüzel' olarak adlandırıldığı düşünülmektedir.

2. C. 22. İncesu: Köyün yakınlarındaki bir höyükten çıkan su, köyün içerisinde ince ince ilerlediği için köyün adının 'İncesu' olduğuna inanılmaktadır.

2. C. 26. Koçpınar: Rivayete göre sürüden bir koçun deşelediği yerden kaynak suyu çıkması üzerine köyün adı 'Koçpınar' olarak değiştirilmiştir.

2. C. 30. Yalnızceviz: Köy adını burada bulunan, olağanüstü özelliklere sahip olduğuna inanılan ceviz ağacından almaktadır. Ceviz ağacı bir tane olduğu için 'Yalnızceviz' denmiştir.

2. C. 31. Yuva: Köye ilk yerleşenler, mağaraların girişindeki kuş yuvalarından esinlenerek buraya 'Yuva' adını vermişlerdir.

7. Diğerleri:

2. C. 12. Çardak: Köydeki eski yapıların çardağa benzemesi sonucu köy bu ismi almıştır.

2. C. 5. Babakonağı: Köy ismini burada yaşayan bir adamın evinden almıştır.

1.4. Tabiat Unsurlarıyla İlgili Efsaneler

Alıç Ağacı

Akpınar köyündeki Harun Dağı'nda üç tane yaşlı alıç ağacı bulunmaktadır. Bu üç alıç ağacından önde duran ağacın imam diğer ikisinin cemaat olduğuna ve kibleye doğru eğilmiş bu ağaçların namaz kıldığını inanılmaktadır. Ağaç kültürü, birçok milletin mitolojisinde önemli bir yer tutmaktadır. Eski Türklerde⁵⁰, "Bay Terek", "Temir Kavak", "Hayat ağacı" veya "Evliya Ağaç" gibi adlarla anılan ağaçlar kutsal bir yere sahipti (Duymaz ve Şahin, 2008: 120). Türk

⁵⁰Şamanist Türklerin en çok saydıkları ve değer verdikleri ağaç Betüla Tournef yani kayın ağacıdır. Altaylar, Sagaylar, Şorlar'ın yanı sıra Türkistan'da Müslüman kamlar dahi ayinlerinde kayın ağacı bulundurlar (İnan, 1976: 38).

halklarının mitolojisinde ‘Hayat ağacı’ ve ‘kozmetik ağaç’ inancı, Müslümanlıkla beraber canlılığını devam ettirerek bir ağaç kültürünün ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Boratav, 2012: 30). Bu kültür Türk düşüncesindeki yaratılış nedeninin başlıca motiflerinden birisi olarak görülmüştür. İnsanoğlunun dokuz budaklı bir ağacın altında yaratıldığına inanılmaktadır. Ayrıca ağaç, Türk mitolojisinde tek ve benzersiz olması, ölümsüzlüğü sembolize etmesi, sığınacak yer olması bakımından kutsal bir özelliğe sahiptir (Beydili, 2003: 25-26). Dünyanın merkezinde yer altı, yer üstü ve gökyüzünde hayatı simgeleyen bir ‘Dünya Ağacı’nın varlığına inanılmaktadır. Bu ağacın en tepesinde Bay Ülgen oturmuştur. Dünya ağacının gökyüzü ve dolayısıyla Tanrı ile ilişkilendirilmesi, Türk düşüncesinin temelinde yerleşmiş ve bu sebeple ağaç, pek çok edebî metinde karşımıza kutsal bir kimlikle çıkmıştır (Peker, 2015: 173). Tasavvuf inancında ise ağaç, İslam dinini temsil etmektedir. Niyazi Mısırî’ye göre yapraklar mahlukatı, meyveler peygamberleri, ağacın tamamı ise Hz. Muhammed’i temsil etmektedir. Türk-İslam kültüründe ağaca birçok anlam yüklenmiş olup, ölümleri ve kendilerini koruyacaklarına, bütünlük sağlayacaklarına, isteklerin yerine gelmesi için aracı olacaklarına inanılmıştır (Arslan, 2014: 61,63). Alıç Ağacı Efsanesinde ağacın, Türk mitolojisindeki kutsal özelliği ile İslam inancındaki ibadet kavramlarının harmanlandığı görülmektedir. Anadolu’nun birçok yerinde ibadet eden ağaçların varlığıyla ilgili hikâyeler anlatılmaktadır. Denizli’de anlatılan bir efsane Namazlar Çamı Efsanesiyle büyük benzerlik göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Efsaneye göre; Yatağan’da Akdere’nin üst kısmında Namazlar Çamı olarak bilinen yaşlı bir karaçam ağacı bulunmaktadır. Bu çam ağacının kible yönündeki ana dalı yere doğru eğik, secde eder vaziyettedir. Yöre halkı bu ağacı namaz kılan bir insana benzetip, ağacın secdeye vararak Allah’a ibadet ettiğine inanılmaktadır (Türktaş, 2012: 260). Yozgat’ta anlatılan Eğilen Kavak Efsanesi de ibadet eden ağaçlarla ilgilidir. Efsanede, Duman Ağa’nın karısının Hıdırellez gecesi kavakların aşağı bükülerek secde ettiğini gördüğü rivayet edilmektedir (Karadavut, 1992: 279). Konya’da derlenen Zive Efsanesinde, köye yeni gelin gelen bir kadın Zive’de bulunan çeşmeye gider. Kavak ağacını secde ederken görür ve bu durumu kaynatasına anlatır (Emiroğlu, 1993: 120). Bu tür efsanelerin temelinde, İslam dinindeki tüm varlıkların Allah’ın varlığına ve birliğine inanıp, onu zikir ve tespih ettiği inancı yatmaktadır.

Asma

El Hac Abdurrahman Efendi Türbesi'ndeki yedi sene boyunca meyve vermeyen kuru bir asma ağacının, kesileceğini anlayınca üzüm verdiği rivayet edilmektedir. Türk kültüründe oldukça önemli bir yere sahip olan ağacın; dallı, budaklı ve yeşil olanı tercih edilmektedir. Diğer bir ifadeyle ağaç ile verim birlikte ele alınmaktadır (Alptekin, 2007: 37). Ağaç, insanoğlunu Tanrı'ya ulaştıran bir vasıta olarak görüldüğü için, türbe ve mezarların yakınlarına dikilmiş, bu ağaçlar kutsal sayılarak onlara dokunulmamış ve haklarında birçok hikâye üretilmiştir (Peker, 2015: 176). Bazen de mezarlara dikilen bu ağaçların, ölünün ruhunun yaşatıldığı varlıklar olarak görülmüştür. Anadolu'daki yeni doğan çocuklar için fidan dikme geleneği bulunmaktadır. Bu adet Yakut şamanlarında da görülmektedir. Şaman adayı için dikilen ağaç onunla birlikte büyür, şaman ölünce ağaç da kesilmekteydi. Mitoloji ve İslami inanıştaki yatır kavramıyla birleşen ağaç kültürü beraberinde birçok inanış ve hikâye oluşturmuştur (Göde, 2002: 217). Asma Efsanesi de bu hikâyelerden birisidir. Yedi senedir üzüm vermeyen ağacın, kesileceğini anlayınca üzüm vermesi, El Hac Abdurrahman Efendi'nin bir mucizesi olarak görülmektedir. İnanışa göre, türbe ve mezar başlarındaki tüm ağaçlar gibi bu ağacın da kesilmesi arzu edilmemiş olsa da meyve vermediği için cansız gibi görünen ağacın kesilmesine türbede yatan zatın ruhu izin vermemiştir. Boratav (2012: 31), türbe ve yatırın yakınlarına dikilen ağaçların yatırın doğaüstü özelliklerini alarak türbenin bir tamamlayıcısı olacağını ifade etmiştir. Bu ağaçlar, kendini güvende hissetmediği zamanlarda, olağanüstü birtakım durumlar göstererek kendini korumaya geçerler. Yedi senedir meyve vermeyen asmanın kesileceğini anlayınca üzüm vermesi, bu olağanüstü durumlar kapsamında değerlendirilebilir. Türbelerdeki ağaçların kesilmesinin velinin ruhu tarafından engellenmesi ile ilgili Anadolu'da birçok efsane anlatılmaktadır. Adana'da anlatılan Ardıç Ağacının Efsanesi örnek olarak gösterilebilir. Efsaneye göre; Yahya Dede'nin Türbesi'nin yanında bir ardıç ağacı vardır. Görevliler, bu ağacı kesmek istediğinde yer sarsılır ve evler yıkılır. Bu nedenle ağacı kesmekten vazgeçerler (Okuşluk, 1994: 3940).

Kanlı Pelit 1

Aksaray Ervah Kabristanlığı yolu üzerinde bulunan yüzyıllık oldukça büyük bir pelit ağacı birçok efsaneye konu olmuştur. Bu pelit ağacının, tepesine odun kesmek için çıkan birisinin düşerek kanlar içinde kalması sonucu 'Kanlı Pelit' ismini aldığı rivayet edilmektedir. Diğer bir rivayete göre ise Hasan Dağı'ndaki Hasan Baba'nın şehirde hamamda çalışan Ali Baba'ya attığı dalın bu ağaca dönüştüğü söylenmektedir. Türk kültüründe, ağaca yüklenen olumlu manaların yanı sıra ağaçların ölüm getirdiği inancı da mevcuttur. Barçın Yaylası'nda derlenen Kanlı Pelit Efsanesi, Kanlı Pelit 1 Efsanesi ile hem isim hem de konusu bakımından büyük benzerlik göstermektedir. Efsaneye göre, bir kişinin kendisinin bu ağaçta asmasından sonra ağaca 'kanlı pelit' dendiği rivayet edilmektedir (Şimşek, 2008: 71). Balıkesir'de anlatılan Kanlı Kavak Efsanesi de diğer bir örnek olarak gösterilebilir. Balıkesir'in İvrindi ilçesinde 'Kanlı Kavak' olarak bilinen kavak ağacı vardır. Efsaneye göre vaktiyle ermiş bir çobanı, düşmanları bu kavak ağacının altında öldürür. Bu olaydan sonra ağaç kanlı kavak olarak anılır (Olgunsoy, 2007: 54). Efsanelerde yer alan ağaçların kanlı nitelendirilmesi orada yaşanan olumsuz bir durum, özellikle bir ölümden sonra ağacın lanetlendiğine olan inanç ile açıklanabilir.

Kanlı Pelit 2

Ervah Kabristanlığı'nın genişletilmesi çalışmalarında bir pelit ağacının sökülmesine karar verilir. İşi yapacak kepçe operatörü rüya yoluyla uyarılıp işten vaz geçirilir. Bulunan diğer kepçe operatörü ağacı sökerken kepçenin altında kalarak ölür. Rivayete göre bu olaydan sonra bu pelit ağacı 'Kanlı Pelit' olarak anılır. İlkel dinî inanışlarda, ağacın gücü temsil ettiğine inanılırdı. Bu güç, ağacın kozmik niteliklerine bağlıdır. Ağaç, simgelediği değerler ile anlamlandırılır ve hiçbir zaman yalnızca kendisi için kutsallık kazanmaz (Eliade, 2003: 269). Ağaçlara yüklenen bu sembolik özellikler onların birer evliya gibi görülmesine, belirli zamanlarda ziyaret edilmesine, etraflarında dönülmesine, dallarına dilekleri simgeleyen bez parçaları bağlanmasına yani ağaçla ilgili inanç sistemleri ve ritüellerin oluşmasına sebep olmuştur. Bu denli değer yüklenen ağaçları kesmek veya onlara saygısızlık etmek yasaklanmıştır (Duymaz ve Şahin, 2008: 120121). Ağaçların kesilmesi ya da onlara zarar verilmesi hâlinde, bunu yapan kişilerin başına bazı olumsuz-

luklar geleceğine inanılır. Anadolu'nun birçok yerinde kutsal olarak değerlendirilen bu ağaçlara zarar veren kişilerin başlarına gelen felaketlerle ilgili hikâyeler anlatılmaktadır. Örneğin; Isparta'da bulunan Üçkardeşler Korusu'ndan ağaç kesmek isteyen köylüler, balta vurdukları ağaçlardan kıpkızıl suların fışkırdığını ve bunu yapanların başlarına çeşitli felaketler geldiğini söylemektedir (Göde, 2010: 341). Ulu ağaçlara dokunulması hâlinde bu kişilerin başına gelebilecek felaketlere olan inancın yanı sıra, ağaçların bu kişileri ikaz edebileceğine de inanılır. Bu ikazlar bazen rüya yoluyla bazen de ağaca zarar verecek araçların iş görmemesi şeklinde olabilir. Bu konuda Muğla'da anlatılan bir efsane örnek olarak gösterilebilir. Efsaneye göre; Günlürek köyünde bulunan bir ardıç ağacını kimse kesemez. Bütün orman kesilip düzlense de bu ağaç kesilemez. Ağacın etrafında mezar ya da türbe belirtisi olmamasına rağmen köyün hocası kesmeye yeltenip ağaç kesme motoru ile yaklaşırsa da motor ağacın yanında çalışmaz (Önal, 2003: 427).

Kanlı Pelit 3

Kanlı Pelit ile ilgili anlatılan diğer bir efsaneye göre, bir gün kayna- na gelinine beddua eder. Gelin, evden aldığı iple kendini Kanlı Pelit'in bir dalında asar. Böylece bu pelit ağacı ününe ün katar. Kötü dilek anlamına gelen beddua, eski karşılığıyla kargış acı çeken, çaresiz olan ve kötülüğe maruz kalan insanın rahatlamak gayesiyle söylediği kötü düşünce ve dilekleri kapsayan kalıplaşmış sözler olarak tanımlanabilir. Beddualar tabiat parçaları, hayvanlar ve felek için söylenmekle birlikte en çok insanlar için söylenmektedir. İnsanı hedef alan beddualar; insanın uzuvları, malımülkü, yaşantısı, inancı, ahiret hayatı ve ölüm şekliyle ilgili söylenmektedir (Çevik, 2015: 4). Halk içinde karşılığı olan bu kavramla halk anlatılarında sıklıkla karşılaşılmaktadır. Efsanelerde beddua kavramı farklı şekillerde ele alınmış olup genellikle, bedduanın kabul olduğu görülmektedir. Örneğin, bir efsanede ayvanın susuz olmamasının sebebi Lokman Hekim'in ayvaya ettiği 'suyun kurusun' bedduasıyla açıklanmıştır (Dağlı, 2015: 323). Başka bir efsanede kavak ağacının sürekli sallanması, üzüntüden ağlayan bir kişinin yanı başında kıpır kıpır oynayan kavak ağacına; 'dünya var oldukça inlemen, sallanman eksik olmasın' diye ettiği beddua ile açıklanmıştır (Türktaş, 2012: 109). Efsanelerdeki bedduaların en çabuk kabul göreni ve kötü sonla biteni ise anne baba bedduasıdır.

Selvi Ağacı

Ağaç kültü, dinler tarihinin tespitine göre insanlık tarihi kadar eskidir. Her dine önemli görülen ağaç; yerin dibindeki kökleri, göğe doğru yükselen gövdesi, gökyüzüne dağılan dalı, budak ve yaprakları, mevsimden mevsime yenilenmesi ile insanoğlunun dinî telakkilere sahip olmasında oldukça önemlidir. Fakat diğer tabiat kültürlerinde olduğu gibi ağaç kültüründe de ağacın maddi varlığı değil, özellikleri ve temsil ettiği gücün kutsal sayıldığı unutulmamalıdır. Her ağacın kutsal olarak nitelendirilmemesi bu durumun bir kanıtıdır (Ocak, 2002: 129). Bu kutsallık ağaçtaki ya da yanında gömülü olan evliyanın manevi gücüdür. Tek başına sıradan bir ağaç kutsal kabul edilmez ve bu gibi ağaçlar menkıbe ya da efsanelerin konusu olmazlar. Şeyh İzzettin Yusuf Hakiki olarak da bilinen Yusuf Hakiki Baba, Somuncu Baba'nın öz oğludur. Babası vefat ettiğinde on yaşlarında olan zatı, Hacı Bayramı Veli himayesine alarak manevi evladı olarak yetiştirmiştir. Konya medresesinde eğitim gören zat, daha sonrasında ilmi seviyesini arttırmak için Erdebil Tekkesi'ne gider. İcazetini Hacı Bayramı Veli'den almış olan Yusuf Hakiki Baba ömrünün sonuna kadar Aksaray'da kalmıştır (Gül ve Kuşsan, 2016: 168169). Efsaneye göre Yusuf Hakiki Baba'nın türbesindeki altı yüz yıllık selvi ağacı, yanından geçen su arkının kurummasına rağmen kurumaz, yaşmaya devam eder. Bu durum Yusuf Hakiki Baba'nın ölümünden sonraki bir kerameti olarak görülür. Velilerin ölümlerinden sonra da çeşitli kerametlerde bulunduğu inanılmaktadır. Yusuf Hakiki Baba'nın mezarının yanı başındaki ağacın kurummasına mani olması, ölümünden sonra gösterdiği bir keramet olarak değerlendirilebilir. Yusuf Hakiki Baba'nın şiirlerinde bu selvi ağacından bahsettiği görülmektedir. Erdebilli Şeyh Cüneyd Erdebilî Aksaray'a, Yusuf Hakiki Baba'yı ziyarete gelir. Hakiki Baba, Şeyh Cüneyd için yazdığı şiirinde bu selviden; "Görün servi safadan bositânın / Nice olmuş ki raksân yahşi geldün" (Görün, bahçenin selvisi nasıl olmuş ki mutluluktan raks ediyor, hoş geldin.) şeklinde bahsedilmektedir (Gül ve Kuşsan, 2016: 170).

Harun Dağı

Dağ, Türkler için özel anlamlar içeren ve önem arz eden bir kültürdür. Türk varlığının hüküm sürdüğü bütün coğrafyalarda, dağa atfedilen önemin izlerini görmekteyiz. Oğuzlarda, dağların bir ruhu olduğuna inanıldığı için onlara isim verilerek kişileştirildiği görülmektedir (Özdemir, 2013: 143).

Aksaray'da derlenen dağlarla ilgili efsanelerin üçünde de dağlara verilen isimlerin kişi ismi olması onların kişileştirildiğini göstermekte ve bu inancı doğrulamaktadır. Kişileştirilen dağlara, insana ait özellikler yüklenir, bu varlıkların himaye edici ve koruyucu özellikleriyle ilgili hikâyeler oluşturulur. Harun Dağı Efsanesi'nde fırtınada dağa sığınan bir kişinin, ertesi gün hiçbir şey olmamış gibi uyanması kısacası dağın, bu kişiyi koruduğu rivayet edilmektedir. Dünya milletlerinin birçoğunun mitolojisinde dağların bir kült şeklinde algılandığı görülmektedir. Yunan mitolojisinde Olimpos Dağı, tanrıların mekânı olarak görülür (Peker, 2015: 161). Mitolojik Kaf Dağı'nın dünyayı çevrelediğine, dünyadaki diğer dağların onun kolları olduğuna inanılmaktadır. Dağlar, semavi dinlerde de önemli bir yere sahiptir. Musevilerde Turi Seynâ Dağı, Hristiyanlarda İsa'nın çarmıha gerildiği yer olarak kabul edilen Golgotha Dağı, Müslümanlar için ise Hz. Muhammed'e peygamberliğin geldiği Hira Dağı oldukça önemlidir (Önal, 2003: 100). Dağlar, Şamanizm inancında dünyanın tam merkezinde bir güç kaynağı, soyun temeli, ulu başlangıç ve ana yurt gibi sembollerle belirtilmektedir. İlk çağlarda dağların bir ruhu olduğu düşünülüp, bu ruh toprağın ve yurdun koruyucusu olarak algılanmıştır (Peker, 2015: 162). Türklerde, İslamiyet öncesi dönemde olduğu gibi İslami dönemde de dağa verilen önemin devam ettiği görülmektedir. Bu durumun sonucu olarak Anadolu'da birçok dağ ile ilgili efsaneler anlatılmaktadır. Bu efsaneler hakkında daha geniş bilgiye Hasan Dağı 1 ve Hasan Dağı 2 Efsanelerinde yer verilecektir.

Hasan Dağı 1 – Kar ile Kor

Türklerde her yerde, az veya çok yüksek dağlarda, dağın simgeleşmesi sonucu çoğu zaman hayalî olan bir azizin mezarının varlığına inanılır. (Roux, 1994: 127) Anadolu'da da benzer bir inanış hakimdir. Birçok dağın zirvesinde oraya defnedildiğine inanılan kutsal kişinin (veli vb.) mezarının olduğuna inanılmaktadır. Bu mezarlar isimlerini, yaşadığı rivayet edilen ya da gerçekte yaşamış tarihî bazı şahsiyetlerden almıştır. Anadolu'daki Hasan ve Ali Dağları bu konuda örnek olarak gösterilebilir (Boratav, 2012: 53). Aksaray'da bulunan Hasan, Ekecik ve Harun Dağları'ndan en meşhuru şüphesiz ki Orta Anadolu'nun en yüksek zirveli dağı olan Hasan Dağı'dır. Şarkılara, şiirlere ve efsanelere konu olan Hasan Dağı'nın tepesinde bu dağa

ismini veren Hasan adlı kişinin mezarının bulunduğu inanılır (Peker, 2015: 163). Hasan Dağı hakkında birçok efsane anlatılsa da bu efsanelerden en bilineni 'Kar ile Kor Efsanesidir. Efsanede; şehir merkezinde hamamda çalışan Ali Baba'nın dağ başında evliyalık yapan Hasan Baba'ya verdiği ders anlatılmaktadır. Rivayete göre, Ali Baba sık sık Hasan Dağı'na, Hasan Dede'yi ziyaret etmeye gidermiş. Giderken de hamamdan aldığı közü mendiline sarar yanında götürürmüş. Hasan Dede de dostunun yanına giderken dağdan aldığı karı mendiline koyar öyle gidermiş. Bir gün sohbet ederlerken, Hasan Dede'nin gözü hamamdan çıkmakta olan bir kadına takılmış ve mendilindeki kar erimeye başlamış. Bunun üzerine Ali Baba, "Dağ başında ermişlik hüner midir? Asıl hüner şehirde haram ile helâl arasında ermiş olabilmekte." demiş. Kimi varyantlarda Ali Baba şehirde hamamcı olarak çalışırken kimi varyantlarda kunduracılık yapmaktadır. Isparta'da derlenen İki Dede Efsanesi⁵¹, Muğla'da derlenen Çiçekbaba Efsanesi⁵², Gaziantep'te derlenen Kurban Baba Efsanesi⁵³, Elazığ Palu'da derlenen ŞarıkŞivan Efsanesi⁵⁴, Hasan Dede ve Ali Baba hakkında anlatılan bu efsanenin birer varyantı niteliğindedir. Bu efsanelerin hemen hepsinde münzevi bir hayat yaşayan evliyanın mekânının dağların en yüksek yeri olmasıdır (Görkem, 1990: 54). Kar ile Kor Efsanesinin yurt dışı varyantlarından birine örnek olarak şu efsane gösterilebilir: Gümölcine'de üçü veli kardeş yaşamış. Bunlardan Karaoğlan, Yeni'de oturan Akbaba'yı ziyarete gider. Hediye olarak da bir mendile buz gibi dağ suyu koyup götürür. Bu mendili Akbaba'nın kunduracılık yaptığı dükkânın duvarına asar. Bir kadın müşteri gelip Akbaba'ya ayak ölçüsünü verir. Bu sırada Karaoğlan'ın gözüne kadının baldırı ilişir ve o anda duvarda asılı duran mendilden su damlamaya başlar. Bu olay üzeri-

⁵¹ Bu efsanede dağda yaşayan derviş Ali Dede, şehirde kunduracılık yapan derviş ise Hasan Dede olup efsanenin devamı aynı şekilde gelişmektedir (Göde, 2002: 329).

⁵² "Dağdan, şehirde kunduracılık yapmakta olan arkadaşını ziyarete giden Çiçekbaba, dükkâna gelen bir genç kızın topuğunu görünce hediye olarak getirdiği mendil içindeki karların eridiğini fark eder. Kunduracı, kızın korları arkadaşının mendiline koyarak, dağda üşümemesi için Çiçek-baba'ya verir" (Görkem, 1990: 54).

⁵³ "Kurban Baba elindeki su dolu sepeti ile arkadaşı Hacı Baba'yı dükkânında ziyarete gider. Dükkâna gelen bir kadının açılan bacağına görünce getirdiği su önce sepetten damlar, sonra da birden dökülür. Kurban Baba da dökülen bu suyla islanır" (Görkem, 1990: 54).

⁵⁴ "Palu'nun Akdağ mevkiinde Şivan ile bacası Şarık münzevi bir hayat yaşarlar. Şivan, elindeki zembile Akdağ'ın suyunu doldurup, Diyarbakır'da kunduracılık yapan arkadaşına hediye olarak götürür. Şivan zembiledeki su, aynı hadise yüzünden damlamaya başlar. Kunduracı da ona bilinen nasihati yapar" (Görkem, 1990: 54).

ne Akbaba: “*Dağda evliyalık yapmak kolay, burada ise zordur.*” der (Sakaoğlu, 1992: 39). Bu efsanelerde verilmek istenen mesaj; şehir merkezinde her gün haram ile karşılaşan dervişin zor şartlara karşılık nefesine hâkim olmasının, dağ başında ermişlik yapmaktan daha zor olduğudur (Alptekin, 2014: 87). Alptekin⁵⁵, dağlarla ilgili efsaneleri sekiz bölümde değerlendirmiştir: 1. Kullanılan kelimenin bozulması üzerine dağın adı ortaya çıkmıştır. 2. Dağ, adını velilerin topluca gelmeleri ve adı geçen yerde konaklama isteklerinden dolayı almıştır. 3. Dağ, adını bağrında yaşayan bir kahramandan almıştır. 4. Dağ, adını kullanılan bir kelimedenden dolayı almıştır. 5. Dağ, adını bazen bir sevgilinin ardından edilen feryattan dolayı almıştır. 6. İki kişinin kavgası üzerine ya kendilerinin veya başkalarının bedduası üzerine dağ oluşur. 7. Dağın bir iyisi (sahibi) vardır. 8. Dağda yaşayan dervişle şehirde yaşayan dervişlerin sınavdan geçirilmesi (Alptekin, 2014:81-87).

Alptekin, Hasan Dağı 1 – Kar ile Kor Efsanesi, dağda yaşayan dervişle şehirde yaşayan dervişlerin sınavdan geçirilmesi bölümünde ele alarak bu efsaneye eserinde özellikle yer vermiştir. Aksaray’ın en önemli doğal sembolü olan Hasan Dağı hakkında anlatılan Kar ile Kor Efsanesi, tüm Aksaray halkı tarafından bilinmesi ve Anadolu efsanelerinin incelendiği çoğu kaynakta yer alması bakımından oldukça önemlidir.

Hasan Dağı 2 – Hasan Baba⁵⁶

Türkler dağlara, “*mukaddes ata, büyük hakan*” gibi anlamlara gelen “*Han Tanrı, Buztağ, Bayın Ula*” gibi adlar vermişlerdir. Türk topluluklarında her boyun ve her oymağın kutsal bildikleri dağlar vardı. Bu durumun sebebi, Türklerdeki dağ kültürünün, ‘Gök Tanrı ve Atalar Kültü’ ile bağlantılı olmasıdır (Görkem, 1990: 55). Efsaneye göre, Hasan Dağı’nın ismi, bir zamanlar bu dağda mesken tutan meczup Hasan Baba’dan gelmektedir. Ahali, Ho-

⁵⁵ Alptekin, Hasan Dağı ile ilgili efsanelerin varyantlarını mukayese ederek bu motifin kaynağının Kutadgu Bilig’de araştırılması gerektiğini söylemiştir ve eserden şu örnekleri vermiştir: “... adın Zahid oldu ve dağlara çekildi. Senin ibadetle meşgul olam hep bu ad içindir, sen zorla kendi nasibini böyle heder etme. Bura gel, kasaba ve şehirde yaşa; sen halk arasına katıl ve karış, onlar da senin kim olduğunu bilsinler” (Göde, 2002: 330).

⁵⁶ Efsanenin kaynağı, Mehmed Önder’in Anadolu Efsaneleri adlı eserinde Hasan Dağı Kayseri’ye ait gösterilmektedir. Fakat Hasan Dağı hiçbir zaman Kayseri iline dâhil olmamıştır. Büyük bir ihti-malle Hasan Dağı, Kayseri’deki Ali Dağı ile karıştırılmıştır. Bu sebeple; Hasan Dağı’nda yaşadığı-na rivayet edilen bu efsanedeki ‘Kayseri’ yazan yerler ‘Aksaray’ olarak değiştirilmiştir.

rasan pirlereinden olduğu rivayet edilen Hasan Baba'dan Őehirlerinde kalmasını ve kendilerine imamlık etmesini ister. Hasan Baba: “*Sizden bana cemaat olmaz.*” dese de ısrar ederler. Hasan Baba, namaz kıldırırken kendinden geçer ve namaz vakitlerini birbiriyle birleştirir. Ayrıca cemaatteki kişilerin kalplerinden geğerleri okur. Bu olaylar ¼zerine bu kişilerden kendisine cemaat olmayacağını anlayıp Aksaray'ı terk eder. Bir s¼re sonra Hasan Baba hayvanlara vaaz verirken g¼r¼l¼r. Hasan Dağı 2 Efsanesinde, Hasan Dağı'nın ismini bu dağda yaşayan yani oranın iyesi konumundaki Hasan Baba'dan aldığı rivayet edildiği için bu efsane, Alptekin (2014: 82)'in sınıflandırmasına g¼re, ‘Dağın bir iyesi (sahibi) vardır.’ maddesiyle ilişkilendirilebilir. Bu d¼ř¼ncenin temelinde, T¼rk mitolojisi ve k¼lt¼r¼nde her yerin bir iyesi olduğu inancı vardır. Hasan Dağı'nın kahramanı Hasan Baba sıradan bir meczup değildir. Halk arasında meczup yani deli olarak g¼r¼len kişilerin, g¼zlerindeki perdelerin kalktığı ve hakikatler ¼lemini g¼rebildiđine dair olan inanç, bu kişilerin aynı zamanda birer veli olarak g¼r¼lmesini sağlamıştır. Velilerin inziva ve ibadet yeri olarak y¼ksek dağ ve t epeleri seçtiği g¼r¼lmektedir (Ocak, 2002: 115). Dağlarda ibadet etme, Buda ve Uzakdoğu dinlerinde g¼r¼len bir uygulamadır. Dağlarda yapılan bu ibadetler sadece zahit kişilerin değil diğer insanların da yapabileceği bir uygulamadır. Fakat T¼rkler, Uzakdoğu'da olduğu gibi dağlara veya mağaralara çekilip ibadet yapılmasına taraftar değildir (¼gel, 1993: 426-427). Nitekim Hasan Baba da bu durumu uzun s¼re devam ettirememiştir. Efsanede Hasan Baba'nın bazı kerametler g¼sterdiđi rivayet edilmektedir. Bu kerametlerde Hasan Baba'nın cemaatteki kalplerinden geğerleri okuması, velilerin gizli Şeyler ¼zerinde cereyan eden keramet motiflerinden akıldan geğerleri bilme ve d¼ř¼nceyi okuma; hayvanlara vaaz vermesi ise hayvanlar ¼zerinde cereyan eden keramet motiflerinden vahşi ve yabani hayvanlarla dostluk kurma, hizmetinde kullanma ve ehli hayvanlara s¼z geçirme motifleriyle açıklanabilir (Ocak, 1992: 90). Hasan Dağı 2 – Hasan Baba Efsanesinin bir benzeri Adıyaman'da S¼z¼n ¼z¼ Efsanesi ismiyle anlatılmaktadır. Efsaneye g¼re Adıyaman'da yaşayan Şeyh Arabini Muhiddini Hazretleri, camide vaaz verirken cemaatin içinden geğerleri okuyarak; “*Sizin tapındığınız benim ayağımın altındadır*” der (Tozlu, 2013: 6263).

Hasan Dağı 3 – Turhasan Bey

Turhasan (Turasan) Bey⁵⁷, Danişmendliler Devleti'nin kurucusu Gazi Ahmed Danişmend'in amcası Hasan Bey'in oğludur. Kayseriye valisi Turhasan Bey'in M. 1094 senesinde Bizanslılarla yapılan bir savaşta İstanbul Alemdağı civarında şehit olduğu rivayet edilmektedir. Bazı kaynaklar ise Hasan Dağı'nın müdafaasında şehit olduğunu belirtmektedir. Kimileri şehit Turhasan'ın cesedinin Aksaray sınırları içerisindeki Turhasan Bey Zaviyesi'nde, kimileri de Hasan Dağı'nın zirvesinde gömülmüş olduğunu düşünür (Konyalı, 1974: 2687-2689). Bazı kişiler ise Turhasan Bey'in ismini (Turi Hasan)'dan yani Arapça Hasan Dağı'ndan aldığını söyler. Kısacası, Turhasan Bey hakkında anlatılanların hemen hemen hepsi birer rivayetten öteye geçememiştir. Hasan Dağı 3 Efsanesi, Alptekin (2014: 82)'in dağlar ile ilgili anlatılan efsaneler sınıflandırmasında yer alan 'Dağ, adını bağrında yaşayan bir kahramandan almıştır' maddesi ile ilişkilendirilebilir. Efsaneye göre Hasan Dağı ismini, Hasan Dağı'nın müdafaasında şehit olan Kayseriye valisi Turhasan Bey'den almaktadır."Prof. Dr. Mehmet Kaplan, Türk kültür hayatında sırasıyla "alp", "gazi" ve "veli" tiplerinin mevcudiyetinden bahsetmektedir" (Görkem, 1990: 55). Hasan Dağı ile ilgili anlatılan efsanelerin ilk ikisinde dağda yaşayan kahramanlar, veli tipinin birer örneği olarak gösterilebilir. Ziraatle uğraşan toplumun ortaya koyduğu veli tipinin şahsiyetinde manevi güç hâkimdir (Görkem, 1990: 55). Hasan Dağı 1 ve Hasan Dağı 2 Efsanelerindeki Hasan Dede ve Hasan Baba içe dönük veli tipinin birer örneğidir. Fakat Hasan Dağı 3 Efsanesi, kahraman tipi bakımından diğer iki efsaneden ayrılmaktadır. Hasan Dağı 3 Efsanesinin kahramanı Turhasan Bey, İslamiyet adına cihana hakim olmayı gaye edinmiş gazi tipine bir örnektir.

Cennet Deresi

Eski Türkler evlerini ve yurtlarını çevresinde su bulunan yerlere kurdukları için, sulara saygı duymuşlardır (Ögel, 1993: 316). Saygı duyulan bu sular, özellikle de 'zamanın mecazı' olarak görülen akarsular birçok ef-

⁵⁷ Hasan Dağı, Aksaray ve Niğde sınırları içerisinde olduğu için iki ilde de Hasan Dağı ile ilgili efsanelere rastlanmaktadır. Niğde'de derlenen Tor Hasan (Turasan) Bey Efsanesine göre, Tor Hasan Bey'in Haçlı Seferleri sırasında Aksaray-Niğde-Kayseri hattında görevli bir Danişmend beyidir. Başlı sıkıştıkça Hasan Dağı'na sığınan bu beyin, Hasan Dağı'na adını verdiği rivayet edilir (Sönmez, 1994:239).

saneye konu olmuştur (Beydili, 2003: 501). Akarsular hakkında anlatılan efsaneler genellikle suyun rengiyle ilgilidir. Kızılırmak ismini suyunun renginin kırmızı olmasından, Yeşilirmak ve Göksu ise ismini renginin yeşil (gök) olmasından almıştır. Karasu Nehri'nin ise ismini, Hz. Musa zamanında burada olan bir savaştan sonra pek çok insanın ölmesinden, yaşayanların ise yetim ve dul kalmasından dolayı aldığı rivayet edilmektedir (Alptekin, 2014: 96). Cennet Deresi Efsanesi, Aksaray'da akarsularla ilgili derlediğimiz tek efsane olması sebebiyle oldukça önemlidir.

Efsaneye göre, Cennet Deresi olarak adlandırılan bölge, orada yaşayan yaşlı bir teyzenin badem ağaçları yetiştirip burayı yeşil bir yer adeta cennet bahçesi hâline getirmesiyle bu ismi almıştır. Anadolu'da derelerin isimlerinin oluşumuyla ilgili birçok efsane anlatılmaktadır. Bu konuda, Isparta Pınarköy'de bulunan Cenelti deresiyle ilgili şu efsane örnek olarak gösterilebilir: Birbirini hiç sevmeyen iki ailenin kızları elti olurlar. Zamanla araları düzelir. Bir gün eltilerden biri evde ekmek yaparken diğeri hayvanları otlatmak için dere kenarına götürür ve dereye boğulur. Kadın, ölen eltisi için; *“Can eltim, beni bırakıp nerelere gittin?”* diye feryat eder. Bu olaydan sonra derenin adı Can Elti olur. Bu ad zamanla Cenelti'ye dönüşür (Göde, 2010: 336). Denizli'de bulunan Hatcaölen deresiyle ilgili benzer bir efsane anlatılmaktadır. Ölen Hatca kadın için köylülerden birisi; *“Hatca bu derede öldü, bundan sonra buranın adı Hatcaölen deresi olsun.”* der ve derenin adı Hatcaölen olarak kalır (Türктаş, 2012: 275) Örneklerde görüldüğü üzere, derelerle ilgili anlatılan efsanelerin birçoğu derenin isim almasıyla ilgili açıklayıcı efsanelerdir.

Acıgöl (Narlıgöl) 1

Deniz ve göllerin oluşumlarıyla ilgili anlatılan efsanelerin çoğu 'su baskını cezası' hikâyelerinden oluşmaktadır. Bu hikâyelerdeki ceza, halkın misafir olma ricasıyla gelen Hızır'a ya da başka bir yabancıya karşı gösterdiği davranışa verilmektedir. Bu konuda, Kocaeli'ndeki Sapanca ve Konya'daki Obruk göllerinin oluşumuyla ilgili anlatılan efsaneler örnek olarak gösterilebilir (Boratav, 2012: 5556). Halk arasında Acıgöl ya da Narlıgöl olarak bilinen gölün oluşum efsanesi de Sapanca ve Obruk göllerinin oluşum efsanesiyle hemen hemen aynıdır. Acıgöl 1 Efsanesine göre; fırtınalı bir günde

Sofular köyüne uzun sakallı, yaşlı bir adam gelerek tüm kapıları tek tek çalıp ekmek ve su ister. Hiç kimse bu adama yardım etmez. Eşini askere yollayan yeni doğum yapmış bir kadının yardım etmesi üzerine bu zat: “Kızım çocuğunu da al ve şu dağa çık. Dağın tepesine gelene kadar da arkana bakma” der. Bu sözü dinleyerek yola koyulan kadın tam zirveye varmak üzereyken merakına yenik düşüp arkasına bakar. Tam o sırada kadının göğsünden sular fışkırır ve tüm köy sular altına kalır. Kadın ve çocuğu taşa dönüşür. Anadolu’da birçok varyantı bulunan bu efsane, Aksaray’da derlediğimiz efsanelerden ‘taş kesilme motifi⁵⁸’ne sahip tek efsanedir. Taş kesilme motifiyle ilgili en detaylı çalışmayı yapan Sakaoğlu (1980: 131-134), insanların taş kesilmesinin sebeplerinden birisi olarak Hızır’a yapılan saygısızlığı gösterir. Bu saygısızlığın; Hızır’a istediği şeyin verilmemesi, Hızır’ın aldatılması, göl olan şehirden kaçanların Hızır’ı ikazını dinlememesi gibi sebepleri vardır. Bu bağlamda Acıgöl 1 Efsanesindeki taş kesilmenin sebebi Hızır’ın ikazını dinlenmemesi olarak değerlendirilebilir. Alptekin’e göre taş kesilmesinin sebepleri Sakaoğlu’ndan farklı olup şu şekilde belirtilmiştir: a. Nimete saygısızlık üzerine taş kesilme, b. Adağın yerine getirilmemesi üzerine taş kesilme, c. Âşıkların duası üzerine taş kesilme, d. Gelin alayının taş kesilmesi, e. Çeyiz sandığının taş kesilmesi, f. Emre karşı gelme üzerine taş kesilme, g. Pirin duası üzerine taş kesilme, h. Yalan söyleme üzerine taş kesilme (Alptekin, 2014: 7580).

Alptekin (2014: 79)’in sınıflandırmasına göre Acıgöl 1 Efsanesi ‘emre karşı gelme üzerine taş kesilme’ bölümüne dâhil edilebilir. Bu tür efsanelerde Hz. Hızır motifi ön plandadır. Hz. Hızır bitkin bir halde, geldiği yerleşim yerindeki tüm kapıları çalarak yardım ister. Fakat görünümünden dolayı hiçbir kapı açılmaz.⁵⁹ Hz. Hızır’a ya yaşlı ya da yeni doğum yapmış bir gelin kapısını açar. Hz. Hızır kendisini misafir eden bu kişiden dağa çıkmasını ve ne duyarsa duysun arkasına bakmamasını ister. Dağa çıkarken büyük bir gürültü işiten gelin emre uymaz ve arkasına dönüp baktığında sırtındaki bebeği ile birlikte taş kesilir. Acıgöl 1 Efsanesinde bu kişinin

⁵⁸ Taşa dönüşme, Hikmet Tanyu tarafından şu şekilde tasnif edilmiştir: “1. Beddualarla taşlaşanlar, 2. Günah işleyenler, Tanrının gazabına uğrayarak taşlaşırılar, 3. Dilekleri sonunda taşlaşanlar, 4. Kahır ve öfkeye uğramış, efsaneleşmiş kimselerin izleri, hatıraları dolayısıyla taşın, yeni bir keyfiyet kazanması” (1968: 166).

⁵⁹ Doğu Karadeniz’de anlatılan Taş Kesilen Köylüler Efsanesi, Acıgöl Efsanesi’nin dipnot eklenen yerine kadar anlatılır. Yani; dilenci kılıklı Hızır köylülerden yiyecek ister. Hiç kimse, ona yardım etmez. Bu durum üzerine Hızır beddua eder ve köydeki her şey taş kesilir (Işık, 1998: 36).

Hızır olduğu belirtilmese de, gerçekleşen olağanüstü durumlar bu kişinin kutsal bir özellik taşıdığını gösterip bu kişinin Hz. Hızır olarak düşünülmesini sağlamıştır. Türk halk geleneğinde Hz. Hızır'ın evlere bollukla birlikte geleceğine inanılmaktadır. Çoğu zaman ak sakallı, uzun boylu, nur yüzlü bazen de üstü başı dağınık bir derviş kılığında görünen bu varlık insanları sınavdan geçirir (Beydili, 2003: 240). Halk inançlarına göre Hızır'ın zor durumlarda ve felaketlerde yardımcılık, iyileri mükâfatlandırıp kötülerini cezalandırma, bereket ve bolluğa kavuşturma, savaşlara katılma gibi fonksiyonları bulunmaktadır (Ocak, 1990: 103-115).

Acıgöl 1 Efsanesine konu olan Hızır, iyileri mükâfatlandırıp kötülerini cezalandıran bir portre çizmektedir. Efsanede taş kesilme motifiyle birlikte göle dönüşme motifine de yer verilmiştir. Ergun, nelerin göle dönüştüğünü şöyle açıklamıştır: 1. Birbiriyle kavga eden gelinle kaynana taşa, çadırları da göle döner, 2. Şeşek Ece, martıların rengini sarartan halkı göle döndürür, 3. Çeyizinde tarak olmadığı için anasıyla tartışan kız taşa dönüşür, kadın da kızının bedduasıyla göle dönüşür, 4. Fırtınaya yakalanan kadının kazasını göle döner, 5. Hızır'ı misafir etmeyen köy halkı köyleriyle birlikte göle döner, 6. Kocası tarafından ateşe atılan kadın balığa, ateş de göle döner, 7. Hz. İbrahim'in içine atıldığı ateş göle döner, 8. İki aşık arasında tercih yapamayan kız göle döner, 9. Evlenmelerine izin verilmeyen gençler göle döner, 10. İçinde yaşayan hayvanların avlanmasına üzülen orman göle döner (Ergun, 1997: 188189). Acıgöl 1 Efsanesindeki göle dönme motifi; 'Hızır'ı misafir etmeyen köy halkı köyleriyle birlikte göle döner' maddesiyle ilişkilendirilebilir.

Anadolu'da Acıgöl Efsanesinin benzer birçok varyantı bulunmaktadır. Bolu'da Efteni Gölü ve Beypazarı'ndaki göllerin oluşumu ile ilgili, köye gelen Hızır'a hiç kimsenin ekmek vermemesi üzerine Hızır'ın bedduası ile köylerin suya dönüştüğü rivayet edilir. Benzer bir efsane, İzmir'deki Yamanlar Gölü için de anlatılmaktadır (Sönmez, 1994: 123). Konya Karapınar'da anlatılan bir efsanede; Hızır'a köylülerden sadece bir kadın yufka verir. Hızır'ı takip eden kadın, çocuğu ile giderken arkasına bakınca taş kesilir. Şehir de göle döner (Ergun, 1997: 335). Hikâyelerdeki ufak farklılıklara rağmen tüm efsanelerde, kapiya gelen kişilerin boş dönmemesi, kesinlikle yardım edilmesi gerekliliği vurgulanmıştır.

Acıgöl (Narlıgöl) 2

Oluşumu tektonik, volkanik vb. olaylara bağlı göller üzerine çeşitli efsaneler anlatılmaktadır. Ayva bu efsaneleri şu şekilde sınıflandırmıştır:

- Göllerin menşeyini / kaynaklarını / oluşumlarını açıklayanlar,
- Bir aşk hikâyesine bağlı olarak adını kahramanlardan alanlar,
- Köroğlu'na veya adsız kahramanlara bağlı olarak anlatılan Bingöller'le ilgili olanlar,
- Balıklı göllerle ilgili olanlar,
- Adını herhangi bir özelliğinden alan göller üzerine anlatılanlar,
- Gölden çıkan olağanüstü yaratıklarla ilgili olanlar,
- Dipsiz ve derin göller üzerine anlatılanlar,
- Göl altı şehirleri ve hazineleri üzerine anlatılanlar,
- Göllerde meydana gelen olağanüstü olaylarla ilgili olarak anlatılanlar,
- Göl üzerinden yürüyerek geçen kervanlarla ilgili olanlar,
- Göl sularının şifalı olduğuna dair anlatılanlar (Ayva, 2002: 254255).

Ayva'nın sınıflandırmasına göre Acıgöl 2 Efsanesi, göllerde meydana gelen olağanüstü olaylarla ilgili anlatılan efsaneler kapsamında değerlendirilebilir. Acıgöl 2 Efsanesine göre, bu göl her yıl en az bir insanı yutar. Gölün yutma zamanı geldiğinde suyun rengi değişir. Her yıl insan yutan bu gölün belirli zamanlarda inlediği rivayet edilmektedir. Yaz mevsiminde serinlemek amacıyla bu göle giren bazı kişilerin gölde boğulması, bu göl hakkında çeşitli efsanelerin oluşmasına sebep olmuştur. Türk halk inanışında deniz ve göllerin cinleri veya tanrıları olduğuna dair birtakım izler bulunmaktadır. Bu deniz veya göllerin yılda en az bir kez kurban olarak insan istediğine inanılmaktadır ve bu durumun beraberinde kaza ile boğulmaları getirdiği düşünülür. Bu konuda, Konya-Bozkır yakınlarında bulunan Sülek Dağlarındaki Dipsiz Göl ile ilgili bir efsane anlatılmaktadır (Boratav, 2012: 57).

Köşkek Höyüğü

Yenikent eski ismiyle Amarat Beldesinde çok eski dönemlerden kalma Köşkek ismiyle anılan bir höyük bulunmaktadır. Efsaneye göre Köşkek

Höyüğü'nde kurulan yaylada evde kimse yokken lohusa bir kadının kapısı kendiliğinden açılır. İçeri allı pullu, süslü bir gelin girerek kadından çocuğunu vermesini ister. Lohusa kadın, eline geçirdiği ibrik ile bu gelini korkutur. Ayrıca höyüğün bulunduğu yerde ahırlardaki atlar çok terler. Yine aynı yerde salıncaklarda süslü püslü folklor kıyafeti giyinmiş kızların sallandıkları aynı anda bazı kişiler tarafından görülürken bazıları tarafından görülemez. Kısacası bu höyükte olağanüstü bazı varlıkların görüldüğü rivayet edilmektedir. Anadolu'nun kimi bölgelerinde, yeni doğum yapmış lohusa kadınlara musallat olan onları korkutan ve hatta ölmelerine sebep olan kötü bir varlığa ve bu varlığın yeni doğmuş bebeklere zarar vereceğine inanılmaktadır (Çevirme ve Sayan, 2005: 68). Bu varlık, genellikle 'Al karısı', bunun dışında; 'Al ruhu, Al bastı, Albız, Al, Almız, Hal karısı' gibi adlarla anılmaktadır. Al karısının, lohusa kadınların ciğerlerini yemek, kız çocuklarını boğmak istemek, kuru soğana yaklaşmamak, Allah'ın adı anılınca kaybolmak, iğne batırılarak yakalandığında eve bereket getirmek gibi özellikleri olduğuna inanılmaktadır (Kaya, 2006: 567). Bunlar dışında birçok özelliğe sahip olduğuna inanılan bu kötü ruhun en önemli özelliği lohusa kadınlara musallat olmasıdır. Al karısı lohusa kadınlar gibi kısıraklara da musallat olur. Ahırda atların üzerine binerek onları terlettiği ve atların kuyruğunu ördüğüne inanılır. Köşkek Höyüğü Efsanesinde bu varlığın hem lohusa bir kadına hem de atlara musallat olduğu rivayet edilmektedir. Anadolu'da Al karısından korunmak için çeşitli tedbirler alınmaktadır. Bu tedbirlerden en bilineni demir ve kırmızı renkteki eşyalardır. Anadolu'da, odaya ya da yastığın altına konan demir eşyaların lohusayı kötü ruhlardan koruyacağına inanılmaktadır (Şimşek, 2017: 105106). Köşkek Höyüğü Efsanesindeki lohusa kadının Al karısından korunmak için demirden yapılan bir eşya olan ibriği kullanması, demirin koruyucu özelliğiyle ilişkilendirilebilir. Bayat, bu durumun sebebinin; anaerkil yapının iyesi, ocak, ateş ve aile koruyucusu Albastı'nın egemenliğini kaybetmesi, ataerkil yapıya geçerken demirci kültürünün ortaya çıkması ile ilişkili olabileceğini ileri sürmektedir (Bayat, 2007: 328). Albastı ve kırk basmasının demir eşyalardan korkması, erkeklerden ve erkek egemenliğindeki demircilikten korktuğunu göstermektedir.

Ashabı Kehf Mağarası (Erenler Mağarası)

Aksaray'da derlenen Ashabı Kehf Mağarası Efsanesi; 'Yedi Uyurlar' ya da 'Ashabı Kehf' olarak bilinen, dönemin yönetsel zulmünden kaçmış, inançlı yedi insanın bir köpekle beraber, bir mağaraya sığınışlarını ve orada Allah'ın inayetiyle uzun bir uykuya yatıp yıllar sonra uyandırılmalarını anlatan kıssaya dayanır. Bu kıssanın Anadolu ve yakın coğrafyamızda birçok varyantı bulunmakla birlikte ufak farklılıklar dışında vermek istediği mesaj aynıdır. Kimi efsanelerde kahramanların sayısı, kimilerinde uyudukları yıl sayısı, kimilerinde ise yaşadıkları olaylar farklı olsa da hepsinde ortak olan özellikler; bir grup insanın dönemin baskıcı yönetiminden kaçmaları ve bir mağarada uzun yıllar boyunca uyutulardan kötülüklerden muhafaza edilmesidir. Ali Berat Alptekin (2014: 18), 'Efsane ve Motifleri Üzerine' adlı eserinde efsanelerin dinî, mitolojik ve gerçek hayatın artıkları olmak üzere üç kaynağı olduğunu belirtmektedir. Efsanelerin dinî kaynağı olarak her semavi dinin kutsal kitapları gösterilmektedir. Alptekin (2014: 18)'e göre, kutsal kitaplardaki kıssalar bugünkü efsane motiflerinin ilk örneklerini oluşturmaktadır⁶⁰. Ashabı Kehf kıssa ve efsanelerinin kaynağı ise İslam dininin kutsal kitabı Kur'anı Kerim'deki 'Kehf Suresi' olarak görülmektedir. Kur'anı Kerim'de: Yoksa sen mağara ve kitap ehlinin Bizim mucizelerimizden biri olmasını tuhaf mı buluyorsun? Bir zamanlar, genç yiğitler mağaraya sığınmışlar, şöyle demişlerdi: "Ey Rabbimiz! Bize katından bir rahmet ihsan et, bize işimizde başarı ver!" Bunun üzerine Biz, mağarada onların kulaklarını tıkadık. Sonra hangi grubun kaldıkları süreyi daha iyi hesap ettiğini bilelim diye onları dirilttik (Yazır, 2007: 205) ifadeleriyle bir kısmı (912) alıntılanan olay üzerine 110 ayetlik Kehf Suresi'ne yer verilmiştir. İnsanlar, kendi yöresindeki mağaraların Kur'anı Kerim'de bahsedilen bu mağara olduğunu ileri sürüp, bu mağaralar hakkında çeşitli efsaneler anlatmışlardır. Bu efsanelerden en bilineni Tarsus'ta anlatılan şu efsanedir: Tarsus'ta hüküm süren Dakyonus isimli putperest hükümdardan kaçan yedi inançlı arkadaş saklandıkları mağarada 309 sene uyurlar. Uyandıklarında içlerinden birisi bir şeyler almak için çarşıya indiğinde elindeki paranın geçmediğini ve tüm şehrin değiştiğini fark eder. Dönemin hükümdarının huzuruna çıkarılan

⁶⁰ Zemzem kıssası, Hz. Yusuf'un görmeyen gözlerinin açılması motifi, Hz. Musa'nın asasıyla Kızıl-deniz'i ikiye ayırması motifi; Kur'an-ı Kerim'de yer alan efsanelerin kaynağı olarak gösterilen bazı kıssa ve motif örnekleridir (Alptekin, 2014: 18).

adam başlarına gelenleri hükümdara anlatır. Hükümdarla birlikte uyudukları mağaraya gelirler. Arkadaşlarını çağırmak için içeriye giren adam, bir daha çıkmayınca hükümdar, bu zatın ermiş bir zat olduğunu anlar ve bu mağaranın ziyaret edilmesini ister (Göde, 2002: 294-295). İslam ve Türk coğrafyasında büyük öneme sahip olan bu kıssanın bir benzeri Aksaray'da anlatılmaktadır. Ashabı Kehf ya da Erenler Mağarası olarak bilinen efsanede; zamanın birinde üç ermişin, Hasan Dağı'nın eteklerindeki Ashabı Kehf Mağarası'nda yemeden, içmeden, uyuyarak nöbet tuttuğu rivayet edilir. Günün birinde, içlerinden birisi Akçakent Köyü'ne iner ve köylüler tarafından görüldüğü için sırlarının ifşa olduğunu düşünür. Bu olay üzerine üç ermiş de ortadan kaybolur. Anadolu'da birçok farklı örneğine⁶¹ rastlanılan bu kıssanın Aksaray örneğine oldukça benzeyen bir varyantı Mardin'de anlatılmaktadır (Sancak, 2008: 116). Bu benzerliğin sebebi; Erenler Mağarası Efsanesinde olduğu gibi kahramanların üç kişi olmasıdır.

Haramiler Mağarası

Haramiler Mağarası Efsanesinde, Eski'ye bağlı Böğet köyündeki bir mağaranın cinler tarafından korunduğuna inanılmaktadır. Köylülerin, burada saklanan altınlara ulaşmak için mağaraya kazma vurduklarında akli dengelerini kayb ettikleri ya da öldükleri rivayet edilmektedir. Anadolu'da mağaralar hakkında anlatılan efsanelerde mağaralar genellikle sığınma ve saklanma yeri olarak karşımıza çıkmaktadır (Gültepe, 2015:567). Gizli âlemlerle bu dünya arasındaki geçidi ve yeraltı dünyasına açılan kapıyı temsil eder. Mağaralar, Türk halk kültüründe genellikle kuyu, orman, yeraltı dünyası gibi yerler ve kötü şeytanların mekânı olarak düşünülür (Beydili, 2003: 367-368). Boratav'ın (2012: 106) belirttiği gibi mağaralar, ancak tılsımını bilenlerin ulaşabildiği, hazinelerin saklandığı yerlerdir. Fakat bu hazinelere ulaşmak hemen hemen imkansızdır. Çünkü her mağaranın kendi koruyucu iyisi olduğuna inanılmaktadır. Bu ruh 'in iyisi, mağara iyisi ya da mağara ruhu' adlarıyla bilinen koruyucu bir ruhtur. Eski Türk boyları 'ata mağarası' denilen bazı mağaralarda atalarına kurban sunmaktaydı. Bu mağaralar, yılın belirli günlerinde saygı ziyaretleri düzenlenen kutsal mekânlardır. Ataların ruhlarının bu mekânlarda gezdiğine inanıldığı için bu ruhlar

⁶¹ Efsanenin değişik varyantlarına Tarsus, Elbistan, Efes gibi Anadolu'nun birçok yerinde rastlanır (Boratav, 2012: 106).

zamanla 'in iyisi' ile ilişkilendirilmiştir (Karakurt, 2011: 155). İn iyelerinin, mağarada bulunan hazineleri insanlardan koruduğuna hatta bazen bu hazinelerde gözü olan insanlara çeşitli zararlar verdiğine inanılmaktadır. İye kavramı ile İslam'daki cin kavramı birbirine oldukça yakındır. Halk, bu mekânlardaki varlıkları iye değil cin olarak nitelendirmektedir. Isparta'da anlatılan Sevri Hazinesi Efsanesi ile Haramiler Mağarası Efsanesi arasında büyük benzerlikler bulunmaktadır. Efsanede, eşkıyalar tarafından savaş zamanında bırakılıp giden hazineyi cinlerin koruduğu ve almak isteyenleri çarptıkları rivayet edilir. Cinler, bu hazineyi vermek için kurban insan isterler (Göde, 2002: 244).

Kırk Kızlar Mağarası

Kırk Kızlar Mağarası Efsanesine göre, Aksaray'ın Gülağaç ilçesinin Sofular köyünde bir düğünde kırk tane kız, testi kırma adetini yerine getirmek için bir mağaraya girerler. Yaktıkları ateş söndüğünde birbirini bulamayan bu kırk kız mağaradan geri çıkamaz ve bu olaydan sonra bulunamazlar. Bu olaydan sonra halk arasında bu mağaraya Kırk Kızlar Mağarası dendiği rivayet edilmektedir. Anadolu'da mağaralarda kaybolan insanlarla ilgili birçok efsane anlatılmaktadır. Bu konuda anlatılan efsanelere Seferyitiği Efsanesi örnek olarak gösterilebilir. Efsaneye göre, düşmandan kaçan bir grup asker, İncirhan'ın kuzeyinde bulunan dağlardaki mağaralara saklanırlar. Tehlike geçtikten sonra, askerler mağaralardan çıkamaz ve kaybolurlar. Bu olaydan sonra bu mağaranın adı 'Sefer Yitiği Mağarası' olur (Acar, 2013: 66). Bazı evliyaların ölümü, mağarada kaybolma olarak tasvir edilmektedir. Ünlü ozan Karacaoğlan'ın biyografisinin bir yorumuna göre, Karacaoğlan'ın sevgilisinin ölümü üzerine mağarada kaybolarak öldüğü rivayet edilmektedir (Boratav, 2012: 106). Trabzon Çaykara'da Kırk Kızlar Efsanesine benzer, mağarada kaybolan kırk ermiş hakkında bir efsane anlatılmaktadır. Efsaneye göre; yaylada ulaşılması güç bir yerde 'kırklar mağarası' vardır. Yıllar önce bu mağarada kırk ermiş yaşarmış. Bir gün birden ortadan kaybolmuşlar, sır olup gitmişler (Işık, 1998: 80). Halk kültüründe kutsal dışından ve zamandan uzak mistik alanlar olarak kabul edilen mağaralar; kutsalın ve Tanrı'nın tezahürlerinin gerçekleştiği, dünyadan dünya dışı mekânlara açılan kutsal merkezler ve dönüm noktaları olarak görülmektedir. Kişinin mağaradan kendi iradesi ve aklıyla çıkması onun

pişmesine olanak sağlar (Bars, 2017: 7677). Bu mekânlardan kendi akli ve iradesiyle çıkamayanların bilinmez bir âleme geçtiğine inanılır. Dünyadan bilinmezliğe geçiş kapısı olarak görülen mağaralarda, insanların bilinmezliğe yolculuğu hakkında çeşitli efsaneler anlatılmaktadır. Kırk Kızlar Mağarası isminin nereden geldiğini açıklayan bu efsane de mağaralardaki dünya dışı yolculuğu konu edinen efsanelerden birisidir.

Saray Mağarası

Kızılkaya köyünde ‘Saray’ adı verilen mağarada cinlerin, perilerin yaşadığı rivayet edilmektedir. Bu varlıklar, Türk halk anlatımlarında cin, peri, mekir, karakura, şeytan, ifrit, çarşamba karısı gibi isimlerle karşımıza çıkmaktadır. İyi veya kötü niyetli olan bu varlıkların, genellikle terkedilmiş ve ıssız yerlerde yaşadığı rivayet edilmektedir. Bu varlıklardan bazıları ise buldukları yerlere göre, dağ cini, su cini, mağara cini gibi isimler almaktadır. İssız mekânlar için, cinlerin ziyaret ettiği yerler anlamına gelen ‘tekin değil’ ifadesi kullanılmakta olup bu yerlere girilmek istenmez. Bazen de mekânlardaki varlıklar, ev ziyaretlerinde adlandırıldığı gibi buraların ‘sahibi ya da iyisi’ olarak tanımlanır. Cin ve peri olarak genellenen bu varlıklardan cin, daha çok inanışların temel alındığı efsanelerde görülürken peri ise masal türüne aittir (Boratav, 2012: 4850). Cin ve peri adı altında zaman zaman koruyucu ruhlar gizlenmiş olabilir. Zira, geleneksel mitolojik görüşlerde var olan çok sayıda varlığın ismi ‘Cin’ adı altında toplanmıştır. Örneğin Başkurtlar her türlü cin anlamında ‘CinPeri’ deyimini kullanır (Beydili, 2003: 132). Saray Mağarası Efsanesi’nde de burada olağanüstü varlıkların yaşadığını ifade etmek için ‘cinperi’ deyimini kullanılmıştır. Anadolu’da mağaralarda bulunan cinlerle ilgili birçok efsane anlatılmaktadır. Nizip’te anlatılan bir efsaneye göre, eski zamanlarda şıhların Allah’ı zikretmek için girdiği bir mağara o devirden sonra bu mağara, ‘Şıh Mağara’ adını alır ve zamanla bu mağarada cinlerin peydah olduğu rivayet edilir (Başarkanoğlu, 2010: 79). İnsanlar, çoğu zaman kendilerine ürkütücü gelen mağara gibi mekânlarda olağanüstü varlıkların yaşadığını rivayet etmiş, bu mekânlarla ilgili efsaneler oluşturmuştur. Korku sonucu oluşturular efsaneleri diyenler de bu mekânlardan korkmuş, böylelikle bir kısır döngü meydana gelmiştir. Zira Aksaray’da olduğu gibi Anadolu’nun pek çok yerinde mağara gibi ıssız yerler hakkında anlatılan efsanelerin hemen hepsi kötü sonla bitmektedir.

Zemzem Suyu

Bedir Muhtar Mahallesi'ndeki 'Zemzem Suyu' adı verilen pınarın ortaya çıkışıyla ilgili bir efsane anlatılmaktadır. Efsaneye göre, orada yaşayan büyük zatlardan birisi, bir gün rüyasında peygamberi görür. Peygamberin asasıyla üç defa bu noktaya vurur ve oradan su çıkar. Uykudan uyanan zat, bu yere gidip baktığında oradan gerçekten su çıktığını görünce bu yerin etrafını çevirir. Bazı kişiler, bu zatın Bedir Muhtar olduğunu rivayet etmektedir⁶². İnsanın hayatını borçlu olduğu su, halk kültüründe de kutsanmış, su ve kaynaklarıyla ilgili pek çok efsane ve inanış oluşmuştur. Suyu bu derece kutsal kabul eden halk, pınarlarla ilgili efsaneleri keramet sahibi insanlara bağlayarak anlatmıştır. Bu motifin ilk örnekleri; Hacı Bektaş Veli'nin Velâyetname'si ve Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sinde görülmektedir. Bu hikâyelerin Seyahatname'deki ilk örneği şu şekildedir: Emir Sultan Hazretleri bir yolculuğunda abdest yenilemek için su arar ve bulamaz. Bunun üzerine bastonunu yere vurur ve oradan su fışkırır. Hacı Bektaş Veli'nin Velâyetnamesi'nde benzer bir motif ile 'Ak pınarım ak' menkıbesine yer verilmiştir (Alptekin, 2014: 97-98). Ocak (1992: 89) "Menakıbnameler" adlı eserinde; 'yerden, taş veya kayadan su fışkırtma' motifini, velilerin tabiat varlıkları ve eşya üzerinde cereyan eden keramet motiflerinden biri olarak ele almıştır. Yerden ya da kayadan su çıkarma motifinin temelinde, Araf Suresi'ndeki Hz. Musa'nın değneğini vurarak taştan su çıkartması mucizesinin olduğu düşünülmektedir. Kuranı Kerim'de anlatılan mucizelerin, efsane ve menkıbelerde konu olarak ele alınmasıyla ilgili Ocak'ın görüşleri şu şekildedir: Motiflerden bir kısmı da, diğer İslâm milletlerine ait menâkıbnâmelerde olduğu gibi, tabiatıyla İslâmî inançlardan, yani Kur'anı Kerim ve hadislerdeki inanç unsurlarından gelmektedir. Bu iki ana kaynaktan nakledilen peygamber mucizeleri veya hadislerde bazı sahâbe hakkında anlatılan fevkalâde olayların aynen ya da biraz değiştirilerek Türk menâkıbnâmelerinde kullanıldığı müşahede edilir (Ocak, 1992: 73).

Anadolu dışı eski Türk efsane ve masallarında yerden su çıkarma motifi bulunmamaktadır. Bu motifin eski Türk inançlarıyla alakası yoktur. Bu se-

⁶² Zemzem suyu hakkında anlatılan bu efsanedeki zatın Bedir Muhtar Hazretleri olduğu, bu suyun adının 'Âsâ Suyu' olarak adlandırıldığı ve bu sudan içenin her derdine şifa bulduğu rivayet edilir. Daha fazla bilgi için bk. (Gül ve Kuşsan, 2016: 149).

beple motifin ilk örneklerinin Kur'anı Kerim'den esinlenerek oluşturulduğu kabul edilmektedir. Anadolu'da teşekkül etmiş efsane ve masallarda Kur'anı Kerim'in etkisi açıkça görülmektedir (Ocak, 2002: 275). Bazen aksakallı bir zat bazen de bir velinin, asasıyla kayadan ya da yerden su çıkarmasıyla ilgili anlatılan efsanelerde yerden çıkan su kaynak suyu ya da zezem olarak belirtilir. Bu motifle ilgili Anadolu'da pek çok efsane anlatılmaktadır. Bunlardan bazıları şu şekildedir: Kastamonu'da anlatılan Şeyh Şabanı Veli 3 Efsanesinde, Şeyh Şabanı Veli'nin sabah namazlarında Mekke'de görülmesine inanmayan kişiler ondan zezem suyu getirmesini ister. Bu olay üzerine, Şabanı Veli asasını yere vurur ve oradan zezem suyu çıkar (Yüksel, 2011: 3233). Nevşehir'de anlatılan Asa Suyu Efsanesinde, Şeyh Turasan Veli'nin tekkesinin yanındaki bir yere asasını vurarak buradan su çıkarttığı rivayet edilmektedir.

Bu yere köy halkı 'Asa Suyu ya da Asa Pınarı' adını vermektedir (Alptürker, 2013:74). Mardin'de anlatılan Kırk Çeşmeler Efsanesinde, Sultan Şeyhmus silsilesinden gelen muhterem bir zatın asasıyla yerde kırk çukur açışı ve bu çukurlardan Allah'ın izniyle su fışkırması rivayet edilmektedir. Bu çukurlardan günümüzde hala su sızmaktadır (Sancak, 2008: 107). Barçın Yaylası'nda anlatılan Kutbul Aktap Efsanesinde, peygamber soyundan geldiğine inanılan Yağır Ahmet isimli bir zata, babası öküzleri sulamadığı için kızar. Yağır Ahmet'in de değneğini toprağa vurarak yerden su çıkarttığı rivayet edilmektedir (Şimşek, 2008: 73). Kütahya'da anlatılan Balıklı Suyu adlı efsane de yerden su çıkaran velilerle ilgilidir. Efsaneye göre; Sarı İsmail adlı zatın yanında hizmetlerini görüp yardımcılığını yapan kız, her gün su almak için uzak bir çeşmeye gider. Kızın bu şekilde yorulduğunu düşünen Sarı İsmail asasını yere vurur ve bir anda yerden su çıkmaya başlar (Yakın, 2017: 34). Bu efsaneler dışında Anadolu'nun pek çok yerinde asa, elindeki kılıcıyla, bastonuyla, ayağını yere vurarak, dua yoluyla ya da çeşitli şekillerde yerden su çıkaran velilerin efsanelerine rastlanmaktadır.

Dua Taşı

Efsanede, Bedir Muhtar Hazretleri'nin kabrinin yakınlarındaki harabe hâlindeki türbede üç Horasan gazisinin gömülü olduğu rivayet edilmektedir. Kabirlerin alt kısmındaki siyah iri taşın Horasan gazileri tarafından Ara-

fat Dağı⁶³'nda getirildiğine inanılmaktadır. Eski çağlarda insanoğlu taşları ilgili, birtakım doğaüstü kudretlerle nitelenmiş, taşların içlerinde tanrılardan ve atalardan bir parça bulunduğuna dair bazı inançlar oluşturmuştur. Bu inanç ve uygulamaların taş kültürünü meydana getirdiği düşünülmektedir (Örnek, 1995: 101). Türklerde; 'kutlu kaya, yada taşı, fal taşları, anıt taşları, yürüyen taşlar, üzerinde iz olan taşlar, balballar, boşlukta duran taşlar, dilek taşları, delikli taşlar, türbelerdeki kerametli taşlar' ile ilgili bazı inançlar mevcuttur. Tanyu'nun sınıflandırmasına göre, Dua Taşı Efsanesindeki Ararat Dağı'ndan getirildiğine inanılan taş, türbelerdeki kerametli taşlar kategorisinde değerlendirilebilir. Türklerde taşlarla ilgili inançlar İslamiyet'in kabulü ile daha da artmıştır. Tüm Müslümanların kutsal olarak kabul ettiği; 'Haceri Esved, Haceri Esad, Makamı İbrahim Taşı, Haceri İsmail, Haceri Müttekâ, Haceri Muallâkaa' taşlarıyla ilgili birçok inanış ve uygulama mevcuttur (Tanyu, 1968: 166-168). Anadolu'da, Türk-İslam kültüründe bu denli önemli yere sahip olan taşlarla ilgili birçok efsane anlatılmaktadır. Giresun'da anlatılan Kâbe Taşları Efsanesi bu türden efsanelere örnek olarak gösterilebilir. Efsaneye göre, Sis Dağı'nın tepesine giderken Gıran mevkiinde iki tane taş bulunmaktadır. Bu taşların Kâbe'nin inşaatına gitmek için yola çıktığı, Kâbe'nin inşaatının bittiğini duyduklarında oldukları yerde donup kaldıkları rivayet edilmektedir (Gökşen, 1999: 135).

Göğtaş

Gülağaç'ın Sofular köyünde iki insan boyu büyüklüğünde bir taş vardır. Bu taş mavimsi renginden dolayı 'Göğtaş' denmektedir. Yöre halkı tarafından, Göğtaş'ın bir evliya mezarı olduğuna inanılmaktadır. Bir gün köylülerden biri Göğtaş'ın yakınındaki tarlasında çalışırken, evliya hakkında içinden olumsuz düşünceler geçirir. Burada yatan zatın bu kadar uzun boylu olduğuna inanmaz. O anda dişleri kitlenerek çarpılır ve üç gün sonra da ölür. Bu olaydan sonra köylüler, buranın bir evliya mezarı olduğuna inanır ve burada yatan zat ile ilgili olumsuz konuşmazlar. Göğtaş; küçük bir tepe üzerinde, mavi renkte, dikdörtgen şeklinde büyükçe bir taştır. Bu taşın bir mezar taşı olduğu hakkında hiçbir bilgi mevcut olmadığı gibi me-

⁶³ Eski Yahudilerde Sina Dağı, Araplarda Ararat Dağı, Yunanlılarda Olimpos Dağı, Hintlilerde Himant Dağı, Moğollarda Burhan-Kaldun Dağı kutsal sayılmaktadır (Çıblak, 1995: 187-188).

zar taşı gibi de görünmemektedir. Fakat yöre halkı, buranın bir evliya mezarı olduğuna inanmaktadır. Bu taşı etrafındaki diğer taşlardan ayıran en önemli özellik, gök yani mavi renk olmasıdır. “*Türk inancında gök, manevi güç kaynağıdır. Gök sözcüğü hem gökyüzünü ve mavi rengi hem de bir şeyin kökenini, enginliğini ve sonsuzluğunu ifade eder*” (Karakurt, 2011: 133). Manevi güç kaynağını temsil eden mavi renkteki bu taş, halk tarafından bir evliyanın mezar taşı olmaya layık görülmüştür denilebilir. Denizli’de anlatılan Şerif Ahmet Baykuş adlı bir kişinin yaşadığı rivayet edilen bir olay Göğtaş Efsanesi ile büyük benzerlik göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Efsaneye göre, Şerif Ahmet Baykuş türbeyi ziyaret ederken türbenin boyuna bakar ve: “*Hiç böyle uzun adam mı olur? Yalan söyler milleti kandırırlar.*” diye alay ettiği sırada adamın çarpıldığı ağzının bir tarafa doğru yamulduğu rivayet edilir (Türктаş, 2012: 146). Türk halk kültüründe, olağanüstü güçlere sahip olduğuna inanılan evliyalarla ilgili pek çok anlatıya rastlanmaktadır. Bu kişilerin temel özellikleri, yaşarken ve öldükten sonra olağanüstü birtakım güçler göstermeleri, hayatîyetlerini devam ettirmeleridir (Çobanoğlu, 2012: 177). Ölümünden sonra da keramet gösteren bu zatlar gibi, onlarla ilgili türbe, yatır ve mezar taşı gibi maddî unsurlar da kutsal kabul edilmektedir.

Göktaş

Efsanede; Sultanhanı yapılırken bir taşın Allah tarafından bir güçle hareket ettiği yani yürüdüğü rivayet edilir. Taşın yürümesine şahitlik eden bir çoban korkusundan ölür. Bu olay üzerine toplanan köylüler taşı yerinden söküp Ulu Camii’nin temelinin olduğu yere götürürler. Fakat taş gece bir manda şekline dönüşüp ayaklanarak eski yerine geri gelir. Bu taş halk arasında ‘Göktaş’ olarak anılmaktadır. Dünyanın neresinde olursa olsun, tabiatın ortasında bütün haşmetiyle duran iri bir kaya veya göğe doğru yükselen muazzam bir granit kütlesi, eski insanın yerine göre hayretini, yerine göre dehşetini celp etmiştir; dayanıklılığı ile de sonsuza kadar var olabilmenin adeta sembolü gibi görünmüştür. Bu sebeple dünyanın hemen her tarafında eski çağlardan beri taşlara, kayalara ibadet edildiği, bunların etrafında zamanla birtakım kültürlerin meydana geldiği bilinmektedir. Eliade, taşların ve kayaların madde olarak tapınma konusu olmadıkları kanaatinde. Ona göre, ilkel insan, taşa yahut kayaya değil, onda varlığını sandığı iyilik ve

kötülük doğurabilecek “şey”e tapmıştır. O halde kült konusu olan taş ve kayanın bizzat kendisi değil, o “şey”dir (Ocak, 2002: 123). Ocak’ın belirttiği gibi taş, kaya, dağ gibi maddeleri kutsal yapan, onlarda var olduğuna inanılan, iyilik ve kötülük doğurabilecek olan ruh ya da manevi güçtür. Gökteş Efsanesinde olduğu gibi cansız varlıkların yürümesi, onlarda bulunduğu inanılan bu güç ile açıklanabilir. Anadolu’da kayaların yürüdüğü rivayetini konu edinen birçok efsane anlatılmaktadır. Bu konuda, Nevşehir’de anlatılan Kâbe’ye Yürüyen Taşlar Efsanesi ve Bek Taş ve Kör Kadı Taşı Efsanesi örnek olarak gösterilebilir (Alptürker, 2013: 119121). Yürüyen taşlarla ilgili Hacı Bektaş’ın bir menkıbesi örnek olarak gösterilebilir: Hacı Bektaş’ın kerametlerini duyan Seyyid Mahmud Hayranî bir arslana binip, Hacı Bektaş’ı görmek üzere yola çıkar. Hacı Bektaş’a yaklaşıncı durumu haber verirler. Hacı Bektaş: “*O gelen kimse canlıya binip gelmiş, biz de cansıza binelim*” der ve Kızılca Halvet yakınındaki Kızıl Kaya’ya biner. Kaya yola revan olur (Tanyu, 1968: 143). Efsanelerde görüldüğü üzere, keramet taşların maddi yapısında değil, onların özünde var olduğu düşünülen manevi ruh ya da güçtedir.

Acemhöyük Tepesi

Efsanede, işinden geç vakitte köye dönen bir kişinin Acemhöyük Tepesi’nin olduğu yerden çalgı sesleri duyduğu, orada düğün olduğunu düşündüğü rivayet edilir. Sese doğru yaklaştığında sesin ondan uzaklaştığını fark eden adam bildiği tüm duaları okumaya başlar. Duaları okudukça düğün yapan insan görüntüleri silinir ve ses uzaklaşır. O anlık bu durumdan kurtulan kişi üç gün sonra ölür. Acemhöyük Tepesi, tarihi milattan önceki dönemlere dayanan ve Anadolu’nun en eski yerlerinden birisidir. Bu kadar eski bir yerleşim yeri olması, birçok yaşanmışlığa ev sahipliği etmiş olması bu mekânı halkın gözünde ürpertici bir konuma getirmiş bu durum ise insanların burası hakkında olağanüstü varlıklarla ilgili efsaneler anlatmasına sebep olmuştur. Türk mitolojisinde cinler, var olduklarına inanılan fakat gözle görülmeyen varlıklardır. Bu sebeple kılıktan kılığa girerek insanlara görünürler. Genellikle kırsal yerlerde garip şekilli insancıklar suretinde davul ve zurna sesleriyle birlikte düğün yaparken görünürler (Çobanoğlu, 2012: 102). Fakat onlara yaklaşıldığında bu kişilerin insan olmadığı anlaşılır. Bu varlıklarla karşılaşıldığında kesinlikle Allah’ın adını anmak, bes-

mele çekmek ve dua okumak gerekmektedir. Çünkü bu varlıkların Allah'ın adından ve Kuran'dan korktuğuna inanılmaktadır (Beydili, 2003: 128129). Cinlerin düğünü motifine, Denizli'de anlatılan şu efsane örnek olarak sunulabilir. Efsaneye göre, Başkarcı kasabasında yaşayan yaşlı bir adam bir gece atıyla dışarda gezerken bir düğüne rastlamış ve atından inerek düğün alayına katılmış. Sabaha doğru horozlar ötmeye başlayınca düğün alayındakiler dağılmışlar. Meğerse onlar şeytanmış ve bu şeytanlar ezan okunca ve horoz ötünce dağılırlarmış (Türktaş, 2012: 223224). Kur'anı Kerim'de birçok ayette ismi zikredilen bu canlıların, insan gibi yaşadıkları ve insanların şekline girdikleri belirtilmektedir. Anadolu'nun hemen hemen her köşesinde bu varlıklarla ilgili efsaneler anlatılmaktadır. Erzincan'da derlenen bir efsanede cinlerin insan gibi düğün yapıp oynadıkları, Erzurum'da derlenen efsanede ise düğün yapan cinlerin gelinlik bulamadığı rivayet edilmektedir (Sönmez, 1994: 250).

Bayram Tepesi

Efsaneye konu olan Bayram Baba Türbesi, Kızılca Mahallesi'nde Bayram Tepesi önündedir. Türbede yatan zatın, arkasındaki tepeye kendi adını verdiği rivayet edilir. Türbenin önünden Gökçe Barajı'nın kanalı geçer. Burası kanal açılırken yıkılmıştır (Konyalı, 1974: 1440). Bayram Tepesi Efsanesinin bu kanalın kazılması sırasında meydana gelen bir olay üzerine oluştuğu rivayet edilir. İsmi Bayram Baba'dan ve onun türbesinden alan Bayram Tepesi'ndeki, kanal açmak için kazılırken meydana gelen göçük, köylüler tarafından yatırın gücenmesi ve rahatsız edilmesi şeklinde yorumlanmış, bu olay zaman içerisinde bir efsaneye dönüşmüştür. Dağlar ve tepeler, eski devirlerden beri yükseklikleri ile insanların gözünde ilahi bir özellik kazanmıştır (Ocak, 2002: 114). Bu sebeple insanoğlu, dağların ve tepelerin kutsiyeti ve olağanüstülüğüyle ilgili efsaneler üretmiştir. Bu olağanüstü efsanelerde, dağ ve tepelerin ilişkilendirildikleri kutsal insanlar önemli bir yer tutmaktadır. Bayram Tepesi Efsanesi, Bayram Baba ve onun türbesinin varlığı sebebiyle oluşmuştur denilebilir. Bazı efsaneler birden çok gruba dâhil edilebilir. Zira bir efsane aynı anda din, tarih ve tabiat ile ilgili olabilir. Bu sebeple, efsanede en çok vurgulanan ve ağır basan özellik esas alınarak gruplandırma yapılmalıdır. Bayram Tepesi Efsanesi, şahıslar hakkında

anlatılan dinî efsaneler bölümüne de dâhil edilebilirdi. Fakat efsanede olayın Bayram Baba ile bağlantısından çok, meydana geldiği mekân üzerinde durulması ve halkın 'Bayram Tepesi Efsanesi' olarak isimlendirmesinden dolayı bu efsane, tabiat ile ilgili efsaneler bölümünde değerlendirilmiştir.

Geyik Sütü

Hasan Dağı'nın kuzeye bakan kayalıkları arasında beyazla karışık kırmızı renkte yumuşak ve tatlı bir toprak bulunmaktadır. Rivayete göre, bir geyik burada yavrusunu emzirirken sütü akar. Bu yüzden bu toprağın tatlı olduğu söylenir. Ayrıca çocuğu olmayan kadınlar, bu topraktan yerlerse evlat sahibi olacaklarına inanırlar. Geyik, Türk mitolojisinde kökleri çok eski dönemlere kadar giden en eski sembollerden biridir. Şaman törenlerinde suretine girilen geyik, hayvan atalardan birisi kabul edilmektedir. Totem sayılışı kurt kadar eski olan geyiğin sembolik anlamının Müslüman Türklere de devam ettiği menkıbelerdeki geyik motifi ile görülmektedir (Çoruhlu, 2002: 142143). Türk-İslam kültüründe önemli bir yeri olan geyik motifine halk anlatıları içerisinde en çok destan, masal ve efsanelerde rastlanmaktadır. Geyik Türk efsanelerinde; evliya bineği olma, avcılarını bilinmeze götürme, çocuk emzirme, güzel kokma gibi özellikleriyle yer almaktadır (Yaldız, 2002: 124126). Efsanelerde geyik sütü de önemli motifler arasındadır. Geyik sütünün hastalıklara şifa olduğu yani iyileştirici niteliğinin bulunduğu düşüncesi, Şamanizm inancına dayanmaktadır. Güçlü şamanların, şaman olurken maral yani geyik sütü içtiklerine inanılmaktadır. Geyik sütünün şifa verici bu özelliği halk anlatılarına da yansımış; kahramanın geyik sütü içerek iyileştiği, geyiklerin emzirek insanları ölümden kurtardığı⁶⁴ ile ilgili birçok hikâye anlatılmıştır (Yıldız Ş. N. , 2011: 25). Geyik Sütü Efsanesi ile oldukça benzer özellikler gösteren Koca Haydar Yatırı Efsanesi, efsanelerde geyik sütü motifine bir başka örnek olarak gösterilebilir. Efsaneye göre; Koca Haydar geyik sütü ile beslenir. Bir gün, Koca Haydar yanındaki cariyeden geyikleri sağmasını ister. Her gün Koca Haydar tarafından sağılan geyikler yabancı birisi tarafından sağıldığını

⁶⁴ Trabzon Şalpazarı'nda anlatılan Geyikli Efsanesine göre, iki çocuğu olan kadının bir çocuğu ölünce diğerini ölüme terk eder. Kadının ağaç kovuğuna bıraktığı çocuğa geyik sütünden emzirecek onu ölümden korur. Kadın bir süre sonra çocuğunun ölüsüne gömmeye gidince çocuğunun yaşadığını öğrenir. Bu köyün adı 'geyikli' olur (Işık, 1998: 62).

hissettiklerinde tenceredeki sütü ayaklarıyla vurup devirirler. Koca Haydar toprağa dökülen sütler boşa gitmesin diye parmağıyla karıştırmaya başlar. Geyik sütü ile toprağın karışımından, hoş kokulu ve krem renginde bir çamur meydana gelir. Bugün, türbenin ilerisinde çıkarılan cevherin bu şekilde meydana geldiği rivayet edilmektedir (Özen (2001)'den aktaran Doğru, 2013: 82). Koca Haydar Yatırı ve Geyik Sütü Efsaneleri, insanların doğada bulunan varlıkları anlamlandırma amacıyla oluşturulmuş efsanelerdir. Halk, zamanla kendi oluşturduğu hikâyelere inanır ve çeşitli uygulamalar ile inancını destekler. Kadınların, çocuk sahibi olabilmek için bu topraktan yemeleri de bu uygulamalara örnek olarak gösterilebilir.

Küntepe

Merkez'e bağlı Kutlu kasabasında köylülerin Küntepe adını verdiği tepede altından bir öküzün gömülü olduğu ve bu öküzün zaman zaman değişik sesler çıkardığı rivayet edilir. Bu tepede eski zamanlardan kalma bir höyük özelliği göstermektedir. Anadolu'da bulunan hemen hemen her höyük yöre halkı tarafından içerisinde hazinelerin gizli olduğu tepelikler olarak görülmektedir. Eski insanların cenazelerini, kişinin değerli eşyalarıyla birlikte gömmesi bu anlayışa sebep olmuştur. Altın, Türk efsanelerinde sık görülen motiflerden birisi olmamakla birlikte gömülü oldukları yerlerle ilgili genellikle defineci efsaneleri anlatılmaktadır. Altınların gömülü olduğu yerlerle ilgili efsanelere örnek olarak Adana'da anlatılan Mecit Kayası'ndaki Altının Efsanesi örnek olarak gösterilebilir. Bu efsaneye göre; Mecit Kayası'nın altında altın vardır. Eğer bu altın ortaya çıkartılmaya çalışılırsa, altınların Karaçay'ın önünü kapatacağı rivayet edilmektedir (Okuşluk, 1994: 46).

1.5. Olağanüstü Varlık, Güç ve Olaylarla İlgili Efsaneler

Kadersiz Gelin

Efsaneye göre, Gaziemir Köyü'nde yaşayan yeni evli bir gelin severek evlendiği eşini kaybeder. Eşinin ölümüne dayanamayan kadın kısa bir süre sonra vefat ettiği için ismi kadersiz geline çıkar. Gelinin ruhunun evini terk etmediği, gelinlikler içerisinde evinin damında görüldüğü rivayet edilir. Türk halk inancında, ölünün dünyada bitiremediği işleri için veya muradına eremediği durumlarda dünyaya geri döndüğüne inanılmaktadır. Bu ruh-

lar zamanla ev iyisine dönüşerek evin koruyuculuğunu üstlenirler. Bu nedenle Kadersiz Gelin Efsanesindeki ruh, 'ev iyisi' kavramıyla açıklanabilir. Ev bekçisi, üy iyisi, ev ruhu gibi isimlerle bilinen, evin sahipliğini üstlenen bu varlığın insan biçiminde görülüp insanları korkuttuğuna inanılır (Karakurt, 2011:126). İnanışa göre, sahibi olduğu eve her gün gelen ev iyisi, hoşuna gitmeyen bir durumda sinirlenir. Bu sebeple eve her girildiğinde selam verilmesi gerekir. Selam verilmediği zaman bu varlığın küsüp gittiği ve evin bereketini de götürdüğüne inanılmaktadır (Beydili, 2003: 205).

Bu varlıklar genellikle terk edilmiş, harabe yerlerde görülmektedir. İnsanlara zarar vermediğine inanılan 'ev iyisi' insanları korkutarak yaşadığı evden uzak tutmaya çalışmaktadır. Gökalp şu ifadelerle ev iyelerinin evleri nasıl koruduğunu izah etmiştir: *"Evlerin taarruzdan masuniyetini temin eden de ev perisidir. Hırsız, eşikten giremez; çünkü eşik onu çarpar. Evin pencereleri de eşiklidir; binâenaleyh onlar da tekin değildir"* (Gökalp, 1976: 48). İnsanlar, kendilerine zarar gelmemesi için korktukları bu mekânlardan uzak durmaktadır.

Muradına Eremeyen Gelin

Efsanede, eşikle birlikte öldürülen bir kadının gece vakti mezarlık yolunda görüldüğü anlatılmaktadır. Rivayete göre üşümüş kadına verilen mont ertesi gün kadının mezarında bulunur. Türk kültüründe geceleri mezarından çıktığına inanılan bu hayalî varlıklara hortlak adı verilmektedir. Eski Türkler, ruhun ölümsüzlüğüne ve geri dönebileceğine inanmaktaydılar. Bu nedenle birçok önlem alırlardı. Genellikle ölümü zor olan birinin ölüsünün hortlayabileceğine inanılırdı. Bu varlığın adı kimi yerlerde hayalet olarak da ifade edilmektedir (Beydili, 2003: 243).

Fakat bu efsanedeki varlığı hortlak olarak nitelendirmek doğru olmaz. Ölülerin belirli zamanlarda dünya üzerinde görülen bu ruhları hayalet olarak nitelendirilebilir. Efsanede, mutluluğu yarım kalmış, muradına erememiş bir kadının dünya ile bağlantısını koparamaması anlatılmaktadır. Efsane, Aksaray'da derlenen efsaneler içerisinde, din dışı bir konuda insan ruhu ile ilgili anlatılan tek efsanedir. Bu tarz efsaneler genellikle dinî şahsiyetler etrafında anlatıldığı için veli kerameti olarak görülür.

Acıgöl'ün (Narlıgöl) Laneti

Efsanede, kaçırılan bir kadının kendisine kötülük yapan üç adama ettiği üç bedduanın sırayla gerçekleştiği rivayet edilmektedir. Birinci adam en sevdiği tarafından vurularak öldürülür, ikincisi kayalardan düşerek ölür. Üçüncü adama edilen beddua ise; ‘Bana bunu yapan gölde boğulsun.’ şeklinde olduğu için Acıgöl’de boğularak ölür. “*Beddua veya eski Türkçedeki söyleyişle ‘kargı’; çaresiz olan, acı çeken ve bir kötülüğe maruz kalan bir insanın bunları yapanın cezalandırılmasını istemek ve bu yolla intikamını almak ve adaleti sağlamak maksadıyla söylediği, kötü dilek ve düşünceleri ihtiva eden kalıplaşmış sözlerdir*” (Çobanoğlu ve Çobanoğlu, 2015: 1).

Kötü dua anlamına gelir. İlenç, inkisar, kargış veya lanet gibi sözcüklerle de ifade edilir. Bedduanın tutması, o kişinin ya da o nesnenin lanetlenmesi anlamına gelmektedir. Anadolu’da beddua ile ilgili birçok efsane anlatılmakta olup bu efsanelerin hemen hemen hepsinde suçlu çeşitli şekillerde cezalandırılır. Bu cezalandırma genellikle canlı veya cansız bir varlığa dönüşme şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Aksakallı

Efsaneye göre, Yeşilova kasabasında çocuğu olmayan bir kadın aksakallı bir dede görür. Kendisinden yiyecek isteyen dedeye yardım eden kadının bir sıkıntısı olduğunu anlayan aksakallı, kadından birtakım şeyler yapmasını ister. Aksakallının dediklerini yapan kadının oğlu olur. Oğlunun ismini, bu zatın arzusuyla Halil İbrahim koyar. Türk mitolojisinde orta tip insan yoktur. İnsanlar, kahramana yardım eden iyiler ya da ona düşmanlık eden kötüler olarak ikiye ayrılır. Aksakallı, Türk mitolojisindeki kahramana yardım eden iyi güçlerden bir tanesidir (Bayat, 2005: 114). Türk halk kültüründe “*Aksakallı Dede*”, “*Akça Dede*”, “*Akça Koca*” gibi isimlerle bilinen, olağanüstü güçleri olduğuna inanılan bilge kişiye aksakallı denir. Elinde çevgen adı verilen hayvan başlı bir asa taşır. Aksakallı, benzer özellikler gösterip insanların yardımına koşması sebebiyle İslami dönemde Hz. Hızır ile özdeşleştirilmiştir (Uslu, 2016: 173174). Türk kültüründe aksakallı tipinin en önemli yansımalarından bir tanesi Oğuz halkının atası ve bilir kişisi olarak kabul edilen Dede Korkut veya Korkut Ata’dır: Resül aleyhi’sselâm zamanına yakın Bayat boyundan Korkut Ata derler bir er kopdı. Oğuzun ol kişi

tamam bilicisiydi, ne der ise olurdu, gayibden dürlü haber söyleridi. Hak taâla anun gönline ilham ederidi. Korkut Ata eyitdi: “Ahır zamanda hanlık gerü Kayıya dege. Kimsene ellerinden almaya, ahır zaman olup kıyamet kopınca.”Bu dedügi Osman neslidür, işde sürilüp gedeyorır. Ve dahı neçe buna benzer söz söyledi. Korkut Ata kavminun müşkilini hallederidi. Her ne iş olursa Korkut Ataya tanışmayınca işlemezleridi. Her ne ki buyursa kabul ederleridi, sözün tutup tamam ederleridi (Kaçalın, 2017: 29).

Korkut Ata, Dede Korkut Hikâyeleri’nde Oğuzların her sıkıntısını olağanüstü güçleriyle halleden keramet sahibi kutsal bir kişi olarak yer almaktadır. Bu hikâyelerde; Korkut Ata’nın yol gösterici olması, bilinmeyi bilmesi, söylediklerinin er ya da geç çıkması, Allah’ın gönlüne ilham vermesi gibi özellikleri dile getirilmiştir. Aksakal; Türk dünyasında ve günümüzde yaşlılık anlamında değil, bilgelik, yücelik, saygı ve tecrübe anlamında kullanılan bir terim hâline gelmiştir. Atalar ruhuna sahip bu bilge kişi ak sıfatıyla yıllanmış bir tecrübeyi sembolize eder (Alsaç, 2018: 21). Kısacası döneminin evliyası olarak kabul edilen aksakallının birçok keramet gösterdiğine inanılmaktadır. Aksakallı Efsanesinde, veli kişilerin sahip olduğu ‘gaybı bilme’ kerametini göstererek, kendisine yardım eden kadının bir derdi olduğunu anlar. Onun gelmesi için insanların çok zor durumda kalması gerektiğine inanılmaktadır. Bu sebeple halk arasında; ‘Kul sıkışmadıkça Hızır yetişmez.’ gibi sözlerle ifade edilen bir inanış hâkimdir. Kişilerin bu en zor anlarında aksakallı ortaya çıkar ve bu kişileri küçük bir sınavdan geçirir. Bu sınav genellikle ‘yiyecek isteme’ şeklinde olmaktadır. İsteğini geri çevirmeyen kişinin derdine derman olurken, kendisine yardım etmeyenlerin başına çeşitli felaketler getirdiğine inanılmaktadır.

Al Avradı

Al Avradı Efsanesinde, Aksaray’ın Yapılcan köyünde samanlıklarda görülen olağanüstü bir varlıktan bahsedilir. Bu varlığın atlara musallat olup onların kuyruğunu ördüğü rivayet edilmektedir. İnsanlara da musallat olan bu varlık bir köylü tarafından yakalanır ve bu adama, ‘Eğer beni bırakırsan senin yedi göbek sülalene musallat olmayacağım.’ diye yalvarır. Adam bu varlığı bırakır bu varlık bir daha köye uğramaz. Abdülkadir İnan’a göre ‘al’ ruhu tarih öncesi devirlerdeki koruyucu ateş kültüyle bağlantılıdır. Bu sebeple Türkler eski zamanlardan bu yana al bayrak kullanmışlardır (Uslu,

2016: 47). Türklerde al karısı ya da al basması olarak nitelendirilen bu kötü ruhla ilgili inanışlar Şamanizm'e dayanmaktadır. Yakutlarda, Kırgızlarda, Kazaklarda, Özbeklerde, Kazanlarda genellikle doğum yapmış kadınlara ve atlara musallat olduğuna inanılan bu varlık için değişik tedbirler alınmaktaydı. Yağlı bedenli, uzun ve dağınık saçlı, iri dişli ve oldukça çirkin olarak tasvir edilen bu varlığın erkeklerden korktuğuna inanılır. Al karısı, geceleri kısırakların yanına ahıra gider, atları koşturarak yorduktan sonra yelelerini örerek ortadan kaybolur (Şimşek E. , 2017: 536-538). Deniz Beyaz (2016: 12021203)'a göre al karısı, en çok sevdiği şeyi yaparken yani atların kuyruğunu örerken yakalanabilir⁶⁵.

Yakalanan al karısından; 'senin yedi nesline dokunmayacağım' sözünün alınması gerekmektedir. Al karısını yakalayan kişilerin evi al basması ocağı olarak adlandırılır. Yeni doğum yapan kadınlar kendilerine al basmaması için evin ocağından kül alırlar. Bunca inanç ve uygulamanın nedeni al karısının çeşitlerinin⁶⁶ bulunmasıdır. Al Avradı Efsanesindeki al karısı 'sarı albastı'dır. Korkunç sesler çıkaran sarı albastı, at yelesi örüp lohusa kadınlara musallat olur (Görkem, 1987: 99).

Anadolu'nun hemen hemen her yerinde al karısıyla ilgili hikâyeler anlatılmaktadır. Adana'da anlatılan Atlı Alavrad Efsanesi, Al Avradı Efsanesi ile büyük benzerlik taşımaktadır. Efsaneye göre; bir ailenin her gece ahırından gelen seslerden sonra atlar sabahları kan ter içinde bulunur. Bu varlığı yakalamak için atların üstüne katran dökülür ve alavrad yakalanır. Alavrad: "Beni bırakın, sizin yedi sülalenize dokunmayacağım." der. Aile, bu sözün üzerine alavradı bırakır (Şenesen, 2015: 54-55). Alavradı hakkında anlatılan hikâyelerin hepsinde bu varlıkların yeni doğum yapmış lohusa kadınlara veya atlara⁶⁷ musallat olduğu rivayet edilir. Halk, bu varlıklardan korunabilmek için değişik yöntemlere başvursa da genel olarak kırmızı renkli ve demirden nesnelere tercih etmektedir.

⁶⁵ Al karısı, gâvur ve Müslüman olmak üzere iki çeşittir. Gâvur al karısı çocukları ıssız yerlere götürüp öldürürken, Müslüman al karısı yakalanabileceğine inanılmaktadır (Uslu, 2016: 48).

⁶⁶ Kırgız ve Kazaklara göre albastı iki çeşittir: Kara ve sarı albastı. Kara albastı ağırbaşlı ve ciddi iken, sarı albastı insanları hile ile kandıran bir kadın kılığındadır. Ögel bir de kırmızı albastının varlığından söz etmektedir (Emiroğlu, 1993: 107).

⁶⁷ Örneğin, Erzurum ve çevresinde al karısının sadece atlara musallat olan bir varlık olduğuna inanılmaktadır (Uslu, 2016: 47).

Albastı

Albastı Efsanesine göre, Güzelyurt'ta kimi kimsesi olmayan bir gelin evinde yalnız başına otururken al basar. İri yarı bekçi görünümünde bir adam kadının ciğerini söker, ırmağın kenarında çamaşır yıkayan kadınların yanında közleyip yer. Kadınlar korkusundan ne yapacağını bilemez ve oradan kaçar. Bir önceki efsanede de belirtildiği üzere, yeni doğum yapan kadınlara musallat olan bu kötü ruh albastıdır. Albastı kimi zaman gelinin, kimi zaman ise bebeğin ciğerini suda yıkayıp yemek ister (Uslu, 2016: 45). M. Seyidov, Türk halklarında albastı inancının üç yönde yayıldığını belirtir: “1. Albastı Al karısı Güneş ve su ile ilişkilendirilmiştir, 2. Hayvan (keçi, inek, öküz) şeklinde tasavvur edilmiştir, 3. Antropomorflaştırılarak insan kılığında tasavvur edilmiştir” (Bayat, 2005: 70). Sırasıyla tabiat unsuru, hayvan ve insan şeklinde tasvir edilen ruh, Albastı Efsanesinde erkek kılığında olması sebebiyle bu konuda anlatılan diğer efsanelerden ayrılmaktadır. Efsanede albastının nehir kenarında ciğer kızartırken görülmesi, Esmâ Şimşek'in albastı hakkındaki “Lohusa kadınların ve yeni doğan çocukların ciğerlerini yiyerek beslenirler. Daha çok su başında ve ağaçlık yerlerde yaşarlar.” (Şimşek, 2017: 100) ifadeleriyle birebir örtüşmesi bakımından oldukça önemlidir. Anadolu'da albastının ciğer yemesi ile ilgili birçok efsane anlatılmaktadır. Bu konuda anlatılan efsanelere Konya'da ve Elazığ'da derlenen şu iki efsane örnek olarak gösterilebilir: Konya'da derlenen Alkızı Efsanesinde, lohusa kadınlara musallat olan Alkızı onların uyumasını bekler. Uyudukları an ağızlarından girerek ciğerlerini yer (Emiroğlu, 1993:116). Elazığ'da derlenen bir efsanede ise İsmail Ağa adındaki bir kişi gördüğü ateşe doğru ilerler. Vardığında, bir al karısının ciğer pişirerek çocuklarına yedirdiğini görür (Şimşek, 2017: 540).

Camideki Melekler

Mitolojilerde peri ve meleklerin yeri, gökler âlemi ve dünyadır. Bu varlıkların, manevi âlemde yahut günahsız insanlarla cennette yaşadıklarına inanılır. Ömürleri oldukça uzundur (Uraz, 1994: 110-111). Halk anlatılarında ‘iyi ruh’ olarak kabul edilen melekler, İslamiyet'in kabulünden sonra da benzer anlamlarda kullanılmıştır. Melekler, halk anlatılarında genellikle semavi dinlerden kaynaklanan inanç motiflerinden birisi olarak görülmektedir. Efsanelerde genellikle velilere ve savaşta askerlere yardım eden

varlıklar şeklinde yer alırlar. Melekler genellikle gözle görülmeyen canlılar olarak bilindiği için onların varlığı değişik sebeplerle anlaşılmaktadır. Örneğin, camideki suların azalması, meleklerin bu suyla abdest almasıyla açıklanmaktadır. Camideki Melekler Efsanesinde melekler gözle görülebilen canlılar olarak anlatıldığı için, genel geçer melek tasvir ve inanişından oldukça farklıdır. Camideki meleklerin ne surette görüldüğü de belirtilmemiştir. Anadolu’da meleklerle ilgili birçok efsane anlatılmakta olup bu efsanelerde melekler, gözle görülmeyen, hissedilen varlıklar olarak yer almıştır. Örneğin, Adana’da bir kaynak suyundan Perşembe ve Cuma günleri meleklerin abdest aldığı rivayet edilir (Okuşluk, 1994: 35).

Dev 1

Eski zamanlarda Aksaray’ın Sevinçli köyünde bir dev anasının yaşadığı ve köydeki Ali adındaki bir kişinin dev anasını hile ile yendiği rivayet edilir. Dev, HintAvrupa halklarının inanç sisteminde ve Türk halklarının sözlü kültüründe⁶⁸ önemli bir yeri olan, çok sayıda başı ve kocaman vücutlu olarak betimlenen mitolojik karakterlerden biridir (Beydili, 2003: 168). Türk sözlü kültüründeki en önemli örneklerinden birisi Dede Korkut Hikâyelerindeki ‘Tepegöz’dür. Çeşitli şekillerde adlandırılan bu varlıklar dev umumi adı altında birleşir. Hintİran kökenli dev sözcüğü Türk aktarımlarında iki farklı şekilde kullanılır: 1. Fransız masallarındaki insan yiyen dev Ogre, 2. Fransız masallarındaki Giant. Türk masal ve efsanelerinde dev, daha çok insan yiyen ana ve dev anası olarak tabir edilen Ogre’ye benzer bir dişi olarak tasvir edilir. Dev anası⁶⁹, kendi başına veya oğullarıyla birlikte insan yiyen bir varlıktır. Dev hikâyelerinde, kahraman olan kişi deve karşı çıkar ve onu bir hileyle yener (Boratav, 2012: 62). Aksaray’da derlenen Dev 1 Efsanesi’ndeki varlık da Ogre tipi bir dev anası olarak nitelendirilebilir. Devler, Türk masallarında en çok sözü edilen varlıklardandır. Genellikle kahramanın işini zorlaştıracak bir engel çıkartırlar. Kahraman ise bu devi öldürerek amacına ulaşır veya bu devin dostluğunu kazanarak onun yardımıyla amacına ulaşır. Bu ifadeler gösteriyor ki devler efsane ve masalarda benzer özellikler ile yer

⁶⁸ Türklerde devler hakkında en çok rivayete Sümer Mitolojisinde rastlanmaktadır. Sümerlerin Asakhu, Enmeşarru ve Zu adında üç büyük devi vardır (Uraz, 1994: 160).

⁶⁹ Dev anasının iki uzun ve büyük memesi bulunduğu rivayet edilmektedir. Dev anası memelerini emmeyen ve ona iltifatta bulunmayanları yok eder. Kendisine iltifatta bulunanları ise korur (Uraz, 1994: 161).

almaktadırlar (Günay, 1983: 32). Devler, bilek gücüyle yenilemeyeceğinden kahramanlar onu öldürmek için çeşitli hilelere başvurur. Kahraman, devin bir zaafını arar ya da devin aptallığından yararlanılarak onu öldürür (Yücel, 1998: 41). Kısacası devler hakkında anlatılan efsaneler ve masallar birbiriyle büyük benzerlik göstermekte ve bu varlıklar anlatımlarda benzer özelliklerle karşımıza çıkmaktadır. Dev 1 Efsanesinde kahramanın devi 'aslan tut, kaplan yırt tüyü' sayesinde yendiği rivayet edilmektedir. Tüyü tüye sürterek felaketlerden kurtulma ve hastalıkların giderilmesi motifine genellikle masalarda rastlanmaktadır. Masalarda sıkça karşımıza çıkan bu motif, efsanelerde belirli kişilerin kerameti olarak görülmektedir (Göde, 2002: 320). Tüy motifinin yanı sıra efsane barındırdığı birçok unsur ile masal metnine benzemektedir. Fakat olayların Sevinçli'de geçtiği rivayet edildiği için metin, bir efsane olarak kabul edilmektedir.

Dev 2

Aksaray'da derlenen devlerle ilgili diğer bir efsane Genç Osman köyünde anlatılmaktadır. Genç Osman köyündeki mağaralarda yaşadığına inanılan bir devin köyden bir kadını kaçırpı⁷⁰ onu beslediği rivayet edilir. Dev, köylüler tarafından öldürüldüğünde kadın çok üzülür; "Aslan gibi delikanlıyı neden vurdunuz?" diye ağlar. Devler genellikle şu üç mekânda yaşamaktadırlar: 1. Sularda: Bu sular genellikle kaynak suları, nehir, göl veya denizler olarak görülür, 2. Ormanlarda: Devler, insan ayağı değmemiş insanlardan uzak yerlerde saraylarını kurup avlanarak geçinirler, 3. Dağlardaki mağaralarda: Devlerin yaşadığı bu mağaralar çok büyüktür ve bu yerler onların sarayına giden yolun ağzı sayılır.

Kimi hikâyelerde ise bu üç özellik birlikte olup devlerin, su kenarındaki ormanın içinde mağarada yaşadığı rivayet edilir (Taner, 1993: 231). Dev 2 Efsanesindeki devin yaşadığı yer, köyün yakınlarındaki tepedeki mağaralardır. Türk mitolojisinde mağaralar kutsal mekânlardır. Bazı devler bu mekânlarda kendi hâlinde yaşarlar ve bu sebeple her zaman olumsuz özelliklere sahip varlıklar olarak tasvir edilmezler. Onlar da insanlar gibi yaşar, evlenir, çocukları olur, yemek pişirirler. Bu devler genellikle çok zengin-

⁷⁰Ejderha, devin ilk görüntüsüdür. Devler de ejderhalar gibi kızları kaçırlar. Ejderlerin kız kaçırması, ölmüş ruhların can kaçırması ile bağlantılıdır. Başka bir yönden de ejder ve devlerin kız kaçırması su kültürüyle ilgilidir. Zira suların sahibi önce yılan, ejder, sonra da dev şeklinde düşünül-müştür (Öger, 2008: 160).

dir. Yaşadıkları yerlerde değerli eşyalar, çeşitli meyve ve yiyecekler bulunur (Günay, 1983: 32). Dev 2 Efsanesinde dev tarafından kaçırılan kadın, bu değerli eşyalar ve çeşitli yiyeceklerden dolayı devden korkmamakta, onunla birlikte yaşamaktan mutluluk duymaktadır. Bir bakıma devi eşi gibi kabul eder. Devler, hakkındaki rivayetlerde devler genellikle padişah kızlarını kaçırmaları ve mağaralarında bulunan ‘incik boncuk’ dükkânı adı verilen yere hapsederler (Sakaoğlu ve Karadavut, 2013: 7). Fakat Dev 2 Efsanesinde dev tarafından kaçırılan kişi, padişah kızı değil sıradan bir köylü kadındır.

Karabasan

Efsaneye göre, Aksaray’ın Karakuyu köyünde yaşayan bir kadına, güzel bir gelin şeklinde bir karabasan görünür. Kadın, karabasını yakalamak için göğsüne iğne saplar. Yakaladığı karabasan aylarca eve hizmet eder. Döşünden iğneyi çıkarttığı anda gelin ortadan kaybolur. Genel anlamda göze korkunç bir şeylerin görünmesi ve korkulu rüyalar karabasan olarak tanımlanmaktadır. Bu varlık; Kırgızlarda ‘kara albastı’, Uygurlarda ‘karabasma’ ya da ‘al basması’, Kazaklarda ‘kara bastı’, Azerilerde ‘karamat bastı’ şeklinde ifade edilir. Anlamsal olarak karabasan, Türkologların albastı ile ilgili verdikleri anlam ve işleve çok yakındır (Beydili, 2003: 298). Karabasan, gece ve karanlık ile bağlantısı olan bir varlıktır. İsmindeki kara sıfatı ve geceleri gelmesi bu varlığın diğer dünyaya ait olduğunu göstermektedir. Diğer dünya diriler dünyasının tam zıttıdır. Diriler dünyasında gece uyunmak içinse diğer dünyada bu durumun tam tersidir. Bu sebeple demonik varlıklar geceleri eyleme geçer (Bayat, 2007: 296). Efsanede, ‘karabasan’ olarak tanımlanan varlık al karısı özellikleri göstermektedir. Kadınlara musallat olan al karısının, bazı hilelerle yakalandığına inanılmaktadır. Eğer al karısının göğsüne bir iğne saplanırsa, o aileye hizmet edeceğine inanılır. Erzurum, Erzincan, Gümüşhane, Diyarbakır, Bingöl, Elazığ ve Malatya’da bu konuda çeşitli efsaneler⁷¹ anlatılmaktadır. Bu efsanelerin bir benzeri Çukurova bölgesinde şu şekilde anlatılır: Eşi yeni doğum yapmış olan bir adam odaya giren al karısını görür. Adam, karısının ciğerini çıkar-

⁷¹ Muharrem Kaya (2006: 567), Erzurum’da derlenen on iki efsanede Allah’ın adı anılınca kaybolan iğne batırıldığında eve bereket getiren, ev işlerini göre al ruhundan bahsedildiğini söylemektedir. Bunu ilgilili inancın, Orta Asya’da ve Anadolu’da çok yaygın olduğunu dile getirir.

mak isteyen al karısının göğsüne bir iğne saplar. İnsan şekline dönüşen al karısı göğsündeki iğneyi çıkarması için adama yalvarır. İğne çıkarılmadığı için kendi taifesine dönemez. Bu olaydan sonra al karısı o ailenin ev işlerini yapmaya başlar (Şimşek, 2017: 539). İran efsanelerinde iğnenin yerini al karısının boynundaki kolye ya da sahip olduğu boncuklar almıştır. Bu kolye ele geçirilince al karısı kolyeyi vermesi için yalvarır (Beyaz, 2016: 1203). Al karısının iğne ile yakalanabilmesi, bu varlıkların demirden korktuğu inancını doğrulamaktadır. Adana'da anlatılan Alkarısı ve Köylüler Efsanesi, Karabasan Efsanesi ile büyük benzerlik göstermektedir. Efsaneye göre, Alkarısıyla karşılaşan köylüler, onu yakalayıp aba giydirirler, abasının üstüne de büyükçe bir toplu iğne takarlar. Bu Alkarısı köylülerin işlerini görmeye başlar. Alkarısı köylüye yedi yıl hizmet ettikten sonra bir gün ortadan kaybolur. Köylüler pınardan kırmızı köpükler çıktığını görünce Alkarısının öldüğünü anlar (Şenesen, 2015: 54).

Kırk Basması

Efsaneye göre, Aksaray'ın Sofular köyünde yeni doğum yapmış bir kadına, allı pullu kıyafetler içerisinde kırk basması görülür. Kadın, dışarıda bekleyen kocasını çağırınca kırk basması ortadan kaybolur. Doğum ile ilgili zarar veren inançlardan bir başkası kırklı kadın inancıdır. Bu inanca göre, doğumdan sonraki kırk günlük süre lohusa kadın ve yeni doğan bebek için tehlikeli görüldüğü için, anne ve çocuğu kötü varlıklardan korumak için bazı uygulamalara başvurulur (Bayat, 2007: 341). Aksaray'da kırk basması inancıyla ilgili şu uygulamalar yapılmaktadır: Doğum yapan bir kadın kırk gün boyunca yalnız bırakılmaz. Erkeğin olduğu yere kırklı kadın gelmeyeceğine inanıldığı için erkek evi terk etmez. Çocuk kırkını doldurduğu gün, içine kırk taş atılan bir suda yıkanır. Çocuk ancak kırk banyosunu yaptıktan sonra dışarı çıkarılabilir. Kırkını gün bulgur kaynatılır ve komşular çağırılarak küçük bir şenlik yapılır.

Türk kültüründeki kırk basması kavramıyla ilgili ritüel ve inanışların oluşmasında lohusalara musallat olduğuna inanılan demonik varlık Alkarısı'nın önemli etkisi vardır. Anadolu'nun birçok yerinde lohusa kadınlara zarar vereceğine inanılan bir varlık olduğu, bu varlıktan korunmak için birtakım önlemlerin alınması gerektiği ortak bir inanıştır. Bu varlık, farklı

yerlerde farklı adlarla anılsa da ona karşı alınan önlemler benzerlik göstermektedir. Yani, değişik isimleri bulunan bu varlıkların aynı kaynaktan çıktığı düşünülmektedir (Karakaş, 2013: 63-64).

Aksaray'da derlenen Kırk Basması Efsanesindeki varlık kadınlara muhallat olan Alkarısı'dır. Anadolu'nun birçok yerinde kırk basması kavramı farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Çukurova bölgesinde genellikle erkeklerin başına gelen bir durumdur. Kişi uykuya geçme esnasında üzerinde büyük bir ağırlık hisseder. Gözünü açtığı anda yanında kısa boylu kırk adam görür. Adamı çekiştirerek bir yere götürmeye ya da boğmaya çalışırlar. Yani kırk basması bu bölgede erkeklerin yaşadığı albasması olarak değerlendirilebilir (Şimşek E. , 2017: 541). Karşılaşılan çoğu hikâyede al karısı, al kızı, kırk basması, karabasan kavramlarının birbiri yerine kullanıldığı görülmektedir.

Sarıköz

Efsanede, Bozcatepe köyündeki evlerde yaşadığına inanılan, temizliği seven ve 'sarıköz' olarak adlandırılan bir varlıktan bahsedilmektedir. Rivayete göre, dinine bağlı olarak bilinen bir teyze hasta olduğu için ufak tefek birkaç bulaşığı olduğu halde uyuyakalır. Bu teyze sarıköz görünür. Teyze felç geçirir ve üç gün sonra ölür. Efsanede sarıköz olarak adlandırılan canlı ev iyesi⁷²dir. Her evde, temizliği seven bir iyenin yaşadığını düşünen Anadolu halkı, evlerini pis bırakmamaya özen gösterir. Özellikle ertesi güne bulaşık bırakmazlar. Manisa'da derlenen bir memoratta, evlerinin şehit mezarı üzerine yapıldığını belirten bir kadın, evde bu şehidin ruhu yaşadığı için evi her gün temiz tuttuğunu belirtir. Evi pis tutan kiracılar bu evde barınamamıştır (Çobanoğlu, 2015: 193). Türk mitolojisinde her şeyin bir iyesi olduğu düşünülür. Bu iyelerden biri olan ev iyesi, insana en yakın olan varlıktır. Evin içinde veya damda yaşadığına inanılan bu ruhun; evi koruduğuna, bulunduğu evdeki insanlara iyilik yaptığını, küstürülürse eve bela getireceğine inanılır. Aynı zamanda bu ruhun, ateşocak kültürüyle bağlantılı olduğu düşünülür. Zira ateşocak ruhu da evi kötü ruhlardan koruyup ailenin re-

⁷² Genel olarak ev iyesi ya da ev sahibi olarak anılan bu ruh, Azerbaycan'da Ev iyesi, Kazan Tatarlarında Öy iyese, Başkurtlarda Oy iyese, Sibirya Tatarlarında Yort iyese, KaraçayB...larda Üy iyese, Yakutlarda Cie iççite olarak adlandırılır (Bayat, 2007: 268).

fahını sağlamaktadır (Bayat, 2007: 267268). Türk kültürel geleneğinde ‘ev iyisi’ adı altında bilinen bu demonik varlıklar, birbirinden farklı özelliklerle anılabilirler. Bu sebeple iyi bazen de kötü güç olarak karşılaşılan ev iyisi motifinin işlevsel ve anlamsal özelliği önemlidir (Beydili, 2003: 206).

Farklı efsanelerde farklı motiflerde karşılaştığımız bu varlık, Bozcatepe köyünde ‘sarı kız’ olarak adlandırılmıştır. Aksaray’da birçok köyde cin kavramının ‘sarı kız’ ifadesiyle karşılandığı görülmektedir. Sarıkız Efsanesinin bu ismi almasının sebebi, ev iyelerinin de cinler sınıfından görülmesidir. Anadolu’da Sarıkız isimli birçok efsane anlatılmaktadır. Fakat bu efsaneler Aksaray’da derlenen efsaneden oldukça farklıdır. Bunlardan en çok bilineni, Çanakkale ve Balıkesir arasında bulunan Kaz Dağları’nda yaşandığı rivayet edilen ve birçok varyantı bulunan Sarıkız Efsanesidir. Bu efsanelerde çok güzel bir öksüz kız olan Sarıkız’ın babasıyla birlikte Kaz Dağı’nın eteklerine göç ettikten sonra başlarına gelen olaylar konu edinmiştir (İlhan, 2014: 77).

Kütahya’da anlatılan Ilıcaksu Sarıkız Efsanesinde de sarı kız, hakkında ileri geri konuşanlar yüzünden zor durumda kalan, kırk kızla birlikte ibadet edilirken görüldüğü için ortadan kaybolan genç bir kız şeklinde yer almaktadır (Yakın, 2017: 35). Çanakkale ve Balıkesir yöresinde ve Kütahya’da anlatılan Sarıkız efsaneleri şahıslar hakkındaki efsaneler kapsamında, Aksaray’da derlenen Sarıkız Efsanesi ise olağanüstü varlıklarla ilgili efsaneler kapsamında değerlendirilebilir.

Yılan Eniği

Yılan Eniği Efsanesinde, içinde yılan eniği (yavrusu) bulunan testiden su içen bir kadının karnında yılanlar büyüdüğü rivayet edilir. Yılan, Türk Şamanizmi’nde yeraltı ruhu Erlik ile bağlantılıdır. Erlik genellikle kara yılan olarak tasvir edilir. Çünkü Türk mitolojisinde ak ve gök renk Gök Tanrı’yı, kara renk ise yer ve yeraltı tanrısı Erlik’i temsil eder. Türk mitolojisinde önemli bir yeri olan yılanın konumu, İslamiyet’ten sonra da benzer şekilde varlığını sürdürmüştür (Çoruhlu, 2002: 157159). Mitolojik görüşlerde, erlik ile bağlantısı olduğu düşünülen hayvan, şeytani tabiatlı bir varlık olarak sembolize edilmiştir. Bazı halk efsanelerinde tılsımlı yılanlardan bahsedilmektedir. İnanişe göre bu yılanlar, kişilere her şeyi bilme kudreti

bahşedebilmektedir. İnanışa göre yılanın etini yiyen insan, sihir gücüne kavuşur ve doğanın dilini anlamaya başlar (Beydili, 2003: 616). Türk halk anlatılarında yılan, düşmanlığın ve kinin sembolü olarak görülür. İnsanın en büyük düşmanı olarak bilinen yılanın niçin düşman sayıldığıyla ilgili efsaneler anlatılmaktadır. Yılanlar hakkında anlatılan efsaneler şu başlıklar altında toplanabilir: 1. Yılanın sürünmesiyle ilgili efsaneler, 2. Yılanın âşık olmasıyla ilgili efsaneler, 3. Yılanın bir hazinenin bekçisi olmasıyla ilgili efsaneler, 4. Yılanın öç almasıyla ilgili efsaneler, 5. Yılanın uzun yaşamasıyla ilgili efsaneler, 6. Yılanla ilgili yer adlarının oluşum efsaneleri (Yaldız, 2002: 101102). Fakat yılanlar hakkında anlatılan bu efsanelerde, Yılan Eniği Efsanesine benzer bir metin bulunmamaktadır.

1.6. Şekil Değiştirme Efsaneleri

Kara Köpek

Duran Bey'in Köpeği Efsanesine göre; Duran Bey, gece geç vakitte Seli-me köyüne dönerken Sevinçli'de bir mağaraya rastlar. Mağarada köpeğini cinlerle beraber dans ederken görür. Korkusundan sabaha kadar uyuyamayan adam sabah evine giderken köpeğine seslenince köpek iki ayağının üzerine kalkar; *“Dua et, şimdye kadar çok ekmeğini yedim.”* der. Kara Köpek Efsanesine göre; Sofular köyünde yaşayan bir adamın kara bir köpeği varmış. Adam her akşam kaybolan köpeğini bir gün takip etmiş. Köyün ilerisindeki bir mağaraya giren köpek oradaki düğün alayıyla birlikte dans etmiş. Adam köpeğe, *“Nasıl da güzel oynadın.”* deyince köpek; *“Elinden çok ekmek yedim, eğer yemeseydim seni ne hâle sokardım.”* deyip gitmiş. bir daha da o köpeği kimse görmemiş. Sofular köyünde derlenen Kara Köpek Efsanesi ile Sevinçli köyünde derlenen Duran Bey'in Köpeği Efsanesi birebir aynıdır. Halk arasında kara kedi ve kara köpeğin kötü ruh taşıyıcısı olduğuna inanılır. Bunun temelinde dönerge/dönüşüm inancı vardır. Bu inanç; insan dünyasına dönüşümle sızan kötü hayvanların varlığıyla alakalıdır (Başarkanoğlu, 2010: 110111). Tanrı safında yer almayan ve Erlik'i temsil eden kara iyeler, şekil değiştirme gücüne sahiptir. Bu varlıklar genellikle 'kara köpek, kara kedi, kara keçi' gibi hayvanların kılığına girmeyi tercih ederler. Ak iyelerin kuş (özellikle güvercin), kara iyelerin ise kedi, köpek ve keçi gibi hayvanların kılığına girdiği düşünülmektedir (Aslan N. , 2004: 41).

Türk efsanelerinde bu varlıklar cin olarak adlandırılmaktadır. Cinlerle ilgili anlatılan Türk efsanelerinde, bu varlıkların şekil değiştirme, kılıktan kılığa girebilme özellikleri dikkat çekmektedir. Allah'ın adının anılmasından korktukları için çeşitli dualar okunduğunda gözden kaybolur ve insanlara zarar vermezler. Daha çok sulu yerlerde ya da ahır, seki, hela gibi yerlerde bulunur, cami gibi kutsal mekânlara giremezler (Sönmez, 1994: 248-249). Bu bilgiler ışığında Duran Bey'in Köpeği Efsanesi olağanüstü varlıklar hakkında anlatılmış bir şekil değiştirme efsanesi olup cinlerin değişkenlik özelliğini konu edinmiştir. Değişkenlik, dünyalar arasındaki sınıra işaret etmektedir. Başka dünyadan olduklarına inanılan demonik varlıkların, değişken bir yapıya sahip olduğuna inanılır. Değişken yapıya sahip bu varlıkların en çok buldukları yerler, işlevsel bozulmayı sembolize eden değirmen, mağara, mezarlık gibi yerlerdir. Bu mekânlar değişken varlıkların bulunduğu, onlarla temas edilebilen mekânlardır (Beydili, 2003: 150). Efsanede, hayvanlar içerisinde insana sadakatiyle bilinen köpeğin sahibine zarar vermemesi dikkat çekmektedir. Köpek, olağanüstü bir varlığa dönüşse bile sahibinin ekmeğini yediğini unutmaz ve ona zarar vermez. Nizip'te anlatılan 'Hasan kıyanın kara iti' adlı efsane de Aksaray'da derlenen bu efsanelerle büyük benzerlik taşımaktadır. Efsaneye göre, Hasan kıyanın kara köpeği her akşam kaybolur, sabaha karşı ortaya çıkar. Köpeğini takip eden Hasan kıya, onun bir mağarada güzel bir kıza dönüşerek dans ettiğini görür. Hasan kıya kara köpeğin bir cin olduğunu anlar ve köpek ortadan kaybolur (Başarkanoğlu, 2010: 79).

İKİNCİ BÖLÜM

METİNLER

Ali Baba: Ali Baba gelmiş şorda ilerde Ali Baba Tekkesi dirler, orda ölmüş. Bizim çocuhluğumuzda ufağkana [ufakken] varırdık tekkeye. Şeyler gelirdi, nasıl misafir gelirdi. Hastalayanlar, irahatsız olanlar, deli gibi olanlar... Benim anam da didi. Birisi nişanlı gızı kaçırılmış didi, kaçırınca gafayı bozmuş. Eskiden çocuhların oynadığı gağnıcak [oyuncak kağni] dirler, sen bilmen de iki tekeri vardı, onun üstüne sarmışlar kendirinen [iple] gızı, getirmişler burda Ali Baba Tekkesi'nde yatmış. Anam "Zabağnan [sabah] öküzü sürdü gitti." didi. İyileşmiş, öküzü sürmüş gidmiş. (K. 48)

Battal Gazi'nin Torunu: Battal Gazi'nin torununun mezarı olduğu varsa-yılıyor burda. Ve orası tekke... Ordan yol geçmesi gerekiyomuş. Tabi bunun için iş makinaları çağrılmış. Makinenin kepçesinin, tekkenin kenarından yol açmak için koyduğu zaman kırıldığı rivayet edilir. Yani ordaki zatın rahatsız edilmemesi için, Cenabı Allah tarafından gerekirse kepçeler bile bozulma durumunda kalıyomuş. (K. 10)

Çapan Dede: Çapan Dede türbesine erkek çocuğu olmayan kadınlar geliyor. Kadınların erkek çocuğu olduktan sonra yani dilekleri kabul olduktan sonra da yedi yıl kurban kesiyolar. Bu kurbanı da fakirlere dağıtıyolar. Tabi bu türbe ya, yemeni bağlıyolar, bozuk para atıyolar, başka dileklerde bulunuyolar. Dilekleri olanlar da adak adıyolar. Bir de yağmur duası için gidildiği söyleniyor. Toplu bir şekilde yağmur duası için gidiyolar, yağmur olmadığı zamanlar. Bunun devamında da bi çoban, türbenin başında orayı beklerken ıslık çalıyo. Sonra rüyaya dalıyo. Rüyasında da bunu o türbenin oradan tutup çekiyolar. Ordan çıkarmaya çalışıyolar, götürmeye çalışıyolar. Çoban çırpınıyo, gitmemeye çalışıyo, yerleri tırmalıyor öyle şeyler yapıyo falan... Sonra uyanıyo birden. Sonra anlıyo ki hani bu cezalandırıldığını düşünüyö. Böyle bir rivayet var, Çapan Dede'nin türbesinde çoban onu yaptığı için... (K. 40)

Çavdar Baba: Çavdar Baba Aksaray'ın Büyük Bölcek Mahallesi'nde yaşayan, Allah dostu, yardımsever, herkes tarafından sevilen bir insan. Geçimini çiftçilikle sağlıyo. Rivayete göre, kıtlık zamanı çavdar ekip insanlara dağıtıyo. Bu yüzden de herkesin duasını almış, sevilen bir zattır. (K. 40)

Dede: Geçmişde bizim köyde biri dar duruma düşer, maddi olarak. O dönemde dışarı çıhamamışlar bir sebep dolayısıyla. Çocuklar aç galır. Dışardan bir dede gelir camı vurur: [evler müstakil, tek ev] “Gızım, şu ekmeği al çocuklarını yedir.” Beş altı kişinin garnı doyar ve sabah olur. Sabah nasıl doydularını söylemek zorunda galır. Yani sırrı gizlemez. Ondan sonra o gün garnılarını doyururlar ama dede bir daha gelmez. (K. 45)

Hacımın Efendi: Guddüsü [Kuddusi] Baba bu adamla [Hacımın Efendi] tanışmışmış. Fakat bir ara olmuş, bunlar birbiriyle görüşmeyeli... Kuddusi Baba Bor’dan yürümüş buraya kadar gelmişler. Ama bu adamın da buradan karşılıcağını biliyolarmışmış. Hacımın Efendi, Kuddusi Baba’nın hangi yoldan geleceğini hissetmiş. Sınası’ya geldikten sonra bu yol burda devam ediyordu ya, bunlar bizi bu yoldan karşılar diye beklemişler Sınası’nın içinde. Orada öbür yoldan gelmelerini beklemişler Hacımın Efendi burdan dönmüş, orada onu karşılamış. Yani adamın gönül gözü açılmış, öyleymiş yani. Hacımın Efendi, Guddüsü Baba’nın geleceğini biliyor. Yoldan gelirken diyolar bu hattan gelecek. Hacımın Efendi de diyo ki şu hattan gelecek. Oradaki yoldan yani... Ondan sonra Hacımın Efendi’nin dediği hatta geçiyorlar, Kuddusi Baba oradan geliyor. Diğer bir rivayete göre; Somuncu Baba geliyor, Hacımın Efendinin oturduğu rkan, çıra yanarken gazı bitmiş şekline gelmiş. Geçmek üzereyken diyolar ki gazı bitiyordu. Hacımın Efendi de diyo ki: “Yanar.”, “Nasıl yanar?” diye sormuşlar. Elini tükrüğünü batırmış, onu da lambanın fitiline... Lamba yanmış, sönmemiş. (K. 4)

Hashas Baba: Hashas Mahallesi’nde doğup büyüdüm. Hashas Baba Türbesiyle tam karşı karşıya evlerimiz. Ben küçükken çok meraklıydım. Anneme, babama devamlı sorardım: “Bu türbedeki oturan Hashas Baba kimdir, nedir, ne değildir?” diye. Yani tarihini öğrenmek için... Annemle babam devamlı anlatırlardı bize. Hashas Baba’nın, Allah dostu büyük bir evliya olduğunu. Asıl mesleği de demircilikmiş. Bu zat demircilik yaparak, zincirler şunlar bunlar yaparak geçimini sağlarmış. Biz bu şekilde duyduk. Hatta bir rivayete göre de, tabii biz pek duymadık gençler olarak ama büyüklerimizden duyduğumuz; Hashas Baba’nın her perşembe geceleri demir döver, demiri döverken de “Ya Hak!” diye seslerini duyduklarını söylerlerdi. Bu sesler hala duyulmuş. Tabii biz duymadık ama bir rivayete göre bu şekilde... Bizde böyle duyduğumuz için biz de çocuklarımıza, torunlarımıza anlatacaz ilerki zamanlarda. (K. 29)

İmam Emmi: Eskiden Güzelyurt ilçemizde yaşlı bi tane amcamız varmış. Buna imam derlermiş. Lahabı imammış. Ama böyle resmi anlamda bir imamlıh yapan bir kişi değil. Böyle ev aralarında, işte çocukların ismini koydururken kulağına ezan okuddururlarmış. Normal namaz kılarlarmış. O şekilde bir imam... Büyüklerimin anladdığına göre bir gün, çoh büyük bir ekin. Biz burada dönüm olarak ifade ederiz. Yüz dönüme tekavül eden bir ekin, ahşamdan bütün millet bahmış, tamamen düz bir yazının üzerinde işlenmemiş halde duruyor. Gece, sabah olduğunda bu imam denilen amcamız bu cinleri ohumuş, üflemiş, toplamış. Ve bunları sabaha kadar çalışdırmış. Sabah millet geldiğinde dudahları uçuhlamış. Şoh geçirmişler. Yüz dönüm arazinin ekini, biçilmiş, toplanmış ve yığın yapılmış bi halde görmüşler. “*Bunu nasıl yaptırdın? Nasıl başardın?*” dedihlerinde; “*Ben hiçbir şey yapmadım benim çocuklar yaptı hemen. Gece sabaha kadar hiç boş durmadılar. Bitirdiler. Yaptılar.*” demiş. Ama tabi millet şoh olmuş, şaşırmış. Yani bu çoh büyük bi olay. (K. 11)

İshak Dede: Ahsaray ili Ortaköy ilçesi Hıdırlı köyünde İshak Dede diye bi türbemiz var. Bu türbenin ne zaman yapıldığı, nasıl yapıldığı bilinmiyor. Çok eskilerden İshak Dede diye büyük bi zatın orda yaşadığı, ordaki koyun güdenlerin veya gece yolculuk yaparken darda kalan insanlara yardım ettiği, onlar tarafından görüldüğü anlatılmaktadır. İnsanlar korhtuğunda [hayvan güderken falan bazen farklı şeylerden korhuyorlar] İshak Dede diyor ki: “*Korhmayın evladım korhmayın. Ben varım.*” Bu şekilde görünüyö. İnsanların sağ salim o bölgeden geçmesini sağlıyo. Aynı zamanda ben hatırlıyorum, daha önceki insanlar da anlatır, köyümüzde düğün olduğunda yeni gelin alınırken mutlaka İshak Dede’nin türbesinin oraya gidilir, orda durulur, dua edilir, üç İhlas bi Fatiha ohunur ve gelinin hayırlı bir insan evladı olması ve çiftin mutlu olması için dua edilir. Ondan sonra gelin evine getirilir. Bu şekilde İshak Dede’nin de himmetinden faydalanıldığı söylenir. Biz de yaşadık ve gördüh bunları. (K. 17)

Kemal Baba: Vaktin hükümdarı Aksaray’a gelir, gelmişken Kemal Baba’yı de ziyaret etmek ister. Hükümdar geldiği zaman Kemal Baba tarlada sarımsak dikiyormuş. Padişah da tarlaya bir şeyler sokmaya başlamış. Kemal Baba tarlaya sokulanın altın olduğunu anlayınca: “*Hükümdarım, benim*

altına ihtiyacım yoktur.” demiş. Rivayete göre hala bu tarlada belin ve küreğin ağzına takılarak altın çıkarmış.

Koca İmam: Annemin Koca İmam denen dedeleri varmış. Koca İmam’ın çok mucizeleri varmış ama insanlar da pek şeye almazmış. Bir gün demiş ki insanlara; *“Ne söylesem size inandıramıyom kendimi. Ama benim kerametime görüp de kalbi dayanabilecek insanlar bi gün toplansınlar, ben onlara kerametimi gösteririm.”* demiş. *“Kalbi dayanabilecekler yalnız sağlam gelsin. Olur ya bi taneniz korkup ölürsünüz sonra da ölüsünü benden bilmeyin.”* demiş. O zaman yedi sekiz tane kişi, *“Kendimize eminiz, biz hiç bir şeyden korkmayız, göster bakayım neymiş senin kerametin.”* diye Koca İmam’ın yanına gelmişler. Koca İmam: *“İnsan içine gitmeyecez, şu deriyi alın gelin. İnsanların içinde olmayacak.”* demiş. Yerdeki bi postu hani şu hayvanların derisi var ya namaz kılmak için ona pos yaparlar. Yerdeki postu demişler alın, gelin. Bizim o kırk göz dediğimiz mağraya çıkarmış bunnarı, hepsini. Postu demiş ortaya koyun. Hepiniz demiş karşı tarafa dizilin, hepsini oturtmuş karşı tarafa. Kendisi de postun bu yanına geçmiş, oturmuş. Ellerini açıp dua etmiş ve demiş ki; *“Kerametime inanılmıyo. Ey post! Diril ve bunnara kerametimi göster.”* demiş. Post, yani hayvan derisi yerdeki kuru hayvan derisi, birden ayağa kalkmış; *“Hangisinden başlayım?”* diye sormuş. Hangisinden başlayım diyince hepsi kulaklarını kapatıp başlarını öne eğirerekden; *“Biz ettik sen etme Koca İmam. Nolursun, inandık sana. Bizi bırah.”* demişler, yalvarmışlar. *“Bundan sonra ulu orta konuşmayacağınıza dair söz verin, yemin edin.”* demiş. *“Yemin ediyoruz, söz veriyoruz.”* demişler. Ondan sonracıma *“Ey!”* demiş, *“Allah’ın muhterem kulu, hiç birine dokunma, hiç şey itme, bunlar derslerini aldılar.”* Ve post olduğu şekliyle o ayaktaki şekliyle patadan bi deri olarak yere düşmüş ve olduğu yerde kalmış. Ondan sonra, öbürlerine demiş ki o inanmayanlara, serbestsiniz demiş, arkanıza bakmadan herkes demiş evine kadar koşacak. Bir kelime etmeden! O sekiz kişi kadar insan arkalarına bakmadan herkes evine kadar paldır küldür koşarak gitmişler, bir daha da Koca İmam hakkında en ufak bir söz söylememişler ve kerametleri hakkında tövbe etmişler. (K. 9)

Sancılı Baba 1: Sancılı Baba mizarlığı [mezarlığı] var. Mizar var. Sadece yolun ortada türbe. Yolun ortada türbe. Ona Sancılı Baba dirler. O, zamanla bizim de gördüğümüz çünkü ben aynı bu mahallede doğup büyümeyiz yani.

Bu Paşacık Mahallesi, eski adıyla Taşpazar şimdi Paşacık oldu. Eski adıyla burası Taşpazar, Küçük Taşpazar, Büyük Taşpazar olarak geçerdi şu anda Paşacık olarak geçer. Orada cami var. Caminin yanında, yolun ortasında tam, ordaki mizar Sancılı Baba Türbesi olarak geçer. Orada rivayete göre ki yakın zamanlara kadar bu oluyodu yani. Bir sancılanma olayı, karın ağrısı olan artı doğum yapacak o insanlar onun etrafında döndürülüyor. İsmi de ondan alma, Sancılı Baba. Bu da büyük bir zat olduğu söyleniyor. Hatta bununla ilgili, bir şoförün annattığını babam işte muhtardı, babama gelmiş şoför annatmış. Geçerken, türbesinin bi kıyına henşel kamyon, kamyonun lastiği zarar vermiş. Adana'ya gidiyormuş. Alacağı varmış. Hamidiye bilir misiniz bilmem? Hamidiye'yi geçtikten sonra araba istob etmiş. Şoför işte arabayı çalıştıramayınca direhsiyona başını goymuş, bir bu zat, bir zat gelmiş. Demiş ki; *"Benim türbemi yıhtın nereye gidiyosun? Yabdır türbemi ondan sonra git."* Ben bunu birebir yaşadım demiş adam. Hatta babam rahmetliğe gelmiş, buranın muhtarı kim diye. İşte babam da; *"Benim."* demiş. İşte ne gerekiyorsa almışlar. Usta şe yapmışlar. Babamın nezaretinde yapılmış ve yapılmaya başlandıktan sonra gidmiş adam kontağa basmış, arabada hiçbir şey yok çalışmış gitmiş. Sancılı Baba öle derler. (K. 33)

Sancılı Baba 2: Ben yıllardır Taşpazar Mahallesi'nde oturuyom. Yıllardır da var o mezar. Hani bizden önce de varmış, ben doğduktan sonra da vardı. Bu mezarı bi gün kaldırmaya çalışmışlar. Gelen grayderlerin ağızlarındaki tırnaklar kırılmış. Sonra bi de bu adama, ölmeden önce, evliya olduğu için, doğum sancısı çeken kadınların sancısını aldığı için Sancılı Baba diyolarmış. Bi de yine bu mezarı yolun ortasından kaldırmaya çalışan amelelerin karnına ağrı girmiş. Karınlarına ağrı girdikten sonra adamlar demişler: *"Bu adam büyük bi zat. Biz bu mezarı kaldırmayalım da etrafının yolunu genişletelim."* Hani bu mezar burda kalsın demişler. O zamandan beri de kaldırmadılar. Hala aynı yerde duruyo. (K. 38)

Sancılı Baba 3: Komşumdan duyduğum bir rivayete göre, çok dikkatimi çekmişti... Burda önceden Sancılı Baba diye biri yaşamış. Müslüman bir insanmış. Daha önce, Türklerin Müslümanların hangi savaşta olduğunu tam hatırlamıyorum bi savaş olmuş Türkiye'de... Savaşta bu Sancılı Baba'nın da asker olarkten savaştığı söylenir. Hatta şöyle bir rivayet olmuş. Bi adam

Sancılı Baba ile tanışmış. Orda tanışmışlar. İşte “Nerelisin?”, “Aksaraylıyım.” diye sohbet etmişler. Diğer adam nereli bilmiyorum. Sancılı Baba: “Eğer Aksaray’a işin düşerse buyur gel, beklerim.” demiş. Adresini vermiş bu asker arkadaşına. Gel olmuş git olmuş savaş bitmiş. Bu asker arkadaşının Aksaray’a işi düşmüş. “Gittiğimde arkadaşımı göreyim.” demiş Sancılı Baba’dan için. Aksaray’a gelmiş. Aldığı adresi sormuş, soruşturmuş. Adrese gelmişkine adres Sancılı Baba’nın türbesiymiş, mezarlığıymış. Yani Sancılı Baba’nın da savaşa katıldığını söylüyorlar. (K. 54)

Sultan Ana: Hasan Dağı’nda bi Hasan Baba varımış, bi de Ali Baba varımış bi de Şammaz Baba varımış. Bi de Sultan Ana varımış. Uryasında [rüyasında] görmüş benim ebem, ‘dede’ diyolarmış mezerine [mezarına]. Burda ölmüş Mamasın’da. “Dede dede dede” diye çıra yaharlardı köylerde bu ölülere, yatırlara. O (Sultan Ana) da tekkeye bahan ebeme dimiş ki ebem tekkeye baharmış ebemin hanesi; “Benim adım Sultan Ana.” dimiş. Ondan sonra adım Sultan Ana diyince dayımın kızının adını da Sultan Ana goymuşlar. Benim dayımın, anamın gardaşının kızını adını. (K. 48)

Şih Mehmet 1 (Ekin): Şih Mehmet’in kerametleri daha küçük yaşlarında babası tarafından keşfedilmiş. Şih Mehmet, bir gün tarlaya tohum atmaya gittiğinde, tohumun yarısından fazlasıyla eve geri döner. Bunun üzerine babası oğluna sitemde bulunur. “Sen tarlayı boş bıraktın, işini iyi yapmadın. O tarlada ekin olmaz.” sözleri üzerine Şih Mehmet: “Zamanı geldiğinde bizim ekinler komşuların ekinlerinden daha iyi olacaklar babacım.” diyerek babasını ikna eder. Ekinler baş verince görülmüş ki; gerçekten ekinler tüm komşuların ekinlerinden daha iyi olmuş. (K. 39)

Şih Mehmet 2 (Sırrına Sahip Ol): Şih Mehmet, bir gün arkadaşıyla beraber Şereflikoçhisar’a Tuz Gölü’ne çalışmaya gitmiş. Bir hafta on gün kadar çalıştıktan sonra iş bitiminde akşam Sarıyahşi’ye dönmeye karar vermişler. Şereflikoçhisar çıkışına yürürlerken hava aniden bozmuş. Tozdan göz gözü görmez hâle gelmiş, yürünecek hal kalmamış. Arkadaşı Şih Mehmet’e: “Mehmet, geri dönelim. Bu şekilde gidemeyiz.” demiş. Şih Mehmet de: “Sana bir sır vereceğim. Bu sırrı hanımına bile söylemeyeceksin. Sadece Allah, sen ve ben bileceğiz.” demiş. Arkadaşı o anda paniklemiş ve ne olacağını sorunca Şih Mehmet arkadaşına: “Ben sana gözlerini yum deyince gözlerini yumacaksın, aç

deyince de açacaksın.” demiş. Bir taşın üzerine oturmuşlar ve arkadaşından gözlerini kapatmasını istemiş. Arkadaşına gözünü aç dediğinde Sarıyahşi'deki harman yerindelermiş. Arkadaşı neler olduğunu sorunca Şih Mehmet: *“Sırrına sahip ol!”* demiş. (K. 39)

Şih Mehmet 3: Şindi, geçmişte burda Şih Mehmet diye birisi yaşarmış, ilçemizde. Bu tabi Allah dostlarından birisiymiş, kalp gözü açık olanlardan. Buna bazıları da inanmazmış. İşte sen yalan söylüyon, bu gerçek değil, Allah dostu değil falan gibisinden. İspatla demişler. Madem Allah dostuysan şu pikmezi, pikmez çok yüksek derecede kaynayan bi ürün olduğu için kazan kaynarken pikmezin içine elini sohmuş madem ispatlamamı istiyonuz di, onu eliyle karıştırmış. Normalde böyle çalı gibi şeyle karıştırılırdı. Eliyle karıştırmaya başlamış ama elinde hiç bi yanıklık yoh. Elinin küçücük bi yeri kabarmış. Dimiş ki; *“Sizin bu pikmezde az da olsa çok küçük bi haram var.”* O evin sahibi goşarak gelmiş; *“Doğru, komşunun bağından da bi gova üzüm almıştım bunu yaparken.”* dimiş. (K. 53)

Şih Osman: Çoluğu çocuğu olmadı, bu şih idi... Şih Osman dirlerdi. Uyhu nedir bilmezdi bah. Şurda yeri vardı da uçurmuşlar. Bu adam hiç gece gündüz uyhu bilmezdi. Devamlı zikrederdi. İbadet ederdi, devamlı ibadetilen uğraşırđı. Bu eskilerin de bildiği bu adamın burda bir yeri vardı. Başka bir şeysi yoğudu. Burda hayat yaşardı ama İslamiyet üzerine, başka hiçbir şey bilmezdi adam. (K. 46)

Veyis Baba: Bağlıkaya kasabasında yaşamış olan Veyis Baba, Allah dostu bir evliyadır. Veyis Baba Camii'inden perşembe geceleri Veyis Baba'nın zikir seslerinin duyulduğu söylenmektedir. Hatta bazıları Veyis Baba'yı bizzat gördüğünü söyler. Rivayete göre zamanın birinde savaşa giden bir askeri birlik Veyis Baba'nın zikir seslerine şahitlik eder. Ayrıca Veyis Baba Camii'nin temizliğiyle uğraşanlar, her namaz vakti testilere konulan abdest suyunun azaldığını, Veyis Baba'nın namaz kılmak için camiye geldiğini söylemektedir. (K. 18)

Yağmur Baba: Bizim orda Yapı Tepesi var. Meşeliğin üstüdür. Büyük bi mezarlıh var. Ve ordaki mezarlığın içinde büyük bi sade mezar var. Mezarın adı Yağmur Baba, orda yatan kişinin ismi... O mezarlıhtan hariç iki tane daha mezarlıh var, eski mezar ikisi de. Üstünde Arapça harflerin ve sayı-

ların yazdığı mezarlıklar var. Bu Yağmur Baba her gün mezarından galhıp, Yapı denilen tepeden diğer mezarlıklara elinde fenerle geçerek ziyarette bulunuyo. Ziyaretten sonra sabaha karşı tekrar mezarına dönüyo. Ve bizim köylülerden çoğu kişi bunu görüyo tabi. Biz de bi kıtlılı olduğunda, yağmur yağmadığında köylüler olarak oraya gidip orda kurban kesiyoruz. Ve orda Yağmur Baba'nın adıyla dua ediyoruz. (K. 31)

Yaşlı Çift: Bizim mahallede bi yaşlı çift varımış. Bunnarın bekmezleri [pekmez] varımış. Çanağın içinde... Bu bekmezleri yerler yerler bitmezleri-miş. Her gün tekrar dolarmış bekmezin çanağı. Sonra da evin içinde, odanın birinde biri para bulurmuş, birinde biri para bulurmuş. O dirmiş sen mi düşürdün, diğeri dirmiş sen mi düşürdün. Bunlar böyle bu parayı bula bula ilerlemişler [zenginleşmişler]. Bi de evlerinin gapısı tesbih çekermiş. Eski zembelek gapılar. Sonra bu olayları başkalarına söyleyince ondan sonra bu olaylar bir daha olmamış. (K. 44)

Yatır: Bizim mahallede bi yaşlı teyzeylen torunu beraber galırlardı. Bunnar gece yatarken tahırtı duymuşlar. Eskiden teneke leğenler olurdu. O asılıymış dışarda, o düştü zannetmişler. Sabah gahtıklarında, yattıkları somyanın altına guşane goymuşlar. Biz guşane derdik, bu guşane demir demek. Demir guşanenin gapağı sabah gahtıklarında böyle muska gibi ikiye üçe gatlanmış. Orada yatır vardı yani. O evde her zaman böyle tahırtılar bi şeyler olurmuş, yatır varmış. Böyle anladdılar. (K. 44)

Abdulgmedid Hoca: Bir gün bizim köyde bir ailenin koyun sürüsü ağıldan kaçarak kaybolmuş. Köyde herkes telaş içerisinde sürüyü merak ediyormuş. Kurtların, sürüyü çobansız yakalayıp tüm sürüyü telef etmesinden korkuyorlarmış. Sürünün sahibi ve köylüler soluğu hemen Abdulgmedid Hoca'nın yanında almışlar. Olayı anlatarak yardım istemişler. Abdulgmedid Hoca medrese kitaplarını çıkarıp karıştırmaya koyulmuş. Sonra kitapları kapatarak dua etmeye başlamış. Derin ilim gerektiren dualarını ettikten sonra sürünün sahibine: "Köyün çevresine gidin, koyunlarınız orda. Koyunlarınızı ve onlara yaklaşmak isteyen kurtları bağladım. Ne koyunlarınız bir adım atabilir ne de kurtlar onlara bir adım yaklaşabilir. Gidin ve koyunlarınızı kurtarın." demiş. Köylüler koyunları aramaya gitmişler ve gerçekten de köyün çevresinde bir yerde koyunları hareket edemez bir şekilde bulmuşlar. Köylüler sürüye ulaştığında sanki koyunların kulağına birisi kıpırdamayın diye fısıldamış

gibi ürkmeden duruyorlarmış. Köylüler sürüyü geri götürmek için uğraşıyorlarmış ama koyunları kıpırdatmaya kimsenin gücü yetmiyormuş. Köylüler bu durumu Abdulmecid Hoca'ya ulaştırdıklarında hoca tekrar dualar okumuş ve bir süre sonra koyunlar eski hallerine geri dönmüş, hareket etmeye başlamışlar. Abdulmecid Hoca aynı zamanda oldukça merhametli bir Allah dostuymuş. Köylüler hocaya teşekkür mahiyetinde ziyarete geldiklerinde hocadan kurtları o halde bırakmasını, bir daha kimsenin koyununa saldırmaması için ibret olmalarını istemişler. Hoca, onları öylece bırakırsa açlıktan oldukları yerde kalıp öleceklerini, onların da birer can sahibi olduğunu söylemiş ve kurtların serbest kalması için dua etmiş. (K. 43)

Abdülhilim Bey 1: Abdülhilim Bey'in sırrını kimse bilmiyormuş. Abdülhilim Bey'e deli derlermiş. Geçmişte soba yaharlarmış, çocuklar fistan giyermiş. Yani şimdiki tabirle etek diyelim. Cennet diye bi rahmetli anlattı bunu bana. Bu Abdülhilim Bey çocuğun eteğini yıhamış, çocuğun eteğini yıhadiğında pilav istemiş. *"Gızım, bi pilav yap. Bu pilavı yiyim."* ve yemiş. Sobayı yahmış, sobanın yanına eteği sermiş. Eski tabirle fistan. Abdülhilim Bey garnını doyurmuş dışarda, evler kemer ev. Dışarda garnını doyurunca içeri girmesi yoh, bayanlar evde toplanmış sohbet ettiği için. *"Gızım fistan yanıyor."* demiş. Tabi kadın umursamamış. Abdülhilim Bey ikinciye tahrarlamış, yine umursamamış. Üçüncüye hiddetlenmiş: *"Gızım, fistan yandı. Eve geçiyor."* Tabi genç gelin goşar, eve girer. Sobanın üstündeki suyu alır, eteğe döker ve etek söner. Ve kadın şoh [şok] olur. (K. 45)

Abdülhilim Bey 2: Kiroğlan'ın Kemal derler. Bu adam altı aylığını yirmi bin liraya gütmüş o dönemde. Ve bu Abdülhilim ikindineyin [ikindi zamanı] gelmiş, demişkine: *"Bana on lira ver."* Kiroğlan'ın Kemal zaten goyunu yirmi liraya güdermiş. On lira ver diyince eşi verme demiş. Adam: *"Ben verecem."* demiş. Eşinin sözünü dinlemez verir. Ama şu kelimeyi kullanır Abdülhilim: *"Ben Gonya'ya ağalara giderim Gonya'dan alır gelirim."* der. İkindineyin verir, ahşam ezanı olmadan, gider, gelir, parayı verir. Zaten bizim köyün merkeze arası on kilometredir. Bu adam Gonya'ya nasıl gidip geldi ahşam ezanı olmadan ve bu parayı geri verdi? Parayı verdikten sonra şu kelimeyi söyler: *"Kemal gardaşım, Allah razı olsun. Dünya malına gömüldüm. Benim beş goyunum vardı oldu üç yüz goyun."* der. Tabi aradan zaman geçtikten sonra; *"Allah bir tane vereceyse bana iki tane verdi."* der. Olay bu. Bildiğim bu gadar. (K. 45)

Abdülhilim Bey 3 (Goşluh): Bir gün zamanın behrinde İzmir'e çapaya giderler. Abdülhilim Bey oranın çapabaşına der ki: "Gazi Çavuş, beni de götür." diyinci : "Senin ne işin var lan. Burda kal." der. Ama Gazi Dayı İzmir'e varsa ki Goşluh Abdülhilim direh garşısına çıkar. "Sen ne zaman geldin?" diyinci "Ben zaten burdaydım." der. Allah Allah der. Geriye döner Gazi Dayı. "Lan bu bizden önce geldi." der. Ama adam Allah dostluymuş. Kimse bilmez. (K. 15)

Cemaleddin Aksarayî 1 (Öldükten Sonra Ders Vermesi): Cemaleddin Aksarayî başladığı hiçbir işi yarım bırakmayı sevmeyen bir zat ve mutlaka o işleri bitirmeyi arzu eden bir zat. Talebelerine dersler veriyor. Fakat bir grubun derslerini tamamlayamıyor. Çok hastalanıyor yani neredeyse konuşamayacak halde ve o dersi tamamlayamıyor. Bunun üzerine ölüm döşeyindeyken sekeratı mevt hâlindeyken talebelerine diyor ki: "Evlatlarım! Dersimiz yarım kaldı, tamamlayamadık. Ben öldükten sonra kabrime gelirsiniz dersinizi orada tamamlayayım." Cemaleddin Aksarayî Hazretleri vefat ettikten sonra talebeleri vasiyeti üzerine onun kabrinin başına gidiyorlar. Bir gün gidiyorlar: "Hocam! Biz geldik." diyorlar fakat ses yok. Bekliyorlar. Ses yok, nefes yok. Gidiyorlar. Bir gün sonra tekrar geliyorlar. Yine diyorlar: "Hocam! Biz geldik." Fakat yine ses yok. Üçüncü gün gidiyorlar. Hocam biz geldik diye. "Hah!" diyor Cemaleddin Aksarayî. "Şimdi oldu." diyor ve orada eksik kalan dersini tamamlıyor. Talebelerine derslerini anlatıyor. Fakat talebeler şöyle bir soru soruyor: "Hocam! Üç gündür gelip gidiyoruz. Neden o zaman konuşmadınız da şimdi anlattınız?" deyince o da şöyle diyor: "Evlatlarım! Bir piri fani mezarlığın yanından geçiyordu ve üç İhlas ile bir Fatiha okudu tüm kabirde yatanlara. Bütün ölümlere o bir Fatiha ile üç İhlas'ın sevabı dağıtılmaya başlandı bütün ölümlere, bütün ruhlara. Ben de sıraya geçtim. Sıra bana üç günde ancak geldi. Oradan kendi payıma düşeni aldıktan sonra size ancak dönebildim." diyor ve orada dersini tamamlıyor. Bu yönüyle hem yaşarken birtakım kerametlere zahir olmuş oluyor hem de öldükten sonra da onun kerametinin devam ettiğine şahit oluyoruz. (K. 52)

Cemaleddin Aksarayî 2 (Talebelerinin Hâlini Hissetmesi): Cemaleddin Aksarayî, Konya ve Amasya kadılığından sonra ömrünün son demlerinde Aksaray'a dönüp Zinciriye Medresesi'nde dersler vermeye başladı. Hazreti Pir Cemaleddin Aksarayî talebelerini üç şekilde yetiştiriyordu. Bir tanesi yolda giderken yürüyerek onlara ders anlatıyordu ki bunlara meşşailer yani yü-

rüyenler deniyordu, bir tanesi medresenin revakları altında olan talebeleri-riydi, bunlar ikinci sınıf talebeleri idi diğerlerinden bir derece üstün talebe-leri onlara da revakiyûn deniyordu, bir de has odada üçüncü grup talebeleri vardı. Fakat Cemaleddin Aksarayî talebelerini asla takipsiz bırakmıyordu. Her birini detaylı, kişisel olarak takip ediyordu. Bir gece medreseye ge-erek talebelerin ne yaptığını kontrol etmek istedi. O sırada Zinciriye Med-resesi'ne girince bir odadan ışık geldiğini gördü ve odanın penceresinden içeriye gözlemlendi. O sırada o odada Osmanlı Devleti'nin ilk Şeyhülislamı unvanını da kazanan Molla Fenârî ve Hasan isminde bir talebesini gördü. Cemaleddin Aksarayî pencereden bakınca Hasan'ın yatarak ders çalıştığını gördü. Yanı üzerine uzanmış, yatarak ders çalışıyordu ve onunla ilgili şöyle dedi: *"Bu Hasan'dan bir şey olmaz. Hemen yanında da Molla Fenârî'nin rahlenin önüne diz çökmüş, ilme saygı göstererek edeple ders çalıştığını fark etti ve dedi ki: "Bu molların geleceği çok parlak."* Daha sonra bu olay üzerine Cemaleddin Aksarayî, Molla Fenârî'yi has talebelerinin içerisine aldı. Onu özel yetiştirdi ki gerçekten de dediği gibi Hasan isimli talebe daha sonra bir haylaz olur-ken, ilmi anlamda bir noktaya gelemeyen Molla Fenârî ilim basamaklarını çok çok aştı ve nihayetinde Osmanlı Devleti gibi bir çınarın Şeyhülislamlık makamına ermeyi başardı. Dolayısıyla bu yönüyle Cemaleddin Aksarayî'nin bir kerametini, bir öngörüsünü de biz görmüş olduk. (K. 52)

Habib 1: *"Habib, bir gün Şerhi Akaid'i okurken madde ve mâna bilgisini arttır-mak için İran'a gitmeği kurmuş ve gitmiş, orada Seyyid Yahya Dergâhında bir gün dervişlere: "Şeyhiniz beni bir günde Mevlâma vâkıf edebilir mi?" demiş. Derviş-lerin başı Hacı Hamza tuhaf bulduğu bu soru üzerine Habib'in suratına bir tokat aşketmiş, onu sersemletmiş. Ayıldıktan sonra durumu öğrenen Seyyit Yahya onu çağırılmış: "Dervişler gayretli olurlar, sen üzülme!" demiş, gönlünü almış ve ilâve etmiş: "Git bu gece şu pencere içinde uyu." O gece pencere için-de uyurken kendine hakikat pencerelerinin açıldığını, dünya alakalarından el çektiğini görmüş. İki sene şeyhin terbiyesinde kaldıktan sonra Rum'a (Anadolu) dönmüştür."*

Habib 2: *"Sultan II. Bayezid'in şehzadesi Konya Umumî Valisi Şehinşahın ni-sancısı şöyle bir şey anlatmıştır: "Şeyh Habib ile beraber akşam namazını kılı-yorduk. Bir akrep secde yerinden geçerek safın öbür tarafına gitti. Ne olduğunu bilmiyorum ama namazda huzurum kaçtı, kafam karıştı. Namazdan sonra yemek*

getirdiler, akrep kafamın içini sokuyordu. Hep onu düşünüyordum. Şeyh Habib, kafamdan geçeni mana gözüyle görmüş. Bana dedi ki: “O akrep bizim tarafa geldi. Peygamberin (iki karayı öldürünüz.) hadisine uyarak namaz içinde onu öldürdük.” Bundan sonra gönlüm huzura kavuştu, yemeğimizi yedik.”

Hacı Gazali (Çifte Fırın): Buhara’dan tarikat ehli bir zat Aksaray’a gelmiş. Bir ağanın evine misafir olmuş. Bir kaç gün sonra bir sohbet esnasında kendisinin Rufai tarikatından olduğunu, vücuduna kızgın şişler soktuğunu, ateş üzerinde zikrullah ettiğini ve yanar fırına girebileceğini, kendi şahsiyetinde manevi bir hal olduğunu sohbettekilere söyler. Sonrasında Aksaray’da Rufai tarikatından kimler olduğunu sormuş. Bu soru karşısında sohbettekiler; “Bizim burada Rufai tarikatından Hacı Gazali isminde biri var. Haber verelim bir sohbet eyleyin, tanışın.” diyorlar. Misafir zat bu teklifi kabul ediyor. Ertesi gün Hacı Gazali’ye haber veriyorlar ve gelen misafirin durumunu izah ediyorlar. Hacı Gazali: “Bu Rufai ile tanışalım, davete icabet lazımdır.” diyor. Bir gün belirtiyorlar ve sohbet halkası kuruluyor. Sohbetler ediliyor, Bu sohbet esnasında bu misafir kişi Hacı Gazali’ye: “Ben Rufai tarikatındanım, ateş üzerinde zikir eder, kızgın şişleri göğsüme, avurtlarıma sokarım, hatta yanar fırına da girerim.” diyor ve ekliyor: “Allah’ın izniyle marifetlerimizi gösterelim.” deyince, Hacı Gazali bu misafir kişinin teklifini kabul ediyor ve bir gün belirtiyorlar. Sohbettekiler huzurunda fırına girme gününü tespit ediyorlar. Bir cuma günü, cuma namazından sonra... Bir gün önceden de Aksaray kadısına bu durumu haber veriyorlar. Tellallar çıkartılıyor, Aksaray halkına haber veriliyor. Bütün hazırlıklar yapılıyor, girilecek fırının sahibinden müsaade alındıktan sonra fırın yakılıyor. Fırını yakma işi cuma namazından sonrasına kadar devam ediyor. Halk cuma namazını kıldıktan sonra fırının önüne toplanmaya başlıyor, mahşeri bir kalabalık oluşuyor. Bu durumu gizli bir yerden seyreden misafir kişi, yanar fırına girme işinin ciddi olduğunu anlayınca, bir fırsatını bulup ortalıktan kayboluyor ve kimseye haber vermeden Aksaray’ı terk ediyor. Hacı Gazali, fırının önünde misafir zatı beklemeye başlıyor. Görevli kişiler bu fırına girecek misafir zatın gelmediğini görünce arıyorlar, halkın arasına bakıyorlar bulamıyorlar. Bu durumdan hoşnut olmayan görevli kişiler, misafirlerin kaldığı eve bir kişi gönderiyorlar ve evde olmadığını öğreniyorlar. Görevliler, Hacı Gazali’ye: “Efendim, fırına girecek

olan zatı bulamadık. Nereye gittiğini de bilmiyoruz.” diyorlar. Hacı Gazali, bu misafirin durumuna tebessüm ediyor ve fırının önünde birikmiş olan halka bakarak; “Allah’ın izniyle bu bize nasip oldu.” buyuruyor ve fırınının iç içine giriyor. Görevliler fırının ağzının kapaklarını kapatıyorlar. Aradan epey zaman geçiyor, halk sabırsızlanıyor. “Fırının kapağını artık açın, içeriye giren Hacı Gazali’nin şimdiye kadar külü bile kalmamıştır.” diyorlar. Fırının iç mekânında bulunan görevli Rufailer biraz daha bekledikten sonra dualarla fırının kapaklarını açıyorlar. Hacı Gazali, kibleye karşı diz çökmüş, elinde büyük tespihi ile Allah’ı zikrullah ediyor, ateş sönmüş, korlar kül olmuş, fırının içi güllük gülistanlık olmuş. Hacı Gazali tekbir sesleriyle fırından dışarı çıktık-tan sonra, oradakiler gördükleri bu olaya inanamıyorlar. Hacı Gazali’ye büyük bir itibar gösteriyorlar. Bu fırın bu olaydan sonra fırın sahibi tarafından bir daha yakılamamış. Yakılsa dahi ekmek pişirememiş. Bu olaydan sonra bu fırın, Çifte Fırın olarak anılır hâle gelmiş.

İsmail Maşukî: İsmail Maşuki İstanbul’a gittiğinde yirmi yaşında ancak varmış. Babası Pir Ali Sultan, oğlu İsmail Maşuki’nin akıbetini görmek istemiyor gibi altı ay sonra vefat etmiş. İsmail Maşuki İstanbul’a yerleşir yerleşmez müritleri büyük bir hızla çoğalmış, bilhassa askerler ve sipahiler ona itibar ediyor, saygı ve sevgi gösteriyorlarmış. İsmail Maşukî o zamanlar Fatih Cami’sinde ve Ayasofya’da vaaz verirmiş. Onun günlerinde vaazı dinlemek için kadınerekek yollara dökülürlermiş. Kendisini vazı esnasında dinleyen daldıklarında vecd âleminde titrer ve bayılırlardı. İsmail Maşukî emsalsiz bir insan güzeliymiş. Son derece zarif, çelebi, çocuk denecek kadar gençmiş. Kendisine ‘oğlan çelebi’ ya da ‘çelebi şeyh’ diye isimlerin takılmasının sebebi de buymuş. Bir gün İsmail Maşukî vecd âleminden kendisini alamayarak; “Allah’ım, Allah’ım, Allah’ım...” diye zikre ve semaya başladı. O, şevkinden hiçbir şey görmediği gibi etrafındaki fesatçıları da görmüyordu. Bu fesatçılar onun “Ben Allah’ım!” diye zikrettiği dedikodusunu çıkarttılar. Bu dedikodu saraya kadar uzandı. O dönemin padişahı İsmail Mâşuki’ye haber göndererek huzuruna çağırttı. Kendisine, yol yakınken memleketi Aksaray’a dönmesini, vakit geçerse bu fesadın önünün alınmasının güç olacağını bildirdi. Fakat İsmail Mâşuki’nin cevabı hiç değişmedi: “Bizim akıbetimiz bize malum.” diyor ve hiçbir yere gitmek istemiyordu. Babası Pir

Ali Sultan'ın onun için dediği çok doğrudu: “Oğlum İsmail, Hakk yolunda kurban olmaktan dönmez.” Günden güne dallanıp budaklanan bu konu gele gele devrin şeyhülislamına kadar geldi. Divan kuruldu. Suçlu İsmail Mâşuki'yi divan huzuruna çıkarttılar, arkasından on sadık müridi ile kadılar ve şahitler vardı. Her biri kurban İsmail Mâşuki'nin yakasına yapıştılar. Şeyhülislam, şahitlerin ifadelerine dayanarak sordu: “Ben Allah'ım diye mi zikir çekersin yoksa Ey Allah'ım diye mi?” İsmail Mâşuki o anda ‘Hallacı Mansur’u düşünüyordu. İlk şehit değil miydi? İsmail Mâşuki derin bir nefes alıp cevabını verdi: “İkisi de olabilir.” Artık dava bitmişti. İsmail Mâşuki ve on sadık müridinin katledilme fermanı çıkmıştı. İsmail Mâşuki ve on müridini at meydanına getirdiler. Meydan mahşer yeri gibi kalabalıktı. İsmail Mâşuki, başını denize atın, nerede karaya vurursa beni oraya gömün dileğinde bulundu. Bu son isteğiydi. Daha kanı soğumadan at meydanını dolduran binlerce kişi başının kıyıya vurduğu yere kabri şeriflerini yaptılar. Evliya Çelebi'nin anlattığına göre denizdeki bedensiz başının “Allah'ım!” diye zikrettiği söylenir. Evliya Çelebi'nin rivayetine göre padişah o gün Kandilli Bahçesi'ndeymiş. İsmail Mâşuki ve on müridi Kandilli Bahçe'sinin önünde zuhur edip derya gibi zikir ve sema etmeye başlamışlar. Gözlerine inanamayan padişaha İsmail Mâşuki: “Hünkârım, bizi ne hak yere katlettiler. Arzı hâle geldik.” der. Hünkâr bu durum karşısında titremeye ve ağlamaya başlar.

Kınalı Parmak: Aksaray'da, şimdiki Zafer Mahallesi diye bilinen mahallede bir fakir vatandaş oturuyormuş. Bu vatandaş, Coğlaki Mahallesi'nde oturan bir ailenin kızını oğluna alacakmış. Aksaray'ın tanınmış eşraflarından olan kişinin bir gece evine ailece gitmişler. Oğluna Coğlaki Mahallesi'nde bir ailenin kızına dünürçü gideceklerini ve sizlerin de tanınan eşraflardan olduğunuz için belki bu sebeple bizi geri çevirmezler demiş. Bu teklifi olumlu karşılayan ev sahibi, istenecek kızın kimlerden olduğunu sormuş, o fakir kişi kızın ailesinin kimlerden olduğunu anlatmış. Sohbetten sonra evden ayrılmışlar ve dünürçülüğe gitmek için de bir gün belirtmişler. Aksaray'ın sayılı zenginlerinden olan zatın eşi bu dünürçülüğe gidecekleri evin hanesini tanıdığını ve iyi bir aile olduğunu söylemiş ve bu kızını biz oğlumuz isteyelim demiş. Ertesi gün akşam Coğlaki Mahallesi'ne gitmek için evlerinden çıkmışlar, tahta köprü diye anılan köprüden geçerek Sofular Mahallesi'ne yönelmişler. Bu dünürçülüğe giden zengin zat: “Acaba kızını

oğluma isteyelim mi, istemeyelim mi?” diye tereddüt içerisindeymiş. Sinoplu Baba'nın şimdiki medfun bulunduğu türbeye yaklaşırken büyükçe bir kol yollarını kesmiş, bu durumu gören zat korkarak geri çekilmiş ve durmuş, bir müddet sonra bu dönürcülük işinden vaz geçerek evine dönmüş. Sinoplu Baba'nın eli kınalı olduğu için halk arasında Kınalı El (Kınalı Parmak) olarak anılır ve bilinir.

Külhani Ali Baba: Külhani Ali Baba şehrimiz âlimlerinden, Allah dostu bir zatı muhterem. Kendisi, bugünkü Ali Baba Türbesi diye bahsettiğimiz yerde bir hamam var, bu hamamın da aynı zamanda külhancısı. Yani hamamda kullanılan suyun ısınması için kullanılan ocaktan sorumlu kimse. Rivayet odur ki yaşadığı dönemde Osmanlı Döneminde Aksaray halkı, kaleler hâlinde bölge bölge yönetiliyor. Aksaray Kalesi de Murtaza Bey isminde birisine bağlı. Şehrin tepe noktasında bulunan bir yerde ayaklanmada bulunmaya kalkışılır ve bununla ilgili de buraya yakın olan Niğde Kalesi'ne bir emir telakki edilir. Emirde der ki; *“Girin, Aksaray Kalesi'ni zapt edin.”* Kalenin, Çopur Bekir isminde bir kumandanı var. Bu emri alır almaz askerleriyle birlikte Aksaray'a doğru yola çıkar. Menkıbeye göre Niğde Kalesi'nden hareket eden ordunun toplarıyla ve ağır silahlarıyla birlikte Aksaray'a yaklaşırken toplar yolda parçalanır. Bu parçalanmanın hayra işaret etmediği düşünülür. Çopur Bekir, bu durumla ilgili sorumlu olduğu bir üst komutan Abaza Bey'e şöyle bir yazı gönderir: *“Demem odur ki Aksaray evliyanın, şühedanın çokça yattığı bir yer. Salihler şehri. Süleha vatani. Bu topların bozulması hayra alamet değil. Bunun sonucunda da bizim elde edebileceğimiz hayırlı bir iş yok. O yüzden geri dönelim.”* diye bir mektup gönderir. Abaza Paşa da bunları duyunca talimat verir. Oradan tekrar Niğde kalesine döner. Fakat işin bir de şehir içinde yaşanan bir efsanesi vardır aslında... Bu olayın olduğu anda sufi berber İsmail Dede isminde bir zatı muhterem Külhani Ali Baba'yı rüyasında görür. Berber İsmail'e der ki: *“İsmail! Al şu çiviye musallaya git. (Musalla diye tabir edilen yer Aksaray'ın Niğde istikametine düşen bir yerleşke) Topların ağızına sıkıca çak bu çivileri.”* der. İsmail Dede alır çiviye, varır, oradaki topların ağızlarına çakar. Bu sırada da yine Ali Babayı orda görür. Bakar ki Ali Baba'nın elinde kılıç, kılıcı tepesinin üstünde sallayıp duruyor. Yani düşmana karşı koyuyor. Sabah olmak üzere, İsmail Dede bir hışımla uykusundan uyanır. Olanların bir rüya olduğunu anlar. Ertesi gün

sabah namazından sonra çarşıya iner. Çarşıya indiğinde bir kahvehanenin önünde Külhani Ali Baba'yı görür. Ali Baba İsmail Efendi'ye işaret eder. Gelmesini ister. Yanına vardığında: "Nasıl oldu? Sağlam bir şekilde çiviye topun deliğine çaktın mı?" der. İsmail Efendi de: "Evet." der. Külhani Ali Baba: "O kılıcın başımın üstünde döndüğünü de gördün mü?" der. İsmail Efendi: "Evet, onu da gördüm." der. Külhani Ali Baba: "Öyleyse git, bu sırrımızı kimseye söyleme." der. İsmail Efendi de Külhani Ali Baba vefat edene kadar bundan kimseye bahsetmez. Külhani Ali Baba vefat ettikten sonra yaşadığı bu olayı insanlara anlatır. (K. 35)

Mehmet Efendi Hazretleri: Efsane değil, kesinlikle yaşanmış bir olaydır. 1974 yılında köyümüzden Mehmet Efendi Hazretleri Kıprıs Savaşı'nda gemimizin vurulduğu anda, geminin içindeki mürettebat asker tamamen gemimiz battı, batıyor diyerek hendikap yaratırken bi anda geminin batmadığını fark ediyolar. Yani gemi gerçekten batmıyor. Ki oranın geminin kaptanı; "Bu nasıl olur?" diye kafasını aşağıya güverteye çıkıp baktığında bir tane sarıklı, sarı sarıklı, yeşil giysili bir sakallı gemiye umuzunu [omuzunu] vermiş, sanki gemiyi tek elinden tutar gibi. Ve aşağıya iniyor, soruyor diyor ki; "Ya hacı baba sen kimsin?" O zaman biz Ankara'ya bağlıydık.. Aksaray değil de Ankara'ya bağlıydık, bir köydük yani. Şereflikoçhisar ilçemiz." Ben Şereflikoçhisar'ın Yenice köyünden Mehmet Efendi Hazretleri." diyor. Tabi o anda adam güvertedeki komutan veya gemiyi yöneten şeydir kaptan reyistir, o anda hırkasından tutuyo. Tutuyo burdaki eski hırkalar vardır, koskoca düğmeleri vardır. Belki bilirsiniz. Düğmesini kopartıyor. Diyor ki şeyden sonra ben, Allah nasip ederse diyor bulacam. Ve adam yıllar sonra, yıllar sonra Yenice Köy'e geliyor, arıya arıya Yenice Köy'ün buluyor. İşte miralayı. Miralayı yılsonunda geliyor. MeHmet Efendi Hazretlerini Yenice Köy'de buluyor. İşte sen bana bunu yaptın. Geldiğini o insan biliyor yani. O insan onun geldiğini biliyor. Öyle bir efsane, yaşanmış bir olay bu yani. (K. 57)

Molla Arif 1: Yeni ismi Ahpınar [Akpınar], eski ismiyle Aflah [Aflak] köyünde Arif diye; Osmanlı'nın son dönemi, Cumhuriyet'in ilk yıllarında bir adam yaşamış. Ama kendisi ticaretle uğraşır, köylü yani, çiftçi. O zamanki ticaret o. Su değirmenleri var birkaç tane. Su değirmeni olunca mutlaka içinden geçen bir dere var demektir. Aynı zamanda da bu Molla Arif, mül-

tezim... Yani Osmanlı'nın son döneminde vergi alan ve devlete de aldığı vergiyi veren kişi. Ama Osmanlı'nın son dönemi olduğu için Osmanlı bu kişileri seçerken bir halka zulmetmeyecek ikincisi aldığı vergiden fakirleri gözetecek aynı zamanda da dindar olacak. Bu Molla Arif bu hasletlere sahip... Neden dolayı sahip? Mesela gitmiş, Antalya'daki Ahseki'de [Akseki] medrese tahsili görmüş. Medrese tahsili gören kişilere Molla diyorlar. Molla Arif derler. Mültezimlik yaptığı dönemde, biliyorsun belli bir alanda vergi toplar. Bildiğim kadarıyla Tuz Gölü ile Kızılırmak arası tamamen Molla Arif'e bağlı. Tabi o dönemde de zaman zaman kıtlıklar [kıtlık] oluyor. Osmanlı'nın son dönemleri, Cumhuriyetin ilk yıllarında... Tabi bu Molla olduğu için sarıhla dolaşüyor. Tarlaları da var. Sürüleri var. Develeri var. Taşımacılık yapıyor. Çiftçileri, çobanları var. Geniş arazileri var. Yalnız bu Molla Arif herkes tarafından seviliyor ve kıtlık kıtlık olduğu dönemde herkese yiyecek dağıtıyor. Kendisi de çiftçilerle beraber çalışmış. Kendi tarlasında bir gün çalışırken o dönemde de kıtlık olmuş. Aşağıdan, Kızılırmak tarafından beyaz atlı, sakallı biri geliyor. Tabi, Molla Arif'in tarlasında çalışan işçiler var. Onlar da bu adamı görüyor. O sıcakta, beyaz atlı ve yabancı birisini gördükleri için duruyorlar. Beyaz atlı diyor ki: *"Kızılırmak'tan bu tarafa geldim. Tuz Gölü'ne doğru gidiyorum. Tarlalarda çalışanlar var, rastladığım herkes elini açmış birine dua ediyor. O kim ki?"* diyor. Tabi Molla Arif biraz da ermiş kişi olduğu için adamın Hızır olduğunu biliyor ya da hissediyor. Ordaki çalışanlar da bu duruma şahit oluyorlar. Tabi onların bu olayı hissetmemesi, kendisinin de sırrının ortaya çıkmaması için: *"Çalışmaya devam edin, işinizle bahın."* diyor. Hızır'ın kaybolacağını kendisi bildiği için, çalışanların da bu duruma şahit olmaması için ve kendisinin de ermiş bir zat olduğunun ortaya çıkmaması için bunu yapıyor. Onlar tekrar çalışmaya başlayınca o atlı araziden uzaklaşıyor ve kayboluyor. Kaybolunca Molla Arif diyor ki: *"Cennet ayahlarımın altındaydı ama ambarlar boşaldı."* Buğday, arpa konulan yerlere ambar deniliyor. Yani o sene de kıtlık olmuş. O Molla Arif bütün varını yoğunu fakirlere dağıtmış. Böyle bir şey orda sürekli anlatılır. (K. 32)

Molla Arif 2: Molla Arif aynı zamanda her tarafa çeşme çıkarmış. Tabi çiftçileriyle beraber... O zaman kepçe yok, greyder yok, şu yok, bu yok. Ne yapacaksın? Sulu yeri bulacaksın, getirip goyacaksın. Hep böyle yol kenarları. Mesela Ortaköy'den Çiftevi'ne, Tepeköy'e, Ağaören'e giden yol

üzerlerine çeşme çıharmış. Sırf, vatandaşın hayvanları su içsin diye büyük olukları [olukları] olan çeşmeler çıharmış. Bundan yıllar önce İç Anadolu'da ciddi bir kurahlık oldu. Yeraltı suları kesildi ya da azaldı. Molla Arif'in çıkarttığı çeşmelerin suyu azaldı ama asla kesilmedi. Akpınar yani Aflak köyünde Molla Arif'in çıkarttığı böyle on, on beş tane çeşme var. Bunların hiçbirisi kesilmedi. Kesilmemesinin sebebi de şu; siz o suyu Allah rıza için çıkartırsanız Allah da sizin hayrınızı kesmiyor, devam ettiriyor. Aynı zamanda şuradan da icap ediyor, ben bir kulumu seversem cümle âleme sevdirim... (K. 32)

Nebi Hoca: Bu köyde Atatürk'ü karşılamaya giden Nebi Hoca var, aynı zamanda imam. O zamanlarda medrese kültürü, eğitimi almış. Medrese eğitimiyle beraber köyün ileri gelenlerinden birisi. Fakat bi çok da rivayete yani gerçeğin ötesine taşan rivayetleri olmuş. Bu gerçeğin ötesindeki taşan rivayetlerden bi tanesi, halkın gözünde fazla büyütmesi. Nebi Hoca ve oğlu imamlık yapıyo. Resmi imam değil ama bunlar köy imamlığına soyunuyorlar. Resmi olarakdan değil. Babayiğit de bi adammış köyde ve bu yörede. Sınıırım otuzlu yıllarda, 1930'lu yıllarda bi iki asker kaçağı Mamasın'a geliyo. Mamasın, Saratlı'nın batısındaki bi köy. Gökçe köyü. Gökçe köyünde ordan bu tarafa doğuya doğru geliyolar."O zaman köye gidiyosanız bak akşam oluyo, o zaman Saratlı'ya varın. Saratlı'da Nebi Hoca var ona uğrarsınız." Sonra birisi de diyo ki "Yok ya!" diyor."Onlar alevidir, bunlar adamı keserler, yerler, bilmem işte yaharlar." Şudur, budur. Adamları iyi bi korkutuyo. Akşam olmak üzere, köye girişte hemen tesadüf Nebi Hoca'yla karşılaşılıyorlar. Çünkü o yolun üzerinde Mamasın'dan gelen yani Gökçe Köy'den gelen (Mamasın, Gökçe Köy'ün eski adı) orda karşılaşılıyorlar köyün üzerinde onların evi de... Mektep medrese görmüş adam. Bakıyo yabancı. "Durun." diyo. Hele bi gelin girin şuraya. Evi de evinin ön tarafı bi eski ev, arka tarafı mağra falan. Akşam oluyo. "Bi oturun, üşümüştünüz gış günü de ısının." falan diyo. Bunları zapdediyo. O arada da bunları ısıtabilmek için de hemen evin arka tarafı in (mağra) ordan bi kucak yahacak getiriyo. İşte çalı çırpı vesayre şey falan. Adamın elleri yaba gibi, böyle babayiğit birisi. Hemen orda ateşi yahınca, Lan diyolar; " Gökçe Köy'de söyleyen adamın sözü doğru demek ki adam hemen ateş yahmaya başladı. Bu adam bizi burda ateşte yahacak, yiyecek." diyo. Korkuyo. Yani adam bu adam bizi ateşte hemen yahıp yiyecek diyo.

O arada bi taraftan Nebi Hoca'yı lafa tutarken Nebi Hoca gözünü yanılıncı kaçıyolar. Tabi, biz kaçalım canımızı kurtaralım. Yolu takip idiyolar aynı şekilde direk Ahmezar'a [Akmezar] varıyolar. Çünkü aynı güzergah üzerinde. Mamasın'dan sonra Saratlı, Saratlı'dan sonra Ahmezar. Hava kararıyo o zaman iyce. Orda da Mehdi Hoca'yla karşılaşıyolar. Mehdi Hoca da yine aynı dönemden... O dönemde Mamasın'da Tosun Emmi, Saratlı'da Nebi Hoca, Ahmezar'da Mehdi Hoca bunlar aynı dönemde medrese eğitimi almış. Orda hikâyelerini anlatıyolar. Gökçe Köy'den çıktık Saratlı'ya uğradık. Saratlı'da Nebi Hoca diin [diye] bi adam bize şey yaptı diyo. Ya orası Alevi köyüymüş diyo. Adam diyo, zaten söylediler de bize diyo Mamasın'da diyo. O adam bizi yahacakmış. Yahacaktı diyo. Ocağa attı hemen şeyleri falan diyo. Bizi yahacak yiyecek diin korktuk kaçtık diyo. Mehdi Hoca: *"Hele bi siz oturun, o hep kendi sevdiğini kendisi ağzına layık olanını kendisi yahar yir, sevmediğini bana gönderir."* diyo. Bunların o zaman cetonları düşüyo."Biz orda bi adamdan geçtik, daha fenasına düşmüşüz haberimiz yok." diyo. Ordan anlaşılıyor ki bu adamlar yani birbirine telefon olmadan da iletişim sağlayabiliyolar. Birbirini algılayabiliyolar. Ve onun Nebi Hoca olduğunu yani tam adını da söyleyemiyolar aslında adını ben söylüyom ama o Nebi Hoca olduğunu bu fark idiyor ordaki Mehdi Hoca. Mehdi Hoca önceden bahsetmiştim bu Atatürk'ü karşılamaya giden heyetin başında ve Gökçe köyden de Tosun, Tosun Emmi o heyetin, heyetin içersinde olan, Nebi Hoca. Bu Deleybil'den ve Ahmezar'dan bi kişi daha var. Bu köyden ayrıca iki kişi daha ilave edilmiş. Yani bunlar topluca gidiyolar. Bu artık şey hâline geliyo, böyle rivayet hâline dönüşüyo. Yani insanın yahıp yinilecek pozisyonu bunu bahseder hâle dönüşüyolar sürekli. O olaydan sonra bi şey olduğu zaman; *"Sen de Nebi Hoca gibi yahacan mı? Zaten Nebi Hoca o beğenmez, kendi beğendiğini yahar yir beğenmediğini bana gönderir."* diye latife kalıyo. O hâle dönüşüyo. (K. 13)

Obruklu Hamdi Bey: Bizim mahalle Kırım göçmenlerinden oluşmahta. 1945'te Kırım'dan göçtüh, buraya geldiğimizde her yerde çok büyük kıtlılığ vardı. İnsanlar ekmek bile bulmahta zorlanıyodu, herkes çıplahtı, açıldı. Köyde Obruklu Hamdi Bey isminde birisi varıdı. Gerçek kişi ha yalan sanma. Herkesin kıtlılıkla imtihan olduğu zaman onun evi bolluh ve bereket ile dolup taşardı. O da bizlere yardım ederdi. Koca köy onun sayesinde karnını doyururdu. Ekinlerin bitmediği, yağmurun yağmadığı günlerde

bolluğun nereden geldiğini bilemezdik. Allah dostu olduğuna inanırdık. İyi bir adammış, iyilik edermiş herkese. Büyüklere dua etmiş yokluğ görmesin diye. Ömrü boyunca ne kendi kıtlı gördü ne köydekileri aç goydu. O olmasa tüm köy kıtlıhtan kırılacaktı. (K. 21)

Pir Ali Sultan: Aksaray’da Pir Ali Sultan’ın şöhretini çekemeyenler, onun mehdilik iddiasında olduğunu konuşurlarmış. İstanbul’dan durumun incelenmesi hakkında Aksaray kadılığına emir verilmiş. Kadı Pir Ali Sultan’ı huzuruna çağırılmış. Şahitleri de getirtmiş. Pir Ali Sultan kendi aleyhinde şahadet edeceklerin yüzlerine celal ile bakınca birisi derhal cansız bir halde yere düşmüş ve ölmüş. Öbürü de dışkı kusmaya başlamış. Kadı meclisi dağıtmış. Durumu İstanbul’a Kanuni Sultan Süleyman’a arz etmiş. Kanuni, İran Seferi’nden önce Aksaray’a varınca tebdil şekilde giyinerek, Pir Ali Sultan’ın evine gitmiş. Padişah, Pir Ali Sultan’ın evinde onun birçok kerametini şahitlik etmiş ve sohbet ederken: “Azizim! Sizi bize yanlış tanıtmışlar. Allah’a şükür! Sohbetinizle şeref kazandım.” demiş. Pir Ali Sultan sormuş: “Padişahım, Bu fakire isnâd edilen nedir?” Padişah: “Mehdiyim, cennetin dört ırmağı bizdedir dermişsiniz. Bize bu gibi şeyleri naklettiler.” Pir Ali Sultan: “Padişahım, mehdi sizsiniz. Cennetin dört ırmağı cennettedir. Öldükten sonra cennete giren müminler onlardan içeceklerdir. Cennetin dört ırmağından birisi Kevser suyudur, birisi süt çayı, birisi süzölmüş bal, birisi de kırmızı şarap ırmağıdır. Allah size ve bize Hz. Peygamber’in meclisinde bunlardan içmek nasip eylesin.” demiş. Padişahın huzuruna süt ve bal getirilmiş, yemişler. Padişah: “Azizim, kırmızı şarap ırmağının da örneği var mıdır?” diye sormuş. “Evet, şevketli padişahım. Şarap ırmağı ilahi aşktır. Bu da ehlienden uzak değildir.” cevabını almış. Pertev Paşa bu konuşma esnasında oradaymış. Pir Ali Sultan’ın söylediklerini ayakta dikkatle dinliyormuş. Pir Ali Sultan O’na dönerek hakkânî bir nazarla bakınca nara atıp yere düşmüş. Yine aynı ziyaret sırasında Pir Ali Sultan sultana şöyle nasihat etmiştir: “Allah senden adaletle iş yapıp yapmadığını soracak. Bu bakımdan adaletle iş gör. Bundan başka yol yoktur. Eğer adil olursan, bu dünya da senindir, ahiret de. Adaletle hareket edersen sultanlık tahtı daima senin olur. Boşuna ömür geçirme, kendine kötülük etme. Zulme uğrayanların hakkını zalimlerden al. Böyle yapmazsan perişan olursun. Peygamberleri düşün, dini gözünün önüne getir! Fena bir yol tutarsan, Allah seni baş aşağı eder

de şaşırıp kalırsın. Nasıl oldu, nereden geldi der düşünürsün. Sen peygamberin yolunu tut. O zaman gecen de gün gibi aydınlık olur. Git adalet tohumu ek de her iki âlemde mahcup olma. Mazlumların nefesi kılıç gibidir. Mülkünü viran eder. Buna sebep olma. Allah'a karşı isyan edenleri cehennem ateşine atarlar. Bak düşün bir kere, binlerce hükümdar toprak altında yatıyor. Git din erbabına yardımcı ol. Çünkü bu dünya fanidir. Bu nasihatlerimi bir inci gibi kulağına küpe yap.” Bu nasihatleri dinleyen padişah çok ağladı. Pir Ali Sultan'a pek çok mülk ve tarla bağışlamak teklifinde bulundu. Fakat o kabul etmedi. Bunun üzerine oğlunu İstanbul'a yanına göndermesini istedi. Sultanın bu arzusunu kabul edip; “Şevketli Padişahım! Oğlum İsmail Hak yoluna kurban olmaktan dönmez. Onu size göndereyim.” dedi ve gönderdi.

Somuncu Baba 1 (Bursa'nın Divanesi) : Somuncu Baba Hazretleri Şeyh Hamidi Veli namı diğer Somuncu Baba, Bursa'ya gittiği zaman kendisini unun ve ekmeğin ardına saklamıştı. Yani evliya olduğu bilinsin istemiyordu. Çünkü onlar gizlenmeyi, saklanmayı çok seviyorlardı. Somuncu Baba, fırınında pişirdiği ekmekleri her gün sabahları veya günün belirli saatlerinde bazen merkebine yükler bazen de kendi yüklenir, Bursa sokaklarında dağıtırdı. Böylece hem insanlara hizmet eder hem de bir evliya olduğunu gizlemiş olurdu. Fakat bir gün yine ekmeklerini yüklenmiş, Ulu Camii'nin civarına doğru giderken Somuncu Baba'nın karşısına Bursalıların deli dediği bir zat çıktı. Bursa halkı gerek kılığıyla gerek kıyafetiyle gerek davranışlarıyla, yaşam şekliyle o zata Bursa'nın delisi olarak bakıyorlardı. Somuncu Baba'nın karşısına çıkınca bu deli delilen zat, şöyle bir ifade kullandı: “Somuncu Babam! Ben sizin kim olduğunuzu iyi bilirim. Öyle unun, ekmeğin ardına saklanabileceğinizi zannetmeyin. Sırrınız bizce malumdur.” dedi. Somuncu Babada esasında o zatın bir deli olmadığını, bir veli olduğunu onun da delilik kisvesi ardına saklandığını fark etti ve heybesinden bir somun çıkararak o deliye uzattı, şöyle dedi: “Afiyet Ya Hu! Bunu ye. Sakın sırrımızı kimseye söyleme.” Deli de: “Tamam! Söylemem.” dedi. Biraz gittikten sonra ardına döndü ve Somuncu Baba'ya şöyle seslendi: “Somuncu Babam! Her ne kadar ben sussam da sır susmaz. Yakında sırrınız ortaya çıkacak ve sizin de kim olduğunu bilinecek.” dedi ve böylece çekti gitti. Zaten bu delinin ifadesinden sonra çok geçmeyecek Bursa Ulu Camii'nin açılış günü Somuncu Baba'nın sırrı ortaya çıkacak ve Somuncu Baba tanınacak, bilinecek. (K. 52)

Somuncu Baba 2 (Ateşsiz Fırın): Somuncu Baba, Bursa'ya gittiğinde ekmek yapıyordu. Fırınında ekmekekler pişirip insanlara dağıtıyordu. Onun dağıttığı ekmekekler halk nezdinde ciddi kabul görmüştü. İnsanlar onun ekmeğini yediği zaman daha çok lezzet, haz duyuyorlardı. Özellikle Ulu Camii'nin inşaatında çalışan işçiler ne zaman ki Somuncu Baba Hazretlerinin ekmeğinden yediler o zaman daha iştahlı çalışıyorlar. İş de çok bereketli ve verimli oluyordu. Tabii ki bu durumu Emir Sultan fark etmişti. Bu zatın esasında bir ekmekekçi olamayacağını, hayatının ekmekekçilikten ibaret olmadığını anlamış ve Somuncu Baba'yı denemeye karar vermişti. Bir gün eline aldığı çömleği ile Somuncu Baba'nın fırınına gitti. Ve girdikten sonra selam verdi: "*Babacığım! Yemeğimizi pişirir misin?*" dedi. Çömlekle getirdiği hazırlanmış çiğ yemeği getirdi ve pişirilmesini talep etti. Somuncu Baba da Emir Sultan'ın ne maksatla geldiğini çok iyi biliyordu. Kendisini denemeye gelen Emir Sultan'a orada küçük yollu bir ders vermek istedi ve şöyle bir ifade kullandı: "*Tabii ki evlat. Bizim işimiz pişirmek.*" Esasında kastettiği mana başkaydı Somuncu Baba'nın. Emir Sultan 'yemek pişirmek' anladı ama Somuncu Baba insan pişirmek, gönüller pişirmekten bahsetmişti. Somuncu Baba çömleği aldı ve fırına sürüyormuş gibi yaptı. Fırının en dar yerinden bunu dene-di. Fakat fırına sürmedi. Sonra Emir Sultan'a döndü dedi ki: "*Evladım! Ben çömleği süremiyorum. Çömlekçilik sizin işiniz. Çömleği buyurun siz sürün.*" Emir Sultan geçmişinde çömlekçiydi. Babası da çömlekçiydi, kendisi de çömlekçiliği biliyordu. Emir Sultan bunu duyunca çok şaşır-dı. Oysa Bursa'da çömlekçi olduğunu kimseye söylememişti. Aldı, "*Tamam.*" dedi şaşkınlıkla. Çömleği fırına sürdü fakat gördükleri karşısında daha çok şaşır-dı. Çünkü menkıbeye göre, fırında ateş yoktu. Fırın soğuktu, Somuncu Baba o fırında yemek pişirmek üzere o yemeği almıştı. Emir Sultan çömleği fırına sürdü, şaşkınlıkla Somuncu Baba'ya döndü: "*Babacım, şimdi bu yemek bu fırında mı pişecek?*" O da: "*Evladım, bekle görürsün.*" dedi. Biraz sohbet ettiler. Bir vakit geçtikten sonra Somuncu Baba artık o fırından çömleği çıkarması gerektiğini Emir Sultan'a söyledi. Şöyle de bir ifade kullandı: "*Evladım, eline bir tutacak havlu al. Öyle tut. Elin yanmasın.*" dedi. O da: "*Babacım, zaten fırın buz gibi.*" Emir Sultan da bu duruma çok şaşır-dı. Zaten soğuk bir yemek, neden yaksın ki diye düşündü. Eline hiçbir şey almadan fırına uzandı, çömleği çekerken ciddi manada eli yandı. Sonra Somuncu Baba'ya olan hayranlığı ve

onun gerçekte ekmeğin, unun, ateşin ardına saklanmış bir evliya olduğunu bütünüyle anladı ve bu işin sırrını sordu. Beraberce sırrını konuştular ve bir yoldaş olmuş oldular. Böylece dostlukları başladı ve Emir Sultan onun evliya olduğunu fark ederek, ateşsiz fırınlarda ekmek pişirdiğini bu vesileyle görmüş oldu ve Somuncu Baba'ya şöyle dedi: “*Babacım, beni affet. Talebeliğe kabul et. Zira ben seni denemeye gelmişim. Şuan taleben olmayı arzu ediyorum.*” diyerek onun büyüklüğünü anladı ve kabul etti. (K. 52)

Somuncu Baba 3 (Ulu Cami'nin Açılışı): Somuncu Baba Hazretleri, Bursa'da birkaç yıl kaldıktan sonra artık Ulu Cami, padişahın vadettiği şekliyle tamamlanmış açılış günü gelmişti. Yıldırım Bayezid Han sultan mahfilinde oturmuş, müezzinler müezzin mahfilinde yerlerini almışlar. Padişahın da hemen yanında Emir Sultan ve Molla Fenârî var. Şehrin kadısı olarak. Yıldırım Han, Emir Sultan'a dönerek: (ki aynı zamanda Emir Sultan Yıldırım Han'ın damadıdır) “*Emirim. Bugün camimizin açılış günü, çık hutbemizi oku, namazımızı kıldır.*” Emir Sultan da dedi ki: “*Sultan Baba! Aramızda devrin büyüğü varken bize hutbe okumak düşmez.*” O da: “*Kimmiş o?*” deyince bu zatın halkın Somuncu Baba diye bildiği zatın esasında bir evliya olduğunu ve dönemin kutbu, dönemin büyüğü olduğunu ifade etti. Bunun üzerine Yıldırım Han da görevi Somuncu Baba'ya tevdi etmesini Emir Sultan'dan istedi. Emir Sultan Somuncu Baba'nın yanına varınca bunları anlattı ve hutbeyi okumasını arzu etti. Fakat Somuncu Baba şöyle bir ifade kullandı: “*Emirim. Hutbeyi okuruz okumasına ama bu hutbe üzerine bizim sırrımız faş olur ve bizde Bursa'dan gideriz.*” Yavaş yavaş Somuncu Baba hutbe okumak üzere minbere çıkmaya başladı. Halk şaşkınlık içerisinde Somuncu Baba'yı seyrediyordu. Çünkü onların gözünde Somuncu Baba, bir ekmekçi kocaydı... Her ne kadar mübarek bir zat olsa da sohbetine doyum olmasa da ekmeğine doyum olmasa da nihayetinde o ekmekçi idi. Hutbe okuyacak kadar donanımlı ve ilim sahibi bir zat olduğunu düşünmemişlerdi. Bunu düşünmeyen bir kişi daha vardı. Molla Fenârî. Somuncu Baba hutbeye çıkarken şaşkınlıkla ardından baktı. Hatta biraz da üzüldü, kırıldı belki. “*Nasıl olur? Bu zat hutbe okumayı nereden bilir? Oysa hutbe okumak bana layıktı.*” diye düşündü. Fakat Somuncu Baba hem halkın o kuşkulu bakışını hem de Molla Fenârî'nin kıskançlığını boşa çıkaracaktı. Zira hutbeye başlayınca caminin açılış günü

olması hasebiyle Fatıha Suresi'ni tefsir edelim dedi. Çünkü o da Kur'an'ın açılış suresiydi ve açmak manasına geliyordu. Fatıha Suresi'ni tefsir etmeye başlayınca hem cami cemaati hem Molla Fenârî büyük bir şaşkınlık yaşadılar. Zira Somuncu Baba, Fatıha Suresi'nin tefsirine başlamadan önce şöyle bir ifade kullanmıştı: [Molla Fenârî daha öncesinde Fatıha Suresinin tefsirine çalışıyordu ve surede çözemediği yerler vardı, ne manaya geldiğini anlayamıyordu] “Bugün camimizin açılış günü, ilk günü. Biz de Kur'an'ın ilk suresiyle açılışımızı yapalım, onu konuşalım. Hem de aramızda bazı âlimler var Fatıha Suresi'nde anlayamadıkları yerler var, onlar da dinlesinler, öğrensinler.” Bunu duyan Molla Fenârî hem biraz tedirgin oldu hem de Somuncu Baba'nın büyük bir zat olduğunu anlayarak gönlü ferahladı. Somuncu Baba, Fatıha Suresi'ni yedi vecih üzere yani yedi farklı şekliyle tefsir etti. Yine Molla Fenârî'nin ifadesiyle bu tefsirlerden ilkini cemaatin tamamı anladı. İkincisini cemaatin çoğu anladı, azı anlamadı. Üçüncüsünü cemaatin azı anladı, çoğu anlamadı. Dört, beş, altı ve yediyi artık camidekiler anlayamadı çünkü Somuncu Baba başka bir âlemde evliyalara, erenlere, peygamberlere o sohbeti yaptı. (K. 52)

Somuncu Baba 4 (Üç Kapı): Halk huzur içindeydi. Somuncu Baba'nın büyük bir zat olduğunu bu hutbeyle anladılar. Ve her biri namazdan sonra Somuncu Baba'nın elini öpmek ve duasını almak üzere Somuncu Baba'ya hücum ettiler. Tabiri caizse insanlar, sanki bir hediye nin peşine koşar gibi kapılara koştular. Kim hangi kapıya varmışsa oradan eli boş ayrılmadı. Diyorlardı ki çıkışta: “Somuncu Baba sağ kapıda gidin elini öpün. Bana nasip oldu.” Bir başkası diyordu ki: “Somuncu Baba sol kapıda koşun oraya, elini öpün, duasını alın.” Bir başkası: “Somuncu Baba ön kapıda gidin, elini öpün, duasını alın.” Diyordu. Böylece anlaşıldı ki bir ikram olarak, bir keramet olarak Somuncu Baba üç kapıda da aynı anda görülmüştü ve herkesle görüştü. Bu menkıbeye ilave olarak deniyor ki üç kapıda da insanlara somun dağıttı. Somuncu Baba'nın bu şekilde Bursa'da büyüklüğü, ululuğu anlaşıncı, ‘Şöhret afettir!’ hadisi gereğinde Somuncu Baba Bursa'yı terk etti. (K. 52)

Somuncu Baba 5 (Ekinsiz Tarla): Şeyh Hamîd-i Veli Somuncu Baba, uzun bir süre Aksaray'da kaldıktan sonra Bursa'da sırrı ortaya çıkınca Hacı Bay-

ramı Veli ve yakınlarını alarak Hicaz'a gitti ve Hicaz'da üç yıl kadar kaldı. Sonra dönüp geldiği yer Aksaray'dı. Hem eşi Aksaraylıydı, hem Ervah Kabristanlığı Aksaray'daydı. Bu yüzden Somuncu Baba'nın gönlü her zaman Aksaray'a akmıştı ve hayatının son demlerini Aksaray'da geçirmek istiyordu ki hayatının yaklaşık onon bir yılını Somuncu Baba Hazretleri Aksaray'da geçirecekti. Aksaray'da yaşadığı menkıbelerden bir tanesi, ekinsiz tarla menkıbesiydi. Somuncu Baba, Aksaray'a gelince dünyalık ihtiyaçlarını karşılamak için küçük bir toprak edindi kendisine. Fakat kendisinin ekecek ve dikecek ne gücü vardı ne de buna vakti vardı. Çünkü öğrenci yetiştirmeye daha çok meşguldü. Talebelerinin bir tanesine bu vazifeyi verdi. *“Evladım, bu tarlanın bir kısmını benim için ek bir kısmını da kendin için ek. Hasat zamanı gelir hasatımızı yaparız.”* dedi. Talebe kabul etti memnuniyetle ve tarlanın bir yarısını kendisi için diğer yarısını da Somuncu Baba için ekti. Aradan zaman geçti, hasat mevsimi geldi. Somuncu Baba, o talebe ve hasadı gerçekleştirecek yardımcılarını tarlanın başına geldi. Somuncu Baba tarlada değişik bir durum gördü. Tarlanın bir yarısı bomboştu, diğer yarısı oldukça bol ürünlü ve verimliydi. Somuncu Baba, talebesine sordu. Deki ki: *“Evladım. Bu tarlanın hangi tarafı bizimidir? Hangi tarafını benim için ektin? Hangi tarafı senindir?”* deyince talebesi Somuncu Baba'ya o ürünsüz, kıraç taraf sizindir demeye utandığından bol verimli, bol ürünlü tarafa için: *“Şeyhim bu taraf sizindir. Allah gönlümüze göre vermiş. Size çok vermiş, bize ürün vermemiş. Ürünsüz taraf da bizimidir.”* deyiverdi. Tabi bunu duyan Somuncu Baba oldukça üzüldü ve şunları söyledi: *“Eskiden dünya bize gülmezdi. Böyle nimetler vermezdi. Acaba hangi günahımızdan dolayı dünya bize güler oldu da bunca nimeti bize verdi.”* ifadesini kullandı ve çok üzüldü. Tabi bu üzüntüsüne karşılık talebe yaptığı hayatı anladı ve özür diledi. *“Şeyhim! Esasında ürünsüz taraf sizindi fakat ben o taraf sizindir demeye utandığım için bol ürünlü taraf sizindir demiştim.”* deyince Somuncu Baba'nın ağlayan yüzü güldü. Dalan gözleri neşe ile doldu ve sevindi. Talebesine şöyle bir ifade kullandı: *“Evladım! Biz dünyadan nasibimize düşeni zaten aldık gittik. Dünyada kâhı değiliz. Dünyada mal mülk bırakmak, dünya nimetlerinden büsbütün dünyaya bağılmış gibi yararlanmak bizim işimiz değildir. Az daha bizi varlık derdiyle darlığa düşürecektin. Böyle yapma bir daha.”* dedi ve böylece o faslı kapattı. (K. 52)

Somuncu Baba 6 (İneğin Dilinden Anlaması): Şeyh Hamidi Veli Somuncu Baba artık ömrünün son demlerine doğru yaklaşırken yine talebe yetiştiriyor. Bugünkü Yusuf Hakiki Baba'nın [oğlunun] medfun olduğu kısımlarda talebesini yetiştiriyor. Sıklıkla Ervah'a gidiyor. Orada dualar ediyor. B yükleri yâd ediyor ve ölümü hatırlıyor. Çünkü onlar daha dünyada yaşarken ölmeyi bir anlamda şiar edinmişler. Hz. Ömer'in ifadesiyle: *"Dünyada ölüyüz, ölünce dirileceğiz. Akıllı insan ölmeden ölmeyi tecrübe edendir."* ifadeyle Somuncu Baba da bu yolda yürüyor ve ölümlerden sürekli kendisine bir pay çıkarıyor, ibretler alıyor. *"Bugün yaşıyorum diye sevinme bir gün sen de o toprağın altına gireceksin."* diye kendisini sürekli telkinde bulunuyor. Bir ikindi vakti kırlarda temaşa ederken, bir kadının çığlık çığlığa feryadı ile irkiliyor ve kadın koşarak Somuncu Baba'nın yanına geliyor: *"Hocam, akşam oldu herkesin ineği evine döndü fakat benim inek bir türlü dönmedi. Gördünüz mü, duydunuz mu?"* diye sorunca Somuncu Baba telaşlanmaması gerektiğini söylüyor ve biraz beklerse kendisinin o ineği arayacağına, bakacağına haber ediyor kadına. Kadın seviniyor ve Somuncu Baba doğrudan sanki maksatlıymış gibi ineğin nerede olduğunu biliyormuş gibi bir hedefe doğru yürüyor. Kadın bu işten biraz kuşkulaniyor. Somuncu Baba'yı gizlice takip ediyor. Somuncu Baba dere kenarın biraz yürüdüktan sonra ineği bir köşede otlarken buluyor ve varıyor ineğin yanına. Kadın da tabii ki gizli bir şekilde takip ediyor Somuncu Baba'yı. Somuncu Baba ineğin yanına varınca: *"A can! Bunca mahlûkat evine dönmüş akşam oldu. Sen neden dönmedin? Sahibini neden telahta bırakırsın?"* deyince rivayet o ya ineğin şöyle söylediği naklediliyor: *"Ben bugün yeterince otlayamadım. Karnımı doyuramadım ve süt biriktiremedim. Bu yüzden yavruma biraz daha süt biriktireyim diye biraz otlamak için geldim."* Diyor. Somuncu Baba'nın cübbesinin eteğini yalıyor. Tabi bu olaya şahit olan kadın çığlık çığlığa bağırıyor ve şehre doğru koşuyor. Bizim hoca ermiş diye... Artık Somuncu Baba'nın inekle konuştuğu, hayvanların dilinden anladığı ayyuka çıkıyor. Bir anlamda Somuncu Baba'nın evliya olduğu anlaşılıyor. Tabi Somuncu Baba meşrebi gereği Melami bir yapıya sahip; gizlenmeyi, saklanmayı seviyor. Şöhretten çok hoşlanmıyor. Artık Aksaray'da da bilinmeye başlayınca ve gidecek yer de olmayınca son durak Aksaray olunca bu durum onun dünyadan göçmesi demekti. Bu olay üzerine çok zaman geçmeden Somuncu Baba dünyadan göçecek. Fakat onun bize bıraktığı çok güzel miraslar var. (K. 52)

Şammaz Baba 1 (Aziz Mamas): Ashabı Kehf'te konu olan tek bir Allah'a gönül veren gençlere ve onlara katılan çobana benzer bir durum da Aksaray civarında yaşanmıştır. Hadise III. yüzyılda yani Hristiyanlığın yasaklı döneminde Aksaray Gökçe köyünde çocuk yaşlardaki bir çobanın başından geçiyor. Tek Allah inancını kabul ederek putları reddeden bu genç çevresindekilere de bu inancı anlatmaya başlayınca fark ediliyor ve takibe uğruyor. Kurtulmak amacıyla dağlara sığınıyor. Anlatıya göre; dağda geyikler tarafından emziriliyor. Bir süre sonra yakalanıyor ve Kayseri'ye götürülüp işkence altında öldürülüyor. Sonradan kemikleri memleketi olan Aksaray Gökçe köyüne getirilip burada kayalara oyulmuş haç formunda bir kilise inşa edilerek içine konuyor. Mamas adındaki bu gençten dolayı dünya Hristiyanlığınca çok meşhur olan Aziz Mamas kültü oluşuyor. Kapadokyalı bu küçük çobanın kemiklerinin bir kısmı İmparator I. Leon'un emri ile İstanbul'a getirilip Beşiktaş İhlamur civarında hatırasına yaptırılan bir kiliseye konuyor. Hatta kemikleri gümüşle kaplanıp üzerine dualar yazılıyor. Bugün Ataköy taraflarındaki Aya Mama Deresi ismini zamanında yanında bulunan Aziz Mamas Ayazması'ndan almıştır. Türkiye dışında Kıbrıs'tan Fransa'ya, Yunanistan'a, birçok yerde Aziz Mamas'a ait olduğu iddia edilen kemikler saklanmaktadır.

Şammaz Baba 2: Şimdi bizim burdağki olan yatırımız Şammaz Baba zamanında kendisi Hristiyanlarla yaşadığı için onun için bu tarafta kendisi gündüz onlarla kalır imiş, gece ise tekrar ibadetine döner orda ibadetini yapar, sabahleyin tekrar oralara geri gelirmiş. Yani zor hayatları böyle mücadeleyle geçirmiş. Onun için bunun kemiklerini zamanında bir kaymaham Ahsaray'a götürüyor. Ahsaray'da orda zabaha gadar bunu ırhatsız ediyor. Biraz bişeyler yapıyor. Sabahleyin tekrar bunun kemiklerini gümüşlediyorlar tekrar geri getiriyolar. Şimdi oraya da bir hasta deli falan geldiğinde orda bir yeri var, incecik bir de ipi var. Bağladınmıydı sabahleyin kalktıımıydı senlen benlen kahar [kalkar] gor gider. Böyle de bir şeysi vardır. (K. 46)

Şammaz Baba 3: Harp zamanında gelirimmiş, bu Şammaz Baba gaharmış harp zamanında. Ben yitmiş yaşındayım, yitmişden de fazlayım da dinenleri diyom ben. Ondan sonra, Şammaz Baba gaharmış. Şu Melendiz'de bi adamı dövmüşler adam da ordan gelmiş, şu dağlardan vesayit yoh ya.

Bulamamışlar adamı. Tekkede (Şammaz Baba Tekkesi) kalmış ibedi [ebedi], tekkede ölmüş. Mizarını buraya küllemişler [örtmüşler]. İbem görmüş Şammaz Baba'yı. İrbih [ibrik] parıl parıl parlıyomuş elinde. Şammaz Baba harp zamanında gaharmış. Gidersen tekkeye hincik [şimdi] görün. He. Diyecem bu, bunlar böyle. Bu atlar neyi [falan] Allah tarafından harp zamanında, hincik de oluyo harp yavrum, o harp zamanında atlar şahır şahır [şakır şakır] tekkenin önüne inermiş. (K. 48)

Şeyh Hamza Baba 1 (Zikrullah Yolu): Şeyh Hamza Baba, haftanın belirli günlerinde gece yarısından sonra yatağından kalkarak şimdiki medfun bulunduğu yere gider, Rufailerin zikrullahına katılmış. Annesi oğlunun geceleri nereye gittiğini merak etmiş. Bir gün, Hamza Baba gece yarısından sonra yatağından kalkmış, üzerini giyinip abdest aldıktan sonra evden çıkmış. Bu sırada uyanan annesi kocasını uyandırarak: *“Oğlun belirli günlerde gece yarısından sonra dışarıya çıkıyor, nereye gittiğini de bilmiyorum. Merak ediyorum, Hamza'yı takip et de gittiği yeri bir öğren.”* demiş. Babası Hamza Baba'yı takip etmeye başlamış. Oğul önde baba arkada, Ervah kabristanlığına doğru yürüyerek şimdiki medfun bulunduğu yere gelmişler. Bu yerde zikrullahı gelen Rufailer tarafından zikrullahı halkası kurulmuş ve Hamza Baba'nın yeri boş bırakılmış, Hamza Baba kendisi için ayrılan zikrullah halkasındaki yerini doldurarak zikrullahı başlamışlar. Bu durumu gören babası biraz bekledikten sonra eve dönmüş ve karısına oğlunun durumunu izah etmiş. *“Oğlunu merak etme, o aradığını bulmuş.”* demiş.

Şeyh Hamza Baba 2 (Yıkılmayan Kabir): 1960 yılında Ervah Kabristanlığındaki Hamza Baba'nın kabrinin olduğu yerden su kanalı geçmesi gerekmiş. Hamza Baba'nın kabri gibi itikafhânesi ve çilehanesinin de yıkılması gerekmiş. O dönemde bu yapılar ve etrafındaki başka şahısların mezarları bakımsız ve yıkık bir haldeymiş... Dönemin belediye başkanı bu kabir sahiplerine bir yazı göndererek kabirlerin en kısa zamanda kaldırılmasını, gerekçe olarak su kanalının geçeceğini bildirmiş. Kabir sahipleri bu durum karşısında türbenin etrafında bulunan kabirlerini yerinden kaldırarak başka bir yere nakil etmişler ve türbenin etrafını boşaltmışlar. Bu aşamadan sonra sıra Şeyh Hamza Baba'nın çilehanesi, itikafhanesi ve kabrine gelmiş. Dozer operatörü ileriden su kanalını açarak türbeye doğru gelmeye baş-

lamış. Türbeye geldiğinde dozer operatörü gerekli talimatı aldıktan sonra türbe duvarlarını yıkarak su kanalını açacakmış. Bu esnada dozer stop etmiş, dozer sürücüsü dozeri tekrar çalıştırmış ve dozeri biraz geriye çekmiş ve tekrar duvarı yıkmaya yönelmiş. Bu sefer de dozerin bıçağı kırılmış. Bu durumu gören yetkililer hayret etmişler. Bu yıkma işinden vazgeçerek projede bir değişiklik yaparak su kanalını Hamza Baha'nın kabrinin az ilerisine taşımışlar ve türbeye dokunmamışlar. Allah'ın izniyle Hamza Baba bu yıkıma müsaade etmemiş. Türbenin etrafındaki kabirleri kaldıran kabir sahipleri de bu durum karşısında kabirlerini başka yere nakil ettiklerine pişman olmuşlar.

Tapduk Emre: “Rum erenleri, Hacı Bektaş Veli'ye gidecekleri vakit Emre'ye; “Haydi! Ben bizimle gel.” dediler. Emre çok kuvvetli bir erdi. “Dost divanında bütün erenlere nasip üleştirirken, Hacı Bektaş adlı er görmedik.” dedi. Hacı Bektaş'a gitmedi. Hacı Bektaş'a, Emre'nin sözünü haber verdiler. Hünkâr Sulucakarahöyük'te, Kadıncık Ana'nın evine yerleşince her taraftan muhip, mürit ihtirilmaya başlandı. Hünkâr Saru İsmail'i gönderip Emre'yi çağırttı. Emre yanına gelince Hacı Bektaş; “Siz!” dedi.”Dost divanında erenlere nasip üleştirirken Hacı Bektaş adlı bir kimse görmedik demişsiniz.” Emre; “O divanda yeşil bir perde vardı.” dedi. “Onun ardından bir el çıktı, bize nasip üleştirdi. O elin avucunda latif, yeşil bir ben vardı. Şimdi bile görsem tanırım.” Hacı Bektaş elini açtı. Hacı Bektaş'ın avucunda, o yeşil beni görür görmez, üç kere; “Tapduk Hünkârım” dedi. Bundan sonra adı Tapduk Emre oldu. Emre başındaki tacı çıkarıp Hünkâr'a teslim etti. Hünkâr, tacını tekbirleyip giydirdi. O da izin alıp makamına döndü.”

Yunus Emre 1 (Buğday): Aksaray ili Güzelyurt ilçesi Sivrihisar köyü var. Tarihi bi kalesi olan belki bin yıllık mağara tipi evleri olan... Yunus Emre kendisi Sivrihisarlı. Eskişehir Sivrihisar değil Aksaray Güzelyurt Sivrihisarlı. Önce onu belirtelim. Burda doğuyo, büyüyo. O dönemde kıtlı olduğundan dolayı herkesin bi şeylere ihtiyacı var. İnsanlar açlıh, sefalet içerisinde... Duyuyor ki Nevşehir tarafında bir kişi yardım dağıtıyo. Ben de gideyim ordan buğday alayım diye düşünüyö. Giderken de eli boş gitmiyo. Bizim bu bölgede hem alıç ağaçları var hem ormanlıh karaağaç dediğimiz ağaçlar var. Bu bölgeye has bi alıç ağacı... Giderken elim boş gitmeyeyim diye

nezaketen o şekilde gidiyo. Tabii ki Güzelyurt Nevşehir'e yakın. Ne gadar? Yürümekle iki günde falan varırsın. Alıç bozulmaması gereken bi şey. (Alıç; taze meyvesi olan bi şeydir, yemiş gibi, içinde küçük küçük çekirdehleri olan. Bizim bu bölge Ahsaray, Hasan Dağı, Ekecik Bölgesi'ne ait bi yemiş.) Bu şekilde gidiyo, Hacı Bektaş köyüne varıyo. Bi hayli yorgun argın vardık-tan sonra dergâhta karşılıyolar, misafir ediyolar. Hacı Bektaş ile görüşüyo. Hediyesini verdikten sonra işte diyo ki misafirimiz dinlensin. Orda bi iki gün dinleniyo. Sıkıntısını söylüyo, bizim buralarda kıtlık olduğunu, buğ-day almaya geldiğini söylüyo. Hacı Bektaş da ona diyo ki: *"Buğday mı istersin, himmet mi istersin? Sana himmet vereyim. Getirdiğin her bi alıç karşılığında himmet vereyim."* diye defalarca söylüyo fakat tabii ki köyüne boş dönme-mek için, insanlara yardım etmek için o düşünceyle; *"Ben himmeti neyleyim, bana buğday gerek."* diyo. Neyse, buğdayını o günkü hayvanına yüklüyolar. Giderken, Hacı Bektaş'tan çıkarken ahlına düşüyo."Ben ne yaptım, niye böyle bi hata yaptım. Buğday yerine himmet alsaydım." diye düşünüyo. Tekrar dönüyo. Diyo ki: *"Ben hata yaptım. Buğday yerine himmetistiyorum."* Hacı Bektaş da: *"Senin artı bu kapıda işin bitti. Senin kapın Taptuk Emre'de."* Taptuk Emre'yi tarif ediyo. Taptuk Emre'ye gidiyo. (K. 17)

Yunus Emre 2 (Çiçek): O günün şartlarında iletişim zor biliyorsunuz, te-lefon yoh, uydu aracılığı yoh, mektup getiren götüren yoh. Yunus Emre, Taptuk Emre'ye geliyo. Taptuk Emre, Hacı Bektaş'ın selamını alıyo, Yunus Emre'yi karşılıyo. Orda Taptuk Emre'nin öğrencisi oluyo. Durumunu anla-tıyo; *"Buğday istedim, himmeti alamadım. Himmet kapısı sizdeymiş efendim."* diyo. Taptuk Emre'ye bir müddet öğrencilik yapıyo. Tabi bissürü öğrenci grupları var. Taptuk Emre, Yunus Emre'yi defalarca deniyo. Bütün büyük âlimler, ulemalar, şeyhler öğrencilerinin manevi hazza ulaşması için de-nemeler yapıyo. Taptuk Emre'nin Yunus Emre'yi çok sevmesini çekeme-yen öğrenciler oluyo. Yunus Emre bazen üzülüyor bu konularda falan. Bir gün öğrencilerini alıyo kırlara gezmeye çıhıyolar. Orda tabi aslında niyeti öğrencilerini denemedir, imtihandır. Diyo ki öğrencilere: *"Yavrularım bana bir çiçek demeti getirin. Çiçek toplayın gelin. Hanginiz daha güzel çiçek toplayacak?"* Herkes gidiyo demet demet çiçekler topluyo. En güzel demetleri yaptırıyolar, getiriyolar. Yunus Emre gidiyo bahıyo ki her çiçek Allah diye zikrediyo."Allah, Allah, Allah!" zikrediyo. Zikreden çiçekleri görünce na-

sıl koparabilirim diye düşünüyö. İşte manevi gözle görüyö. Hacı Bektaş ile Taptuk Emre birbirleriyle selamlaşabiliyolar. Büyük erenler, evliyalar iletişim olmadan birbirlerini görebiliyolar, anlayabiliyolar yani. Herkes getiriyo çiçeklerini hocalarına ikram ediyolar. Yunus Emre ise böyle boynu bükük, solmuş bi tane çiçek getiriyo. Herkes Yunus Emre ile alay ediyö tamam mı? Bula bula bunu mu bulmuş diye. Herkes hocasına çiçeği veriyo ve anlatıyo. Hocam bu çiçeği sizin için getirdim, en güzel çiçeği bulmaya çalıştım. Yunus Emre de diyo ki: *“Efendim! Ben hangi çiçeği yolmah istediysen Allah diye zikrettiklerini duydum. Hiçbirini yolamadım. Bu kırılmış çiçek zikredemiyodu ancak onu yoldum. Size ancak bunu getirebildim.”* diyo ve ikram ediyö. Taptuk Emre: *“Aferin evladım! Demek ki bu kapıdan sadece siz nasibinizi alabilmişsiniz. Çünkü çiçeklerin dahi konuştuğunu duyabiliyorsunuz...”* diyo. (K. 17)

Yunus Emre 3 (Dua): Ekecik Dağı'na giderken, Sarıkaraman Ortaköy yolu üzerinde dağın orda meşe ağaçları var. Bizim bulunduğumuz bu bölgede de meşe ağaçları var. Yunus Emre, dergâha odun getiriyo. Kırh yıl odun taşıyo ama hiç eğri büğrü odun almamış. Hepsi dosdoğru odunların... Bu dergâha eğri büğrü kimse giremez diye odunları dahi dosdoğru alıyo. Odunların yaşını değil kurularını alıyo ama doğrularını alıyo. Bir gün kendi kendine ben kırh yıldır bu kapıdayım ama bir türlü eremedim diye düşünüyö. Bir türlü erendir, evliyadır olmadım diye kendi kendine düşünüyö. Bir gün gitmek istiyö. Hanım baciya söylüyor. Gidiyor. Tabi o günün şartlarında yaya yürüyö, açlıh sefalet falan... Yolda yürürken iki kişiye denk geliyo. Onlara gittiğini söylüyor, sizin gittiğiniz gibi ben de gidiyorum diyo. Bi öğle vaktinde oturuyolar. Yemek için dua ediyolar. Acıhtıkları için sofraya istiyolar. Allah'tan yemek istiyolar. Adamlardan biri dua ediyö, üç kişilik yemek iniyo tepsiyle önlerine. Başka bi vakitte diğeri dua ediyö yine yemek geliyo. Yunus Emre sıkıntıya düşüyö: *“Allah'ım! Ben ne yapacam? Bunlar kimin adına senden yemek istiyolar ben de onun adına istiyorum.”* diye dua ediyö. Bu defa üç kişilik iki sofraya iniyo.” Hayırdır bu nasıl oldu? Kimin adına istediniz de bu sofraya indi.” diye soruyolar. Yunus hemen önce siz söyleyin kimin adına istediniz diye sorunca: *“Taptuk'un kapısında kırh yıldır hizmet eden Yunus'un adına dua ettik.”* dedihlerinde Yunus her şeyi anlıyo. O zaman kafasına tık diyo. Eyvah diyo ben ne yaptım? Nasıl hatalar yaptım... Hemen dönüyö. (K. 17)

Yunus Emre 4 (Bizim Yunus): Yunus Emre tekrar dergâha dönüyo. Ana bacıya ben geldim diyo. Tabi Taptuk Emre, Yunus'un gittiğine çok üzül-müş. Gözleri de görmüyo. Ana bacıyo ki: "Taptuk sabah namazında kalhar. Ben götürdüğümde eşğin altına yatın, ayağını baında kim bu derse, Yunus dediğimizde bizim Yunus mu derse eline eteğine yapışın. Ama Yunus mu derse, tanımazlıhtan gelirse artih işiniz bitmiştir." Yunus Emre eşğin altına yatıyo, Taptuk'un önüne... Taptuk Emre çıkarken üzerine basınca tabi bi an yumu-şak şeye bastığını h diyo." Kim bu hanım?" diyo. Ana bacı: "Yunus!" diyo. Taptuk Emre: "Bizim Yunus mu?" deyince Yunus Emre Taptuk Emre'nin eteğine gapanıyo ve affediliyor. (K. 17)

Yunus Emre 5 (Asa): Taptuk Emre, Yunus Emre'yi affettikten sonra: "Yu-nus! Artih erdin! Asanın gittiği yer senin yerindir." diyerek asasını fırlatıyo. Tabi Yunus Emre Anadolu'nun tamamını geziyo. Konya'yı, Ahsaray'ı, diğer bölgelerin hepsini geziyo. Türkiye'de on dört yerde Yunus Emre'nin türbesi vardır. İki tane de Azerbaycan'da vardır. On altı yerde Yunus Emre Tür-besi vardır. Ondan sonra Ortaköy'ün Sarıkaramanda köyünün [Ortaköy'e yirmi kilometre uzaklıhta bi sarı köy] tepesinde Taptuk'un fırlattığı asayı buluyo. Oraya yerleşio. Tepede türbesi vardır. Taptuk Emre, Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli... Bu tepe hepsine hâkim bi tepe. Tepe ikisinin ortasında. Bi taraf Nevşehir'i, Nevşehir'i görüyo, diğer taraf Ahsaray Taptuk bölgesini görüyo. Çok hâkim bi tepe. Yani ordan her tarafa bi günde gidip gelebilirsin. Hacı Bektaş'a, Taptuk'a bi günde gidip gelebilirsin. (K. 17)

Zenbilli Ali Efenarı (Helâl Değildir): Bir rivayete göre Yavuz Sultan Selim Edirne'ye gidiyordu. Şeyhülislam Zenbilli Ali Efendi de onları uğurlamaya ge-lenler arasındaydı. Elleri bağlı dört yüz kişinin idam edilmek üzere götürül-düklerini gördü. Bunların niçin idam edileceklerini sordu. Padişah ülkesinde ipek alınıp satılmasını men etmişti. Bu kişiler de bu yasağa uymadıkları için öldürülecekti. Şeyhülislâm derhal deri döndü, padişaha yetiştı ve: "Bu elleri bağlı dört yüz kişinin öldürülmeleri helâl değildir! Bu hususta Allah yanında so-rumlu olursun. Sen sakın bunları öldürtme!" dedi. Bu söz padişahı sinirlendirdi; "Halkın üçte birinin ahvalini düzeltmek için üçte ikisinin bile öldürülmesi caiz iken böyle bir avuç alçağın kanının dökülmesini çok görmek yersizdir!" dedi. Zenbilli Ali padişahın sözlerini şöyle cevaplandırdı: "İpek alıp satmakta âlemin intiza-

mını bozacak ne var? Sen ibrişim gibi nazik tenli hocaları da öldürüyorsun; onların boyunlarına ölüm gibi ağır bir yükü yüklüyorsun. Böylece sen asıl günah ipini kendi boynuna geçiriyorsun. Tuttuğun bu yol zalimlerin yoludur!” dedi. Yavuz: “Mevlâna, benim emirlerime uymamaktan daha büyük günah mı olur?” deyince Zenbilli Ali Efendi: “Bunlar senin emrine karşı gelmemişlerdir. Zira senin ipek emini tayin etmiş olman ipeğin alınıp satılmasına delâlet eder. Bu bir ruhsatdır. Senin açıktan açığa izin vermen demektir. İpek alınıp satılmıyacaksa niye ipek emini tayin ettiniz, onun vazifesi ne?” diye sordu. Bu soru üzerine padişah: “Senin saltanat işlerine ait bu gibi şeylerde söz söylemen vazifen değildir!” diye kestirip attı. Zenbilli; “Bu husus ahiret işlerindedir. Buna karışmak benim boynumun borcudur!” diyerek selâm vermeden padişahın yanından ayrıldı. Bu hâl Padişahı son derece kızdırdı. Göz çanakları kıpkızıl kan ile doldu. Göz bebekleri mercan gibi oldu. Gözünü kan bürüdü. Uzun müddet atının üstünde hareketsiz ve sessiz kaldı, derin düşünceye daldı. Sonra yürüdü. Yanındakiler padişahın bu hâline şaşıldılar. Hepsisi bu saltanat güneşinin etrafında beş yıldızlı bir burç gibi toplandılar. Onlar da ne olacağını düşünüyorlar ve atlarıyla padişahın üzengisinde yürüyorlardı. Padişah yolda Allah’ın “Eğer affedersen bu takvaya daha yakındır.” ayetini düşünerek elleri bağlı idam mahkûmu dört yüz kişiyi affettiğini bildirdi. Şeyhülislâm Zenbilli’ye bir ferman gönderdi. Bunda şu anlamlı satırlar yazılı idi: “Senin hakkı söyleyip Tanrı’nın büyük kelâmını bana bildirmen, çok kesici bir kılıç gibi olduğunu gördüm. İki kadıaskerliği birden sana verdim!” Şeyhülislam Ali Çelebi padişahın verdikleri emir ile Şeyhülislamlık ile iki kadıaskerliğin kendisinde birleştiklerini gördü. Bunları nezaketen kabul etti ve yazdığı cevapta: “Bundan daha evel cihanı Yaratan’la Allah ile bundan sonra benim adımın kadı defterlerinde (Sâk’lerinde) bulunmaması yolunda bir anlaşmam var idi. Ben bu ahdimde sebat ediyorum. Kadıaskerlikleri kabul etmiyorum!” diyordu. Padişah, Mevlâna Çelebi’nin mal gibi dünya işlerine rağbet etmeyip, ahiret işlerinin isteyicisi olduğunu görünce çok sevindi. Ona beş yüz altın gönderdi. Mevlana bunları aldı.

Zenbilli Ali Efendi (Ölüm Helalleşmesi): Şekayık sahibi, Şeyhülislam Zenbilli Ali Efendi ölüm yatağında iken babasıyla beraber ziyaretine gitmişlerdi. Mevlâna ile babası gizli bir şey söylemişler, babası ağlamaya başlamış, eve vardıklarında babasına niçin ağladığını sormuş. Babası da: “Kendisinin muhakkak

öleceğini Musa Aleyhisselâm'ın ruhu kendisini sabahleyin gelip davet ettiğini söyledi de ondan!" demiş. Bunu dinleyen Şekayık sahibi de ihtiyarsız ağlamış.

Zenbilli Ali Efendi 3 (Zenbilin Hikâyesi): Zenbilli Ali Efendi tebessüm etmeyi seven, dost canlısı bir insandır. Küçük çocuklarla bile sohbet eder, onlara nasihatlerde bulunur. Ayrıca insanların çekinmeden soru sorabilmelerini çok ister. Ancak üç kıtaya yayılan bir imparatorluğun şeyhülislamı halkın gözünde destan kahramanı gibidir. O, ne kadar mütevazı olursa olsun, karşısındakileri ter basar, huzurda sıkılırlar ve soru soramaz hâle gelirler. Zenbilli Ali Efendi bu sebeple pratik bir yol bulur. Zenbilini camdan sarkıtır. Sorusu olan bir kâğıda yazıp zembile bırakır. Kendisi derhal cevabını yazar ve yine zembille aşağı sallandırır. Her gün önünüze gelen yüzlerce kâğıt ve birbirine benzeyen sıradan suallere bıkmadan usanmadan cevap yazar.

Genç Osman: Benim duyduğum gadarıyla, bizim burda tarihî bi yirler var. Ambaraltı diye geçer, gayalılı böyle yani mağra, dam gibi böyle yirler yani. O zaman, tarihler önce ama ne kadar önce ne kadar sonra onu bilemiyorum. Yerleşim alanı köyün olduğu yir diğilmiş, o zaman şu ilerde kayalılılar böyle mağralar, damlar var. Millet orda yaşarmış. İşte bu deve yolculuğu iken o zamanlar o yandan geliyollarmış yani. Yohsulluk varmış. Burada bu insan biraz bi yaşlı insanmış. (Genç Osman'ın babası) O deve yolculuğuyulan gelenler de şeymiş. Yanlarında bi gelin varmış. Yani dulumuş. Kız da değıilmiş, dulumuş yani, erden boşanmış. Nasılsa yani tarih, öncesi... İşte burda bu adam accık varlıhlıymış pek de adamın kimsesi yohmuş ama adam varlıhlıymış. Duyduğumuz kadarıyla. Adamın, onnara tabi hürmet itmiş, misafirperverlik yapmış. Neyse yedirmiş içirmiş. Ondan sonra orda gonuşmuşlar, üç beş gün misafir olunca adamın bekâr olduğunu şey edinince o dul olan bayanı virmişler. Yani bu adama aid olarak virmişler. O deve yolculuğu yapanlar gitmiş artık nereye gidiyolarsa? Onu da bilemiyorum. Bu yanna yolculuhları varımış. Göç mü yapıyolar mı ne yapıyolarmış? Ama aslı, o bayanın aslı Erzurumluymuş. Öyle biliyoz yani öyle duyduh. Ondan sonra girisin giri bunnar işte evleniyollar, aile oluyollar. Bu çocuk doğuyor işte. Bi tane çocuk. Adam biraz yaşlıymış. Adam vifat itmiş. Adamın fazla bi kökü köpçeği yohmuş. Öbür hanımından varısa? Öbür hanımı ölmüş. Çocuğu yohmuş. Olmamış öbür hanımdan bildiğimiz gadarıyla. Bundan bi erkek

çocuğu meydana gelmiş. Adam ölmüş. Kadın dul galmış. Gine dul galmış. Bu bizim köyde işte gine dul galmış. O arada tabi göç buraya olmuş. Şorda bizim mağralar var şorda damlar var yerleşim alanı var, orda. O yandan bu yana göç olmuş. Sonra çocuk büyümüş, işte on altı yaşında falan genç deliganlı olmuş... Çocuğun ismi Genç Osmanıymış. Belki sonra Genç Osman dediler. İsmi Osmanıymış yani. Osman goymuşlar ismini. İşte burdan, harp-zamanıymış, çocuk on beş on altı yaşına girmiş, o civarda yani on beş on altı yaşında duyduğumuz gadarıyla. İşte burdan asger geçermiş. O zaman asgere genelde yayan giderlermiş. Yürümeyle veyahut afedersin merkeble, at eşek işte. Onlaran yolculuh yaparlarmış. Bu da önlerine inmiş; “*Gomutanım! Ben de gidecem harbe.*” demiş. Ondan sonra, gomutan da bahmış; “*Oğlum!*” demiş.”*Sen çocuhsun, sen olman.*” demiş.”*Gomutanım, beni götürün. Ben harp iderim.*” demiş.”*Düşmana garşı iyi savaşırım.*” filan demiş.”-*Yoh oğlum, daha bıyığın bile terlememiş.*” demiş.”*Bıyığın bile terlememiş.*” demiş.”*Gomutanım!*” *Bıyık golay.*” demiş. O zaman demir darah (tarak) olurmuş, demir darah! Cebinde darağı varmış. Çıharmış, buraya, bıyığının olduğu yire giçirmiş darağa! O gadar cesur bi çocukmuş. Gomutan bahıyo, diyor ki, bu geçmiş gün asteğmen mi assubay mı o zamanın bi rütbelisi yani.”*He! Bunda iş var. Bunda iş var.*” demiş neyse işte annesinden izin almışlar. Götürmüşler bunu. Çocuhda iş var, çocuğun da içinden geliyo... İşte orda savaşa gitmiş. Artıh orayı şöyle duyuyoz mesela baya bi millet geneli biliyo yani burdaki olan olayı bu çocuğun. Ora gidince de işte savaşa başlamış. Savaş yapıyomuş. Boynu kesilmiş heralda. Yani bu kellesini goltuğuna alıvirmiş, vurub vurub öldürüyomuş yani. Kelle goltuğunda mesela, şura kesildi şöylesine yapışdırmış, goltuğuna almış savaşmış yani. Gopmasın gibicesine, hareket etmesin gibicesine... Bi yandan savaşmış. Ondan sonra işte üç gün sonra diyolar öldü. Annesine gelmiş burdan sormuşlar. Nası görüldü filan demişler yani. Annesi, çocuk çoh bi helal, büyütmüşler çocuğu yani. Çoh temiz bi çocuk olarak büyütmüşler. “*Bi sefer çocuğa pis süt imzirdim ondan göründü yoksa o da görünmezdi.*” demiş. (K. 25)

Kesikbaş: Bura, öz önce de bahsedildiği gibi merkeze bağlı Yeşilova kasabası. Kasabamız çok eski bi tarihe sahip. Şuanda da önünde bulunduğumuz Kesikbaş Türbesi kitabesi olmayan bi türbe. Bu türbe tabi geçmiş

dönemlerde bize ahtarılanlara göre, bu kişinin ismi İsmail, Kesikbaş diye yatan zatın, Allah dostu, evliya diyebiliriz. O dönemlerde savaş hâli var buralarda. Savaşta bu zat şehit düşüyo. Bunun bedeni bi tarafta, başı bi tarafta şehit oluyo. Daha sonra tahmini türbesinin yani mezarının olduğu bölge değil de bunun beş yüz metre, bi kilometre ötede o dönemdeki ısınmada kullanılan ve hayvanların dışkısı altı dediğimiz 'basma' dediğimiz bir yerin altında, kışın hazırlanan basmanın altında kalıyo. İşte o dönemde benim annememin annesinin annesi diyelim yani... Onun rüyasına gelerek diyo ki, kendisinin işte şu bölgede olduğunu artık çok rahatsız olduğunu, onu alıp bi mezar hâline getirilmesini istediğini rüyasında anlatıyo. O da bunu eşine vesayresine anlatıyo. Rüyasındaki tarife göre buluyo Kesikbaş'ı alarak getirip buna o dönemin şartlarına göre mezar yapıyo. Daha sonra buraya defnediliyo. Ama bize ahtarılan Kesikbaş'ın bi savaş kahramanı olduğu. O dönemde, işte Allah dostlu olduğu, evliya olduğu... Ama bunun enteresan olan yanı bu kültür, bunu benim araştırmam neticesinde ortaya çıktı. Biz Azerbeycan'ın yani İran'ın Hoy şehrinden buraya geldik. Hoy şehrinden. Şu anda harita olarak Hoy değil de oradan geldiğimizde bizim en tabanımızda Bektaşilik var, şimdi Bektaşilikte de tekke kültürü de Bektaşilikte var. Birbirine bağlarsak bunları. Şimdi buranın kitabesi yoh ama türbe kültürüne geleceğim ben şimdi bizim burda. Ve bu zat buraya mezar hâline getiriliyo, daha sonra bu farhlı anlam yükleniyo, bu mezara. Anlamdan kastım işte gördünüz çapıt filan var bah görürsünüz tespih var, çapıt var. Mesela sizin bi muradınız vardır bizim tabirimizle gerçekleşmesi gereken... Dua ettiniz, gerçekleşti. Bi adah [adak] adadınız. Gelirsiniz Kesikbaş'a horoz kesersiniz yani tavuh, küçük kanatlı dikkat idin buna! Özellikle bu tavuh ya da horoz olacah yani küçükbaş olmayacah. Kanatlı olacah, küçükbaş olmayacah bi koyun falan olmayacah. Daha sonra koyuna döndü bu iş. Gelirdi burda horoz kesilir, bize verilirdi. Neden bize? Biz tekkeciyiz yani işte biz bakıyoz sanki bizim soyumuzdan gelmiş gibi, böyle anlam yüklendi. Mesela asker uğurlanırken burda uğlanır. Bahtı kısmeti açılmamış, gelinler veya kızlar buraya getirip dua ettirilir. Daha sonra buraya o gelinden yemeni bağlanır. İşte tesbih konur, mesela vefat sonrası kişinin kullandığı seccadesi veya ki tesbihi buraya konur. (K. 37)

Korkmaz Hasan: Köye beş altı kilometre uzaklıhta ana yol üzerinde Konya-Aksaray yolu üzerinde Akhan diye bir han varmış. Oranın da bekçisi Korkmaz Hasanmış. Eskiden eşkıyalar çok gelirmiş, olaylar olurmuş. O kavgalarda ölen kişileri defnedermiş. Bu esnada bir kişinin öldüğünü zan etmişler. Korkmaz Hasan, sırtına alıp mezara götürürken o kişi hortlamış, ölmediğini fark etmiş. Omuzunu ısırması ve korhusundan üç gün sonra ödü patlayarak vefat etmiş. (K. 41)

Küp Kırığı: Yıllar önce, tabii ki çocukluğumuzda biz duyduh ‘Küp Kırığı’ diye bir teyze varmış. Bunu biz ebeveynlerimizin ağzından duyduh. Küp kırığı dediğimiz teyze: “İstanbul’da konuşacaksın burda dinneyeceksin gün gelecek.” diye hep bunnarı söylemiş. Ve hatta bu bayan kafayı bozdu diye dövmüşler.” İstanbulda konuşacaksın, İhlara’da dinleyeceksin.” dedi diye. Hani şimdi günümüz teknolojisinde basın yayın sanal ortam çoğaldı ya, basın ve medya. O yani, radyo bir nevi radyo dalgaları kırık kırık yapar misila yayınlarını. Ama o yıllar itibariyle daha önceden bizim bura İhlara 1900’lü yılların başında bu bayan şunu söylemiş; “Çivisiz ayakkabı giyeceksiniz.” diye. Kara lastikler var ya hani eskiden çarıklar giyiyolarmışmış. Hayvanın gönünden (deri) yapıyolarmış. Sonra bu teyze diyomuş; “Çivisiz ayakkabı giyeceksiniz.” Bu kafayı bozdu vurun diye çoh dövmüşler. İstanbul’da konuşup İhlara’da dinneyeceksin hikâyesine gelelim. Bugün de şu anda cep telefonu gelişti, teknoloji gelişti. Bahın, eskiden dijital yohtu hep mekânikti. Şimdi her şey dijital oldu. Bayanın söyledikleri tek tek çıkıyo yani. Küp kırığı teyzemlen (onun hakkında) bildiğim bunlar yani. Aydınlatma hususunda söylemiş; “Her yer aydınlatılacak. Bu gaz çirasından bezir yağtı çirasından kurtulunacak. Hir yer aydınlık olacak.” demiş. (K. 56)

Merkepli Baba: Rivayetlere göre Aksaraylı Merkepli Baba zaviyede yaşayan bir dervişmiş. Bir merkebi varmış. Merkebini her gün çarşıya götürür başıboş bırakırmış. Esnaf ve hayırseverler eşeğin üstündeki heybeye gönüllerinden kopan şeyleri bırakırlarmış. Eşek de sonra doğruca zaviyeye gidermiş, Baba da eşeğin getirdikleriyle geçinirmiş. Bu sebeple kendisine Merkepli Baba denmekteymiş.

Adak: Zamanında bizim köyde biri yaşarmış. Parası, malı, mülkü, toprağı, hayvanları niceymiş de pek bir cimriymiş. Her şeyi varıymış var olmasına.

Bir de akıl hastası oğlu varımış. Her zaman; “*Malım mülküm olmasaydı da oğlum iyi olsaydı.*” dermiş. Bir gün köylülerin arasında adahta bulunmuş.”Oğlum iyileşsin, Şammaz Baba Türbesi’nin önünde üç adet koyun gurban edecem.” demiş. Oğlanı hazırlayıp Şammaz Baba Türbesi’ne getirmişler. Akıl hastalarının yattığı odalardan birine bağlayıp, sabahı bekleme-ye başlamışlar. Sabah olmuş. Oğlan uyandıığında eskisinden daha sağlıklı-lıymış. Allah’a şükretmişler. Bir süre sonra köylü adağı hatırlatmış. ‘Sözün vardı, adağın vardı. Ne zaman yerine getireceksin?’ diye sorduklarında hep ertelemiş. Köylü sormuş, o ertelemiş... ‘Oğlum da düzeldi zaten, üç koyun gurban etsem ne etmesem ne?’ diye düşünürmüş. Birkaç güne üç koyunu kaybetmiş. Kendi başına hayvanlar nereye gider diye düşünmüş. Başla-mış köyde koyunlarını aramaya. Nereyi aradıysa hayvanlarını bulamamış. O sırada köylülerden biri yanına yaklaşıp, üç tane koyunun Şammaz Baba Türbesine doğru gittiğini söylemiş. Adam Şammaz Baba’nın oraya gelmiş, ne görsün. Koyunlar türbenin önünde ölmüş yatıyor. Adam adağını yerine getirmese de Allah o üç koyunun canını türbenin önünde almış. (K. 47)

Bekâr Sultan Türbesi: Bekârlar olarak eski adı Nenezi. Nenezion şehriymiş. Ondan sonra burası yerleşim yeri. Çoh eski yerleşim yeri olduğu için burda da İpek Yolu varmış. Bekâr Sultan Türbesinin olduğu güzergâhta... İpek Yolu’ndan işte eskiden kervanlar gelip giderkene Bekâr Sultan isimli bi padişahın kızı burdan bi yere gidiyolarmış. Yani, şey yapıyo, göç yapıyo-larmış. Geçerken burda hastalanıp vefat etmiş. Buraya türbesini goymuş-lar. (K. 50)

Kalebalta Kalesi: Bu kalede Battal Gazi’nin babasının şehit olduğu rivayet edilir. Battal Gazi, annesi tarafından Malatya’ya götürülür ve orada büyüyünce annesi, babası Hüseyin Gazi’nin şehit edildiğini oğluna anlatır. Oğlunu intikamla büyütür. Yine rivayetlere göre Battal Gazi daha sonra pa-dişaktan izin isteyerek babasının intikamını almak için Kalebalta’ya gi-deceğini söyler. Padişah da kendisine bu kalenin arka kısmında bulunan Rumların ismini verir ve intikamını onlardan almasını söyler. Battal Gazi, Kalebalta Kalesi’ni bulamadığı için Mamasın’a uğrar ve Şammaz Baba’dan yol tarifi olarak Kalebalta kalesine ulaşır. Tarif edilen altı kişinin kellesini olarak kaleyi fetheder. Bu kelleleri atın heybesine koyarak padişaha götü-

rür. Aldığı kellelerin kim olduğunu bilen padişah kelleleri görünce Battal Gazi'ye ünvan vererek onu yetkilendirir. Daha sonra bu bölgeye tekrar gelen Battal Gazi yer altında yaşayan yani bugünkü ören ve mağaralardaki gayrimüslimleri kılıçtan geçirerekten tamamını öldürür. (K. 30)

Kırk Kızlar: Selçuklu Dönemi olduğu rivayet edilir. II. Kılıçarslan'ın hükümdarlık zamanlarında Aksaray, Selçukluların adeta ikinci başkentidir. Şehir Kılıç Arslan tarafından imar edilmiş sanki yeniden. Hamamlar, okullar, hanlar, medreseler birçok yapı inşa edilmiş. Dedesi Kılıçarslan'ın inşa ettirdiği kalenin iç ve dış surlarına bazı imari uygulamalar yapar. II. Kılıçarslan, bugünkü bizim Kılıçarslan Tepesi diye tabir ettiğimiz halk arasında Kırk Kızlar Tepesi olarak bilinen alanda da bir tane yazlık saray yaptırır kendisine. Şehirden rakım olarak oldukça yüksek fakat şehrin hemen doğu kısmında yer alır, şehre bitişik... Sultan yaz dönemlerinde Kırk Kızlar Tepesi'ne çıkar. Yine rivayet odur ki, kırk tane kızdan oluşan bir de haremının olduğundan bahsedilir. Sultanın zevcelerinin olduğu... Orasının, sultanın kendisine özel bir alan olduğu söylenir. Oraya sultan ve ailesi dışında hiç kimse giremez. Bu dönemde Sultan Kılıçarslan'ın bugünkü Kalkanlar Mahallesi diye tabir ettiğimiz bölgede, oraya misafir olarak davet edilen düşmanları tarafından orada bir anlaşma yapılacağı ifade edilir. Ve sultanı orada zehirlerler. Sultanı zehirledikten sonra o sinsi planı devreye sokarlar. Düşmanın bekletmekte olduğu ordusu şehri istilaya kalkışır. Şehir istila edilirken Kırk Kızlarda bulunan yine rivayet odur ki; kırk tane kızın düşman eline geçmemek için ordaki yazlık saraya kendilerini kapattıkları ve düşman eline geçeceklerinin anladıklarında kırkı da zehir içerek öldüğü rivayet edilir. (K. 35)

Selime Sultan Türbesi: Selime, Kapadokya Bölgesinin kapısının giriş kısmında çok büyük bir önem arz eden yere sahiptir. Sebebine gelince, stratejik bir noktada bulunuyor. Askeri üssün, savaş alanının, korunakların, yer altı ve yer üstü şehirlerinin bulunduğu bir mekândır. Bu bölgede Selçuklular zamanında Ali Paşa tarafından, Selime Sultan [Hatun] adında bir türbe yapılmıştır. Bu türbenin içerisindeki kafataslarının halkın söylediği gadarıyla, rivayet sayılabilecek nitelikte bi şey bu: Müslümanların veya Türklerin savaş zamanında çok zora düştüğünde, bu kafataslarının yerinden oy-

nayaraktan, kaybolarak gittikleri, savaş bittikten sonra kanlı bir şekilde tekrardan geri geldikleri rivayet ediliyor. Oradaki vatandaşlar da bu kafa-taslarını alarak oranın yakınından geçen Kapadokya ırmağında yıkayıp tekrardan yerine yerleştirdikleri, koydukları rivayet edilmektedir. (K. 19)

Sultanhanı Kervansarayı: “Son yıllarda onarılan Sultanhanı Kervansarayı’n-da çeşitli tarihî olaylar geçmiş, bir kale kadar sağlam olduğu için savaşlarda çoğu zaman savunma yeri olarak kullanılmıştır. Bir ara, Selçuklular devrinde, Moğollar Anadolu’yu bir baştan öte başa istila etmişlerdir. İrincin adlı bir Moğol komutanı Konya ve çevresini kasıp kavuruyor, halkı alabildiğine ez iyormuş. Onun bu zulmüne İlyas adında bir Türkmen beyi ayaklanmış. Ne var ki İlyas Bey’in gücü Moğolları yenmeye yeterli değilmiş. Bir çarpışmada İlyas Bey, Sultanhanı Kervansarayına sığınmak zorunda kalmış. Moğolların yirmi bin kişilik ordusu Sultanhanı’nı kuşatmışlar. İlyas Bey, beş yüz kişilik kuvvetiyle Sultanhanı’nda savunmaya geçmiş. Kuşatma aylarca sürmüş. Moğollar, mancınıklarla taş yağdırmışlar, yağlı paçavralarla kervansarayı ateşe vermişler. Kervansaray yine de düşmemiş. Yirmi bin kişiyle beş yüz kişiye çaresiz kalan Moğol ordusu, sonunda çekilip gitmiş.”

Ziyaret Tepe: Öteden beri yöre halkı arasında Yunus Emre’nin mezarının bulunduğu inanan Ziyaret Tepe’nin kutsiyetine inanılır. Buraya çocuğu olmayanlar yahut olup yaşamayanlar, yağmur ve bolluk bekleyenler, başarılı olmak isteyenler kısacası her türlü dileği olanlar ziyarete gelirler. Doğan erkek çocuklarına Yunus, Dede Yunus, Emre gibi isimler konulur. Gerçekten de Sarıkaraman (şuan ki ismi Reşadiye) halkının isimleri arasında bu isimler oldukça fazladır. Köylülerin anlatımına göre, çok eskiden kalma bu yapıyı Yunus, bir süre çile damı olarak kullanmış. Ondan sonraki zamanlarda, dervişler burada toplanmış. Zikir çekmişler. Zaman zaman bu mekânda eşkıyalar da barınmak istemiş ama tutunamamışlar. Tekin olmayan insanlar bu yapıdan içeri giremezler.

Ağzıkarahan 1: Baba oğul Selçuklular burayı yaparken, önce babası yapmış, babası tamamlamadan galanı da oğlu devam ettirmiş. Aladdin Keyhüsrev şu içerde yazar. Okudunuz mu? Sekiz senede 1231 – 1239 tarihleri arasında yaptırmış. Ha şimdi burayı yaparken burdan geçen bir yolcu ağza bulaşır siyah bi şey yemiş. Hani o gün misila ne yidiyse? Onun ağzını görüncü; “Yav senin ağzın neden garalı?” filan dirken, Ağzıkarahan ismi de ordan gelmekte. Ta dedelerimizin dedesinden duyduğumuz laflar bunlar. (K. 5)

Ağzıkarahan 2: “Eskiden kitap kopya edenlere (Ağzıkara) derlerdi. Hattatlar yazdıkları yanlış kelimeleri parmaklarını ağızlarına götürerek yalamak suretiyle yanlışlarını düzelttikleri için ağızları daima kara olurdu. Büyük Türk Sadrazamı Nevşehirli İbrahim Paşa (Ağzıkara’ın = Hattatlar’ın) ayaklanması sonucu şehit edilmiştir. Tarih onun ölümünü hazırlayanları (Ağzıkara Karaağızlılar) şeklinde kişileştirmiştir. Bu köyün yeni olan adını bir istinsahçıdan (kopyacı) aldığını zannediyoruz.”

Ah Saray (Aksaray): Bir zamanlar, Selçuklu sultanlarından birinin çok sevdiği kızı hastalanmış. Ülkenin tüm hekimleri saraya çağırılmış ama hastalığın sebebi anlayamamış. Kızın “Ah Saray” iniltileri odalarda yankılanırmış. O sırada saraya derviş kılıklı bir adam gelmiş, sultanın izniyle hastayı görmüş, konuşurmuş, nabzını dinlemiş. Seveda kelimeleri geçtikçe kızın nabzının hızlandığını görmüş. Kızın kime sevdalı olduğunu, onun nerede yaşadığını öğrenmiş. Kız saraydan kurtulup sevdiğine kavuşamayacağı düşünülürken “Ah Saray!” diye inlemeye başlamış. Derviş, sultanın huzuruna çıkmış. Sultan’a: “Sultanım gözdenizden kurtulmasını ister misiniz?” diye sormuş. Sultan; “Evet, onun yaşaması, benim yaşamamdır.” der. Derviş öğrendiklerini sultana anlatır, hastalığın dermanının iki sevdalının evlendirilmesi olduğunu söyler. Rivayetlere göre delikanlıyı buldurmuş, getirmiş. Düğün, dernek kurulmuş. Buranın ismi “Ah Saray” iniltilerinden zaman içerisinde Aksaray’a dönüşmüş.

Armutlu: Bu köyden bir hanım başka bir köye gelin gider. Gelin gittiğinde gözleri sağlamdır. Daha sonra gözleri görmez bir şekilde köye geri dönmüş. Bir gün bu hanım at üzerinde giderken gözlerini göstermemek için başını eğmiş. Gözlerinin âmâ olduğunu bilmeyenler sormuş; “Neden başını eğiyorsun?” Hanım da; “Kafam armut ağaçlarına değmesin diye eğiyorum.” demiş. Armutlu ismi de oradan kalmış. Tabii bunlar birer efsane... Bunlar birer bölgenin büyüklerinin anlattığı sözler. Asıl burada anlatılan istenen burada armut ağaçlarının olduğunu belirtmek istiyor. Ben kahvede kendileri ile konuştuğum bazı yaşlılara sordum bu hikâyeyi anlattılar. Olmayan armudun ismini niçin bu köye aldıklarını sordum. Bir başka yaşlı da bize şöyle anlattı: Köyün içinde ince bir su akıntısı varmış. Bu suyun kenarında armut ağaçları varmış. Daha sonra bu ağaçlar susuzluktan kurumuş. Köyün ismini buradan almış. (K. 30)

Babakonağı: O dönemlerde Kürt kökenli insanlar arasında saygın ve etrafında toplanılan büyük bir kişi varmış burada. Bunun adı Halil İbrahim Erdoğan'mış. Köyde onu herkes sayar ve saygı duymış. Köye gelen misafirler bu şahısta misafir olurlarmış. Dolayısıyla isim değışikliği yapılırken kendisinin büyük olması ve köyün en eski misafir odası onda bulunmasıyla Babakonağı ismi verilmiş. Bu konak denen ev halen Babakonağı'nda mevcut. Bu bölgede Memuriye şehri varmış. Bir rivayete göre İslam'ın büyük efsanevi kahramanı Seyyid Battal Gazi'nin bu şehri Bizanslılardan fethettiği şeklindedir. Bu bölgedeki Bizans'ın tamamını Battal Gazi'nin kılıçtan geçirdiği şeklinde ifade ediliyor. Fethin ucunun ta Mamasın köyüne kadar gittiği ve Şambaz Baba'dan icazet aldığı şeklinde de söylenir. (K. 30)

Balcı: Aksaray ili, Ortaköy İlçesi, Balcı Köyü çok eski bir yer, yerleşim yeri. Ortaköy ilçe olmadan Balcı'da ortaohulun olduğu, eğitimin ve ilmin çok fazla yer bulduğu bir yerleşim yeri. Günümüz şartlarına göre daha aydın kişilerin bulunduğu bir yer. İsmi'nin aslında Kurt Mahmutlu olduğu söylenir. Önceden oraya Kurt Mahmut adında bir kişi yerleşmiş, etrafında insanlar oturmuşlar. Üç mahalle olmuş yani. Karşı mahalle, aşağı mahalle, yuharı mahalle olarıktan üç mahalle... İki binin üzerinde bir nüfusu var. Ahsaray'da, Türkiye'nin her tarafında Balcılı bulmak mümkündür. İsmi'nin Balcı'ya dönmesi de baraj tarafında bal yetiştiren insanların olması ve Ortaköy'deki insanlara bal götürerekten [Ortaköy, Osmanlı son döneminin Ahsaray'da paşa hamamını falan yaptıran paşaların yaşadığı bir yer], onlara bal götürüp satarken ikram ederken, balı kimin getirdiğini sorduklarında Balcılı hemşerilerim ya da Balcılı akrabalarım getirdi der. İsmi'nin bu şekilde Kurt Mahmutlu'dan Balcı'ya dönüşmesi burdan kaynaklanıyor. (K. 17)

Bebek: Bebek köyü, Arif Hoca'nın anlattığına göre, 1800 yıllarında Rus Savaşı başlaması ile Doğuda yaşayan Kürt kökenli vatandaşların yaklaşık 250 yıl önce Aksaray yöresine gelmişler. Burada hayvancılık elverişli olmasına rağmen sivrisinek ve sıtma hastalığından kaçıp Ekecik Dağları'na yerleşmişler. Dağlara dağılan ailelerden bir kısmı da bu bölgedeki mağaralara yerleşmiştir. Bu köyümüzde Kürt vatandaşları ile birlikte Melendiz ve Haymanadan gelen aileler de olmuş. Türk olanlar da burada birlikte beraber yaşamışlar. Bu köyümüzde yatırların da olduğu ve bunlardan birisininin

eli yüzü nurlu böyle parlak birisi olduğu için Bebek yüzlü derlermiş. Köyün ismini o güzellikten alarak Bebek koymuşlar. Yani isminin buradan alındığı söylenmektedir. (K. 30)

Bekarlar: Bekârlar kasabasının eski ismi Nenezi'dir. Bu ismi Selçuklular zamanında almıştır. Selçuklulardan önce burada Bizanslılar yaşamış. Burada Bizans zamanından kalma Hıristiyan âleminin önemli isimlerinden birisi olan Nazinois şehri varmış. Anadolu topraklarına Alpaslan Hanın girişinden hemen sonra bu şehrin toprakları da Türklerin eline geçmiş. Nazianzions şehrinin ismi Nenezi olarak değiştirilmiş. Nazinois zamanında Episkoposluk olan bir şehirdir. Hz. İsa dan 320 yıl sonra Musevi bir anne ve Hıristiyan bir babadan dünyaya gelen ve bütün Hıristiyanlık âleminin takdirini kazanan Nazinois dünyaya gelmiş. Atina'da bu kişiye özel dersler verilmiş ve burada iki yıl görev yapmıştır. Daha sonra çeşitli yerlerde hizmetler vermiştir. Bunun ölümünden sonra Nenezi öreni tekrar canlandırılmış. Urfa ilinden kan davası nedeni ile kaçarak Niğde'ye gelen İsmail isimli bir kişi Niğde'de Alaybeyoğlunun düzenlediği güreş müsabakalarına katılarak rakiplerini yenmiş burada. Ak saçlı beyaz tenli İsmail'e Niğde Alaybeyi: "Gel pamuğum git Nenezi örenini şenlendir. Orasını sana verdim" der. Buraya yerleşen İsmail Sofular köyünden evlenir. Evliliğinin ardından dost ve akraba olduğu kişilerden üç kardeş de Sofulardan 1830 yıllarında gelir ve ören şenlenir. Bu güreşçi olayı bir efsane olsa gerek. Köyün ismi ise 1950 yılına kadar devam eder. Ancak dönemin muhtarı Mustafa Yücel tarafından Bekâr Sultan Türbesi'nin burada olması nedeniyle Bekârlar olarak değiştirilmiş. (K. 30)

Belisırma: Belisırma, beli sırmalı bi şahıs yaşamış tarihinde. Ondan dolayı ismi Belisırma galmış. O günden bugüne de değişmemiş. (K. 26)

Cankıllı: Köye gelen görevli memur köy meydanında toplanan köylülere sormuşlar: "Bu köyün adı ne olsun?" diye. Köylülerin bir anda akıllarına bir isim gelmemiş. Memurlar, köye gelişinde onları karşılayan iri yarı, döşü bağı açık ve tüylü bir erkek görmüşler. Şaka olsun diye memur köye ben ad buldum diyor. "Ne olsun?", "Canı Kıllı" olsun demiş. Soğra, bunu birleştirip Cankıllı olarak yazmışlar dedi. Tabi bu bir espri, doğruluğu tartışılır. Ama yiğit insanların olduğu bir bölge olarak da bu ad verildiği söylenir. (K. 30)

Ceceli: Ahsaray, Ortaköy, Ceceli köyü; Kırşehir'in bi gomutanı, uleması ve âlimi olan Cacabey'in isminden gelme. Cacabey, Kırşehir bölgesine hâkim oranın gomutanlarından fakat yazları orasının sıcah olduğundan dolayı Ceceli bölgesini yazlıh olarktan kullanıyor. Bahçesi gibi kullanıyor. Ordan kaynahlanıyo. Ceceli'nin ismi Cacabey'den gelmedir. Cacabey'in yazlığı orası. (K. 17)

Çardak: Buraya gelenlerin bir aşiret boyundan geldiği söylenmektedir. Köyde yapılış tarihi bilinmeyen bir güzel konah [konak] varmış. Bu konahta köyün ağası otururmuş. Köyü buradan yönetir, idare edermiş. Kendisi direkt birisi olmasına rağmen burada kendisine saygısızlık ve hürmetsizlik edildiğini görüp köyü terk etmiş. Bu bina yıkılmış yerine de yeni evler yapılmış. Tabii biz bu anlatılan efsane olarak kabul ediyoruz. O dönemlerde fazla evler boşmuş, çardahların çok olduğu ve çardağa benzer alelade yani gelişigüzel yapıların olması köyün adının çardah olmasına neden olmuştur. (K. 30)

Çolaknebi: Bu köye gelip yerleşen kişinin bir esprisi var. Fatmauşağı köyüne yerleşen Çolah Nebi isminde birisi burada çobanlık ve çiftçilik yaparken gelip Çoban Nebi köyüne yerleşmiş. Zaten ismi de Nebi imiş. Kolu çolah olduğu için Çolah Nebi olarak bugüne kadar devam etmiş. Fatmauşağı köylüleri bizim bir çiftçimizden köy oluşmuş derken, Çolah Nebi köylüleri de Çolah Nebi Fatma'nın gocasıymış esprisini yapıyorlar. (K. 30)

Dadasın: Köyümüzün şu anki ismi Tatlıca. 1968 yılına kadar Dadasın'ıydı. Bizim büyüklerimizden duyduğumuz; Mamasın, Dadasın, Gelesin, Göstesin diye sırayla dört tane köy var. Bizim köy ikincisi. Söylenene göre bunlar dört kardeşimş. Biri orda kalmış biri burda... Her köye gitmişler. İsimlerin farhlılığı ordan geliyor. Ama 1968 yılında meclisin kararıyla bizim köyümüz Tatlıca köyü oldu. O günden beri Tatlıca. Aynen o şekilde devam ediyor. (K. 20)

Darü's-Sülha: "II. Kılıçaslan Aksaray'ı o kadar çok sevmektedir ki kötü niyetli kişilerin bu kente giremeyeceğine dair bir ferman çıkartır. Aksaray'da kim suç işlerse, başının hemen vurulacağını da ilan etmiştir. Evliya Çelebi'nin anlattığına göre bu amaçla sarayın giriş kapısının iki yanına tunçtan iki aslan heykeli yaptırılır. Bunlar şehre gözcülük eder, kötü niyetli kişiler kente girdiklerinde aslanlar ağızlarından çıkardıkları alevlerle onları yakar, kül ederler. Bu yüzden Aksaray'a;

iyilerin, doğruların ve salihlerin yaşadığı yer anlamına gelen Şehri Süleha ya da Darü's-Süleha adı verilmiştir.”

Darü'z-Zafer: “Haçlı Seferleri sırasında, bütün gücüyle Anadolu’yu savunan ve yaptığı savaşlarda üst üste zaferler kazanan Selçuklu Sultanı II. Kılıçaslan başkent Konya’nın dışında askeri bir üs kurmayı düşünmüş, bunun için de Arkhelais adındaki Aksaray’ı seçmiştir. Öncelikle şehri sağlam surlarla çevirtmiş, surun tam ortasında beyaz taşlardan iki katlı güzel bir saray yaptırmış, sarayın çevresine de medrese, cami, hastane, bedesten gibi kamu yapılarıyla süslemiştir. Her zafer dönüşünde Aksaray’a gelen ve zafer şenliklerini Aksaray’da başlatan Sultan II. Kılıç Arslan buraya zafer yurdu anlamına gelen Darü’l-Zafer adını verir.”

Fatmauşağı: Fatma isimli bi kadın varmış. Bu babadan çok zengin, çok varlıklı bi kadınmış. Üç çocuğuyla birlikde, yan tarafdaki ile pazardan kıyafet almaya gidmeye karar vermiş. Yalnız beraber giderken böyle bi fırtınaya yaha lanmışlar. Kendilerini zar zor bi gayanın altına atmışlar. Atmışlar da bu fırtına dur durak bilmiyormuş. Kasırıyormuş, kavuruyormuş böyle... Günler geçmiş, aylar geçmiş, fırtına bir türlü durmuyormuş. Bunlar başlarını gayadan çıkaramıyormuş. Artıh kadın feryad etmiş, figan etmiş, dualar etmiş, demiş ki; “Allahım! Ne olur beni bu fırtınadan kurtar.” demiş. “Adaklar keseceğim, kurban adayacam, yohsulu doyuracam, sofralar guracam.” Hatta demiş burasını kendime yurt olarak edineceğim. Velhasıl neticede kadın kurtulmuş, fırtına durmuş. Daha sonra verdiği sözleri tutmaya karar vermiş. Sofralar kurmuş, adaklar adanmış, koyunlar kestirmiş, mazluma bakmış. Günlerce böyle milleti doyurmuş. Sonra buraya yerleşme sözü de vermiş. Allah duasını kabul etti. Buraya yerleşmişler çocuklarıyla beraber. Gel zaman git zaman çocuklar büyümüş, köy büyümüş. Kocaman bi köy hâline gelmiş. Burasının da ‘Fatmauşağı’ olarakdan, ismini bu Fatma hanımdan aldığı söylenmektedir. (K. 30)

Gelegüle: Sevinçli köylüyüm. Köyde yaşarken ileri gelen yaşlılar, köyümüz hakkında bilgiler verirlerdi. Ben de bu bilgileri dinlerdim. Köyümüzün eski isminin Gelegüle olduğu, daha önceleri de Gelengülen olduğu söylenirdi. Gelengülen ismi niye diye sorduğumda, kasabamıza gelen daha doğrusu sonraları kasaba oldu köyümüze gelen gülermiş. Böylece Gelengülen ismini almış. Daha sonra Gelegüle olarak değişmiş. Şimdi ise Sevinçli ismini almış. (K. 14)

Göksügüzel: Göksügüzel köyü Diyarbakır yöresinden gelip yerleşmiştir. Bu köyümüz ilk önce Ahsaray sazlığına yerleşerek hayvancılığa başlamıştır. Ancak batahlıkların çok olması ve sivrisinekten dolayı sıtma hastalığının baş göstermesi ile Karamehmet isminde bir kabile reisi buraya yerleşmiştir. Burası Beyler yurdu imiş. Bu Karamehmet burada ağa imiş. Geleni geceni ağırlar, doyurmuş. Hatta bu bölgeye geçici olarak gelip çadır gurarah belli bir süre hayvanlarını otlatanlar olmuş. Bu bey yurdu ise bir bölge adı olarak halen yaşamaktadır. Bu bey yurdunda yaşadıkları yer bir yamaç, garşidan görünen tepesi de güvercingöğsünü andırmahtaymış. Bundan dolayı da daha sonra burasının adını Göksügüzel olarak değiştirmişler. Bu köyümüz ilk zamanlarda biraz büyümüş ve daha sonraları Ahsaray'a tekrar göç ettihlerinden dolayı bu köyümüzün nüfusu azalmış. (K. 30)

Helvadere: Bundan yıllar yıllar önce, analarıyla yeni vedalaşmış kınalı guzular orduya gatilmek için yola goyulmuşlar. Böyle git git git yol bitmemiş. Dinlenmek, soluklanmak, yemek yemek için Helvadere Kasabasının içinde olan bi gölün kenarına otururlar. Karınlarını doyururlar, dinlenirler... Sonra o gölün buz gibi bi o kadar da lezzetli suyundan içerler. Sonra yola goyurlar. Memleketimizin o sırada geçirdiği yohluktan, zor günlerden dolayı ellerinde avuçlarında hiçbir şeyleri olmayan bu kınalı guzuların ellerinde sadece yiyecek helvası galır. Giderken kendi aralarında bi düşünürler, baharlar [bakarlar] helva yoh. Sonra bi farkederler ki helvayı derenin kenarında unutmuşlar, orda kalmış. O gün bugündür bu köyün adı Helvadere köyü olarak anılır. Günümüzde de hala böyle devam etmektedir. (K. 30)

Ihlara: Tarihinin ilk yıllarında Ihlara Kasabası, bölgenin ormanlık tabir edilen, on beş yüz yıl önceki hâliyle Yeşilyurt diye bir kasabadır. Köyün ortasında bir çeşme var. Tabi bu bölge Kapadokya'nın kapısı olduğundan dolayı ticaret merkezi... Bildiğiniz gibi İpek Yolu buradan geçiyo. Buraya da uğramak zorunda kaldığından dolayı kervancı başının biri bu çeşmenin yanında konaklarmış, istirahat çekilirmiş. Ihlara'da bir kızı görür, aşık olur. O kadar çok sevmiş ki, devesine kızın ismini verecek kadar... Kızın ismi Lara. Kervan her geçtiğinde de kervancı başı o çeşmenin yanında duruyo ve o sevdiği kızı görmek için orada konaklıyo. Hem su ihtiyaçlarını karşılıyolar. Oraya, çeşmenin başına varınca: "İh Lara ih!" der. Devesinin ıhtırır.

Ihlara'nın halk dilindeki anlamı buradan gelir. Ama gerçek anlamına gellerseniz, Yunan mitolojisinde ihlamurlar altında sıcak suyun, termal suyun bulunduğu mekân demektir. (K. 19)

İncesu: İncesu'nun yakınlarında o zamanlar bi höyük varmış. O höyükten çıkan bir su köyün içinden ahip gidiyormuş. Ama bu su ince ince ilerliyormuş. Çünkü höyükten çıkan su azmış. Ve su az olduğu için ince bir şekilde köyün içinden geçtiği için o dönemde köyün adının İncesu olarak kaldığı söylenmektedir. (K. 30)

Kalanlar: Aksaray şehir merkezine yaklaşık üç kilometre mesafede bir mahalle, Kalanlar Mahallesi. Burası, Anadolu Selçuklularının yıkılmasından sonra beylikler döneminde Karamanoğulları Beyliği'nin toprağı. Karamanoğulları Beyliği bölgede hem askeri hem stratejik anlamda çok üstünlüğe sahip bir beylik. Bu arada tabii Osmanlı Devleti'nde Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde, Fatih Osmanlı topraklarının genişletilmesi için birtakım hareketlere başlıyor. Bu hareketlerden ilki Fatih Sultan Mehmet tarafından İstanbul'un fethedilmesidir. Artık Anadolu'ya açılmak isteyen Fatih, Anadolu'daki beylikleri kendine tehlike olarak görüyor. Bu tehlikelerden en büyüğü de Karamanoğulları Beyliği... Güçlü, köklü bir beylik ve bildiğim kadarıyla Karamanoğlu Mehmet Bey'e kız kardeşini veriyor, enişte kayın oluyorlar. Ama Karamanoğlu Beyliği bir türlü vazgeçmiyor, Osmanlı'yı rahatsız edici hareketlere devam ediyor. Hem askeri anlamda hem stratejik anlamda hem de güç anlamında. Fatih Sultan Mehmet de bu durumu bir tehdit olarak görüyor. İstanbul yeni fethedilmiş, sene 1468-1470ler. İshak Paşa'ya bir ferman veriyor diyor ki: *"Git Karamanoğlu'na. (Nedir Karamanoğlu? Aksaray merkezli Karaman, Konya, Niğde, Nevşehir, Kırşehir'in bulunduğu bu alan, Karamanoğulları'nın da en kitle noktası Aksaray) Fermanımla git, Karamanoğulları Beyliğini İstanbul'a sür."* Çünkü Fatih'in şöyle bir projesi var. Bir; Karamanoğlu Beyliği'ni buradan sürerek İstanbul'daki iskânı sağlayacak. Orda Türkleşip İslamlaşma politikası izleyecek. İki; Karamanoğlu çok güçlü, o dönem âlimler, ulemalar, sanatkârlar var, bunlardan istifade edecek. Üçüncüsü de Karamanoğulları gibi büyük bir tehdidi ortadan kaldıracak. Bu fermanla İshak Paşa bölgeye geliyor. Bölgede âlim, ulema, sanatkâr, zengin, hatip insan varsa bunları toparlıyor ve İstanbul'a çıkmaları için bun-

lara emir veriyor. Aslında bir zorunlu göç gibi. Bu göç esnasında Aksaray şehir merkezinde bulunan, gitmek istemeyen birçok aile kaçıyor. Kaçtıkları yer de bizim bugün Kalanlar Mahallesi diye tabir ettiğimiz yer. Kalmaktan geliyor. Yani geriye kalanlar. İshak Paşa insanları Aksaray'dan çıkarınca o kaçan insanları fark etmiyor. Fark ediyorsa da bulamıyor. Çünkü Aksaray'ın o bölgesi biraz dağlık bir kesim. İnsanların rahatlıkla saklanabileceği bölgeler, alanlar var. Belki de oradan daha uzak yerlere insanlar kaçmış. Ve tekrar dönüp de o mahalleye toplandıklarında şehir merkezine gelmiyorlar. Çünkü şehir merkezine gelirlerse İshak Paşa ya da Fatih'in göndereceği başka bir komutan gelip kalanları da götürebilir. O yüzden de o mahalleye yerleşiyorlar. O mahallenin ismi o günden bugüne Kalanlar Mahallesi olarak kalıyor. (K. 35)

Kalebalta: Köyümüz tahminen üç yüz yıl kadar önce Diyarbakır'dan gelmedir. Asıl bu köyün ilk yerleşenlerinden bir grup Haymana'ya giderken birisinin öküzü bu bölgede hastalanıyor. Diğerleri giderken, öküzü hastalanan burada kalıyor. Daha sonra bu adamın öküzü burada ölüyor. Kağnısını taşıyamayacağını düşünerek Kalebalta Kalesi yamacına yerleşerek orada kalıyor. Burasının ilk ismi Kaleli köy imiş. Orman içinde olması ve balta ile odun kesip yakmalarından dolayı ismini Kalebalta olaraktan değiştirmişler. Bu köye yerleşen ilk kişinin soyismi de 'palta' imiş ve bu soyad sadece bu köyümüzde varmış. Palta soyismi bu köyümüz dışında hiçbir yerde yok. Köyün ekserisinin soyadı paltadır. (K. 30)

Kırgıl: Çok eski zamanlarda, Aksaray merkeze bağlı bugünkü adıyla Yeşiltepe kasabası eski adıyla Kırgıl köyü... Köyün ilk yerleştiği dönemlerde hayvancılık ve tarımla meşgul olan köy halkı kendilerinin el sanatı olan ve özellikle de Yörük Türkmenlerinin daha çok kullandığı 'kıl çadır' ve 'kalbur gözer' dediğimiz özellikle tarımsal hububatlarda kullanılan birtakım aletleri yapıyorlardı. Bunlar kendilerine özgü el sanatlarıydı. Köye yerleştikten sonra bazı hammaddelerin temininde köylüler sıkıntı çekiyor. Köyden bir vatandaş şehre yani bugünkü Aksaray'a gönderiliyor. Şehre gelmesinin sebebi ise; kıl çadırda kullanılan bizim aslında keçi kılı diye bildiğimiz özellikle Yörük taifesinin çok bildiği, kullandığı bi malzeme almak. Ama Aksaray biraz Yörük taifesine uzak bi kültüre de sahip... Şehir merkezinde

esnaflardan bu keçi kılını sormaya başlıyor. Esnaflara gidiyor: “Kır gıl (kıl) var mı?” diye soruyor. Her sorduğunda esnaflar bu durumu gülünç karşılıyorlar ve terk ettiği dükkânda arkasından konuşmaya başlıyorlar. Kır gıl neymiş? Bu adam ne arıyor diye konuşuyorlar. Daha sonra şehir merkezindeki esnafları dolaşiyor fakat aradığı şeyi bulamıyor ve çarşığı terk ederken esnaflar kendi aralarında dedikodusunu yapıyorlar: “Bu adam galiba Kırgıllı, Kırgıl’ı arıyor.” diye bunun lafını ediyorlar. Daha sonra şehir merkezinde bu köyden gelen insanın aradığı şey bu köyün ismi oluyor. Yani halk arasında daha sonra ‘Kırgıllı’ diye bu kişiler anılıyor. Bunlara Kırgıllı diye hitap ediliyor. Böylelikle bugünkü Yeşiltepe Kasabasının olduğu yerdeki mesken tutan hane sahiplerine de hala şehir merkezinde ve birçok köy ve kasabada Kırgıllı diye hitap edilir. Aslında Kırgıl bir aşiret adıdır ve bu köye yerleşen insanların kopup geldikleri boyun da ismidir. (K. 35)

Koçpınar: Öncelikle çok fazla adıyla uyumlu olduğu için pınarların yanında yatan koçlar şeklinde söyleniyo. Ama bir diğer efsane olarak da şu şekilde... O zamanlar bu bölgede çok fazla goyunculuk yapılıyor. Pınarın etrafında yine goyun sürüsünden bi koç bi yeri deşeliyor. İnsanlar da orayı daha fazla deşelediklerinde oradan bi kaynak su çıkıyor ve bu köylüleri çok sevindiriyor. Çok sevindirdiği için de köyün ismi bu şekilde değiştiriliyor ve ‘Koçpınar’ şeklinde buraya isim veriliyor. (K. 30)

Kutlu: Burada göçebe hayatı yaşayan insanlar var. Bunlar göçebe hayatından gurtulup, yerleşik hayata geçmek istiyorlar ve devlet tarafından bir yer istiyorlar. Devlet de bu isteklerini kabul ediyor. Sonrasında bunlara toprak veriyor. Ondaki sonraki süreçte iskânlarını alan insanlar bunu kutlamak istiyorlar. Ve bu şekilde kutladıkları için de bu bölgeye ‘Kutlu’ adı veriyorlar. (K. 30)

Saratlı: Sarı atlı ismi, bu kasabanın yeni kuruluşunda yörük denilen işte Türkmenlerin gelmeleriyle birlikte bunun içerisinde bir kişinin sarı atının olması bu da tüm köy içerisinde, işte yöre köylere gidip gelmelerde, bu isimle anılmış olmasından dolayı sarı atlı ismi verilmiştir. Bu kişiye dair herhangi bir isim bilinmiyor. İsmi bilinmiyor. Sadece o kişinin atından dolayı ismi sarı atlı diye bu kişiye öyle bi isim verilmiş. O isimden bu köy adını almış. Rivayet yani bu. Toprah sürümünde, toprah paylaşımında, hudud-

larda çekinirlermiş yani bu kişiden. Atılan gidermiş.”Saratlı geliyor, Saratlı gidiyo” diye bi nam yapmış. Korhu, korhudarakdan işte öyle bi cesaret varmış. Sarı atlı sarı atlı falan diye... (K. 2)

Sarıyahşi: Yahşi Bey Karamanoğulları zamanında bu bölgenin beyiymiş. Beylikler varmış o zaman. Ama sarı yahşinin beyi değilmiş. Burdan geçerken kendisi yaralıymış. Bu savaş zamanında işte Osmanlı zamanında veya Selçuklu zamanında... Tabi Osmanlı değil Selçuklu zamanı. Yaralı olduğu için burda buna bahmaya başlamışlar. Burda bi kaç tane kabileden insanlar varmış, yaşıyomuş. O kadar, hastalığı iyi olunca o kadar güzel birisiymiş ki ‘yahşi’ demişler. O zaman ki güzel anlamında. Dillerde anlaşılmadıkları için ismini bilememişler o zamanki farklı şeyler kullanıyolarmış, diller kullanıyolarmış. Bu insanın ismi yahşi demişler yani bizim sarı yahşililer onu söylemiş. Yahşi diyince, sarışın da birisiymiş. Tamam, sen de sarı yahşisin, sarı yahşi. Güzel sarı olmuş. Aslında güzel sarı ovanın sarı oluşundan değil, o kişinin sarışın olduğundan dolayı. İlçe de ismini ordan almış. (K. 53)

Yalnızceviz: Melendiz köyünden gelen halk Ahsaray’a geliyor. Daha sonra Yalnızceviz’e doğru gidiyo. Oraya vardıklarında o arazide üç tane ağaç görüyolar. İki pelit ağacı, biri de ceviz ağacı. Adını Yalnızceviz koyuyolar tek ağaç olduğu için. İlerde o ağacı kestiklerinde ağacın içinden resimler çıkıyo. Zaten ağacın ortasında bi delik varmış, gelen geçen kimselerin resmini çekermiş. İçinden çihan resimlerin içerisinde hamile kadın resimleri varmış. Öyle, ordan gelip geçen kişilerin resimlerini çekermiş. O ağacı kestikten sonra içinden çıkmış. Öylelikle adı da Yalnızceviz köyü kalmış. Öyle söylentiler var. (K. 41)

Yuva: Yuva Kasabası’na ilk yerleşenlerin Yörükler olduğu söylenmektedir. Gelen bu insanlar mevcut mağaralara yerleşirken, gapı girişlerindeki guş yuvalarına bakarah ilham almışlar.”Kuşların yivası ise bizim de yivamız olsun.” diyorlar. Buraya tamamen yerleşdikden sonra ‘Yiva’ ismi ‘Yuva’ olarak değiştiriyorlar. Bahse konu olan mağaralar hala durmuyor, yoh olmuş gidmiştir. (K. 30)

Alıç Ağacı: Taşı falan yoh ama o civardaki herkes oranın Harun Dağı olduğunu biliyor. Oraya da insanlar zaman zaman adah [adak] için gidiyorlar. Örneğin, çocuğu olmayan ya da herhangi bir dileği olan dileğin yerine gelmesi için orada adahta bulunuyor. Oranın yolu falan da çok yoh, yolu da

belli değil. Ama altı yüksek bir araba ile ulaşabiliyosun. Aynı zamanda da burasının kuzey kısmında ormanlı bir alan var. Güney kısmı daha fazla güneş aldığı için orada ağaç yoh. Bu Harun Dağı'nda üç tane alıç ağacı var. Çok yaşlı. Bu bizim Akpınar (Aflak) köyünün mevkiinde olduğu için oraya 'Kıllıbaş' diyorlar bizimkiler. Ama onun üzeri Harun Dağı, ikisi de yan yana... Tabii şuan belirgin değil ama benim çocukluğumda orada kale vardı. 'Karkale' diyorlardı. O zamanlar bu kale Harun Dağı'nı savunma amaçlı kullanılmıştır. Aynı zamanda o düzlük 'Kıllıbaş' denilen yer eski yerleşim yeri. Şuan orası tarla olarak kullanılıyor, ekim dikim yapmak için... Orada üç tane alıç ağacı var. Bu üç tane alıç ağacı güney yamaca bahıyor. Aynı zamanda da kibleye bahıyor. Bu alıç ağaçlarının bi tanesi önce iki tanesi de arkada ve kibleye doğru eğilmiş vaziyetler. Yani bunu siz böyle çıplak gözle görebiliyorsunuz. Biri imam, iki tanesi de cemaat oluyor. (K. 32)

Asma: Borlu Kuddusi Baba'nın oğlu El Hac Abdurrahman Efendi Hazretleri'nin türbesinde bir asma vardır. Her sene bakımı yapılan ağaç üzüm vermez. Yedi senedir üzüm vermeyen ağacın kesilmesi istenir. Fakat kesmek için gün dönümünü beklemek isteyen görevliler ağacın bakımını yapar. Bu olaydan sonra bahar ayında asma yapraklanmaya başlar ve mayıs ayının sonuna doğru üzüm vermeye başlar. Yedi senedir üzüm vermeyen ağaç kesileceğini hissedince Allah'ın izni, El Hac Abdurrahman Efendi'nin himmetiyle üzüm vermeye başlar. Bu olaydan sonra bu asma her sene bol bol üzüm verir. Koruk zamanı oldukça ekşi olan üzümler, olgunlaştıkça tatlanır. Halk üzümleri şifa niyetine yer.

Kanlı Pelit 1: Bir rivayete göre Ali Baba'nın Hasan Baba'ya evliliğini dağın başında değil şehirde yap da görelim diye çağrı yaptığı söylenir. Birbirine karşılıklı olarak taş ve pelit ağacı atarak ulaştırdıkları söylenir. Hasan Baba'nın dağdan attığı bu Pelit dalının Ervah Kabristanlığı'nın kapısına düştüğü ve şuandeki Kanlı Pelit'in o ağaca ait olduğu rivayet edilmektedir. Kanlı Pelit denmesi yine rivayetlere göre tepesine odun kesmeye çıkan bir kişinin düşerek kanlar içinde kalması sonucu söylenmiştir. Bundan dolayı kutsal anlamına getirilen ağacın pelidi de yenmemektedir.

Kanlı Pelit 2: Aksaray'ın yeşil Aksaray lakabını aldığı dönemlerde bi olay cereyan ediyor, günümüze gelen canlı bir olay. Hâli hazırda bulunan kabristanlığın o dönemki halleri tabi kötü. Yol yok, virane etrafları. Dönemin

belediye reisi teknik ekibini toplayarak diyor ki: “Geçmişimize düzgün bir yer ayarlamazsak, sahip çıkmazsak geleceğe bakamayız. Bu yüzden kabristanlık bi kültürel yer olsun.” gibi bir söylemi oluyo. Ve ekibiyle beraber planlamaya giriyollar. Tabi mühendisler, mimarlar çalışıyollar ve diyorlar ki; “Bi yol düzenlemesi yapalım, genişletmeler, daraltmalar...” Plan dâhilinde bi proje ortaya çıkıyo. Tabi bu bahsi geçen bölge şu anki kabristanlık yokuşunun olduğu bölgeyi planlıyollar. Ve orda da bi pelit ağacı oluyor. Yolun tam ortasına denk geliyor, giriş çıkışını engelleyecek şekilde. Tabii o dönem çok şaşaalı, Aksaray yeşil Aksaray. Her yer yemyeşil. Bi ağaç, bi pelit ağacını sökmek, sökmemek noktasında insanların çok bi tereddütü olmuyo. Nasıl olsa yeşil Aksaray diyollar. Sökülmesi kararı alınıyo, plan yapılıyo. Tabi o dönem operatör sayıları çok fazla değil. Makineleşmenin yeni yeni olduğu dönemler. Yol çalışması yapacak olan operatör, sabah iş başı yapacak, rüyasında bi olay görüyor. O pelit ağacının kökünden çekildiğini görüyor. Kendinin toprağa doğru çekildiğini, ağacı sökmek isterken daha da derinlere gittiğini kendinin orda can verdiğini görüyor. Ve tabi bu heyecanla bu korkuyla, tabi bi taraftan da kabristanlık var. İşin manevi boyu da var. Sabahı zor ediyor ve amirine diyor ki, ben böyle böyle bi rüya gördüm, bu olay başımıza iş açacak, belediye reisine siz bu durumu anlatın bu ağacı sökmeyelim. Tabi amir bunu anlatamaz çünkü yeşil Aksaray. Bi ağaç Aksaray’a zarar vermez. Bunun üzerine operatöre diyo ki: “Hayır, yapamaz!” Operatör tabi yapmak istemiyor falan derken amiri işten atmakla tehdit ediyor. Operatör o rüyanın vermiş olduğu etkiden kurtulamadığı için işten atılmayı kabul ediyor. Ve işine son veriyorlar. Tabi kepçe var ama operatör bulmak zor. Belli bir zaman geçiyor ve bir operatör şehir dışından getiriliyor. İşe başlıyor. İlk görevi tabi o bölgenin düzenlenmesi. Yol çalışmaları planlı, her şey hazır. Kepçe operatörüne olayı anlatıyollar. O da diyor ki: “Benim için sorun değil. Ben yaparım. Böyle bir rüyayla böyle bir projeyi yarım bıraktıracak değilim.” Ve planlanan bir günde operatör direksiyonun başına geçiyor. O bölgede yaşayan çevre halk olayın geçmişini de bildikleri için toplanıyollar, acaba ne olacak diye. Her şey hazır... Operatör de şaşkın. Çevrenin öyle bir etkisi var ki sanki herkes ölecekmiş gibi. Operatör daha da şevke geliyor. Azimle kontağını çeviriyor, kökü kazmak için direksiyon kollarını oynatıyor. Kökü kazmak isterken kök direnç gösteriyor. Operatör daha da inatlaşarak gaza

daha da yükleniyor. Sökmek için çaba harcıyor. Ahali şaşkın, gözler pür dikkat. Bi taraftan pelit ağacını bi taraftan operatörü izliyollar. Operatörün doğaya inadına, doğanın operatöre direncine şahit oluyollar. Bu esnada kepçenin altından kayan toprağın da farkına varamıyor, çünkü gözü kör olmuş, o pelit ağacını sökmek istiyor. İş iyice inada binmiş çünkü. Makinanın altından kayan toprak parçası kepçenin devrilmesine ve operatörün de bu devrilen kepçenin altında can vermesine sebep oluyor. Bunun üzerine tabi herkes şaşkın. Ahali perişan oluyor. Ve günümüzde bulunan kabristanlığın girişindeki Kanlı Pelit'in 'kanlı' kısmı bu olaydan esinlenerek kendisine veriliyor. (K. 23)

Kanlı Pelit 3: Bir rivayete göre kaynanasının dilinden bıkan bir gelin, bir gün: *“Ben annemlere gidiyorum.”* diyerek evden ayrılmak ister. Kaynanası da gelinin arkasından: *“Cehenneme kadar git, gidişin olsun da dönüşün olmasın.”* diye bedduada bulunur. Bedduayı işiten gelin: *“Senin bana ettiğin eziyetleri tüm Aksaray duyacak.”* der ve evden çıkarken çamaşır ipini de yanında götürür. Soluğu Kanlı Pelit'in yanında alan zavallı kadın kendini Kanlı Pelit'in bir dalında asar. Olayı duyan Aksaray halkı hüzne boğulur ve pelit ağacı ününe ün katar.

Selvi Ağacı: Zamanında, Yusuf Hakiki Baba'nın türbesinin bahçesinde altı yüz yaşlarında bir selvi ağacı varmış. Ağacın hemen dibinden geçen su arkının kurummasına rağmen ağaç, taşıma sularla ve Allah'ın da izniyle yaşarmış. Bu selvi ağacından Yusuf Hakiki Baba'nın şiirlerinde bahsettiği görülmektedir. Fakat ağacın kökleri türbenin yapısına zarar verdiği için tarihî ağaç kesilmiştir.

Harun Dağı: Bundan yıllar önce, (yirmi yıl önce, otuz yıl önce) İç Anadolu'da ciddi manada kar yağıyor. Oranın etrafında da köyler var. Tepeköy, Çiftevi falan... Birisi, Ortaköy'den pazara geliyor ya da işi var. Eşekle, afeder-sin... Heybesi falan var, köyüne gidecek ama tipiden ve kardan dolayı yolunu kaybediyor. Köyüne de gidemiyor. Artıh donma vaziyetine geliyor. O vaziyete gelince, yolunu kaybettiği için Harun Dağı'na ulaşıyor. Harun Dağı'nın eteğinde de zaten bir türbe var. O mezar da kibleye doğru... Mezarlar nasıl konursa aynen o şekilde. İsmi falan yok ama taşı belli orda mezar olduğu... Adam, gece heralde dondum falan diye düşünüyor. Uyuşuyor, uyuyor. Sa-

bahleyin bi kalhıyor ki, ne eşeği kaybolmuş ne de heybesi. Her şey yerinde duruyor. Tabii güney yamacı olduğu için güneş de açmış. Nasıl ki hani tipiden sonra kar yağdıktan sonra güneş doğar, kışın hafif bir sıcaklığı olur ya... O şekilde, sanki yatahtan kalhar gibi ordan kalhıyor. Bu kişi o köylerde yaşayan birisi. Ordan bahıyor tabi tipi falan da gidince dağdan aşağı inip köyüne ulaşıyor. Bu efsane orada halk arasında herkes tarafından bilinir. (K. 32)

Hasan Dağı 1 (Kar ile Kor): Aksaray kadim bir şehir ve bu şehrimizin de tarihten bu zamana geçirdiği sürelerde halk arasında bazı, efsaneler bazı anlatımlar anlatılagelmiş. Bunlardan bir tanesi kar ile korun hikâyesi... Hasan Dede ile Külhani Ali Baba'nın arasında geçen efsane. Hasan Dede, tarihî kayıtlarda Hasan Dağı'na ismini veren kişi olarak geçer. Kendisi bir evliya, bir derviş olarak Hasan Dağı bölgesinde yaşarmış. Yine bazı kayıtlarda Hasan Dede'den dolayı Hasan Dağı'nın isminin oluştuğu söylenir. Turhasan; Hasan Dağı ifadesi buradan gelir. Külhani Ali Baba da, Aksaray şehir merkezinde yaşarmış. Külhani Ali Baba, Aksaray'da bir hamamda çalışmış, Aksaray Hamamı'nda ve külhancı başıymış. O da tasavvufa yönelmiş bir insan ve o da Aksaray'ın dervişlerinden birisi. İkinin dostluğu, arkadaşlığı çok kuvvetliymiş. Efsane bu ya; Ali Baba, Hasan Dede ile sohbet etmek için sık sık Hasan Dağı'na gidermiş. Giderken de hamamdan aldığı közü, koru mendiline sarar, Hasan Dağı'na gider. Bu iki dost bu korun sıcaklığında sohbet ederlermiş. Onun sıcaklığı hiç gitmez, ateşi hiç sönmezmiş. Hasan Dede de sık sık Aksaray'daki dostu Ali Baba'yı ziyaret edermiş. O da Hasan Dağı'ndan gelirken mendiline kar kor [koyar] öyle Aksaray'a gelirmiş. Bu sefer de karın serinliğinde sohbetlerini yaparlarmış. Yine böyle bir gün Hasan Dede Aksaray'a gelmiş. Aksaray'da Aksaray Hamamı'nın bulunduğu yerde sohbet yaparlarken bir ara, hamamdan çıkmakta olan kadınlara hafiften gözü takılmış Hasan Dede'nin. Bunun üzerine Hasan Dede'nin mendilindeki kar erimeye başlamış. Ve ordaki sır çözülmüş. Bunun üzerine, bu durumu gören Ali Baba hemen Hasan Dede'ye sözü yapıştırmış. Demiş ki:

*Hasan Dede, Hasan Dede,
Duy ne diyor Ali Baba
Hasan Dağı'nın başında
Ermışlik hüner midir?*

Kurdun, kuşun arasında
Bak asıl hüner burada
Sınav şehir meydanında
Haram ile helal arasında
Derviş kalmak pek de güçtür
Aksaray Hamamı'nda..."

Bu menkıbeden, efsaneden dolayı bu olaydan sonra halk arasında bu durum hep anlatılagelmiştir. Ve insanlar hep şunu demişlerdir; "Efendim! Dağda kurdun kuşun arasında evliyalık yapmakla şehirde evliyalık yapmak aynı şey değildir." Bu sebeple bu kar ile korun hikâyesi, Külhani Ali Baba ile Hasan Dede'nin hikâyesi anlatılagelmiştir. Tabi bu bir rivayettir. Buna benzer Aksaray'da çok fazla rivayet var. Aksaray'da kime sorsanız bu hikâyeyi az çok bilir. (K. 22)

Hasan Dağı 2 (Hasan Baba): "Kayseri'nin [Aksaray'ın] Hasan Dağı, adını Hasan Baba'dan alır. Bir zamanlar bu dağda mekân tutmuş, meczup Hasan Baba'dan... Hasan Baba, Horasan pîrlerindenmiş. Düşmüş yollara, kona, göçe Kayseri'ye [Aksaray'a] gelmiş. Halk yalvarmış: "Kal bizim şehirde, sana bir mescid yaptırırım, imamlık edersin." Hasan Baba: "Etmeyin, eylemeyin, bırakın gideyim. Siz bana cemaat olamazsınız." demişse de, ısrar [ısrar] etmişler. Bir mescit yaptırılmış, Hasan Baba imamlık cübbesini giyerek cemaatin [cemaatin] önünde namaza durmuş. Bir saat, iki saat, Hasan Baba rükûa varmaz. Kendinden geçmiş, cemaatı unutmuş, namaz vakitlerini birbirine ulayıvermiş. Bakmışlar olacak gibi değil Cemaat: "Bizi unutuyorsun. ." diye dert yanmışlar. Hasan Baba: "Peki, demiş, sizi unutmuyayım." Tekrar namaza durmuş? Bu sefer namaz surelerini okuyacağına, ardında, saf saf el bağlıyan cemaatin kalplerini teker teker okumağa başlamış. Kimi, satacağı mala, nasıl hile karıştırırsam da zengin olsam diye kuruyor, kimi göz koyduğu kadını elde etmek için plânlar hazırlıyor, kimi borcunu, kimi derdini düşünüyor-muş. Namazı bırakan kaçmış. Hasan Baba: "Gördünüz mü? Siz bana cemaat olamazsınız, dememiş miydim? Bırakın beni de, Tanrı huzuruna arı duru çıkacak cemaat aramak üzere yola çıkayım." diyerek Kayseri'yi terk etmiş. Bir süre sonra, Hasan Baba'yı, civar dağda etrafına toplanan geyik, ceylan, kurt, kuzu gibi çeşitli hayvanlara vaaz ederken görmüşler. Bu dağa Hasan Dağı adını vermişler."

Hasan Dağı 3 (Turhasan Bey): Hasan Dede'nin olduğu rivayet edilir Hasan Dağı'nın zirvesinde. Bir mezar var, bu mezarın Hasan Dede'ye ait olduğu rivayet edilir. Mesela Gülağaçtaki Bekâr Sultan Türbesi'nin de diğer bir ismi Turhasan Türbesi, yine Hamidiye, Bağlıkuyu, Gözlükuyu, Taşpınar arasında organize sanayinin bulunduğu yerde bir de dergâh var. O dergâhın ismi de yine Turhasan Zaviyesi olarak geçer. O da bu bölgede farklı şekilde Turhasan isminin ifade edildiğini gösteriyor. Turhasan ifadesinin doğrudan Hasan Dağı olduğu ama Hasan Dağı'na ismini veren kişinin Hasan Dede olduğu varsayıldığı gibi bir Hasan daha var. O da Haçlı Seferleriyle mücadele eden, bölgede çok büyük yararlılıklar, çok büyük mücadeleler vermiş olan Hasan Bey... Hasan Bey, bu bölgede Haçlılara karşı İslamiyet'in ve Müslümanların sancaktarı olmuş, bu bölgede çok çetin mücadeleler vermiş. Hasan Dağı'nın ismini bir de bu Hasan Bey'den dolayı aldığı ifade edilir. Yani isterseniz Hasan Bey deyin isterseniz Hasan Dede deyin... Bugün değişmeyen bir şey var. Aksaray'ın en gözde doğa harikası olan, şehrimizin simgesi olan dağ ismini Hasan isminden almıştır. Burda iki farklı ifade vardır; birisi Hasan Bey'den dolayı Hasan Dağı isminin alındığı bir diğer de o meşhur Hasan Dede'den dolayı ismini aldığıdır. (K. 22)

Cennet Deresi: Eski zamanlarda yaşlı bir teyze vardı, Cennet Deresinde oturan. Bu Cennet Deresi de zaten dere olarak dağdan aşağı inen suyun biriktiği yerde. Orda da, her yerde badem ağaçları vardı. Yaşlı teyze bu badem ağaçlarını yıllardan beri sulayıp büyütmüş. Ama zaten şu anda badem ağaçları kalmamıştır. Kesmişlerdir. Bu teyze badem ağaçlarıyla ilgilenene orayı çok yeşil bir dere hâline getirmiştir. Bu yüzden dolayı da orası Cennet Deresi olarak yani cennet bahçelerinden bir yer olarak hissedildiği için Cennet Deresi olarak ismi değişmiştir. Tabii ki şuan oranın ismi değişmiştir, sokak olarak. Eskilerden bu şekilde anımsanmaktadır. (K. 16)

Narlıgöl (Acıgöl) 1: Acıgöl⁷³'ün hikâyesi... Bi gelin varmış. Ora köymüş.

⁷³Efsanenin Aksaray İl ve Kültür Turizm Müdürlüğü'nde tarafından yayınlanan varyantı şu şekildedir: Gülağaç'ın Sofular Kasabası'nda birbirlerini çok severek evlenmiş bir çift ve onların yeni doğmuş bebekleri, küçük, yoksul bir evde yaşarlarmış. Zaman gelmiş ve genç koca karısını ve bebeğini bırakıp askere gitmek zorunda kalmış. Zaman geçmiş, kış bastırmış. Fırtınalı bir günde köyün girişinde uzun beyaz sakallı, bastonlu, yaşlı bir adam belirmiş. Bitkin görünüyormuş, evlerin kapılarını tek tek çalmaya başlamış. Birazcık ekmek ve su istemiş köylülerden. Hiç kimse ama hiç kimse bu adama istediğini vermemiş, yüzüne çarpmışlar kapıyı. Bir ev dışında... Genç kadın aceleyle bir bardak su ve bir parça ekme getirmiş yaşlı adama. Adam; "Kızım çocuğunu da al ve şu dağa çık. Dağın tepesine gelene kadar da arkana bakma" demiş

O geline, sadahacı geliyor. Dolanıyo dolanıyo yardım eden olmayıncı o gelin dutuyo sadaha veriyo. Geline diyo ki o sadahacı: “ Bu dağın ardını aş, ardına bahmadan git.” diyo. Dağı epey çıkıyo bi dönüyo bi bahsa ki deniz oluyo o goca köy. Gelin ölüyo, kucağanda çocuk da ölüyo. Orda mizar [mezar] oluyo. Mizardan gozyaşı ahıyo gelinin. O olaydan sonra da yüzgeşliği (yüzme bilmek) olmayan suya giriyo, ölüyo orda. Şi idiyo, yidi senede bi sene işaret veriyo göl, anırıyo. O anda işde adam gidiyosa gidiyo. Yuduyomuş adamı... (K. 27)

Narlıgöl (Acıgöl) 2: Ahsaray’ın Gülağaç ilçesine bağlı Sofular köyünde yaşıyoz biz. Bizim Sofular köyümüzle Nar köyünün ortasında bi gol⁷⁴ [göl] var. Acıgol. Bir diğere adı Narlıgol. Bizim bu gol hakkında çoh anlatımlar var. Bi tanesi; sıcah yaz gününde on beş kişinin gole serinlemek için girdiği ve bu on beş kişiyi golün yuttuğu söylenir. Golün ortasında girdap olduğu söylenir. Bizim bu golde her sene boğulannar, gole girip de suyun geri vermediği insanlar oluyo. Bunu bizzat yaşadım, gördüm. Her yıl bizim golümüz adam yutar. Adam yutma zamanı geldiğinde suyun rengi değişiyö. Su, bozariyo, yeşeriyo, mavileşiyö ve inniyo. Ortasındaki girdabı da dalğıçlar bile isbat etti. Gerçekden doğru. Üstelik benim babam avcı, avcı arhadaşlarıyla her sene gole guş avına giderler. Golün inlediğini bizzat duymuş, gulağıyla. Kendisi de annatır. Gol der inner, anırır der. Her yıl bi adam yutuyor. Böyle bi gol. Rivayeti de böyle... (K. 6)

Köşkek Höyüğü: Yenikent Kasabası’nın yaylaları var. Orda yaylanın birinde höyük vardı. Çoh öncelerden orda hep cam kırıkları, sahsı kırıkları vardı. İşte kafatasları çıharmış. Ondan sonra oranın adı daha önce oraya pazar kurulmuş, köşkek pazarıymış. Köşkek pazarı dinilirmiş eskiden oraya. Orası harabe hâline gelmiş, yihılmış işte. Ondan sonra orda kurulan yaylada doğum yapmış bi kadın lohusa yatarken, evde kimse yokken kapı kendiliğinden açılmış. İçeri allı pullu giyinmiş, süslü püslü güzel bi gelin

genç kadına. Kadın yaşlı adamın sözünü tutup yola koyulmuş. Tam zirveye varmak üzereyken yorulup ve birazcık da merakına yenik düşüp arkaya bakmış. O anda kadının göğsünden sular fıskırmaya başlamış. Öyle ki bütün köy sular altında kalmış. Kadın ve çocuk ise taşa dönüşmüşler öylece. Rivayet edilir ki; bu göl senede bir kurban alırmış ve hiç kimse o cesedi bulamazmış, ta ki yedi sene sonra göl cesedi dışarı fırlatana kadar. Ve yine rivayet edilir ki Narlıgöl kurban istediğinde bağırmış.

⁷⁴ Kaynak kişi ‘göl’ kelimesini ‘gol’, şeklinde telaffuz ettiği için, metnin orijinalliğini korumak amacıyla kaynak kişinin ifade ettiği şekilde yazıya aktarıldı.

gelmiş. Ve kadının üzerine doğru yürümüş; “Çocuğunu ver bana bahiyim.” demiş. Gelin al bastığını anlamış. Onun öyle bi cin olduğunu anlamış. Elinde ibrîh [ibrîk] varmış orda, demir ibrîği alarah; “Gel de bi görüyüm yanıma, çocuğumu al da bi görüyüm, şununla başını ezerim.” diyince tekrar bırakıp gitmiş. Aynı o höyüğün orda, böyle olaylar genelde oluyor. Yine birileri ahıra her gittiklerinde atların çoh terlediği görüyollarmış. Sonra bunu tahip [ta-kip] etmişler. Atlar o kadar terliyomuş halsiz düşüyollarmış ki... Tahip ettiklerinde atlara yine güzel giyimli, güzel bi genç bayanın her gece ahşamdan sabaha gadar binip ahırın içinde onları koşturduğunu farh etmişler. Yine aynı o höyüğün orda ıssızken, kimse yokken o ahıra doğru gidildiğinde bi kaç tane salıncahta süslü püslü fohlör kıyafeti gibi giymiş genç kızların, gelinlerin orda salıncah sallandıklarını görmüşler. Ama biri görüyo mesela biri görmüyo. Ama orda öyle kişiler yoh aslında. Böyle söylentiler duyduh çocukluğumuzda. (K. 41)

Ashabı Kehf Mağarası (Erenler Mağarası): Anlatılanlara göre, Ashabı Kehf Mağaraları'nın Hasan Dağı eteklerinde olduğuna inanılır. Ovacık Gölü ve Ovası Akçakent ile Karacaviran Köyleri sınırlarında, Hasan Dağı eteklerindedir. Rivayetlere göre buradaki bir mağarada bir zamanlar üç ermiş yaşamıştır. Bunlar Hasan Dağı eteklerindeki bir mağarada yaşayan Ashabı Kehf'nin uyanmasını beklemekte, yemeden içmeden nöbet tutmaktadırlar. Üçü de aksakallı, yeşil cübbelidir. Günün birinde bunlardan biri bir iş için Akçakent Köyü'ne iner. Oralarda hayvan otlatan çobanlar onu görür. Ermiş hemen mağaraya döner. “Sırrımız açığa çıktı.” diyerek mağaradan gitmelerinin gerektiğini söyler. Üç ermiş ortadan kaybolur. Mağaraya giden köylüler, mağarada onlardan kalan eşyalarını, kitaplarını ve izlerini bulurlar. İnanışa göre, bu üç ermiş kişi görevlerini tamamlamak için, insanoğlunun kendilerini bulamayacağı bir başka yere gitmişlerdir. Onlar Ashabı Kehf'i beklemeyi sürdürürler ama insanlar onları göremez.

Haramiler Mağarası: Eskil'e bağlı Böğet köyünde bir höyük var. Orada çok eskilerden kalma bir mağara olduğu söylenir. Bu mağarada zamanından etraftan çaldıkları altınları bu mağarada saklayan haramiler yaşamış. Hatta yaşlılardan, höyüğün bir yerinde altından kelepçelerle kitli zindan kapısı gibi bir kapı olduğunu söyleyenler olmuş. Bu mağara sıradan bir ma-

ğara değilmiş. Kilitlerin dışında bu mağarayı ve içerisindeki altınları koruyan cinler varmış. Köylüler bu altınlara ulaşmak için bu höyüğe ne zaman kazma vursalar ya akli dengelerini kaybediyor ya da sonucu ölüm oluyormuş. Bir keresinde toprağı eşeli gören jandarmalar burada ne olduğunu merak ediyorlar. Kendileri de kazmak istiyor ama akıllarını kaybederek oradan kaçıyorlar. Bu sebeple artık kimse bu höyükte kazı, gömü araştırması yapmaz. Başlarına geleceklerden korkarlar. (K. 3)

Kırk Kızlar Mağarası: Bizim burda bi mağara var yani eskiye dayanan çoh eski... Babam, annemgil filan yetmiş seksen yaşında vifat ittiler. Onnar kendileri anladırđı. Bizim buraya kırh tane gız arkadaş gezmeye giryollar, tıraza (uzun ince mağara). Aynı oralara biz de gezdik yani ucu bucağa yoh. Hiç geriye bi tanesi dönmemiş onun. Kırk gızların gaybolduğı eski bi mağra, kilise. Bunu devlet insanlarımız da biliyo, gezdik beraber. Hepsi biliyollar. Düğün gibi şeyde toplanmış girmişler. Mesela şımciki düğünlerde koy yerlerinde desdi [testi] gırmaya çıkarlar elli yüz tane gız. Aynı o misal girmişler gezelim, eğlenelim, çıhalım diye... İçerisi garanlıh olduğı için öyle bi tezek, bi lastik parçası yahmışlar, girmişler. İçerde ora havasız sönüyor, hiç birbirini bulamamış, geri dönememişler. Bu tarihten beri anladılır yani. (K. 8)

Saray Mağarası: Yani buranın eski tarihleri diyelim, eski yıllara dayanıklı olarakdan 'Saray' diye bi şeyimiz var. Mağara! İsmi saray yani köy eskiden kalma köy. Yani oralarda sihirli, efendime söyliyim, korkunçlu bişeyler olurmuşmuş yani eskiden. Cinler, piriler (periler) yani öyle bişiler... Ben görmedim de duyardıh yani. Eskilerden öyle diyollar. (K. 42)

Zemzem Suyu: Bedir Muhtar'daki Zemzem Suyu... Ordaki zatımız, büyük bi zatımız rüyasında peygamber efendimizi görüyo. Peygamber efendimizi durduğı yerde görüyo. Peygamberimiz asasıyla üç sefer yere vurduğunu, vurduktan sonra da oradan su damladığını görülüyo. Su damladıhtan sonra da peygamberimiz eğilip oradan su içiyo. Bunu rüyasında gören zatımız gidip o yere bahıyo. Bahtığı yerden suyun gerçekten damladığını görüyo. Orayı çevirerekten Zemzem Suyu'nun kaynadığını görüyo. (K. 24)

Dua Taşı: "Bedir Muhtar Hazretlerinin kabrinin yakınlarında harabe bir türbe bulunmaktadır. Bu türbedeki üç kabrin, Horasan Gazilerine ait olduğuna inanılmaktadır. Kabirlerin alt tarafında siyah renkli irice bir taş vardır. Halk arasında

bu taşa ‘Dua Taşı’ denilmektedir ve bu taşın Horasan Gazileri tarafından Arafat Dağı’ndan getirildiğine inanılmaktadır.”

Göğtaş: Bizim köyün Narlıgöl (Acıgöl) tarafında Göğtaş denen bi yer var. Göğtaş’ın üzerinde iki insan boyu büyüklüğünde dikdörtgen şeklinde bir kaya var. O kayanın altında evliya yattığı söylenir ve ordan geçerken insanların dua etmesi evliya için hayırlıdır, iyidir denir. Köyümüzde eski insanlardan bi tanesi bu tür şeylere pek inanmazmış. O Göğtaş’ın yakınındaki tarlasında çift sürdükten sonra dönüşte, o Göğtaş’ın yanından geçerken, içinden demiş ki: “ Bu kadar insan mı olur, iki insan büyüklüğünde? Gerçekten yemin eder misin bu kadar boyun posun var mı senin?” demiş. İçinden geçirmiş. İçinden geçirir geçirmez bi anda, nolmuş yenge sen anlatsana ondan sonrasını. (K. 9)

Eve gelmiş sessiz soluhsuz, üç gün yatmış lisansız [konuşmadan], üç gün sonra ölmüş. Bu gadar büyüh olduğuna, bu gadar inni [enli] olduğuna anan avradın ossun mu dimiş. Evliyaya... Evliya mizerına [mezarına]. Evliya mizeri zaten gendisi çoh büyük bi mizer, üç tane de çocukları var orda, çocukları ikişer ikişer gonmuş. Normal bi mizer gibi görünüyö. Ama gendisi çoh büyük. (K. 6)

Göktaş: Göktaş, Sultan Hanı yapılırken handan çıhmış gelirimış. Taş Allah tarafından yuvarlanarah gelirimış. Duyduğumu annatıyom ben. Bu taş geceleri yuvarlanıp gidermiş oraya Sultan hanını gorurmuş. Oraya gendiliğinden taşlar gidermiş. O sırlı taşı çoban görmüş. Taş yuvarlanarah gidermiş çoban gorhmuş, orda çoban ölmüş. Taş da oraya galmış. Orda, yerinde galmış. Bu taşı sökmek için çok kişiler uğraşmış, sökmüş de. Bizim Ulu Cami’nin temeline getirmişler o taşı goymuşlar, taş gece manda olarak yani camız olarak gitmiş, yerine oturmuş. Ondan dolayı kimse elliyemez. Anlatılanı anlatıyom. Onun sağ tarafında çayın dibinde de bizim ana baba tarlamız var. Orda ben çocuğken bostan beklerdik. Orda çıra derdi anam, çıra yanıyo korhma oğlum cin değil derdi. Ben o yanan çıraları da gördüm, ben korhu nedir hala bilmem, çocukluğumdan beri. Orda bi şeyler yanardı, bi Haydar Dede vardı orda bosdan beklerdi Tıknış ibe [ebe] vardı, oğlum burda dirdi cin var, aman diggatli ol sırlı dirdi. Sen hep buraya gelin [geliyorsun] türkü çağrırım [çağırıyorsun] dirdi. Türküm de Zahidem gurbanın ıdı. Böylelikle Göğtaş’ın hikâyesi bu. (K. 34)

Acemhöyük Tepesi: Bizim Yeşilova kasabasında gerçekleşmiş bi hikâyeden bahsetcem. Büyüğüm olan dedemin anlatmış olduğu bi hikâyeye... Yeşilovanın eski ismi Acemhöyük. Bu Acemhöyük ismi de Yeşilova'da bulunan Acem Tepesinden gelmekte. Acem Tepesi de çok eski eski yerleşimlere ev sahipliği yapmış olan bi tepe. Çeşitli çeşitli rivayetler vardır Acemhöyük tepesiyle alakalı. İnsanların korkuyla baktığı bi yerdir aslında. Yine çok eskiden yaşanmış bi olay. Normalde bizim Yeşilova'da bayramlaşmalar, düğünler bu tepe üzerinde yapılmış. Yani orası ortak bi kullanım alanı gibi. Ama tabi şimdi bu yok. Yine o zamanlarda, bi abimiz işinden geç vakitte köye doğru gelirken yaya yoluyla,

Yeşilova'da o Acemhöyük Tepesi'nde bi ses duyar. Ama bu duyduğu sesler düğün sesi gibi, çalgı sesi gibi, insan kalabalığı böyle bi uğultu... Bu şekilde bi ses duyar. Duyduğu sese anlam veremez. Düğün değil seyran değildir. Merakına yenik düşer, sese doğru ilerler. Sese doğru yaklaştıkça sesin ondan uzaklaştığını fark eder. Sese biraz daha yaklaştığında bi karartı görür bi grup varmış gibi. Gruba da yaklaştıkça o grup da biraz daha uzağa gider. Bu amca da gide gide Yeşilova'dan uzaklaşmış olur. Tepeye daha da yaklaşmış olur. En son da tepenin uç noktasına geldiğinde o karartı da ses de artık etrafındadır. Etrafına baktığında karanlık silik yüzlerin sürekli etrafında dönüp dolaştığını görür. Aynı zamanda o sesinde içindedir artık. O an olağanüstü bi durum olduğunu anlar ve hemen bildiği tüm duaları okur. Duaları okudukça görüntülerin silindiğini sesin de gitgide uzaklaşarak kaybolduğunu söyler. İşin ilginç yanı orda o belayı defetmiştir ama o abimizin üç gün sonra öldüğünü söylerler. Acemhöyük Tepesiyle alakalı gece bi ürperti vardır. Gece, insanların gitmek için tercih ettiği bi yer değildir. Sebebi de bu hikâyeye olarak gösterilir. Bunu da benim dedem oraya gitmemem için anlatmıştı. (K. 49)

Bayram Tepesi: Bedir Muhtar Mahallesi'nde su kanalı çalışmaları yapılırken Bayram Baba Hazretleri'nin kabrinin kaldırılıp başka bir yere nakledilmesi gerekmiş. Bayram Baba'nın, buna müsaade etmediğini belirtmek için Allah'ın izniyle kabrinin üst kısmında bulunan Bayram Tepesi diye anılan tepeyi ikiye ayırdığı rivayet edilir. Bu durum karşısında yetkilileri kabri yerinden kaldırmayarak su kanalını bir tünelle türbenin biraz ilerisinden geçirmişler.

Geyik Sütü: Aksaray'a bakan kuzey sivrisindeki kayalıklar arasında bir metre murabba kadar sahada beyaz karışık kırmızımtırak renkte yumuşak bir toprak vardır. Güya vaktiyle bir geyik burada yavrusunu emzirmiş, sütü akmış, onun için de bu toprakta tatlılık bulunuyormuş. Bu toprak yoğurt mayası için kullanılıyor. Aynı zamanda çocuğu olmayan kadınlar bu topraktan yerse çocuk sahibi olacaklarına inanmaktadırlar.

Küntepe: Bizim orda Küntepe denilen bi yer vardır. Dedemin bana anlattığına göre eskiden orda yaşayanlar savaş zamanında değerli eşyalarını, malzemelerini bi şekilde bi yerlere sahıyolarmış, savaşa gittikleri için... Onun için Küntepe denen yerde altından bi öküz gömülüymüş. Bunu da savaştan sonra gelip alacaklarını düşünmüşler. Dedemin bana anlattığına göre, Küntepe denen yerde altından bi öküz olduğu söyleniyor. Bu dilden dile yayılıyor, köyde bilmeyen yoh bu efsaneyi. Gidip kimse bahmadı gerçekten öyle bi şey var mı yoh mu diye. Büyük ihtimal öyle bi şey var deniliyor. Tarihî eser kaçahçıların da oraya girmeye çalıştığını, giremediği söylüyorlar. Tarihî eser kaçahçıları kazı yapmak için oraya yahlaştığında toprağın altından değişik sesler geldiğini söylüyorlar. O yüzden iş makinelerine falan bir şey olmuş diyolar. Onun için kimse orayı ne kazmaya cüret edebiliyor ne de başka bi şey yapabiliyor. Hala, orda bi öküzün durduğu söyleniyor. (K. 12)

Kadersiz Gelin: Zamanında bizim köyde bir adam varmış. Kim olduğunu bilmiyom, anlatırlar. Herkes onu da karısını da çok severmiş. Birbirlerini çok sevmiş, zorluhlara rağmen evlenmişler. Evlendikten kısa bir süre sonra adam hastalanıp ölmüş. Kocasının acısına dayanamayan kadın da hastalanmış, kısa bi süre sonra o da ölmüş. Bu olaydan sonra evleri boşaltmış tabii. Eşi dostu eşyalarını almış. Ama eve kimse oturmamış. Çünkü her gece gelin, gelinliher içerisinde gelir evlerinin damına çıkarmış. Hatta çoğu zaman köylüler olaydan korharak geline ateş edermiş. Gelin beyaz gelinliher içerisinde aşağıya süzülürmüş. Her yeri kan olur ama tekrardan aniden dama geri çıharmış. Gelinin muradına eremediği için evini terk etmediği söylenir köyde. Eskilerden görenler olmuş, ben de büyüklerimden duydum. (K. 10)

Muradına Eremeyen Gelin: Geçmiş zaman Ahsaray'ın köklü mahallelerinden Coğlahi (Coğlaki) Mahallesi'nde bir aile varmış. Bu ailenin gözbebekleri tek bi oğulları var ve evlenmek üzere. Girişimlerde bulunuyollar.

Tabi çok titriyollar üzerlerine. Ahsaray da küçük bi şehir olduğu için çeke-
meyen düşmanları da var bu ailenin. Ve bu düşmanlık senelerce süregelen
bir olay hâline geliyo. Olay şöyle gelişmiş, geçmiş zaman... Bu aile çocuğu-
na evlenecek bir hanım kızımızı buluyollar. Görkemli bi düğünleri oluyo,
gösterişli... Düğün konvoyunda bir hadise cereyan ediyö. Göstermelik bir
trafik kazası planlayarak bu aileye zarar vermek istiyö düşmanları. Lakin
bu kötü düşünce daha büyük ve daha korkunç olaylara sebep oluyo. Uzun
lafın kisası şöyle gerçekleşmiş zamanın behrinde; birbirini çok seven bu iki
âşık tam muratlarına ulaşacakları anda bu göstermelik trafik kazası ölüm-
lerine sebep olmuş. Dünyada muratlarına eremediler ahirette muratlarına
ersinler diye cenazelerini yan yana defnediyollar. Tabi bu olay üzerine aile
perişan oluyor. Çok kötü günler yaşıyollar. Çocuklarının resimleri kucakla-
rında yanı başlarında... Uyandıklarında komidinlerin üzerinde... Ve bu kısa
süre zarfında babası bu acıya dayanamayarak hayata gözlerini kapatıyo.
Kadın ise yapayalnız koca dünyada tek başına kalmış. Hayatın getirdikle-
rine göğüs germek zorunda kalmış lakin gücü ve takati de kalmamış. Tek
başına ömrünü idame ettirirken... Ahsaray'ın tabi o dönemler kışları çok
çetin. Bir gün üç arkadaş mezarlık altında yoldan geçiyollar. Önlerine bir
bayan beliriyor. Böyle genç, evlenme çağında olan bir bayan. Tabi yardım
etmek için duruyollar. Diyolar sen hani kimsin nesin falan derken, kız diyo
ki; *“Ben evime gitmek istiyorum.”* Çok üşüdüğünü belirtiyö. Üç arkadaş, Ah-
saray'ın delikanlıları diyolar ki *“Tabii ki de. Sizi evinize bırakalım ama önce şu
ceketi bi üzerinize giyin yani üşüceksiniz, doncaksınız.”* Çok geçmeden bayanı
tarif ettiği yoldan evine bırakıyollar ve bir çırpıda geri uzaklaşıyolar çok
soğuk çünkü. Lakin yolda akıllarına ceket geliyor. Ama tekrar dönmeyelim,
yarın gidip alalım hem akibetini de öğrenmiş oluruz. En azından o iyi midir
kötü müdür? falan derken tabii sabah oluyor. Bu üç arkadaş akşam bayanı
bırahtıkları yere gidiyollar. Kapıyı çalıyollar. Karşılarında genç bi bayanın
aksine yaşlı bi teyze çıkıyo. Diyollar ki; *“Biz dün akşam bi bayanı buraya bı-
raktık. Ve bırakırken de sırtında bizim ceketimiz vardı. Kusura bakmazsanız biz
onu almaya geldik.”* diyollar. Tabii kadın duyduklarına inanamıyo ve diyo ki;
*“Böyle bi şey mümkün değil. Yani ben bu evde tek başıma yaşıyorum ve herhangi
bi tanıdığım, akrabam, kızım, gelinim kimsem yok.”* Tabii bu üç arkadaş şaş-
kınlıkla birbirlerine bakıyolar ve diyollar ki; *“Teyzecim biz dün akşam yolda*

geliyoduk ve bi bayan gördük. Hatta çok üşümüş, üzerine ceketimizi verdik, bize bi yol tarif etti ve bu tarifi üzerine buraya getirdik.” diyollar. Kadın, çocuklar bunları anlattıktan sonra diyo ki; “Bakın, benim bir oğlum vardı ve böyle böyle bir olay vuku buldu ve eşimi de bundan kısa bi süre sonra vefat ettim. Ben tek başıma yaşıyorum.” diyince tabi kadın onlara, o üç arkadaş da kadına pek inanamadıkları için... Kadın hatta diyo ki; “Ben size mezarını göstereyim isterseniz.” Bir vesile mezarına gidiyollar ve kadın mezarı uzaktan gösterdiğinde siyah bir belirti görüyolar. Yaklaştıkça kimse tabii şaşkınlığını gizleyemiyor. Ve kadının gösterdiği gelinin mezarının başında dün gece o üç arkadaştan birinin ceketini mezar taşına asıl halde görüyollar. Ve bu olay günümüze kadar Coğlahi Mahallesi’nde evlenme üzeri olan genç bayanlara anlatılır. (K. 23)

Acıgöl’ün (Narlıgöl) Laneti: Bu bizim aşağı köylerde bi genç oğlan varmış. O köylerden bi kızı sevmiş ama aynı kıza köyün ağasının oğlu da talipmiş. Ama kız bu oğlanı sevdiği için, bu oğlana kaçmış. Bu oğlana kaçtığı zaman da o köyün ağasının oğlu çok içerlemiş. Yani “ Biz o kadar zenginiz, malımız var mülkümüz var, o kadar varlıktıyız, neden beni beğenmedi de gahdı [kalktı] o çulsuza kaçtı?” diye çok içerlemiş. Ama yapacak da bi şey yok. O fakir oğlan, o köylerde işte neyle geçiniliyo eskiden tarla az, ekip biçme yapacak tarla da yok, bizim köye karısıyla beraber ekin biçmeye gelmişler. Bizim köye. Nerde kalıyolar? İşte tarlanın başında yaptıkları bi çadırda veya bi çardah-ta kalıyolar. Uzun müddet kaldıkları için de Acıgöl’de gidelim demişler bi yıhanalım, temizlenelim, yani bi zaman geçmiş. Hiç kimsenin olmadığını sandıkları bi zamanda Acıgöl’e inmişler. Gölün kenarında yıhanırken bizim köyden üç kişi, babama sorarsam isimlerini bana şey edebilir. Bu belki yüz sene önce yaşanmış veya yaşanması muhtemel bir olay. Bilmiyorum. Bizim köyden üç kişi bu kızı adamın elinden döverek alıyolar. Ne mağarası derler? Hah! Öküz Damı dedikleri o Nar’ın (Nar köyünün) karşı dağın yamacındaki şeye götürüyolar. O kıza üç dört gün belki zulüm yapıyolar. Oraya da bağlıyolar. Yiyeceğini de bırakıyolar. Köyden o çocuk dönüyo, dövüp bıraktıkları oğlan da kendi köyüne gidiyo. Karısı da yok tabii.”Ne oldu, ne bitti?” derlerken, “Bilmiyorum. Tanımadığım insanlar geldi.” diyo.” Alıp götürdüler, beni de bu hâle getirdiler.” diyo. Kız bir şekilde o Öküz Damı’ndan kurtuluyo. Yürüye yürüye, o zamanların jandarmanın olduğu tek yer olan Gelve-

ri'ye gidiyo. Bugünkü Güzelyurt ilçesine gidiyo. Yalın ayak, yürüye yürüye. Jandarmaya varıyo, derdini anlatıyo. Ama bu süre zarfında da, işte dört beş gündür oğlan haber verdikten sonra jandarma hem kızı arıyo hem de ağanın oğlunu sorguluyolar. O aşağıdaki, güneydeki, köylerdeki bi tanesi, hangi köy olabilir, ya Hıdıb olabilir belki Bekarlar olabilir, belki Demirci olabilir. Yani o köylerden bi tanesi. Ağanın çocuğunu alıyo jandarma karakola kapatıyo. Dövüyo, işkence yapıyo ki; “*Sen mi kaçırttın bunları? Sen seviyodun, bu kız sana kaçmadı diye, sana gelmedi diye sen bunu kaçırtmışındır. Söyle nereye koydunuz? Nereye bağladınız?*” diye ağanın oğluna zulmediyolar. Yalnız kız kurtulup jandarmaya gittikten sonra, Gelveri'ye gittikten sonra jandarma da ağanın oğlunu serbest bırakıyolar. Ağanın oğlu ondan sonra serbest kalıyo. Kızı da kocasına teslim ediyolar ama kız yolda bağıra bağıra beddua ediyö kendisini kaçıran üç kişiye.” Bana bunu yapanlar, bu zulmü yapanlar, biri gayadan uçsun, biri o gölde boğulsun, birisini de en yakını vursun.” diye beddua ediyö. O zulmü yapanlardan bi tanesini bi yakını vurup öldürüyo. Bi tanesi işte kışın avcılık yaparken gayadan düşüyo, ölüyo. Bi tanesi de en son kalan aylarca yıllarca göle gitmiyo ki, o ikisi dediği şekilde öldü, benim de başıma o iş gelir diye, yıllarca göle gitmiyor bizim göle. Yıllar sonra artık olay savsıyo mesela unutuluyo, diyo ki; “*Gidiyim bi yıkanayım yav dikkat ederim, ne olacah yani. Gölün kenarında.*” diyo.” Fazla derine de gitmem.” diyo. Çünkü o zamanlar hamamlar var, şimdiki gibi otel motel yok oralarda. Yer kazma hamamlar var. Hamama girerim diyo. Belki de diyo göle hiç girmem. Hamama giriyo. Hamamda iyice yıhanınca terliyo böle ter basıyo. İyice ısınınca diyo ki; “*Bi de serinleyim göle gireyim.*” diyo. Hem diyo fazla şey etmem. Göle bir iki üç adım derken cubbadan gölün içine düşüyo, o da gölde ölüyo. Narlı Göl'ün laneti derler buna, o gölün, en son kişi de gölde boğularak ölüyo. Ben bunu babamdan duydum. Çok üzerine düşünülmesi gereken ve nerdeyse senaryo yazılması gereken ibretlik bi olay. (K. 9)

Aksakallı: Dedemin bana anlattığı kadarıyla, bizim köyde bi teyze olduğunu söyledi. Ama teyzeye gelmeden önce şunu belirtelim; bizim Yeşilova bölgesinde bundan yıllar önce sadece hayvancılık yapıldığı için tarımla beraber ama hayvancılık daha ağır basmakta... Bu hayvancılık da yaylalara göç etmek şeklinde oluyomuş. Bizim orda ‘çöl’ dedikleri bi bölge var. Eskiden daha yeşillik bi yer olduğu söyleniyor. Yılın belirli aylarında herkesin

hayvanlarını, evini kısmi bi şekilde alıp göç ettiği bi yer. Dedemin bana anlattığı, bi teyzenin çöl bölgesinde başına gelen bi hikâyeydi. Orada bi teyze var. Bu teyze, kocası hayvanları otlatmak için otağından uzaklaştığında bi olay yaşıyo. Teyzenin yaşadığı olay şu şekilde oluyo. Orada teyze günlük işleriyle uğraşırken çok uzakta bi ışık görüyo ve bu ışık yaklaştıkça bu ışığın aslında bi aksakallı dede olduğunu görüyo. Elinde اساسı, iri yarı, uzun boylu aksakallı dede... Tabii teyze ilk başta bi ürperiyor. Daha sonra yaklaştıkça aksakallı ona sesleniyo: “Kızım, korkma. Ben çok çok uzun yollardan geldim. Çok yorgunum ve çok açım. Bana yiyecek bi şeyler verebilir misin?” diye soruyo. Teyze de ona o dönemin imkânlarıyla ekmek, peynir ikram ettiğini anlatmıştı dedem. Teyze ikramda bulunurken aksakallı dede, teyzenin bi üzüntüsünün olduğunu anlıyo. Teyzeye diyo: “Senin sıkıntıların var.” Teyze de bi sorununun olmadığını söylüyo. Aksakallı dede gönül gözüyle teyzenin sıkıntısının ne olduğunu orada izah ediyö. Diyo: “Senin bi erkek evladının olması gerekiyor. Senin bi erkek evlada ihtiyacın var. Olmadığı için de kocandan, ailenden baskı görüyorsun.” Tabii o dönemde erkek çocuklara, işlerin görülmesi için ihtiyaç duyuluyo, bu konuda baskı olabiliyo. Bu şekilde aksakallı hoca teyzenin sıkıntısını aşikâr ediyö gönül gözüyle gördüğü için... Ve aksakallı dede teyzeye üç tane muska veriyo. Farklı boyutlarda, farklı şekillerde muskalar... “Bi tanesini suyuna kat, orda bu muska çözülsün ondan sonra o suyu iç, o zaman hamile kalacaksın, bi çocuğun olacak.” diyo. İkincisi için; “Çocuğun doğduğunda bunu aç, içindeki isim o çocuğu ismi olacak.” diyo. Sonuncu muska için ise; “Boynunda asılı tut, o çocuk okul yaşına geldiği vakit aç, anlayacaksın.” diyo. Ondan sonra da dedemin anlattığı kadarıyla kadın bunları uyguluyo. Suyunu içiyo, hamile kalıyo. Oğlu oluyo, muskayı açıyo, muskada Halil İbrahim ismi yazıyo ve çocuğun ismini Halil İbrahim koyuyo. Son muskayı da eğitim yaşına geldiğinde açıyo. Orda da çocuğun yüksek mertebelere geleceği yazıyo. Gerçekten de o kişi devlet kadrosunda çok önemli bi yermiş demişti dedem. Ama kimdir bu şahsiyetler kimlerdir bilmiyoruz yani. Hikâyeye bu şekilde. (K. 49)

Al Avradı: Bizim köyde şöyle bi efsane var. Al avradı diye bi canlı gidip geliyömuş bizim köye. Biz tanımıyoruz da söylentiye göre bi dede artıh her neyse köyün büyüklerinden birisi bir gün dışarı çıhiyo. O zamanlar tabii atlar falan yoğun olduğu için samanlıhta duruyömuş. Atına bahmaya gitmiş. Ahıra gittiğinde al avradıyla karşılaşmış. Atın kuyruğunu örüyömuş. Zaten

bu al avratları atın kuyruğunu örermiş. Genelde atlara musallat olurmuş. Aileye falan da musallat olurlarmış. Bu adam al avradını yahalamış. Yahaladıktan sonra al avradı bu adama: “ *Beni bırakırsan senin yedi göbek sülalene musallat olmayacam.*” diyerekten bi şart koşmuş.”Bırakmazsan da yedi göbek sülalenden bi daha ayrılmayacam. Sürekli musallat olacam.” demiş. Adam da korhusundan al avradını bırakmış. Bıraktıktan sonra da bizim köye bi daha gelmemiş al avradı. (K. 50)

Albastı: Yine eskilerden anlattıklarına göre büyüklerimiz, bir hikâye daha geldi ahlıma. Onu da sizinle paylaşmak isterim. Eskiden gelinler, kızlar işte doğum yaptıklarında, böyle al basması olayı derlermiş. Kırk gün başucuna bi tane al yani gırmızı eşarp gormuş, bi tane sarı eşarp gormuş. Bizim burada da bir tane ırmah deriz, ırmah var. Orda su akar. Herkes çamaşırlarını yıkar, eder, eyler. Orda bi tane de bekçi varmış. Tabiri caizse büyüklerimizin anlattığına göre bi tane gelin bi gün doğum yapmış. Bu gelin doğum yapınca yanında hiç kimsesi yokmuş. Yannız başınaymış. Al basmış diyolar. Al basmış, al basmış. Bu bekçi o gün, büyüklerimiz ırmahda çamaşır yıharken tam akşam suları saat yedi, sekiz olurken o sırada adam, çoh iri yarı o bekçi dedikleri adam geliyor. Elinde sırtına vurulmuş vaziyette ciğerler. Ciğer! Bildiğin ciğerler. İşte, insan suretince geliyor, ordakiler so-ruyolar, ediyolar. Diyolar ki; “*Ne oldu?*” İşte; “*Şu şu kişinin gittim ciğerlerini aldım geldim, ciğerlerini kızartıp şimdi pişirecem, yiğcem.*” Bizim büyüklerimiz de bunu al basması olarak anlatıyorlar. İşte bu gelini, albastı da onun öldüğüne inanılıyor, yoh olduğuna inanılıyor. Orda onun ciğerlerini söküp aldığına inanılıyor. Bunu da al basması olarak nitelendiriyorlar. Birsinin yine büyüklerinden duyduğuna göre, bizimkiler yan tarafta çamaşır yıharken, o gelen şahıs ciğerleri indirmiş, orda güzel bir ateş yahmış, onları közlemiş. Ordaki dört tane bayan çamaşır yıhıyormuş. İşte demişler ki; “*Ödümüz pöteleğimize karıştı, korhudan biz ordan arhamıza bahmadan çamaşırlarımızı da aldık, ordan kaçtık. Sizin de ciğerinizi pişirecem dedi bize.*” O şekilde... (K. 11)

Camideki Melekler: Hoca arhaya dönüyo, namaz gılarken. Zaten beş altı dane cemaat varmış tamam mı? Diyo ki, “*Cemaat, safları sıh tutun.*” Altı kişiye veya yedi kişiye... Cemaat de safları sıh tutuyo yedi kişi. Goca camide yedi cemaat safı sıh tutsa ne olacak, tutmasa ne olacak? Ondan sonra namazı

gıldırıyor. Cemaadden biri geliyor, öbürleri çıtıhtıdan sonra camiden hocaylan başbaşa galıyorlar. Diyo ki: “Hocam, zaten altı yidi dane cemaat vardı, sen niye safları sıh tudun didinki? Yani bu galabalığa söylenir.” Cuma günü misila beş yüz, bin kişilik cemaate denir ki; safları sıh tutun ki arhadaki cemaat mağdur olmasın, camiye girebilsin. Geliyo, soruyo. Merah ediyo.”Hocam, altı yidi dane cemaatin nesine safları sıh tutun dedin?” Merah ediyo. Diyo ki; “Arhana dön de bi bah bahim, altı dane yidi dane cemaat mi var?” Bi bahıyo ki adam, camideki melehleri görüyo. Saf tutmuş melehleri... (K. 36)

Dev 1: Bir ananın bir babanın bir oğlu, bir kızı varmış. Bunnar Sevinçli köyünde ikamet eder, baba ve oğlan köyün çobanıymış. Köyün davarlarını güderken, her gün ahşam ağıla soharken davarları sayarlarmış. Bugün yüz tane, sabah ağıldan çiharken dohsan dokuz... Ertesi gün aynı yine dohsan sekize düşmüş. Ertesi gün yine aynı dohsana düşüncü [düşünce] babasına der ki oğlu: “Baba, beraber ağılda yatalım. Gece kim geliyor, gontrol edelim.” der o esnada bacıları da ahırda yatarmış. O avlunun olduğu yerde. Her gece bir tane goyun yermiş. Goyun yiyince babası ayıhmış. Demiş: “Oğlum, bizim köyün bütün davarlarını dağıtalım, geriye kalanını da satalım. Bu köyden göçüp gidelim.” “Tamam, baba .” der. Köyün davarlarını herkese tahsim [taksim] ederler. Borçlandıhlarını da öderler. Ahsaray’ın Gurtuluş Mahallesi’ne göçerler. Üç ay, beş ay derken on bir ay sonra gardeşi der ki: “Baba, Sevinçli köyünde [Gelegüle köyünde] benim bir bacım vardı. Bi ziyaret edeyim.” deyinci: “Tamam oğlum yörü, şu ‘aslan dut kaplan yırt tüyünü’ de al, cebine goy, atınan [at ile] var o köye.” Varır, mezarlığın oraya varıncı bahsa ki o köydeki herkesi yimiş o bacıları, dev olmuş. O köyde bi tane topal horoz galmış. Topal horoz damdan dama atlarken, Aliciğim Ali mezarın aradan aşar, tabii bacısı dev oluncu görür.”Ooo, ahşam gahvaltıma yeten [yetersin]!” Misafir eder gardeşini. Ahşam oluncu der ki: “Ben bi ata saman vereyim.” der, ağıla gider. Bahsa ki atın ayağan birini yimiş. Yidihten sonra gelir eve: “Aliciğim Ali! Atın kaç gıçlı [kıçlı]?” der.”Dört gıçlı.” “Ses [sus] lan! Üç gıçlı ya!” “Tamam, bacı, üç gıçlı” der. Sabah olur, suyunu vermeye gittiğinde bir ayağını daha yer atın. Galır iki gıçı. Teker teker derken atı komple yir. Atı yiyinci: “Aliciğim Ali! Atlı mı geldin, atsız mı?” Atlı geldim diyince: “Ses lan. Atsız geldin ya.” der. Durum anlaşılır. Ali der ki: “Bu beni de yiyecek! Ben sıhıştım muamelesi yapıp tuvalete bi kaçayım.” der. İzin alarah tuvalete çihar, beline urgan bağlar. Tuvale-

tin ağzında da bir gaval [kaval] varmış. Rüzgâra garşı tutar Aliciğim Ali, o gavalın öttüğünden dolayı bacısı o dev ayıhamaz. Belindeki urganı keser, şu köy senin derken Boztepe'nin arhasından Kırhkızlar'ı aşar. Kırhkızlar'ı aşarken dev ayıhır. Bi şafahlar, bahar ki Ali kaçıyor. O esnada goşar, tam yahalayım derken Aliciğim Ali: "Açıl yerim açıl." der. Yer açılır. Yerin içine girer."Gapan yerim gapan." der gapanır. Dev açmaya uğraşır. Açamaz. Köye gider gazmayı küreği getirmeye... O esnada köye gidinci yer açılır, Ali tekrardan kaçmaya uğraşır. Kurtuluş mıntıkasına gelir. Beş gardaşların oraya. Beş gardaşların oraya gelinci karakavağa çıkar. O anda dev gelir: "Nasıl çıhtın?" der. O da der ki: "Şu aslanla gaplanı yidim, öyle çıhtım." der."Aslan dut, gaplan yırt" der. Aslan dutar, gaplan yırtar. Dev orada ölür. Muradına erer. Allah sizi de muradınıza erdirsin gıymetli dinleyenler. (K. 15)

Dev 2: Burası Genç Osman köyü. Bizim burda genelde mağaralar filan var. Büyühlerimizden duyduğumuz gadarıyla; bizim burda bi dev, böyle bi kar kış zamanında bi dene bayan kaçırıyo. He! Bayanı kaçırıyo mağaraya götürüyo. Üzerine kar yağıyo, iz bi şey yoh mesela. İzler gayboluyo. Millet diyelim ki üç gün, beş gün, bir ay arıyo tarıyo bayan yoh. İşte şurda mı burda mı? Dağlara çıhmışlar kar biraz galhınca. İşte o mağaranın etrafında orlarda burlarda işte sağda solda soruyolar, eski zamanda işte millet zatin bi vasıta yoh, bi araç yoh. Araç gereç hayvanla gidip gelirlermiş. Orda bi ize raslamışlar. Mağaranın önüne dev, değermen taşı gibi böle büyük bi gaya kaharmış. Yuvarlah bişi. Onu mağaranın önüne kaharmış bayanı içeriye bıraktığı zaman gendi çiharmış. Gidermiş misila. İşte, bayanı beslermiş yani. Bayanı beslermiş. Bayana diyelim ki bal getirirmiş, arılardan genelde. Genelde işte bizim göyün alt darafında gavahlıh mavahlıh orman morman var ya... Irmah derler, gavah var ordan bal getirirmiş. Ondan sonra ne bileyim ben işte et getirirmiş buna benzer bi şeyler getirirmiş. Bayanı o şekil beslermiş. Ondan sonra işte bu halh [halk] hâliyle işte arıyolar tarıyolar. Nere gayboldun sen, nere gaybolur? İt mi yidi, gurt mu yidi, canavar mı yidi? Kışın karda kışta gayboluyo. Oralarda geziyolarmış artık ordaki devin çıhtığını görmüşler. Dev gidince içeri bahıyolar işte içerde bağırılmışlar, çağırılmışlar bi ses gelmemiş. Ondan sonra, devin kahtığını kahamamış iki kişi üç kişi. Onlar da işte avcıymış yani misila o tarihte. Avcıymış, avcı dağda geziyomuş. Dev gelince, devi vurmuşlar. Silahlan vurmuşlar. Üc dört

kişi, silah varmış vurmuşlar devi. Ondan sonra işte köyden üç beş kişi daha götürmüşler, kahalamışlar gayayı gelini çıharmışlar işte. Dimişler; “*Sen ne yaptın?*” dimişler. Bal bi tarafta et bi tarafta öyle beslermiş onu. Ondan sonra gelin ağlamış.”Neden ağladın?” “*Aslan gibi deliğa (delikanlıyı) neden vurdunuz?*” dimiş.”Aslan gibi deliğa neden vurdunuz.” dimiş. Besliyomuş orda gelin de memnunumuş yani. Ama sırrı ney bilmiyoh he! Yani bi ay orda iki ay atmış gun neyse orda kalmış ama bayan da memnunumuş yani o kaçırın, kaçırılmış onu ya. Kaçırıldığı bayan da memnunumuş. Damın içindesin, başka kimse yoh. Ama o gapatır gidermiş. Yiycek içcek getirirmiş. Galırlarmış orda. Artıh onun sırrı ney? “*Aslan gibi deliğa niye vurdunuz.*” dimiş. (K. 25)

Karabasan: Bir zaman köyümüzde bi konu olmuştu. Köyümüzden bi kadın bana demişti. Karabasan basıyomuş kadını. O anda da karabasan gözüne güzel bi gelin gibi görünüyomuş. Ondan sonra kadın o gelini tutarken gelin kayboluyomuş. Bir gün iğne batırmış döşüne [göğsüne]. O karabasan da aynı insan sıfatında kalmış. Aylarca evde o şekilde kalmış. Bi gün bi köylü, o iğneyi döşünden çıkar demiş kadına... Kadın da iğneyi döşünden çıkarınca o anda kaybolmuş. (K. 28)

Kırk Basması: Ahsaray’ın Sofular köyündenim ben. Bizim köyde doğum yapan kadınlar, gırh gün boyunca yalnız bırakılmaz. Erkeğin olduğu yere gırh gelmez dirlere. Eğer kadın yalnız bırakılırsa gırh basar. Çocuk gırhını doldurduğu gün yhanır. Suyun içine gırh tane taş atılır. Ondan sonra dışarı çıhartılır. Böyle bi inanış var. Yani gırh gün boyunca bi çocuk içerden dışarı çıhartılmaz. Gırh günden sonra çıhartılır. Buna gırhlanma diyoruz. Gırhıncı gün hem bulgur gaynatılır, çevredeki gomşular çağırılır. Güçük bi şenlik yaparlar. Hem çocuğu yıharlar. Hem de dua ohurlar. Ondan sonra bayan ev gezmelerine gidebiliyor çocuğuyla beraber. Eskiden nenelerimizden duyduğumuz, bizim burda bi kadın yaşarmış. Allı pullu bi gelin, lohussa kadının gucağından çocuğunu almah istemiş. Kadın seslenince dışarda bekleyen gocası içeri girmiş. Gırh basması gaybolmuş ortalıhtan. Böyle bi hikâye anladılar. (K. 7)

Sarıkız: Bizim köyde bi sarıkız vardır. Bunu herkes anlatır, biz de sıhlıkça duyarız ninelerimizden ve dedelerimizden. Temizliği seven bi kızdır, bayandır. Artıh nası bi şey bilmiyoruz. Çünkü hiç görmedim ben. Uzun saçlı imiş, öyle söylüyolar. Kimileri normal bi vücuda sahip olduğunu, kimileri

de şeffaf bir vücuda sahip olduğunu söyler. Hatta bu konuda bi anlatış var. Bi teyze vardır. Teyze normalde çoh dinine bağlı, abdestli namazlı birisidir. Yalnız yaşar. Bir gün hastalanır ve o gün evini temizlemez. Yorgun argın bi an önce yatmah ister, yatar. Evi çoh pis olmamasına rağmen, ufah tefeh bikaç bulaşığı olmasına rağmen bu sarıkız gelir. Teyzeye de görükür. Teyzemiz onu gördükten sonra felç geçirir. Bu olayı birkaç kişiye anlatır. Ama üç gün sonra fazla dayanamayıp ölür. (K. 31)

Yılan Eniği: Çişmeden geçerkene ordan su içiyor gelin. Desdi varmış orda, desdiden suyu içiyor. Gittihçe gelinin garnı şişiyor, bu neden böyle garnım şişti benim di (diye) dohdura [doktora] gidiyor. Dohdura varsa ki gelinin garnının içi yılan dolmuş. Yılanın eniği (yavrusu) varmış desdinin içinde o yılanın eniği garnına gidince orda enikliyor. Gelin de hamileyim belliyor. Hamileyim ama kimden hamile galdım, benim gocam asgerde. Ben neşeğil (ne şekilde) hamile galdım di dohtura gidiyor. Dohtura varsa ki gelinin garnının içi yılan dolu. Yılan hikâyesi bundan başlardı da gerisini bilmiyom. Unuddum. (K. 1)

Duran Bey'in Köpeği: Duran Bey, zamanın behrinde Ahsaray'a pazar işlerini görmek için, evinden hanımından vedalaşır, Ahsaray'da pazar işini görür. Pazar işinden sonra, ahşam üzeri tehrar Selime köyüne gidecek olur. Ama vakit garanlıh olduğundan dolayı Sevinçli'de tıhraz adında bir mağaraya rastlar. Oraya girer. Sabahlamah için, dinlenmek için, ıstırahat yapmah için orda dinlenmeye çekilir. Ahşam olunca tabii cinler, periler gelir. Mağarada zamah [semah] yaparlar. Oynarlar yani dans iderler. O esnada, Duran Bey'in Garabaş bi köpeği var. Garabaş köpek de o cinlerlen, perilerlen oynar. Oynayınca tabii bizim Duran Bey gorhar. Çünkü köpek de cinlerlen arhadaş oldu. Gendi köpeği. Gorhtuğundan dolayı sabaha gadar uyuyamaz. Sabah olur, gün ağırırken cinler periler yuvalarına dağılır. Ama bu adam bu esnada köyüne gitmek ister. Köyüne gider. Köpek arhada [arkada] galır. Köpek arhada galır ama Duran Bey bağırır: "Yürü Garabaş, nerde galdın?" diyinci iki adım atar, Duran Bey'in garşısına çihar köpek, iki ayağının üzerinde: "Şimdiye gadar çoh ekmeğini yidim. Seslenmiyom. Gaybol." demiş. (K. 15)

Kara Köpek: Çoh eskiye dayanan bin yıllıh filan Hiristiyan âlimlerinin filan mizarları var orlarda. Yani bu sözleri eskiden beri büyüklerimiz söyler. Bi tane büyüğümüzün bi gara kopeğe varımış. Bildiğimiz gara kopek. Akşam

oldu mu kopek oraya giderimiş. Bu sahibi de kopeğe tahib itmiş.”Davara gitmiyon, yiyon, içiyon. Bu nire gidiyo? Ben bunu bi tahib ediyim.” diyo. Bi mağraya giriyor, kopeğe tahib idiyo, tahibine alıyo. O didiğiniz düğün alayı böle giriden aşıyo, bu kopek aman bi gerdan gırmış, aman bi oynama bi dans böle bi şeyler yapmış amma eve gelmiş kopeğe demiş ki... Adam kopekten önce geliyo, kopek de geliyor, ekme verirken kopeğe demiş ki sahibi; “*Amma da garabaş boyun gırıp gerdan gırışın varıdı, gördüm seni.*” demiş. Allah tarafından kopek sedaya geliyor, diyo ki sahibine; “*Çoh elinden ekmeğeni yidim, iğir elinden ekmeğeni yimeseydim seni ne hâle getireceğdim bi bakacağdın.*” diyo. Kopek o gün bi çıkıyo, ne sahibi kopeğe görüyo, ne kopek sahibini görüyo. (K. 8)

Erkek Oğlak: Bizim bu Sofular Gasabasında eskiden diğirmen yohmuş. Bi tane gomşu, yani iki çerik midir üç çerik midir hayvanna heybelerlen çuvannan atmış, Gulağac’a değirmene gidiyo. Değirmenci şimci sıra gelecek, yarım saat sonra bi saat sonra falan dirken sıra geliyor. Adam gece saat on, on bir civarını bulmuş. Değirmenci misafirimiz falan ol diyor ya, yoh diyor çocuklar falan bekler, evime gidiyim diyo. Çıhıyor, bizim bu aşağıdaki yola ‘bünüş mevki’si dirih. Aynı oralarda böyle kiliseler miliseler var, İpek Yolu üzerinde... O yolcu oraya gelirkene, bi tane oğlah çıkıyo önüne. Mee. Meleyerekden oğlah önüne çıkıyo hayvannan insanın kendisinin. Allah Allah diyo, bu oğlah diyo hangi çobandan galdı diyo, bu hayvanı götürüyüm diyo. Canavar manavar yir diyo. Hayvanı duruduyo, oğlağı gucağna alıyo, hayvana biniyo. Bi de koye doğru yahkaşırken; “*İrkek mi dişi mi bi bahayım.*” diyo. Hani biz nasıl duyduysah büyüklerimizden aynı onu anladıyoh.” İrkek mi dişi mi diyo, bi bahim.” diyo. Adam böyle elini atmış, hani irkekliğine dişiliğine bahacağmış.” İrkeek, irkek!” diyo. Adam evine geliyor; “*Ne yapdın herif? Üğüddün [öğüttün] mü unu?*” Hiç ses seda yoh, üç ay yatmış sessiz sedasız ondan sonna vifat itmiş adam. Bu yaşanmış yani, bunu büyüklerimiz gomple anladırđı. Böyle bi yaşantı olmuş yani. (K. 8)

Kıllı Adam: Kaynak 1: Bizim Acıgol didiğimiz yir, çoh eskiye dayanan bi grater gölü. Bi tane avcı orda ördek avına galır. Gice olur gararnır (hava kararır). “*Şu damda, şu kilisede zabahlayım.*” dir. Oraya bir ateş yahmış oturmuş. Ateşin başında ısınarkene her yanı geçi gibi gıl olarıktan bir insan

girmiş gapıdan. İnsanoğlu da uyanıĝmış, hiç gorgusuz bir insanımış yani tufeĝide gucaĝanda. Yaıtıĝı ateşin bi tanesini alıyo çöpün goluna deĝirıyo.

Kaynak 1: Ateş. Ateş gelmiş. Ateşi böyle çubuĝu alıyo, golundaki gıla deĝiriyor a Öbürü o gapıdan gelen de artıh cin mi peri mi ben bilmiyom onu anlatanlar sehzen dohsan yaşında insanlarıdı. O da alıyo goluna deĝiyo, benzin gibi bi ateş ediyo her yiri.” Yandım anam, yandım anam.” böle gendini kötelemiş dışarıya; “*Kim yahdı seni gardaşım, kim yahdı?*” Garşı maĝaradan yüzlerce çıĝlıh gelmiş. Yani o gelen sırn [gizemli şeyin] şeyleriy-miş yani ekipleri.” Gendi gendimi yahdım, gendi gendimi yahdım.” dimiş. İĝer olup da; “*Beni bi insanoĝlu yahdı.*” diselerdi o insanı ne yapacahlarını gendiniz garar virin. (K. 8)

Kaynak 2: Ben şöyle duydum Mevlüt onu. Ne yaparsa onu yapıyomuş. Mesela urunca oturuyomuş, kalkınca kalkıyomuş. Elini kaldırıncı kal-dırıyomuş, mesela dışarı baktıĝı zaman da yana baktıĝı zaman yana ba-kıyomuş. Hep onu taklit ediyomuş. Onu taklit ettiĝini görünce, köylü olan vatandaş hemen aklına şey bir fikir gelmiş.

Öz: ‘Öz’ deriz, köyün karşısında; ormanlıh, meyvelig, baĝlıĝ, tařlıĝ bi yer yani karşı. Duyduĝumuz yani gerçeh olmuş da yani... Her erken yani sabah izanı (ezanı) ılıcakaranlıh vaktinde giden kişinin önüne orda sihir çıkarmış. Sihir artıh cin mi piri mi artıh bi şeye benzermiş yani. Kedi, en çoĝunla ke-diye benzermiş. Kedinin büyüĝü ne dirler ona? Kediye benzer. Öyle bi şey. O şey de insanı gördüĝü anda diĝiřik bi kişi olurmuş. İnsan gibi şi olurmuş yan i. İnsan gılıĝına girermiş. He! Ondan sonna, ne biliyim ben bi şiyeler yaparmış insanı. Orda, o anda şoh olurmuş insan. Kendinden keçermiş. İn-sanın bindiĝi hayvan o anda hiç kıpırdamazmış. Ondan sonna artıh besmele çehermiş, kendine gelirmiş. Yani ora korhunçlu bi yermiş yani. (K. 55)

Murat Kuşu: Göĝercin gelinimiş, hayvan saĝmaya girmiş ahıra. Ahıra girdikten soĝra gafası açılmış gelinin. Gafası açılınca gaynatası görmüş bunu. Gaynatası görüncü; “*Allahım, ben gaynatamın yüzüne nasıl bahacam? Gafam açıh, gaynatam saçımı gördü benim. Gaynatamın yüzüne nasıl bahacam? Allahım beni ya daş eyle ya guş eyle.*” dimiş. Cenabı Allah tarafından göĝercin guş olmuş, uşmuş. Bu göĝercin gelin. Eve gelseler ki bi göĝercin duva-rın depede duruyor. Govalarlarmış gitmezimiş, govalarlarmış gitmezimiş.

Miğerim (meğer) o gelin gaynatasından çekindiğine guş olmuş Cenabı Allah tarafından. Guş etmiş Cenabı Allah onu. Allah dileğini kabul itmiş. Aynı bu gelin guşları var, murat guşları var ya, aynıını o da aynı olmuş. O da gelinimiş, o da saçını dararkan gaynatası görmüş, o da öyle Allah'a yalvarmış; “ *Ben gaynatamın yüzüne bahamam, beni ya daş eyle ya guş eyle.*” dimiş. Onu da Cenabı Allah guş itmiş uçurmuş. Hinci bah, Murat guşu didin mi, “ *Muradını al!*” dir imiş o guş. Gelin guşu didin mi, “ *Gelin başınız daş olsun.*” dir imiş o guş. Murat guşu. İşte öyle dirmiş, gelin guşu dinmeyeceğmiş, murat guşu dineceğmiş. Bayguş didin miydi, bayguş dirler, “ *Bayınalın (bayıla kalın), benim gibi olun.*” dirmiş. (K. 1)

Nigah Hatun: Çok eski zamanların birinde, her yanı akarsularla ve bağlarla çevrili çok güzel bir şehir varmış. Selçuklu Sultanı bu şehri o kadar çok severmiş ki tahtını oraya kurmuş ve sarayını oraya yaptırmış. Sarayın giriş kapısının sağında ve solunda tunçtan yapılmış, heybetli iki adet aslan heykeli varmış. Bu saraya bir kötülük yapmak isteyen olursa, o kişi aslanların ağızlarından saçtığı kıvılcımlarla helak olurmuş. Sultan, sarayı sağlam surlarla; medrese, cami, hastane ve bedestenlerle süslemiş. Her zafer dönüşünde şenlikleri burada yaparmış. Büyük ziyafetler verir halka hediyeler dağıtırmış. Sultanın çok sevdiği ve gözünden sakındığı birde kızı varmış. Güzelliği dillere destan Nigâh Hatun, halk tarafından çok sevilirmiş. Nigâh Hatun’u diğer çevre illerin beylerinden pek çok talibi olmasına rağmen babası hiç kimseye vermezmiş. Babası gibi yiğit olan Nigâh Hatun at biner, kılıç kuşanır ve ava çıkarmış. Sultan kızıyla gurur duyarmış. Lakin şehrin dışına ava çıkmasına gönlü razı olmazmış. Civar illerin askerleri zaman zaman istihbarat amaçlı aralarında dolaşmak istermiş. Nigâh Hatun, babasının seferde olduğu bir gün ava çıkmak istemiş. Babasının rızasının olmadığını bildiğinden hizmetlilerine odasına çekilip uyuyacağını ve rahatsız edilmek istemediğini söylemiş. Odasına çekilip hemen erkek kıyafetlerine bürünüp gizlice saraydan çıkmış. Nigâh Hatun, tehlikeli olduğunu bildiği halde atıyla dolaşmayı ve avlanmayı çok severmiş. O günde at üstünde dolaşırken saatler geçirmiş. Lakin avlayacak bir hayvana rastlamamış. Akşam olmak üzereyken bir su kenarına atını bağlamış. Tam eğilip su içecekken çalılarının ardında bir hışırtı duymuş. Bunun bir tavşan olduğunu düşünen Nigâh Hatun hemen okunu yaya germiş ve çalılığa doğru fırlatmış. İnce-

den bir “Ahh!” sesi duyulmuş. Şaşırان Nigâh Hatun yavaş yavaş çalılıklara doğru gitmiş. Bir de ne görsün! Yiğit bir delikanlı yerde oturmuş omuzunda ki oku çıkarmaya çalışıyor. Delikanlı Nigâh Hatun’u görünce hemen kılıcına davranmış. Nigâh Hatun korkmamasını söylemiş ve yanına oturmuş. Omuzunda ki oku çıkarıp sarmış. Bu sırada Nigâh Hatun’un yüzündeki peçe düşmüş güzelliği ortaya çıkmış. Delikanlının, kızın güzelliğini görünce dili tutulmuş. Nigâh Hatun da bu delikanlıdan etkilenmiş. Yarasını sararken elleri titremeye, kalbi hızlı hızlı atmaya başlamış. Tam giderken delikanlı tutmuş Nigâh Hatun’u; ‘Hiç değilse adını bağışla.’ demiş. Adını söyleyip uzaklaşmış. O atına binmiş giderken delikanlı da ardından bağıriyormuş. ‘Yarın burada bekleyeceğim, gelmeyip de bir yara da yüreğimde açma.’ demiş. O gece Nigâh Hatun sabaha kadar uyuyamamış. Ertesi gün aynı kıyafetlerle oraya gitmiş. Delikanlı onu görünce kuşağı kızın beline dolamaya başlamış. İki de o anda birbirlerine sevdalanmaya başlamışlar. Lâkin bunları sultanın askerlerinden birisi görmüş. Nigâh Hatun Aperle neredeyse her gün buluşmuş. Bu sırada babası seferden dönmüş. Şehirde zafer şenlikleri başlamış. Bu sırada asker, Nigâh Hatun’u Aperle gördüğünü söylemiş. Sultan bunu duyunca deliye dönmüş. Ve bu nedenle kızına saraydan çıkmayı yasaklamış. Nigâh Hatun bunun üzerine sadık hizmetlilerinden biriyle Aper’e olanları anlattırmış. Aper babasının karşısında dikilmeyi bile göze almış ve bu düşmanlığı bitirmek istediğini söylemiş. Babası böyle bir şeyin mümkün olmadığını ve bu sevdadan vazgeçmesini söylemiş. Aper eve ocağa sığmaz olmuş. Nigâh Hatun’la görüştüğü yerlerde dolanıp durur olmuş. Nigâh Hatun’un babası kızını başka biriyle evlendirirse, bu sevdadan vazgeçeceğini düşünmüş ve uzak bir ilin beyiyle nişanlamış. Nigâh’ı hizmetkârı Aper’e bu haberi ulaştırmış. Çeyizin gideceği günü de söylemiş. Bu haberle birlikte gencin omuzundaki yara tekrar kanamaya başlamış. Babası onun için en iyi hekimleri getirmiş ama hiçbiri de kanamayı durduramamış ve ağrıyı dindirememiş. Bir gün derviş kılıklı birisi gelmiş saraya, Aper’in yarasına dokunmuş. Ama Aper hiç sesini çıkarmamış. Bu sefer kalbine dokunmuş derviş, işte Aper o zaman acıdan feryat etmiş. Derviş babasına bu yaranın kapanması için iki sevdalının birleşmesi gerektiğini söylemiş. Ama baba Melik bunun mümkün olmadığını söylemiş. Sarayda düğün hazırlıkları tamamlanmış. Nigâh Hatun gitmek için hazır hâle gel-

miş. Yola çıkmış. O sırada Melik Bey sefer için yola çıkmış. Aper ise gelin alayının güzergâhında pusuya yatıp beklemeye başlamış. Tam gelin alayı geçerken Aper ve adamları davranıp Nigâh Hatun'u kaçırmış. Sivas Meliki seferden vazgeçip adamlarıyla birlikte peşlerine düşmüş. Nigâh Hatun'un babası da kızını aramaya çıkmış. Gençler kaçmaya başlamış. At üstünde günlerce aç susuz hiç mola vermeden gitmişler. Sonunda dağlık bir yerde su havzasının kenarında durmuşlar. Nigâh Hatun'la Aper orada beklerken elinde su kapları olan bir rahip gelmiş. Onların hâline acımış ve bir süre de olsa manastırda saklanabileceklerini söylemiş. Melik ve sultanın adamları yerlerini bulup kapılarına dayanmışlar. Bir süre sonra rahipler içeride kim-senin olmadığını söylemiş ve kapıyı açmamış. Sultan onlara inanmamış ve gerekirse zorla içeri gireceklerini söylemiş olsa da içeri giremeden gitmişler. İki sevdalı birbirlerine sarılıp hiç ayrılmayacaklarını, gerekirse ölüme gideceklerini söylemişler rahiplere. Rahipler sevdalılara bir iksir vermişler ve içmelerini söylemişler. Sevdalılar hiç itiraz etmeden bu iksiri içmişler. Sultan ve Melik içlerinde şüphe olmaması için tekrar dönüp kapıyı kırmışlar ve içeri girmişler. Manastırı didik didik etmişler; fakat kimseyi bulamamışlar. Bir daha da iki sevdalıyı gören hiç kimse olmamış. Derler ki iksiri içince ortadan kaybolmuş, güvercin olup uçmuşlar. Derler ki o civarda yan yana duran iki güvercin görürseniz bilin ki onlar Nigâh Hatun ve Aper'dir. Sevdaları halâ sürmektedir.

EFSANELERİN KAYNAKLARI			
Kod	Efsanenin ismi	Kaynak kişi	Yazılı kaynak
1.A.1	Ali Baba	Rabia TEKE	
1.A.2	Battal Gazi'nin Torunu	Kadir BAKAN	
1.A.3	Çapan Dede	Sümeyye ÖZYÖN	
1.A.4	Çavdar Baba	Sümeyye ÖZYÖN	
1.A.5	Dede	Ramazan TEKCAN	
1.A.6	Hacımın Efendi	Nail ASLAN	
1.A.7	Hashas Baba	Hakan KAMAŞMAZ	
1.A.8	İmam Emmi	Emel BİDAV	
1.A.9	İshal Dede	Yahya ÇAL	
1. A. 10	Kemal Baba		(Konyalı, 1974: 1470)
1. A. 11	Koca İmam	Yusuf AYDOĞAN	
1. A. 12	Sancılı Baba 1	Burhan KÜRKLÜ	
1. A. 13	Sancılı Baba 2	Gültekin ÖZBEK	
1. A. 14	Sancılı Baba 3	Aysel YAĞDI	
1. A. 15	Sultan Ana	Rabia TEKE	
1. A. 16	Şih Mehmet 1	Murat ÖZDEMİR	
1. A. 17	Şih Mehmet 2	Murat ÖZDEMİR	
1. A. 18	Şih Mehmet 3	Fatih ÜNSAL	
1. A. 19	Şih Osman	Mustafa TEKE	
1. A. 20	Veyis Baba	Davut ÇALIŞKAN	
1. A. 21	Yağmur Baba	Mehmet KOÇAK	
1. A. 22	Yaşlı Çift	Hanife SERDENGEÇTİ	
1. A. 23	Yatır	Hanife SERDENGEÇTİ	
1.B.1	Abdulmecid Hoca	Bayram SATILMIŞ	
1.B.2	Abdülhilim Bey 1	Ramazan TEKCAN	
1.B.3	Abdülhilim Bey 2	Ramazan TEKCAN	
1.B.4	Abdülhilim Bey 3	Tahsin COŞKUNER	
1.B.5	Cemaleddin Aksarayî 1	Mahmut ULU	
1.B.6	Cemaleddin Aksarayî 2	Mahmut ULU	

1.B.7	Habib 1		(Konyalı, 1974: 2393)
1.B.8	Habib 2		(Konyalı, 1974: 2394)
1.B.9	Hacı Gazali		(Başer, 1995: 43-45)
1. B. 10	İsmail Maşukî		(Başer, 1995: 62-64)
1. B. 11	Kınalı Parmak		(Başer, 1995: 70-71)
1. B. 12	Külhani Ali Baba	Ömer OK	
1. B. 13	Mehmet Efendi Hazretleri	Mustafa YÜKSEL	
1. B. 14	Molla Arif 1	Z. Abidin KOYUNCU	
1. B. 15	Molla Arif 2	Z. Abidin KOYUNCU	
1. B. 16	Nebi Hoca	Erol CIĞIRLI	
1. B. 17	Obruklu Hamdi Bey	İsmail DİNKE	
1. B. 18	Pir Ali Sultan		(Konyalı, 1974: 1491)
1. B. 19	Somuncu Baba 1	Mahmut ULU	
1. B. 20	Somuncu Baba 2	Mahmut ULU	
1. B. 21	Somuncu Baba 3	Mahmut ULU	
1. B. 22	Somuncu Baba 4	Mahmut ULU	
1. B. 23	Somuncu Baba 5	Mahmut ULU	
1. B. 24	Somuncu Baba 6	Mahmut ULU	
1. B. 25	Şammaz Baba 1		(Uğurluel, 2017: 65)
1. B. 26	Şammaz Baba 2	Mustafa TEKE	
1. B. 27	Şammaz Baba 3	Rabia TEKE	
1. B. 28	Şeyh Hamza Baba 1		(Başer, 1995: 75-76)
1. B. 29	Şeyh Hamza Baba 2		(Başer, 1995: 76)
1. B. 30	Taptuk Emre		(Gölpınarlı, 1990: 21)
1. B. 31	Yunus Emre 1	Yahya ÇAL	
1. B. 32	Yunus Emre 2	Yahya ÇAL	
1. B. 33	Yunus Emre 3	Yahya ÇAL	
1. B. 34	Yunus Emre 4	Yahya ÇAL	
1. B. 35	Yunus Emre 5	Yahya ÇAL	
1. B. 36	Zenbilli Ali Efendi 1		(Konyalı, 1974: 2730)
1. B. 37	Zenbilli Ali Efendi 2		(Konyalı, 1974: 2732)

1. B. 38	Zenbilli Ali Efendi 3		(Kaya, 2010: 26)
2.A.1	Genç Osman	Şahin GÖÇ	
2.A.2	Kesikbaş	Mesut ÖRKÇÜ	
2.A.3	Korkmaz Hasan	Zeliha ÖZYÖN	
2.A.4	Küp Kırığı	İsmail YILMAZ	
2.A.5	Merkepli Baba		(Konyalı, 1974: 1392)
2.B.1	Adak	Ömer TEKE	
2.B.2	Bekâr Sultan Türbesi	Yüksel TURHAN	
2.B.3	Kalebalta Kalesi	Erdoğan KAYA	
2.B.4	Kırk Kızlar	Ömer OK	
2.B.5	Selime Sultan Türbesi	Âdem ÇAR	
2.B.6	Sultanhanı Kervansarayı		(Önder, 1996: 24)
2.B.7	Ziyaret Tepe		(Kaya, 2000: 5-8)
2.C.1	Ağzıkarahan 1	Tahir ASLAN	
2.C.2	Ağzıkarahan 2		(Konyalı, 1974: 1071)
2.C.3	Ahsaray		A. İ. K. T. M.
2.C.4	Armutlu	Erdoğan KAYA	
2.C.5	Balcı	Yahya ÇAL	
2.C.6	Babakonağı	Erdoğan KAYA	
2.C.7	Balcı	Erdoğan KAYA	
2.C.8	Bebek	Erdoğan KAYA	
2.C.9	Belisırma	Mustafa GÖRÜR	
2. C. 10	Cankılı	Erdoğan KAYA	
2. C. 11	Ceceli	Yahya ÇAL	
2. C. 12	Çardak	Erdoğan KAYA	
2. C. 13	Çolaknebi	Erdoğan KAYA	
2. C. 14	Dadasın	NURİ DEMİR	
2. C. 15	Darü's-Süleha		A. İ. K. T. M.
2. C. 16	Darü'z-z		A. İ. K. T. M.
2. C. 17	Fatmauşağı	Erdoğan KAYA	
2. C. 18	Gelegüle	Abdurrahman COŞKUNER	

2. C. 19	Göksüğüzel	Erdoğan KAYA	
2. C. 20	Helvadere	Erdoğan KAYA	
2. C. 21	Ihlara	Âdem ÇAR	
2. C. 22	İncesu	Erdoğan KAYA	
2. C. 23	Kalanlar	Ömer OK	
2. C. 24	Kalebalta	Erdoğan KAYA	
2. C. 25	Kırgıl	Ömer OK	
2. C. 26	Koçpınar	Erdoğan KAYA	
2. C. 27	Kutlu	Erdoğan KAYA	
2. C. 28	Saratlı	Aşır AĞIRDAN	
2. C. 29	Sarıyahşi	Fatih ÜNSAL	
2. C. 30	Yalnızceviz	Zeliha ÖZYÖN	
2. C. 31	Yuva	Erdoğan KAYA	
3.A.1	Alıç Ağacı	Z. Abidin KOYUNCU	
3.A.2	Asma		(Başer, 1995: 37)
3.A.3	Kanlı Pelit 1		(Kaya, 2010: 32,37)
3.A.4	Kanlı Pelit 2	Hacı Ali EKEN	
3.A.5	Kanlı Pelit 3	Sümeyye ÖZYÖN	
3.A.6	Selvi Ağacı		(Gül ve Kuşsan, 2016: 169-170)
3.B.1	Harun Dağı	Z. Abidin KOYUNCU	
3.B.2	Hasan Dağı 1	Mustafa DOĞAN	
3.B.3	Hasan Dağı 2		(Önder, 1966: 83-84)
3.B.4	Hasan Dağı 3	Mustafa DOĞAN	
3.C.1	Cennet Deresi	Yusuf COŞKUNER	
3.D.1	Acıgöl (Narlıgöl) 1	Tahsin KABAKSIZ	
3.D.2	Acıgöl (Narlıgöl) 2	Hacer AYDIN	
3.E.1	Köşkek Höyüğü	Zeliha ÖZYÖN	
3.F.1	Ashab-I Kehf Mağarası		A. İ. K. T. M.
3.F.2	Haramiler Mağarası	Nevzat AKKAŞ	
3.F.3	Kırk Kızlar Mağarası	Nuri AYDIN	
3.F.4	Saray Mağarası	İsmail POLAT	

3.G.1	Zemzem Suyu	Dursun GEMİCİ	
3.H.1	Dua Taşı		(Gül ve Kuşsan, 2016: 148)
3.H.2	Göğtaş		
3.H.3	Göktaş	Üzeyir MERAL	
3.I.1	Acemhöyük Tepesi	Mehmet TEKİN	
3.I.2	Bayram Tepesi		(Başer, 1995: 26)
3.I.3	Geyik Sütü		(Hüsnu, 2009: 14-15)
3.I.4	Küntepe	B. Berk BÖLÜKBAŞ	
4.A.1	Kadersiz Gelin	Hacı Ali EKEN	
4.A.2	Muradına Eremeyen Gelin	Kadir BAKAN	
4.A.3	Acıgöl'ün (Narlıgöl) Laneti	Yusuf AYDOĞAN	
4.B.1	Aksakallı	Mehmet TEKİN	
4.B.2	Al Avradı	Malik TÜKENMEZ	
4.B.3	Albastı	Emel BİDAV	
4.B.4	Camideki Melekler	İbrahim ORAL	
4.B.5	Dev 1	Tahsin COŞKUNER	
4.B.6	Dev 2	Şahin GÖÇ	
4.B.7	Karabasan	Meryem KALKAN	
4.B.8	Kırk Basması	Hacer AYDIN	
4.B.9	Sarı Kız	Mehmet KOÇAK	
4. B. 10	Yılan Eniği	Fahriye AĞIRBAŞ	
4.C.1	Duran Bey'in Köpeği	Tahsin COŞKUNER	
4.C.2	Kara Köpek	Nuri AYDIN	
4.C.3	Erkek Oğlak	Nuri AYDIN	
4.C.4	Kıllı Adam	Nuri AYDIN	
4.C.5	Murat Kuşu		A. İ. K. T. M.
4.C.6	Nigâh Hatun	Fahriye AĞIRBAŞ	
4.C.7	Öz	İsmail YALVAÇ	

SONUÇ

Efsane; sadece olağanüstü bir hikâye değil, halkın tarihini, inancını, yaşam tarzını, değer yargılarını ve duygularını kısaca kültürel ve insani birçok özelliğini yansıtan sözlü ürünlerdendir. Hikâyeler olağanüstü özellikler taşısa da efsanenin konusu olan kahraman, yer ya da olayların gerçekliği anlatıcının inancını diri tutmaktadır. Halkın inanarak anlattığı bu olağanüstü hikâyeler, toplumun kültürel unsurlarını bir sonraki kuşağa aktarması açısından oldukça önemlidir. Aksaray tarihi, kültürü ve coğrafyası ile ilgili birçok araştırma yapılmışken folklor alanındaki çalışmaların geriplanda kalması, sadece efsane türünü konu alan bilimsel bir çalışmanın olmaması sebebiyle bu alandaki eksiklik dikkat çekmiştir. Bu sebeple efsane türü yönünden çok zengin bir kaynak olan bölgedeki hikâyelerin unutulup gitmesini engellemek, kültür varlıklarımızı tanımak ve tanıtmak, sözlü ürünlerin derlenmesi alanındaki boşluğun doldurulabilmesi için bilimsel bir çalışma konusu olarak seçmeye karar verilmiştir. Aksaray, efsane türü bakımından oldukça zengin olmasına rağmen efsane anlatımının unutulmaya yüz tuttuğunu söylemek yanlış olmaz. Elli yaş üstü efsane anlatıcıları, efsaneleri en son kendi çocukluklarında dinlediğini, iletişim araçlarının köylere girmesiyle bu paylaşımların son bulduğunu belirtmektedir. Efsaneler için söz konusu olan bu durum halk edebiyatının diğer sözlü ürünleri için de geçerlidir.

Aksaray Efsaneleri adlı çalışmada genel olarak efsane türüyle ilgili bilgilere yerilmiş sonrasında derlenen ve yazılı kaynaklardan elde edilen 150 efsane metninin halk bilimsel incelemesi yapılmış, sonuç bölümünün ardından efsane metinlerine yer verilmiştir. Efsanelere konu olan kişi, olay ve yerler hakkında mevcut tarihî bilgilere yer verilmiş, efsane metinleri Türk mitolojisi, Türk halk inançları ve İslam inancına göre incelenmiş, varsa varyantlarına yer verilerek bu metinlerle kıyaslama yapılmıştır.

Aksaray'da anlatılan efsanelerin sayıca büyük bir bölümünü; veli, dede, baba, hoca, imam gibi dinî şahsiyetler hakkında anlatılan menkıbeler oluşturmaktadır. Bu menkıbelerde, halk tarafından Allah dostu olarak kabul edilen kişilerin kerametlerine yer verilmektedir. Menkıbelerde en çok; tay-

yi mekân, aynı anda birkaç yerde birden görünme, öleceği zamanı önceden bilme, bereket getirme, akıldan geçenleri ve geçmişi bilme, gelecekte olacakları haber verme, az yiyecekten çok kişiyi doyurma, insanları çeşitli yollarla ikaz etme (rüya vb.), öldükten sonra savaflara katılma gibi keramet motiflerine yer verildiği tespit edilmiştir. Ocak'ın Sünni ve gayri Sünni olarak sınıflandırdığı menkıbe motifleri, Aksaray menkıbelerinde bir arada görülmektedir. Bu menkıbeler, söz konusu dinî şahsiyetlerin gerçek ya da hayalî kişiler olması sebebiyle hayalî veya kimliği belirsiz şahıslarla ilgili anlatılan efsaneler ve gerçek tarihî şahıslarla ilgili anlatılan efsaneler olarak iki başlık altında incelenmiştir.

Menkıbelerin ardından tarihî kişi, yer ve olaylarla ilgili efsaneler incelenmiştir. Tarihî kişiler ile ilgili efsanelerde, genellikle kahramanlıklarıyla ün salmış ya da olağanüstü özelliklere sahip tarihî şahsiyetler hakkında anlatılan hikâyelere yer verilmiştir. Bu efsanelerde en çok karşılaşılan motif ise kesikbaş motifidir. Halkın zaman içerisinde Genç Osman ve Kesikbaş gibi tarihî şahsiyetlere dinî vasıflar yüklediği, onların göstermiş olduğu olağanüstülükleri keramet olarak benimsediği, bu sebeple bu kişilerin mezarlarının türbe olarak kabul gördüğü tespit edilmiştir. Tarihî yapılarla ilgili; tekke, türbe, kale ve kervansaraylarda yaşandığı rivayet edilen olaylar hakkında efsaneler anlatılmaktadır. Menkıbelerden sonra en sık görülen efsaneler, yerleşim yeri adlarıyla ilgili efsanelerdir. Bu efsaneler; il isminin, ilçe, belde ve köy isimlerinin nereden geldiğiyle ilgili olarak, çoğunlukla bir kişi ya da olay ile ilgili anlatılan efsanelerdir. Yerleşim yeri adlarıyla ilgili efsaneleri diğer efsanelerden ayıran bir noktaya özellikle temas etmek gerekmektedir. Halkın büyük bir çoğunluğu bu efsanelerin birer hayal ürünü olduğunu kabul ederek anlatılmaktadır. Dinî şahsiyetlerle ilgili efsanelerde anlatıcının inancı tam iken bu efsanelerdeki hikâyenin bir hayal ürünü olduğu ya da gerçekte yaşanmasının zor olduğu kabul edilerek anlatılmaktadır. Aynı zamanda bu efsaneler birbiriyle büyük benzerlik gösterdiği için tek tek ele alınarak incelemesi yapılmamış, oluşumları bakımından bir tasnife tabi tutularak değerlendirilmiştir.

Tabiat ile ilgili efsaneler kendi arasında; ağaç, dağ, dere, göl, höyük, mağara, pınar, taş ve tepelerle ilgili anlatılan efsaneler olmak üzere dokuz bölümde incelenmiştir. Özellikle ağaç, dağ ve su kültürü çevresinde oluşmuş

olan bu efsanelerin çoğunluğu, olağanüstü özellik gösterdiğine inanılan tabiat varlıklarıyla ilgilidir.

Dinî şahsiyetlerle ilgili efsaneler, tarihî özellikteki efsaneler ve tabiat ile ilgili efsanelerin dışında oluşmuş olağanüstü efsaneler; olağanüstü varlık, güç ve olaylarla ilgili efsaneler bölümünde incelenmiştir. Bu efsaneler konularına göre, kader ve ölüm ile ilgili efsaneler, olağanüstü varlıklar ile ilgili efsaneler, şekil değiştirme efsaneleri olarak sınıflandırılmıştır. Çalışmadaki hemen hemen bütün efsanelerin olağanüstü özelliklere sahip olmasına rağmen konusu bakımından dinî, tarihî ya da tabiatla ilgili olmayan efsaneler bu başlık altında incelenmiştir. Konuları bakımından birden fazla gruba dâhil edilebilecek olan efsaneler en belirgin özelliklerine göre tasnif edilmiştir. Olağanüstü varlık, güç ve olaylarla ilgili efsaneler, inançları sebebiyle anlatıcıların anlatmakta en çok zorlandığı efsanelerdir. Zira inanca göre halk tarafından “*al avradı, albastı, karabasan, cin, sarı kız*” gibi olağanüstü varlıklarla ilgili hikâyeler anlatmak ve bu varlıkların isimlerini zikretmek oldukça tehlikelidir. Bu varlıklardan bahsedildiği takdirde onlar tarafından musallata uğrayacaklarına inanan kişiler, bildiği birçok efsaneyi anlatmaktan çekinmiştir. Dinî efsaneler gibi bu gruptaki efsanelere de inanç oldukça yüksektir.

Efsane incelemelerinin ardından derlenerek ve yazılı kaynaklardan elde edilen efsane metinleri sözlü kaynakların kullandığı dil özellikleri korunarak ve yazılı kaynaklardaki orijinallik bozulmadan sunulmuştur.

Aksaray Efsaneleri adlı çalışmanın tasnifi, International Society for FolkNarrative Research tarafından yapılan sınıflandırma üzerinde küçük değişiklikler yaparak AnadoluTürk efsanelerini sınıflandıran Pertev Naili Boratav'ın çalışmasından yararlanılarak yapılmıştır. Aksaray'da “*yaratılış, oluşum ve evrenin sonu ile ilgili efsaneler*” e rastlanmadığı için bu başlık yerine “*tabiat ile ilgili efsaneler*” başlığı oluşturulmuş, dinî, tarihî ve olağanüstü varlık ve güçlerle ilgili efsaneler başlıklarına aynen yer verilmiştir.

Ülkemizdeki efsane üzerine yapılan bilimsel çalışmalarda, efsane metinlerinin genellikle İslam inancı üzerinden değerlendirildiği gözlemlenmiştir. Aksaray Efsaneleri adlı çalışmada derlenen efsanelerin Türk mitolojisiyle bağlantıları tespit edilmiş, menkıbeler dışındaki efsanelerin

hemen hemen hepsinin mitolojiyle bağlantılı olduğu sonucuna varılmıştır. Özellikle tabiat ile ilgili efsaneler ve olağanüstü varlık ve güçlerle ilgili efsanelerin büyük bir çoğunluğunun mitolojik bağlantıları tespit edilerek sunulmuştur.

Birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, tarihî ve kültürel açıdan oldukça zengin şehirlerimizden birisi olan Aksaray'ın efsaneleri üzerine yapılan bu çalışmada Aksaray Efsaneleri ile ilgili bazı çıkarımlara varılmıştır. Öncelikle, ovalara kurulan yerleşim yerlerinde anlatılan efsanelerin dağlık ve yüksek yerleşim yerlerine göre daha az olduğu saptanmıştır. Bu durum yer şekillerinin ve tabiat unsurlarının efsane oluşumu üzerine etkisini göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Genellikle dağlık, yamaç üzerine kurulmuş, yer şekilleri bakımından zengin, tarımdan çok hayvancılığın yapıldığı yerleşim yerlerinde efsanelerin daha fazla olduğu söylenebilir. Bu durumun sebebi; dere, mağara, dağ, vadi, kaya gibi yer şekillerinin varlığının efsane konusu olabilmesi ve bu varlıkların insanların hayal gücünü geliştirmesi sonucu efsanelerin oluşması şeklinde açıklanabilir. Aksaray'da anlatılan efsanelerin birçoğunun, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde aynı ya da benzer şekillerde anlatıldığı görülmüştür. Örneğin Acıgöl'ün oluşumu ile ilgili anlatılan efsane İzmir'de bulunan Yamanlar Gölü gibi Anadolu'daki kimi göllerin oluşumuyla ilgili anlatılan efsaneyle hemen hemen aynıdır. Birbirinin varyantı olarak ele alınan bu efsanelerin anlatıldığı bölgede yerleşerek oranın sözlü ürünü hâline geldiği söylenebilir. Aynı zamanda Aksaray'ın farklı yerlerinde aynı ya da benzer efsanelerin anlatıldığı da görülmüştür. Gökçe Köyü'nde türbeleri bulunan Şammaz Baba ve Ali Baba'nın aynı kerametleri göstermesi ya da Genç Osman ve Yeşilova'da benzer keşikbaş efsanelerinin anlatılması bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bunun yanında sadece Aksaray'da anlatılan, benzerine rastlanmayan özgünlükte efsaneler de anlatılmaktadır. Altından bir öküzün hakkında anlatılan Küntepe Efsanesi gibi... Aksaray'da anlatılan efsanelerle ilgili bir diğer çıkarım, hikâyelerde doğru ve güzelin telkin edildiği, kötülüklerin cezasız kalmadığı, insanların ve hikâyelerin ders verici bir misyonunun olduğudur.

Sonuç olarak Aksaray Efsaneleri adlı çalışmada; Aksaray'da halk bilimi derleme çalışmalarının arttırılabilmesi, sözlü ürünlerimizin yazıya geçiri-

lebilmesi, geçmişle kurulan bağlantılarla geleceğe iletilebilmesi, efsaneler konusunda Anadolu'nun bütün illerinde benzer çalışmalar yapıp bu çalışmalar ışığında dünya literatürüne girebilecek yetkinlikte Anadolu efsane başyapıtı oluşturulabilmesi hatta halk bilimi derleme çalışmalar tüm Türk coğrafyasında yapılarak karşılaştırmalı Türk efsaneleri eserleri sunulabilmesi en büyük temenni olmuştur.

KAYNAKÇA

Sözlü Kaynaklar

- K. 1. AĞIRBAŞ, Fahriye (1945 doğumlu, Ev hanımı, Aksaray-Akhisar)
- K. 2. AĞIRDAN, Aşır (1963 doğumlu, Memur, Aksaray-Gülağaç-Saratlı)
- K. 3. AKKAŞ, Nevzat (1989 doğumlu, Esnaf, Aksaray-Eskil)
- K. 4. ASLAN, Nail (1956 doğumlu, Muhtar, Aksaray-Elmacık)
- K. 5. ASLAN, Tahir (1963 doğumlu, Muhtar, Aksaray-Ağzıkarahan)
- K. 6. AYDIN, Gönül (1968 doğumlu, Ev hanımı, Aksaray-Gülağaç-Sofular)
- K. 7. AYDIN, Hacer (1988 doğumlu, Ev hanımı, Aksaray-Gülağaç-Sofular)
- K. 8. AYDIN, Nuri (1965 doğumlu, Emekli, Aksaray-Gülağaç-Sofular)
- K. 9. AYDOĞAN, Yusuf (1959 doğumlu, Emekli, Aksaray-Gülağaç-Sofular)
- K. 10. BAKAN, Kadir (1996 doğumlu, Öğrenci, Aksaray-Gülağaç-Gaziemir)
- K. 11. BİDAV, Emel (1987 doğumlu, Memur, Aksaray-Güzelyurt)
- K. 12. BÖLÜKBAŞ, Batuhan Berk (1995 doğumlu, İşçi, Aksaray-Merkez-Kutlu)
- K. 13. CİĞİRLİ, Erol (1965 doğumlu, Esnaf, Aksaray-Gülağaç-Saratlı)
- K. 14. COŞKUNER, Abdurrahman (1982 doğumlu, İşçi, Aksaray-Sevinçli) -
- K. 15. COŞKUNER, Tahsin (1966 doğumlu, Emekli, Aksaray-Sevinçli)
- K. 16. COŞKUNER, Yusuf (1986 doğumlu, İşçi, Aksaray-Kurtuluş)
- K. 17. ÇAL, Yahya (1964 doğumlu, Memur, Aksaray-Ortaköy-Hıdırlı)
- K. 18. ÇALIŞKAN, Davut (1967 doğumlu, Belediye Başkanı, Aksaray-Bağlıkaya)
- K. 19. ÇAR, Adem (1971 doğumlu, İşçi, Aksaray-Güzelyurt-Selime)
- K. 20. DEMİR, Nuri (1956 doğumlu, Esnaf, Aksaray-Merkez-Tatlıca)
- K. 21. DİNKE, İsmail (1935 doğumlu, Çiftçi, Aksaray-Hamidiye)
- K. 22. DOĞAN, Mustafa (1975 doğumlu, Memur, Aksaray-Akhisar)
- K. 23. EKEN, Hacı Ali (1988 doğumlu, Mühendis, Aksaray-Coğlaki)

- K. 24. GEMİCİ, Durmuş (1979 doğumlu, İşçi, Aksaray-Aratol)
- K. 25. GÖÇ, Şahin (1965 doğumlu, Emekli, Aksaray-Gençosman)
- K. 26. GÖRÜR, Mustafa (1950 doğumlu, İşletmeci, Aksaray-Güzelyurt)
- K. 27. KABAKSIZ, Tahsin (1958 doğumlu, Çiftçi, Aksaray- Gülağaç - Sofular)
- K. 28. KALKAN, Meryem (1959 doğumlu, Ev Hanımı, Aksaray-Karakuyu)
- K. 29. KAMAŞMAZ, Hakan (1982 doğumlu, Memur, Aksaray-Hashas)
- K. 30. KAYA, Erdoğan (1959 doğumlu, Gazeteci, Aksaray-Tatlıca)
- K. 31. KOÇAK, Mehmet (1986 doğumlu, İşçi, Aksaray-Bozcatepe)
- K. 32. KOYUNCU, Zeynel Abidin (1965 doğumlu, Memur, Aksaray-Ortaköy)
- K. 33. KÜRKLÜ, Burhan (1945 doğumlu, Emekli, Aksaray - Merkez)
- K. 34. MERAL, Üzeyir (1954 doğumlu, Emekli, Aksaray - Yeşilova)
- K. 35. OK, Ömer (1974 doğumlu, Memur, Aksaray-Kırgıl)
- K. 36. ORAL, İbrahim (1983 doğumlu, Memur, Aksaray - Hocabeyli)
- K. 37. ÖRKÇÜ, Mesut (1980 doğumlu, Esnaf, Aksaray-Yeşilova)
- K. 38. ÖZBEK, Gültekin (1991 doğumlu, İşçi, Aksaray-Taşpazar)
- K. 39. ÖZDEMİR, Murat (1967 doğumlu, İşçi, Aksaray - Sarıyahşi)
- K. 40. ÖZYÖN, Sümeyye (1991 doğumlu, Memur, Aksaray - Yenikent)
- K. 41. ÖZYÖN, Zeliha (1967 doğumlu, Öğretmen, Aksaray - Yenikent)
- K. 42. POLAT, İsmail (1967 doğumlu, Çiftçi, Aksaray - Kızılkaya)
- K. 43. SATILMIŞ, Bayram (1993 doğumlu, Öğretmen, Aksaray - Camiliören)
- K. 44. SERDENGEÇTİ, Hanife (1958 doğumlu, Ev Hanımı, Aksaray-Ulukışla)
- K. 45. TEKCAN, Ramazan (1970 doğumlu, İşçi, Aksaray-Sevinçli)
- K. 46. TEKE, Mustafa (1948 doğumlu, İşçi Emeklisi, Aksaray - Gökçe)
- K. 47. TEKE, Ömer (1942 doğumlu, Çiftçi, Aksaray - Gökçe)
- K. 48. TEKE, Rabia (1946 doğumlu, Ev Hanımı, Aksaray - Gökçe)

- K. 49. TURHAN, Yüksel (1971 doğumlu, Muhtar, Aksaray – Bekârlar)
- K. 50. TÜKENMEZ, Malik (1988 doğumlu, Esnaf, Aksaray-Yapılcan)
- K. 51. ULU, Mahmut (1980 doğumlu, Öğretmen, Aksaray-Gökçe)
- K. 52. ÜNSAL, Fatih (1975 doğumlu, Belediye Başkanı, Aksaray – Sarıyahşi)
- K. 53. YAĞDI, Aysel (1987 doğumlu, Ev Hanımı, Aksaray-Ortaköy)
- K. 54. YALVAÇ, İsmail (1979 doğumlu, Çiftçi, Aksaray-Kızılkaya)
- K. 55. YILMAZ, İsmail (1958 doğumlu, Belediye Başkanı, Aksaray – Ihlara)
- K. 56. YÜKSEL, Mustafa (1964 doğumlu, Esnaf, Aksaray – Yenice)

Yazılı Kaynaklar

- Acar, H. (2013). *Burdur Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma*. Isparta: Süleyman Demirel Üni. Sosyal Bilimler Ens. Türk Dili ve Edb. A.B.D.
- Aksaray Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2012). *Onbin Yıllık Kültür ve Tarih Şehri Aksaray (Kültür ve Turizm Rehberi)*. Aksaray: Aksaray Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Alay, O. (2005). *Bingöl Masalları (İnceleme-Metin)*. Elazığ: Fırat Üni. Türk Dili ve Edebiyatı A.B.D. (Yüksek Lisans Tezi).
- Algül, R. (1996). *Aleviliğin Sosyal Mücadeledeki Yeri*. İstanbul: Pencere Yayınları.
- Alptekin, A. B. (1990). *Fırat Havzası Efsaneleri (Metinler)*. Elazığ.
- Alptekin, A. B. (1993). *Fırat Havzası Efsaneleri (Metinler)*. Antakya: Kültür Ofset Yayınları.
- Alptekin, A. B. (2002). *Taşeli Masalları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Alptekin, A. B. (2007). Türk Halk Hikayelerinde Ağaç Motifi Üzerine. *Milli Folklor*(76), 33-39.
- Alptekin, A. B. (2014). *Efsane ve Motifleri Üzerine*. Ankara: Akçağ.
- Alptürker, İ. G. (2013). *Nevşehir Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma (İnceleme-Metinler)*. Nevşehir: Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı A.B.D. (Yüksek Lisans Tezi).
- Alsaç, F. (2018). Dede Korkut Hikayeleri'nde Kültürel Bellek Bağlamında Gelenekler. *Littera Turca*, 4(1), 17-35.
- Ansiklopedisi, D. İ. (2001). İsmail Maşuki. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 23, s. 112-114). içinde Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Araz, R. (2006). Eski Türk Destanlarında ve Türk Şiirinde Öne Çıkan Tipler. *Bizim Külliye*(27), 32-38.
- Arslan, S. (2014). Türklerde Ağaç Kültü ve 'Hayat Ağacı'. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(1), 59-71.
- Aslan, F. (2012). Halk Bilimsel Bir Terim Olarak "Efsane" Üzerine Bazı Dikkatler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(23), 81-90.

- Aslan, N. (2004). Şekil Değiştirme Motifinin Anlatılarımızdaki Bazı Yansımaları Üzerine. *Milli Folklor* (64), 37-43.
- Atik, T. (2007). *Rifailik Tarikatı Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme*. İstanbul:Marmara Üni. Sosyal Bilimler Ens. İlahiyat A.B.D. Din Sosyolojisi Bilim Dalı.
- Attar, F. (1984). *Tezkiretü'l-Evliya*. (S. Uludağ, Dü.) Bursa: İlim ve Kültür Yayınları.
- Ayva, A. (2002). Türk Dünyasında İnsan Asıllı Göl Efsaneleri. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*(12), 251-275.
- Balaban, T. (2013). Kurtağzı Bağlama Geleneği ve Dinî Dayanağı Üzerine: Amasya İli Örneği. *Dede Korkut Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 12-17.
- Bars, M. E. (2017). Türk Destanlarında Mağara Kültü Üzerine Bir Değerlendirme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(52), 75-82.
- Bascom, W. R. (2003). Folklorun Biçimleri: Nesir Anlatılar. (R. N. Aktaş, B. Aktepe, B. Değer, A. Doğan, Y. Özay, & K. Serdaroğlu, Dü) *Milli Folklor*(59), 76-95.
- Bascom, W. R. (2010). Folklorun Dört İşlevi. M. Ö. Oğuz, & S. Gürçayır (Dü) içinde, *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2* (F. Çalış, Çev., s. 71-86). Ankara: Geleneksel Yayınları.
- Başarkanoğlu, L. (2010). *Nizip Efsaneleri*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Türk Dili ve Edebiyatı A.B.D. (Yüksek Lisans Tezi).
- Başer, Ş. (1995). *Aksaray'da Metfun Bulunan Zatların Kabri Şerifleri ve Türbeleri*. İstanbul: Prestij Matbaası.
- Bayat, F. (2005). *Mitolojiye Giriş*. Çorum: Karam Yayınları.
- Bayat, F. (2007). *Türk Mitolojik Sistemi 2 (Kutsal Dişi - Mitolojik Ana, Umay Paradigmasında İlkel Mitolojik Kategoriler - İyeler ve Demonoloji)*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Bazancir, R. (2010). *Bingöl Efsaneleri*. Van: Yüzüncü Yıl Üni. Sosyal Bilimler Ens. T.D.E. Anabilim Dalı Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Beyaz, D. (2016). Türk Mitolojisinin Kötü Dişisi: Al Karısı. C. Belediyesi, & O. Köse (Dü.) içinde, *Geçmişten Günümüze Şehir ve Kadın 1* (s. 1199-1204). Samsun: Kültür Yayınları.

- Beydili, C. (2003). *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*. Ankara: Yurt Kitap Yayın.
- Bilge Seyidoğlu. (1992). *Efsane. Türk Dünyası El Kitabı* (Cilt 3, s. 315-320). içinde Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Boratav, P. N. (2012). *Türk Mitolojisi (Oğuzların-Anadolu, Azerbaycan ve Türkmenistan Türklerinin Mitolojisi)* (1 b.). (R. Özbay, Çev.) Ankara: BilgeSu.
- Boratav, P. N. (2014). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. Ankara: Bilgesu.
- Buch, W. (1992). Masal ve Efsane Üzerine. (A. O. Öztürk, Dü.) *Milli Folklor*(13), 10-15.
- Çağlar, A., Kılıç, İ., Demir, C., Biter, M., & Ay, M. (1994). *Aksaray İl Yıllığı*. Aksaray: Aksaray Valiliği Yayınları.
- Çelepi, M. S. (2012). *Türk Halk Kültüründe Rüya*. Muğla: Muğla Sıtkı Koçam Üni. Sosyal Bilimler Ens. Türk Dili ve Edebiyatı A.B.D. (Doktora Tezi).
- Çevik, M. (2015). Bedduanın Estetik İfadesi: Manilerde Kargışlar. *Türkbilig*, 1-21.
- Çevirme, H., & Sayan, A. (2005). Alkarısı İnanmaları ve Bilim. *Milli Folklor*(65), 67-72.
- Çıblak, N. (1995). *İçel Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma (İnceleme-Metinler)*. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı A.B.D. (Yüksek Lisans Tezi).
- Çobanoğlu, Ö. (2012). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş* (6 b.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2015). *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö., & Çobanoğlu, S. (2015). Türk Halk Kültüründe Konuşmalık Türler Bağlamında Sözel Nasihatlar, Dua ve Beddualar. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 4(7), 1-32.
- Çobanoğlu, Ö., & Çobanoğlu, S. (2015, Temmuz). Türk Halk Kültüründe Konuşmalık Türler Bağlamında Sözel Nasihatler, Dua ve Beddualar. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 4(7), 1-32.
- Çoruhlu, Y. (2002). *Türk Mitolojisinin Anahatları*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Dağlı, A. (2012). *Yapısalcı Açından Amasya Efsaneleri*. Samsun: Ondokuzmayıs Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı A.B.D. (Doktora Tezi).

- Dağlı, A. (2015). Dini Şahsiyetlerin Etrafında Anlatılan Efsanelerin BirleŐtirilmesi Üzerine. *Dede Korkut Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 41-53.
- Davud, İ. E. (2009). *Sünen-i Ebu Davud*. (Ő. E.-A. Karabelli, Dü.) Şam: Daru'r - Risaleti'l-Alemiyye.
- Demir, N., & Erdem, M. D. (2006). Türk Kültüründe Destan ve Battal Gazi Destanı. *Türkoloji Dergisi*(1), 97-139.
- Doğru, M. (2013). *Türk Halk Anlatmalarında Süt*. Konya: Selçuk Üni. Sosyal Bilimler Ens. Türk Dili Ve Edebiyatı A.B.D. Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi).
- Duranlı, M. (2004). *Yakut Efsaneleri*. İzmir: Ege Üni. Sosyal Bilimler Ens. Türk Halk Bilimi A.B.D. (Doktora Tezi).
- Duymaz, A., & Şahin, H. İ. (2008, Haziran). Kaz Dağlarında Dağ, Ağaç ve Ocak Kültü Üzerine İnanış ve Uygulamalar. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(19), 116-126.
- Ekici, M. (2015). *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Elçin, Ő. (2004). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Eliade, M. (1991). *Kutsal ve DindıŐı*. Ankara: Gece Yayınları.
- Eliade, M. (1999). *Şamanizm - İlkel Esrime Teknikleri* (1 b.). (İ. Birkan, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.
- Eliade, M. (2003). *Dinler Tarihine Giriş*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Emiroğlu, S. (1993). *Konya Efsaneleri (İnceleme-Metin)*. Konya: Selçuk Üni. Sosyal Bilimler Ens. Türk Dili ve Edebiyatı A.B.D. Halk Edebiyatı Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi).
- Ergun, M. (1997). *Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi* (Cilt 1). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 690.
- Erol, M. (1996). *Taşeli Platosu Efsaneleri (İnceleme-Metinler)*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi).
- Eyuboğlu, İ. Z. (1987). *Anadolu İnançları (Anadolu Üçlemesi 1)*. İstanbul Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

- Göde, H. A. (2002). *Isparta Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma*. Konya: Selçuk Üni. Doktora Tezi.
- Göde, H. A. (2010). *Yalvaç Masalları*. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Gökalp, Z. (1976). *Türk Töresi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Ziya Gökalp Yayınları: 6.
- Gökşen, C. (1999). *Giresun Efsaneleri*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı A.B.D. .
- Gölpınarlı, A. (1990). *Vilayetnâme Menakıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli*. İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Gönen, S. (2007). Tayyimekân ve Tayyizaman Bağlamında Ladikli Ahmet Ağa İle İlgili Efsanelerin Çözümlemesi. *Milli Folklor*(76), 173-176.
- Gönen, S. (2015). Türkçe Kelimelerin Efsane Dünyasında Anlamlandırılması ve Çözümlemesi. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*(33), 181-200.
- Görkem, İ. (1987). *Elazığ Efsaneleri Üzerinde Araştırmalar (Metinler ve İncelemeler)*. Elazığ: Fırat Üni. Sosyal Bilimler Ens. (Yüksek Lisans Tezi).
- Görkem, İ. (1990). Hasan Dağı ile Ali Dağı Efsanesinin Kaynakları ve Varyantlarının Değerlendirilmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5, 51-55.
- Gül, M. F. (2014). *Aksaray Azm-i Millî T.A.Ş. (1 b.)*. Aksaray: Aksaray Belediyesi.
- Gül, M. F., & Kuşsan, A. (2016). *Aksaray'da Kabir Ziyareti - Medfun Ecdâd'a Meftun Ahfâd*. Ankara: Aksaray Belediyesi.
- Gültepe, N. (2015). *Türk Mitolojisi - Yeni araştırmalar Işığında (5 b.)*. İstanbul: Resse Yayınları.
- Günay, U. (1983). Türk Masallarında Geleneksel ve Efsanevi Yaratıklar. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 21-46.
- Gündüz, A. (2012). Tarihî Süreç İçerisinde Türk Toplumunda ve Devletlerinde Kadının Yeri ve Önemi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5(5), 129-148.
- Güvenç, A. Ö. (2009). Kırk Sayısının Halk Edebiyatı Ürünlerinde Kullanımı Üzerine Bir İnceleme. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*(41), 85-97.

- Hüsnü, M. S. (2009). *Hasan Dağı'nda İlmî Cevelan* (1 b.). (D. N. Topal, Dü.) Konya: Kömen Yayınevi.
- İlhan, F. (2014). *Efsane ve Mitlerin İşlevleri ve Modern Toplumdaki Yansımaları: Sarıkız Efsanesi Örneği*. Bursa: Uludağ Üni. Sosyal Bilimler Ens. Felsefe ve Din Bilimleri A.B.D. Din Sosyolojisi B.D. (Yüksek Lisans Tezi).
- İnan, A. (1976). *Eski Türk Dini Tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- İnan, A. (1986). *Tarihte ve Bugün Şamanizm (Materyaller ve Araştırmalar)* (3 b.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Işık, N. (1998). *Doğu Karadeniz Efsanelerini Derleme ve Araştırma (Trabzon, Rize ve Artvin Efsaneleri)*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üni. Sosyal Bilimler Ens. Türk Dili ve Edebiyatı A.B.D. (Yüksek Lisans Tezi).
- Jason, H. (1971). Concerding the 'Historical' and the 'Local' Legends and Their Relations. *Journal of American Folklore*, 84(331), 134-144.
- Kaçalın, M. S. (2017). *Oğuzların Diliyle Dedem Korkudun Kitabı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kalafat, Y. (2001). *Türk Dünyası Halk inançları Teori ve Metot* (1 b.). Trabzon: Türk Ocakları Trabzon Şubesi Yayınları.
- Kalafat, Y. (2006). Türk Halklarında Kurt Ağzı Bağlama İnanç. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(20), 273-280.
- Karaca, M. S. (1950). *Hasandağı Dergisi Karşısında Duygularım*. Hasandağı, 13-14.
- Karadavut, Z. (1992). *Yozgat Efsaneleri (İnceleme-Metin)*. Konya: Selçuk Üni. Sosyal Bilimler Ens. Türk Dili ve Edebiyatı A.B.D. Halk Edebiyatı Bilim Dalı.
- Karakaş, R. (2013). Diyarbakır'da Kırklı Kavramı ve Kırk Çıkarma Etrafında Oluşan İnançlar ve Uygulamalar. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*(33), 59-75.
- Karakurt, D. (2011, Ağustos). Türk Söylence Sözlüğü: Turkish - Turcic Mythology Dictionary / Glossary. Türkiye.
- Kavcar, C., & Yardımcı, M. (1989). *Efsanelerimiz (İnönü Üniversitesi Efsane Derleme Yarışması)*. Malatya.
- Kaya, D. (2000). Yunus Emre'nin Aksaray Ortaköy'deki Mezarı Üzerine Düşünceler. *Âşık Edebiyatı Araştırmaları*. içinde İstanbul.

- Kaya, E. (2010). *On Bin Yıllık Tarihi Kent Aksaray*. Aksaray.
- Kaya, M. (2001). *Eski Türk İnanışlarının Türkiye'deki Halk Hekimliğinde İzleri*. Ankara.
- Kaya, M. (2006). Şamanist Türk Mitolojisinin Erzurum Efsaneleri'ndeki İzleri. *Orta Asya'dan Anadolu'ya Türk Sanatı ve Kültürü* (s. 563-572). içinde Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Kazıcı, Z., & Şeker, M. (1981). *İslam-Türk Medeniyeti Tarihi*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Kencik, A. R. (2009). *Cemâleddin Aksarâyî ve Ona Nispet Edilen Erba'üne Hadîsen Adlı Eserin Tahkiki*. Konya: Selçuk Üni. Sosyal Bil. Ens. Temel İslam Bilimleri A.B.D. Hadis Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Konyalı, İ. H. (1974). *Abideleri ve Kitabeleri ile Aksaray Tarihi (Cilt 1)*. Aksaray:Fatih Yayınevi.
- Konyalı, İ. H. (1974). *Abideleri ve Kitabeleri ile Aksaray Tarihi (Cilt 2)*. Aksaray.
- Köprülü, F. (1976). *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar (3 b.)*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kuşeyrî, A. (2005). *Kuşeyrî Risâlesi "Sûfîlerin İnanç ve Ahlâkları"*. (D. Selvi, Çev.) İstanbul: Semerkand Yayınları.
- Küçük, M. A. (2013). Türk Destanlarında "Sayı" Motifinin Dinî Yansımaları. *Gazi Türkiyat*, 91-109.
- Nirun, N., & Özönder, C. (1990). Türk Sosyo-Kültürel Yapısı İçinde Adetler, Örfler, Görenekler, Gelenekler. *Milli Kültür Unsurlarımız Üzerine Genel Görüşler* (s. 251-264). içinde Ankara: AKM Yayınları.
- Ocak, A. Y. (1989). *Türk Folklorunda Kesik Baş (Tarih-Folklor İlişkisinden Bir Kesit)*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları .
- Ocak, A. Y. (1990). *İslâm-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü*.Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Ocak, A. Y. (1992). *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnameler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ocak, A. Y. (2002). *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri (3 b.)*.İstanbul: İletişim Yayınları.

- Ocean, A. E. (tarih yok). *Türk Mitolojisi*. (Ş. Sarıhan, Çev.) İstanbul: Mitoloji Tarihi Yayınları.
- Oğuz, M. Ö. (2004). Destan Tanımı ve Eski Türk Destanları. *Milli Folklor*(62), 5-7.
- Okuşluk, R. (1994). *Adana Efsaneleri (Derleme-İnceleme)*. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Türk Dili ve Edebiyatı A.B.d. (Yüksek Lisans Tezi).
- Olgunsoy, B. (2007). *Balıkesir Yöresinden Derlenmiş Bitki ve Hayvanlarla İlgili İnanış ve Uygulamalar Üzerine Bir Araştırma*. Balıkesir: Balıkesir Üni. Sosyal Bilimler Ens. Türk Dili ve Edebiyatı A.B.D.
- Oral, M. Z. (2014). *Aksaray'ın Tarihi Önemi ve Vakıfları*. *Mütefekkir*(2), 221-248.
- Oring, E. (2012). Folklorun Üç İşlevi Halk Bilimsel Tanım Olarak Geleneksel İşlevselcilik. (A. Büyükokutan, Dü.) *Milli Folklor*(96), 267-295.
- Ögel, B. (1993). *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve açıklamaları ile destanlar)* (2 b., Cilt 2). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Öger, A. (2008). *Uygur Efsaneleri Üzerinde Bir Araştırma (İnceleme ve Metinler)*. İzmir: Ege Üni. Sosyal Bilimler Ens. Türk Dünyası Araştırmaları A.B.D.Türk Halk Bilimi Bilim Dalı (Doktora Tezi).
- Önal, M. N. (2003a). Dağ Kültü, Eren Kültü ve Şenliklerinin Muğla'daki Yansımaları. *Bilig*(25), 99-124.
- Önal, M. N. (2003b). *Muğla Efsaneleri (Araştırma-İnceleme)*. Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Yayınları.
- Önder, A. R. (1955). Yaşayan Anadolu Efsaneleri. *Milli Folklor*, 112-117.
- Önder, M. (1966). *Anadolu Efsaneleri*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Önder, M. (1996). *Efsaneleri-Destanları-Hikayeleri Şehirden Şehire Anadolu*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Örnek, S. V. (1995). *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Özdemir, H. (1986). Etiyolojik Türk Halk Efsaneleri. III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, 2, s. 305-310. Ankara.

- Özdemir, M. (2013). Türk Kültüründe Dağ Kültü ve Bir Yüce Dağ: Halbaba. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 141-163.
- Özön, M. N. (1954). *Edebiyat ve Tenkit Sözlüğü*. İstanbul.
- Paşa, A. C. (1985). *Kıyas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefa (Cilt 1/2)*. (M. İz, Dü.) Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Peker, S. (2007). Türk Ad Verme Geleneği Çerçevesinde Aksaray'dan Bir İsim: Çapan. *Milli Folklor*, 10(76), 124-133.
- Peker, S. (2015). *Mezar ve Türbelere Kült Merkezli Bir Bakış (Aksaray Örneği)* Konya: Kömen.
- Pınarbaşı, G. (2010). *Anadolu Efsanelerinde Dindar Kadın ve Ermiş Kadın*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. İslam Sanatları ve Tarihi B.D.
- Polat, B. (2007, Ocak-Nisan). Türk Kültüründe Yağmur Duası. *Dini Araştırmalar*, 9(27), 275-283.
- Roux, J. P. (1994). *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Roux, J.-P. (2011). *Eski Türk Mitolojisi (1 b.)*. (M. Y. Sağlam, Çev.) Ankara BilgeSu.
- Sakaoğlu, S. (1980). *Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Sakaoğlu, S. (1992). *Efsane Araştırmaları*. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Sakaoğlu, S., & Duymaz, A. (2002). *İslamiyet Öncesi Türk Destanları*. İstanbul: Ötüken.
- Sakaoğlu, S., & Karadavut, Z. (2013). *Halk Masalları. Eskişehir*: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Sancak, N. (2008). *Mardin Efsaneleri*. Sakarya: Sakarya Üni. Sosyal Bilimler Ens. (Yüksek Lisans Tezi).
- Schimmel, A. (2001). *İslam'ın Mistik Boyutları*. (E. Kocabıyık, Çev.) İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Sepetçioğlu, M. N. (1973). *Türk İslam Efsaneleri*. İstanbul: Yağmur Yayınları.
- Seyidoğlu, B. (1985). *Erzurum Efsaneleri (Erzurum'da Belli Yerlere Bağlı Olarak Derlenmiş Efsaneler Üzerine Bir İnceleme)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

- Sönmez, B. (1994). *Niğde Efsaneleri*. Kayseri: Erciyes Üni. Sosyal Bilimler Ens. Türk Halk Edebiyatı Yüksek Lisans Tezi.
- Şahin, H. (2007). Pir Ali Aksarayî. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 34, s. 273-274). içinde Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Şahin, İ. (1989). Aksaray. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 2, s. 291,292). içinde Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Şenesen, R. O. (2015). *Adana Efsaneleri*. İstanbul: Heyamola Yayınları.
- Şenocak, E. (2007). Türk Halk Kültüründe ve Mitolojik Bağlamda Üzümün Yeri. *Milli Folklor*(76), 164-172.
- Şimşek, E. (2017). Türk Kültüründe “Alkarısı” İnancı ve Bu İnanca Bağlı Olarak Anlatılan Efsaneler. *Akra Uluslararası Kültür Sanat Edebiyat ve Eğitim Bilimler Dergisi*, 5(12), 99-115.
- Şimşek, R. G. (2008). *Barçın Yaylası (Başyayla-Sariveliler-Ermenek) Folkloru*. Konya: Selçuk Üni. Sosyal Bilimler Ens. Türk Dili ve Edebiyatı A.B.D. Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Şimşirgil, A. (2016). *Sultan II. Kılıç Arslan ve Aksaray* (1 b.). İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Tan, N. (2003). *Folklor (Halk Bilimi) Genel Bilgiler*. İstanbul: Deniz Kızları.
- Tancî, E. A. (2004). *İbn Battûta Seyahatnâmesi*. İstanbul: YKY.
- Taner, N. (1993). Masal Metinlerine Göre Devlerin Anatomik Yapıları, Yaşam Biçimleri ve Masallardaki İşlevleri. *II. Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, (s. 231-244). Adana.
- Tanyu, H. (1968). *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Tozlu, N. (2013). *Adıyaman Efsaneleri* (1 b.). Erzincan: Adıyaman Belediyesi.
- Türker, M. E., Özkanlı, R., Ay, M., Kın, E., & Uzan, İ. (tarih yok). *On Bin Yıllık Kültür Şehri Aksaray*. Aksaray: Aksaray Valiliği.
- Türktaş, M. M. (2012). *Denizli Efsaneleri*. Denizli: Pamukkale Üni. Sosyal Bilimler Ens. Türk Dili ve Edebiyatı A.B.D. (Doktora Tezi).
- Uğur, B. (2013). *Tarihsel Süreç İçerisinde Aksaray*. Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi (Yüksek Lisans Tezi).

- Uğurluel, T. (2017). *Anadolu'nun Orta Yeri*. (C. Uyar, Dü.) İstanbul: Kronik Kitap.
- Ulu, M. (2014). *Somuncu Baba Şeyh Hamid-i Veli Hayatı ve Eserleri*. Aksaray:Aksaray Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Kültür Yayınları.
- Uraz, M. (1994). *Türk Mitolojisi*. İstanbul: Düşünen Adam Yayınları.
- Uslu, B. (2016). *Türk Mitolojisi*. İstanbul: Kamer Yayınları.
- Yakın, S. (2017). *Kütahya Efsaneleri*. Çankırı: Çankırı Karatekin Üni. Sosyal Bilimler Ens. Türk Dili ve Edebiyatı A.B.D.
- Yaldız, A. (2002). *Hayvanlarla İlgili Efsaneler*. Konya: Selçuk Üni. Sosyal Bilimler Ens. Türk Dili ve Edebiyatı A.B.D. Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi).
- Yardımcı, M. (2009). *Yaşamları, Sanatları ve Şiirlerinin Yorumlarıyla Âşıklarımız*. İzmir: Ürün Yayınları.
- Yavuz, M. H. (1993). *Diyarbakır Efsaneleri* (2. b.). Ankara: Doruk Yayınları.
- Yavuz, M. H. (2007). *Diyarbakır Efsaneleri*. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Yazır, E. H. (2007). *Kur'an-ı Kerim Meali* (6 b.). (M. Özel, Dü.) İstanbul: Der-gah Ofset.
- Yerel Yönetimler Portalı. (2017, Kasım 22). <http://aksaray.yerelnet.org.tr> adresinden alınmıştır
- Yılar, Ö. (2005). Mit-Efsane ve Eğitim. *Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*(11), 383-392.
- Yıldız, A. (2011). *Anadolu Efsanelerinin Tanımı ve Tasnifi*. Kars: Kafkas Üni. Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi).
- Yıldız, Ş. N. (2011). *Türk Halk Anlatılarında Hayvan Motifleri*. Elazığ: Fırat Üni. Sosyal Bilimler Ens. Türk Dili ve Edebiyatı A.B.D. (Yüksek Lisans Tezi).
- Yücel, A. (1998). Masallarda Dev ve Yaratılış Destanındaki Benzerleri. *Milli Folklor*(39), 38-45.
- Yüksel, G. (2011). *Kastamonu Efsaneleri*. Yozgat: Bozok Üni. Sosyal Bilimler Ens. Türk Dili ve Edebiyatı A.B.D. (Yüksek Lisans Tezi).

FOTOĞRAFLAR

Teke Ailesi (Gökçe)

Şammaz Baba Türbesi

Ağzıkarahan Kervansarayı

Kaynak Kişiler

Şahin Göç (Gençosman)

Ali Baba Türbesi (Gökçe)

Mustafa Ayhan (Karaören)

Arif Keskin (Karkın)

Nuri Aydın (Sofular)

Bekâr Sultan Türbesi (Bekârlar)

Muzaffer Mert, H. Aydın (Gülağaç)

Hasan Çıtak (Gaziemir)

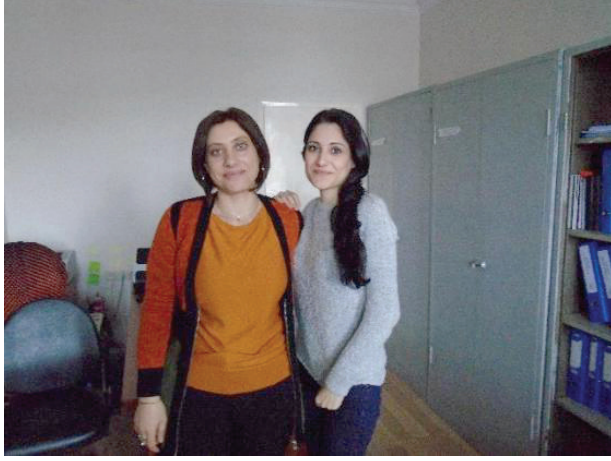
Ünal Demircioğlu (Güzelyurt)

Emriya Görür (Belisırma)

Hacer Aydın (Narlıgöl)

Emel Bidav (Güzelyurt)

İbrahim Oral (Hocabeyli)